

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA SÖKE KAZASINDA NÜFUS VE
YERLEŞİM

MUSTAFA MESUT ÖZEKMEKÇİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ferhat Berber

Manisa-2016

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 11/05/2016 tarih ve 15/Ek4 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mustafa Mesut ÖZEKMEKÇİ'nin "19.Yüzyılın İlk Yarısında Söke Kazasında Nüfus ve Yerleşme" Konulu tezi incelenmiş ve aday 30/05/2016 tarihinde saat 13.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

Yrd. Doç. Dr. Ferhat BERBER

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Neşide BİLGİ
Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

ÜYE
Doç. Dr. Cahit TELCİ

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Söke Kazasında Nüfus ve Yerleşim” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Mustafa Mesut ÖZEKMEKÇİ

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu XVII. yüzyıldan itibaren özellikle askeri ve mali konularda güç kaybı yaşamaya başlamıştır. Bu süreçte artık tahrir kayıtlarının sağlıklı bilgi vermekten uzak kaynaklar olduğunu fark eden devlet, XIX. yüzyılın ilk yarısında yeni kurulan ordunun asker ve mâlî ihtiyaçlarını karşılamak için ülke genelinde erkek nüfusun ve vergi mükelleflerinin tamamını kapsayan yeni bir nüfus sayımı yapılmasına ve bu sayımların defterler aracılığı ile kayıt edilmesine karar vermiştir.

Çalışmanın temel kaynakları bu sayımların kayıt edildiği defterlerdir. Bu defterler Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde bulunmakta olup, künyeleri şu şekildedir: NFS.d. 2903, 2906, 2908, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 40068, 2965 numaralı Söke nüfus defterleri ile D.CRD. d. 39903, 39991, NFS.d. 2965, NFS.d. 3188 numaralı icmal defterlerdir.

Bu defterler 1830\31-1840\41 tarihinde Sığla Sancağı'na bağlı olan Söke kazasında yapılmış nüfus sayımlarının bilgilerini içermektedir. Bu tezde, bahsi geçen defterlerdeki bilgiler transkript edilmiş, derlenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle de XIX. yüzyılın ilk yarısında Söke kazasında ikamet etmekte olan Müslüman ve gayrimüslim nüfusun ihtiva ettiği özellikler ile kaza genelindeki yerleşimleri değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada XIX. yüzyılda Söke'nin idari yapısının durumu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: XIX yüzyıl, Söke'de İdari Yapı, Söke, Sığla, Nüfus, Nüfus Sayımı

ABSTRACT

Ottoman Empire had started to lose its power as from 17th century especially on the military and financial issues. Within that period, rulers of the state noticed that these *tahrir* registers were away from giving reliable information; therefore they decided to take a new population census and to record the census via new registers which include all male population of the country for adressing the needs of the new established army and the financial necessities of the state.

The primary sources of this study are these registers. These registers are hold in *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi*, as follows: NFS.d. 2903, 2906, 2908, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 40068, 2965 Söke *nüfus* (population) registers and D.CRD. d. 39903, 39991, NFS.d. 2965, NFS.d. 3188 *icmal* registers.

These registers contain population censuses of Söke *kazası* of Sığla *sancağı* which had been made in 1830\31-1840\41. In this study, above mentioned registers were transcribed, compiled and tried to be interpreted. Thus, characters and settlement of muslim and non-muslim population who reside in Söke in the first half of the 19th century is evaluated. Besides, in this study, governing structure of Söke in the 19th century will be introduced.

Keywords: 19th Century, governing structure of Söke, Söke, Sığla, Population, Census.

TEŞEKKÜR

Sökeli olarak Söke tarihini çalışmanın bana büyük bir haz verdiğini belirtmem gerekir. Bu bakımdan bu tez sadece bitirmem gereken bir sorumluluk değil, her anından büyük bir keyif aldığım çalışmadır. Bu bakımdan bu çalışmamda bana maddi ve manevi destek olan değerli hemşerilerim Söke Belediye Başkanı Sayın Süleyman Toyran'a, Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Fahri Sivrioğlu'na özel olarak teşekkür ediyorum. Sayın Toyran ve Sivrioğlu'nun tezime olan ilgi ve alakalarını görmek beni ve danışman hocamı mutlu etti. Umuyorum ileride Söke tarihini daha derinlemesine çalışırken de kendileri bana desteklerini esirgemezler.

Başta lisans dönemimdeki öğrenciliğim dâhil olmak üzere, çalışmam esnasında bana her zaman maddi ve manevi destek olan, beni geleceğim konusunda sürekli yüreklendiren ve benim için bir hocadan çok daha fazlası olan hemşerim ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ferhat Berber'e minnettarım.

Özellikle defterlerin çözümlenmesi sürecinde sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan Manisa Celal Bayar Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Nejdet Bilgi ile İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Cahit Telci hocalarıma minnetlerimi belirtmem gerekir.

Düzenleme ve istatistik verilerinin hazırlanmasında yardımlarıyla yıllardır benim için kardeşten farksız olan dostlarım Engin Gerçek, Tarık Erden, Murat Erden ve İbrahim Zorbilmez'e çok teşekkür ediyorum.

Beni akademik çalışmalar yapmam için teşvik eden babam gibi sevdiğim Mustafa Ata'ya özellikle teşekkür ve minnet borçlu olduğumu belirtmeden geçemeyeceğim. Ayrıca ihtiyacım olduğu her dakika Viyana'dan bana yetişen Ercan Akyol kardeşime, lisans dönemimden beri yazıp çizdiklerimi düzelten Savaş Güldür ağabeyim ile başta asabiyetime sabır gösteren Anneme, Babama, Annaneme ve aile fertlerime teşekkür ediyorum.

Biliyorum ve inanıyorum ki bu çalışma yapacağım daha nitelikli çalışmalar için bir basamak olacaktır.

Mustafa Mesut Özekmekçi

İzmir-2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
TABLO DİZİNİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ.....	xiii

GİRİŞ

A.TEZ HAKKINDA	1
B. OSMANLIDA NÜFUS SAYIMLARI	14
a.Osmanlı Nüfus Ve Vergi Sayım Geleneği: Tahrir	14
b.Dünyada Modern Nüfus Sayımları ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Nüfus Sayımları	17

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖKE

A.COĞRAFİ ÖZELLİKLER	22
B.SÖKE TARİHİ	23

İKİNCİ BÖLÜM

1831-1841 SAYIMLARINDA SÖKE

A.1831 SÖKE MÜSLÜMAN NÜFUSU.....	38
1. 1831 Söke Ve Çevresinde Göçebe\Yörük Kabileler	40
B. 1841 SÖKE MÜSLÜMAN NÜFUSU.....	42
C.1831- 1841 SÖKE GAYRİMÜSLİM NÜFUSU.....	45
1. 1831 Söke Gayrimüslim Nüfusu	45
2. 1841 Söke Gayrimüslim Nüfusu	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZA GENELİNDE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER

I.SÖKE NÜFUSUNUN SOSYAL ÖZELLİKLERİ.....	51
A.MÜSLÜMAN NÜFUS.....	51
1.Kaza Genelinde Yoğun Kullanılan Müslüman İsimleri.....	61
2.Sıfatlar.....	63
a. Fiziksel Sıfatlar.....	63
b. Sosyal Durum Bildiren Sıfatlar-Unvanlar.....	64
c. Lakaplar.....	66
3. Fiziksel Özellikler.....	67
a. Eşkâl Kayıtları.....	67
b. Boy Kayıtları.....	68
B.GAYRİMÜSLİM NÜFUS .	69
II.SÖKE NÜFUSUNUN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	73
A.MÜSLÜMAN NÜFUS.....	73
B.GAYRİMÜSLİM NÜFUS.....	77
C.SÖKE'DE İCRA EDİLEN MESLEKLER.....	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1831-1841 SÖKE NÜFUSUNUN YERLEŞİMİ

A. KAZA MERKEZİ.....	95
1. Müslümanlar.....	95
a. Rumlar.....	98
2. Çeltikçi Mahallesi.....	101
B. KÖYLER.....	103
1. Müslüman Köyleri.....	103
2. Gayrimüslim Köyleri.....	121
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	159

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
S.	Sayfa
A.MKT.	Saderet Mektubi Evrakı
ADÜ	Adnan Menderes Üniversitesi
AE. SABH.	Ali Emiri Abdülhamid I
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CBÜ	Celal Bayar Üniversitesi
CIEPO	International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies
Çev.	Çeviren
D.CRD.d	Ceride Odası Defterleri
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
Fak.	Fakülte
İ.DH.	İrade Dâhiliye
LMVL.	Meclisi Vala Riyaset Belgeleri
İ.Ü	İstanbul Üniversitesi
KK.d.	Kamil Kepeci Tasnifi
ML.MSF.d.	Maliye Masarifat Defterleri
NFS.d.	Nüfus Defteri
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TİD	Tarih İncelemeleri Dergisi
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
TVYY	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Tezin Kaynakları

Tablo 2: XV. ve XVI. Yüzyılda Ayasuluğ'a Tabii Söke Ve Cıvarı Köylerinde Hane ve Tahmini Nüfus

Tablo 3: 1831 Müslüman Hane ve Nüfus: Söke, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Mandiçe, Balat

Tablo 4: 1831 Gayrimüslim Hane ve Nüfus: Söke, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Mandiçe, Balat

Tablo 5: Söke Muhassıl Meclisi Üyeleri ve Maaşları

Tablo 6: 1831-1841 Söke Kazası Müslüman Nüfusun İkamet Ettiği Yerler

Tablo 7: 1831 Söke Kazası Hane Ve Nüfus Toplam Sayıları

Tablo 8: 1831 Söke Kazası Kent-Kır Hane Ve Nüfus

Tablo 9: 1831 Söke Ve Çevresinde Göçebe-Yörük Kabileler

Tablo 10: 1841-1844 Tarihli Defterlerde Müslüman Ahali

Tablo 11: 1841 Söke Kazası Toplam Hane ve Nüfus

Tablo 12: 1841 Söke Kazası Kent-Kır Hane ve Nüfus

Tablo 13: 1831-1841 Söke Kazası Gayrimüslim Nüfusun İkamet Ettiği Yerler

Tablo 14: 1831 Söke, Balat, İneabat, Mandiçe Kazaları Cizye Mükelleflerinin Toplam Nüfus İçinde Oranları

Tablo 15: 1831 Söke Kaza Merkezi Ve Köylerde Rum Hane, Nüfus

Tablo 16: 1831 Söke Kazası Gayrimüslim Hane, Nüfus

Tablo 17: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Kent-Kır Hane Ve Nüfus

Tablo 18: 1831 ve 1841 Muhassıllık Bölgesi Bir Haneye Düşen Erkek Sayısı

Tablo 19: 1831-1841 Söke Kazası Sakat ve Özürlüler

Tablo 20: Söke'de Askeri Görevi Olanlar

Tablo 21: 1841 Muhassıllık Bölgesi Asker Sayısı

Tablo 22: 1831 Söke Kazası bir kez geçen isimler

Tablo 23: 1841 Söke Kazası bir kez geçen isimler

Tablo 24: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Sakat ve Özürlüler

Tablo 25: 1831-1841 Söke Müslüman Defterlerinde Kayıtlı Mesleklerin Kazadaki Dağılışı

Tablo 26: 1831 Söke Kazası Rum Nüfusun Kent-Kır Cizye mükellefleri

Tablo 27: 1831 Söke, Balat, İneabat, Mandiçe kazaları Cizye Mükelleflerinin Toplam Nüfus İçinde Oranları

- Tablo 28:** 1841 Söke Kazası Rum Reaya Cizye Mükellefleri
- Tablo 29:** 1841 Söke Cizye Mükellefleri
- Tablo 30:** Rum Hane Reisleri Cizye Mükellefleri
- Tablo 31:** Müslüman ve Gayrimüslim Nüfusun İş Sahibi Olma Oranları
- Tablo 32:** 1831 Söke Kazasında İcra Edilen Meslekler
- Tablo 33:** 1841 Söke Kazasında İcra Edilen Meslekler
- Tablo 34:** 1841 Söke Kaza Merkezi Gayrimüslim Hane ve Nüfus
- Tablo 35:** 1841 Söke Kaza Merkezi Cizye Mükellefleri
- Tablo 36:** 1831-1841 Sovuce Hane ve Nüfus
- Tablo 37:** 1831-1841 Kayas Hane Ve Nüfus
- Tablo 38:** 1831-1841 Kadı Yaş Grupları
- Tablo 39:** 1831-1841 Kızıl Kilise Hane ve Nüfus
- Tablo 40:** 1831-1841 Atburgazı Hane ve Nüfus
- Tablo 41:** 1831-1841 Yörüklü Hane ve Nüfus
- Tablo 42:** 1831-1841 Kemer Müslüman Hane ve Nüfus
- Tablo 43:** 1831-1841 Küçük Kömenos Hane ve Nüfus
- Tablo 44:** 1831-1841 Büyük Kömenos Hane ve Nüfus
- Tablo 45:** 1831-1841 Batnos Hane ve Nüfus
- Tablo 46:** 1831-1841 Boynak Hane ve Nüfus
- Tablo 47:** 1831-1841 Söke Köyleri Hane, Nüfus, Matlub, Asker
- Tablo 48:** Yeniköy Cizye Mükellefleri
- Tablo 49:** Gelebeç Cizye Mükellefleri
- Tablo 50:** Domatça Cizye Mükellefleri
- Tablo 51:** Tuzburgazı Cizye Mükellefleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Resim 1: 1831 Tarihli Sığla Sancağı Söke Kazası Nüfus Kayıt Örneği

Resim 2: Matlub Kaydı.

Resim 3: Staffordshire Advertiser 15 December 1827

Grafik 1: 1831 Söke ve Çevresinde İkamet Eden Göçebelerin Yaş Grupları

Grafik 2: 1831 Söke Kazası Tüvana, Sabi, Müsinn

Grafik 3: 1841 Söke Kazası Tüvana, Sabi, Müsinn

Grafik 4: 1831-1841 Söke Kazası Müslüman Yaş Grupları

Grafik 5: 1831-1841 Söke Kazası Yoğun Görülen İsimler

Grafik 6: 1831-1841 Söke Kazası Fiziksel Sıfatlar

Grafik 7: 1831-1841 Söke Kazası Sosyal Durum Bildiren Sıfatlar-Unvanlar

Grafik 8: 1831-1841 Söke Kazası Müslüman Sakal-Bıyık Kayıtları

Grafik 9: 1831-1841 Söke Kazası Müslüman Boy Kayıtları

Grafik 10: 1841 Söke Rum Reaya Yaş Grupları

Grafik 11: 1831-1841 Müslüman Hane Reislerinin Meslekleri

Grafik 12: 1831 Söke Reaya Cizye Mükellefleri

Grafik 13: 1831 Söke Reaya Cizye Mükellefleri

Grafik 14: 1831 Söke Komşu Kazaları Rum Cizye Mükellefleri

Grafik 15: 1841 Muhassıllık Bölgesi Cizye Mükellefleri

Grafik 16: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Hane Reislerinin Meslekleri

Grafik 17: Söke Kazası Müslüman-Gayrimüslim Aktif İş Gücüne Katılım

Grafik 18: 1831-1841 Söke Kaza Merkezi Müslüman Yaş Grupları

Grafik 19: 1831-1841 Söke Kaza Merkezi Hane ve Nüfus

Grafik 20: 1841 Söke Kaza Merkezi Rum Reaya Yaş Grupları

Grafik 21: 1831-1841 Söke Kaza Merkezi Rum Reaya Hane ve Nüfus

Grafik 22: Çeltikçi Mahallesi Müslüman Yaş Grupları

Grafik 23: 1831-1841 Çeltikçi Mahallesi Hane ve Nüfus

Grafik 24: 1831-1841 Sovuce Yaş Grupları

Grafik 25: 1831-1841 Kayas Yaş Grupları

Grafik 26: 1831-1841 Kadı Yaş Grupları

Grafik 27: 1831-1841 Kızıl Kilise Müslüman Yaş Grupları

Grafik 28: 1831-1841 Atburgazı Yaş Grupları

Grafik 29: 1831-1841 Yörüklü Yaş Grupları

- Grafik 30:** 1831-1841 Kemer Müslüman Yaş Grupları
- Grafik 31:** 1831-1841 Küçük Kömenos Yaş Grupları
- Grafik 32:** 1831-1841 Büyük Kömenos Yaş Grupları
- Grafik 33:** 1831-1841 Batnos Yaş Grupları
- Grafik 34:** 1831-1841 Boynak Yaş Grupları
- Grafik 35:** 1841 Çuvaş Yaş Grupları ve Hane
- Grafik 36:** 1841 Girdenli Yaş Grupları ve Hane
- Grafik 37:** 1841 Yeniköy Yaş Grupları
- Grafik 38:** 1831-1841 Yeniköy Hane ve Nüfus
- Grafik 39:** 1841 Gelebeç Yaş Grupları
- Grafik 40:** 1831-1841 Gelebeç Hane ve Nüfus
- Grafik 41:** 1841 Domatça Yaş Grupları
- Grafik 42:** 1831-1841 Domatça Hane ve Nüfus
- Grafik 43:** 1841 Tuzburgazı Yaş Grupları
- Grafik 44:** 1831-1841 Tuzburgazı Hane ve Nüfus

EKLER LİSTESİ

- EK-1.** 1831 Sığla Sancağı Akçaşehir-i Aydın Nam-ı Diğer Söke Kazası Müslüman Nüfus Defteri
- EK-2.** 1841 Söke Kazası Müslüman Nüfus Defteri BOA, NFS.d 2956
- EK-3.** 1247-1257 Söke Rum Reayası 14-18 Yaş Arası “Genç” İbaresini. BOA, D.CRD.d 40068
- EK-4.** 1247-1257 Söke Rum Reayası 14-18 Yaş Arası “Genç” İbaresini. BOA, D.CRD.d 40068
- EK-5.** 1831 Sığla Sancağı İcmal Defter. BOA, D.CRD.d 39903
- EK-6.** 1831 Sığla Sancağı İcmal Defter. BOA, D.CRD.d 39991
- EK-7.** Söke Büyük, Balat, İneabat, Mandiçe Küçük Muhassıl Meclisi Üyeleri, BOA, ML.MSF.d 1354
- EK-8.** İlyaszade Mehmet Bey'in Söke Muhassılı Olduğunu Gösteren Defter Sureti. BOA, KK.d 5789
- EK-9.** 1841 Balat Kazası Müslüman Nüfus Defteri Kapağı. BOA, NFS.d 2919
- EK-10.** Kaza-i İneabat Tabii-i Söke Der Liva-i Sığla. D.CRD.d 40769
- EK-11.** Kaza-i Balat Tabii-i Söke Der Liva-i Sığla. D.CRD.d 40769
- EK-12.** Kaza-i Mandiçe Tabii-i Söke Der Liva-i Sığla. D.CRD.d 40769
- EK-13.** Kaza-i Söke Der Liva-i Sığla İslam Nüfusu. D.CRD.d 40769
- EK-14.** Söke Kaza Merkezi Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-15.** Çeltikçi Mahallesi Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-16.** Sovuce Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-17.** Kömenos-1 Sagir Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-18.** Kömenos-1 Kebir Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-19.** Boynak Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-20.** Atburgazı Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-21.** Batnoz Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-22.** Kızıl Kilise Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-23.** Kayas Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-24.** Kemer Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-25.** Kadı Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-26.** Yörüklü Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-27.** Girdenli Lakap, Unvan, Sıfat
- EK-28.** Çuvaş Lakap, Unvan, Sıfat

EK-29. Söke'de Kullanılan İsimler

HARİTALAR

1. Küçük Asya 1535
2. Küçük Asya 1652
3. Küçük Asya 1756
4. Söke Yolu 1784
5. Söke ve Köylerini Gösteren Büyük Menderes Nehri Haritası 1816
6. Küçük Asya Haritası 1830
7. 1840'larda Muhassıllık Bölgesinin Günümüzdeki Harita Görüntüsü

GİRİŞ

A. TEZ HAKKINDA

Osmanlı İmparatorluğu gibi altı asır yaşamış ve üç kıtaya yayılmış devasa bir yapının, sağlıklı biçimde anlaşılabilmesi için mahalli ölçekli çalışmalar büyük önem arz eder. Bu çerçevede bazı kaynak gruplarının kıymeti bilhassa vurgulanmalıdır. Bunların önde gelenleri arasında nüfus defterleri gelmektedir. Zira XIX. yüzyılın ikinci yarısında mahalli tarih çalışmalarını zenginleştirecek resmi istatistik yayınları ve gazeteler mevcuttur. Yüzyılın ilk yarısı ise bu anlamda biraz daha bakirdir. Tezimizin amacı, kısıtlı sayıda kaynakla XIX. yüzyılın ilk yarısına ait olan tarih diliminde kaza hakkında fikir sahibi olmak ve bu fikirler üzerinden kaza hakkında sosyo-ekonomik bir tahlil yapmaktır.

Tezde, nüfus defterleri ana kaynaklar olmak üzere, Söke'nin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki nüfus ve yerleşim durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tezin öncelikli amacı, kazanın merkez ve köylerini belirlemek, nüfus özelliklerinden hareketle ahalinin bir profilini çıkarmaktır. Etnik, dini, mesleki, fiziki yönlerinin yanı sıra toplumsal grupların belirlenmesi ile de sosyal tarih alanında bir katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bunlardan başka, çevredeki diğer kazalar üzerine yapılacak benzer çalışmalarla mukayese yapma imkânı sunulmuş olacaktır.

Ayrıca, Söke'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyo-ekonomik durumuna dair yapılacak çalışmalara sağlam bir zemin oluşturulacaktır.

Tezin zaman olarak kapsamı, XIX. Yüzyılın ilk yarısını içermektedir. Zira bir bütünlük arz etmesi bakımından tezin ana kaynakları olan nüfus defterleri bu döneme aittir. Tezin mekân olarak kapsamı ise ilgili defterlerin sınırlarını çizmiş olduğu Söke Kazası'nın merkezinden ve köylerinden ibarettir.

Çalışmanın metodolojik çerçevesi arşiv belgeleri ve literatür taraması ve bilgi teknolojilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait hemen bütün çalışmalarda olduğu gibi, evvela Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine ve diğer ilk elden kaynaklara müracaat edilmiştir. Söz konusu kaynaklardan toplanan veriler, en doğru olabilecek şekilde okunmuş, dönemin şartları ve diğer geçerli bilgiler ışığında değerlendirilerek, yorumlanmıştır. Kaynaklardan elde edilen veriler ağırlıklı olarak istatistikî özellikte

olduğu için bilgisayar ortamında excel tablolarına dökülmüş, tablo ve grafikler buradan oluşturulmuştur.

Yalın defter verilerinin tablo ve grafikler eşliğinde daha anlamlı bilgilere dönüştürülmesinin yanında zaman zaman kazaya ait bazı ayrıntılar diğer kaynak ve literatür bilgileri ile desteklenerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın temel kaynakları olan nüfus defterleri mufassal (detaylı) ve icmal defterler (özet) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Mufassal nüfus defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. koduyla bulunmakta olup, 1826 ile 1881 tarihleri arasında yapılan nüfus sayımlarının kayıtlarını içermektedir. Osmanlı arşivinde bu defterlerden 1173 adet bulunmaktadır.¹

İcmal defterler ise arşivde D.CRD. d. koduyla bulunmakta olup 1785 ile 1838 tarihleri arasında muhtelif liva, kaza ve nahiyelerin Müslüman ve gayrimüslim nüfus yoklamalarını ihtiva etmektedir. Osmanlı arşivi Bab-ı Defteri Defter kataloğunda 952 adet icmal defteri bulunmaktadır.² Çalışmada kullandığımız bütün defterler, aşağıda detaylı şekilde tanıtılacaktır.

NFS.d. 2903 Sığıla Sancağı Müslüman Mufassal Nüfus Defteri (1831): Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde NFS.d. kodu, 2903 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup 1831 (H. 1246) tarihlidir. 25 x 65 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 253'dür. Defter içerisinde Sığıla Sancağı kazalarından Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke, Mandiçe ve Balat kazalarının, mahalle ve köylerinin sayım sonuçları mevcuttur.

Defterde Sökenin nüfusu sayfa 171'den başlamış sayfa 196'da bitmiştir. Başlangıç kısmında "Kaza-i Akçaşehir-i Aydın nam-ı diğer Söke Der Liva-i Sığıla" ifadesi bulunmaktadır. Sökenin nüfusu deftere geçirilirken önce Söke'nin Nefsi yani kaza merkezi yazılmış, yazımın sonucunda kaydı yapılan bölgenin hane ve nüfus sayılarının ayrı ayrı toplamı verilmiştir. Daha sonra mütesellim dairesi için ayrı için bir başlık açılmış mütesellim dairesinin hane ve nüfus sayısı ayrıca yazılmıştır.

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, 3.Baskı, Başbakanlık Basımevi, 2010, İstanbul, s. 253
Her ne kadar Arşiv Rehberinde bu şekilde ifade edilse de, D.CRD. d. kodlu tasniften mufassal; NFS.d. kodlu tasniften de icmal defterler çıkabilmektedir. Örneğin bu çalışmada kullanılan 40068 numaralı defter D.CRD.d şeklinde kodlanmasına rağmen, içeriği itibariyle mufassal nüfus defteridir. Keza NFS.d. 2965 numaralı kodlanmış olan defter de icmal nüfus defteridir. Tasnif esnasında bu tarz karışıklıklar olmaktadır.

² Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 264

Ardından Çeltikçi mahallesinin hane ile nüfusu sayılmış ve deftere kayıt edilmiştir. Kaza merkezi, mütesellim dairesi ve Çeltikçi mahallesinin sayım ve kayıt edilmesinden sonra kaza merkezindeki bekâr ahalinin nüfusu yazılmıştır. Kaza merkezi içinde olduğunu bildiğimiz bu iki nüfus grubunun ve Çeltikçi mahallesinin sayımından sonra, Söke kazasının köylerinin yazımına geçilmiştir. Sırasıyla Kadı, Kızıl Kilise, Kömenos-1, Yörüklü, Sovuce, Kemer, Boynak, Büyük Kömenos, Batnoz, Kayas, Atburgazı köyleri yazılmıştır. Her mahalle ve köyün sayımı bittikten sonra nüfus ve hane toplamını ayrı ayrı verme usulü defterin diğer sayfalarında da bulunmaktadır. Genelde iki sayfanın bitiminde defterin sağ ya da sol köşesine sayfaların genel bir ara toplamı alınmıştır. Bu ara toplamlar 3 farklı yaş grubunun sayısal değerlerinin toplanmasıyla verilmiştir. Bunlar Tüvana³, Sabi⁴ ve Müsin⁵ olarak ayrılmıştır. Yapılan sayımın temel amacı yeni kurulan ordu için asker temin etmektir. Bu yüzden defter sayfalarının en üstünde yazan rakamın “matlub yetişkinler” yani askerliğe uygun kişiler olduğu düşünülmektedir⁶. Ancak sayımda askerlik maddesinin ya saklı tutulduğu, ya da imalı olarak ifade edildiği görülmektedir. Bizzat Sultan II. Mahmut, bu hususun üstünde önemle durmakta, tahrir memurlarına Müslim nüfusun 14-40 yaş arasında olanların yani matluba muvafıkların mim konularak işaretlenmesi, sayımın gerçek amacının saklı tutulması istenmiştir.⁷

Sonuç olarak “Mim” işareti olan kişilerin sayıları toplandığında, istisnalar olmakla birlikte genel olarak ilk satırda bulunan rakam çıkmaktadır. Diğer satırlar ise çocuklar ve gayri matlub yani askerliğe elverişli olmayan nüfusun sayılarıdır.⁸

Genel olarak okunaklı, belli bir nizam dâhilinde ve siyah mürekkeple yazılan defterde yer yer siyakat⁹ benzeri ilave yazılar bulunmaktadır. Bu tür yazılar ile genelde kişilerin ölüm tarihleri veya seyahat bilgileri belirtilmiştir. Defterin genelinde her satırda en az 5 en fazla 7 kişi kaydedilmiştir. Satır sayısı 8 ile 9

³ Güçlü, Kuvvetli. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 26. Baskı, Aydın Kitapevi, Ankara, 2010, s. 1299.

⁴ Henüz memeden kesilmemiş erkek çocuk, üç yaşını tamamlamayan erkek çocuk, Bkz. Devellioğlu, s. 1057

⁵ Yaşlı, Geçkin, Kocamış, İhtiyar. Bkz. Devellioğlu, s. 867

⁶ Mübahat Kütükoğlu, **Menteşe Sancağı 1830**, TTK, Ankara, 2010, s.7

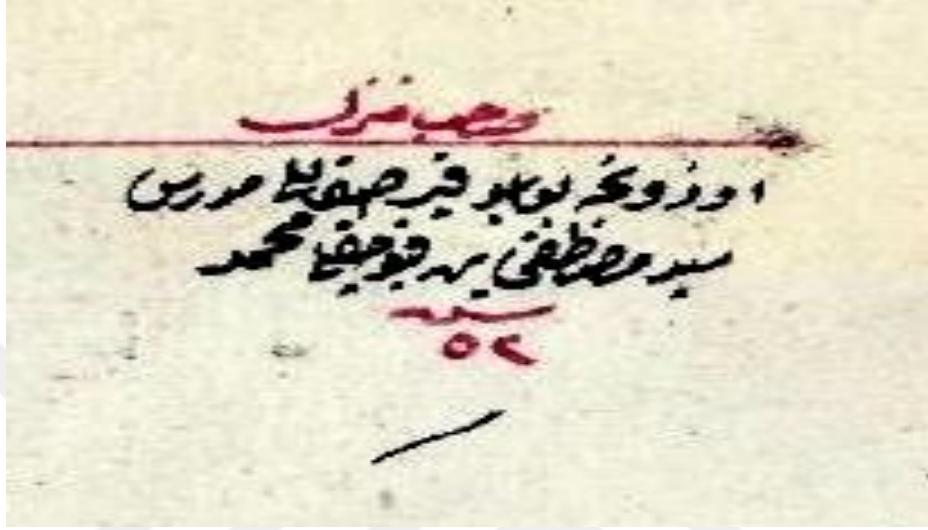
⁷ Mahir Aydın, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1990, S.83

⁸ Kütükoğlu, s.71

⁹ Osmanlı Devleti’nde idari ve mali kayıtlarda kullanılmış bir yazı türü. Bkz. Muhittin Serin, “Siyakat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, 2009, s.291

arasında değişmektedir. Yazım usulü olarak sayımı yapılan kişilerin önce eşkâli (Boy, Bıyık, Sakal) sonra mesleği, isimleri varsa aile lakapları, baba adları ve son olarak yaşları yazılmıştır. Örnek olarak “Uzunca Boylu, Kır Sakallı, Müderris, Seyyid Mustafa Bin Kuyucaklı Mehmet, S (sin/yaş) 52” verilebilir.

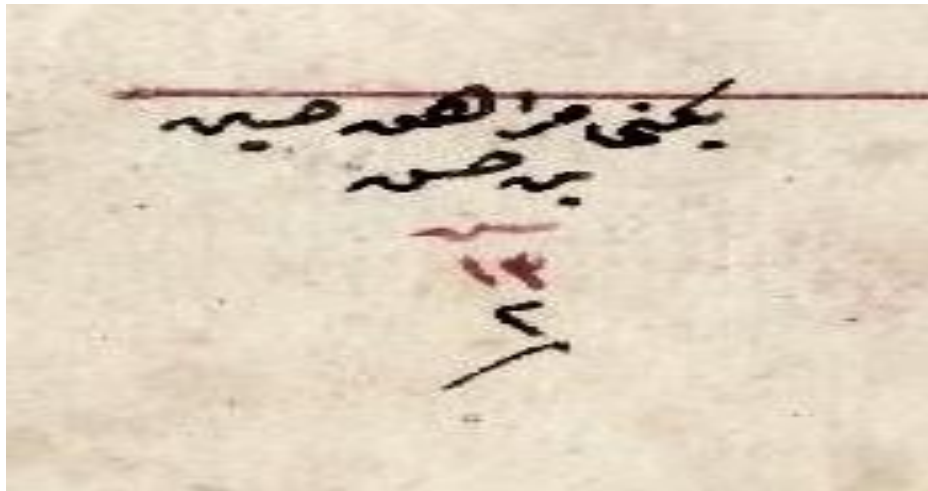
Resim 1: 1831 Tarihli Sığla Sancağı Söke Kazası Nüfus Kayıt Örneği

Defterin tamamında bu usul izlenmiştir. Yaş yazımı ise kırmızı mürekkeple “Sin” (س) ifadesi kullanılarak yapılmış, askerlik yapabilecek durumda olanların yaşlarının altına “Mim” (م) işareti konulmuştur.

Askere alınacak kişiler için en küçük yaşı 14 olarak belirlenmesine rağmen, 14 yaşından küçük olan çocukların dahi mim olarak işaretlendiği görülmektedir.¹⁰

Resim 2: Matlub Kaydı.

¹⁰Ayrıca bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nüfus Defteri 2903, ss. 171-179, 181-196,

Defterde hane sahiplerine, kırmızı mürekkeple “Sahib-i Menzil”¹¹, kiracılara ise gene kırmızı mürekkeple “Müstecir”¹² olarak kayıt düşülmüş, bekârların ise nerelerde kaldıkları gene kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Defterde kişi numaraları bulunmamaktadır. 0-1 yaş çocuk kaydına rastlanılmamıştır. Mütesellim dışında kazada idari görevli olarak sadece imamların kayıtları vardır. Son sayfa olan sayfa 196’da ise Söke kazasının sahip olduğu hane sayısı ile nüfus miktarı yazılmış, toplam nüfus içindeki matlub ve gayri matlub sayısı not edilmiştir. Defterde toplam nüfus 1381 kişi olarak yazılmasına rağmen, Cahit Telci “XIX. yüzyılın İlk Yarısında Sığla Sancağının Nüfusu” isimli makalesinde D. CRD.d. 39903 numaralı icmal defteri kaynak göstererek Söke kazasının nüfusunu 1380 olarak vermiştir. İki defter arasında kaza toplamında 1 kişilik fark mevcuttur.

NFS.d. 2906 Göçebeler Mufassal Nüfus Defteri (1831): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2906 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1246 (M. 1831) tarihlidir. 24,5 x 63,5 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 95’dir. Defter Söke’nin bağlı olduğu Sığla Sancağı’nda iskân edilmiş kabileler ile ilgili bilgi vermektedir.

Defterin ilk sayfasında “Sığla Sancağının havi olduğu bi’l cumle kazalar ile İzmir ve Nevahisinden seyf ve şitada başka fakat şitada başka hayme nişin¹³ olan göçebe ve yörük taifesinin hayme¹⁴ ve nüfusları” ifadesi bulunmaktadır.

Bu genel açıklamadan sonra başlık olarak “Kaza-i Söke nam-ı diğer Akçaşehir-i Aydın Der Liva-i Sığla” yazılmıştır. Bu kısımdan sonra alt satırda sayımı yapılan göçebelerin hangi aşirete mensup olduğu “Seyf ve şitada kaza-i mezkurenin havalisinde iskân edilmiş olan Burhanlı aşiretinden müfrez Mehmet Bey tevabiatından Çomarlı Kabilesi” gibi ifadelerle belirtilmiştir.

Defterin sağ üst köşesinde “Söke Mahkemesince kayıt olunmuştur” ibaresi bulunmaktadır.

Defterin içinde yapılan kayıtlar tıpkı NFS.d. 2903 gibidir. Önce kayıt edilen kişinin boyu, eşkâli, mesleği, varsa şahsi ya da aile lakabı siyah mürekkeple yazılmış, yaş yazımı ise kırmızı mürekkeple “Sin” ifadesi kullanılarak yapılmış, askerlik yapabilecek durumda olanların yaşlarının altına “Mim” yazılmıştır. Her

¹¹ Ev. Bkz. Devellioğlu, s. 715. Defter terminolojisinde “Sahib-i Menzil” ev sahibi anlamına gelmektedir.

¹² Kiracı. Bkz. Devellioğlu, s. 874

¹³ Çadırdaki oturan göçebe. Bkz. Devellioğlu, s.399

¹⁴ Çadır. Bkz. Devellioğlu, s.399

satırda en az 5, en fazla 7 kişi yazılmıştır. NFS.d. 2903'ün aksine sayfalarda ara toplamlar bulunmamaktadır. Deftere kaydı yapılanların göçebe olmasından dolayı çadır sahipleri için "Sahib-i Hayme" ibaresi kullanılmıştır. Sayımı biten kabile için sadece sahip oldukları hayme ve nüfus sayısı verilmiştir. Defterin en sonunda Sığıla Sancağının tamamının Nüfus, Hayme, Matlub ve Gayrı Matlub sayısı verilmiştir.

NFS.d. 2908 Sığıla Sancağına iskân edilmiş olan Muhacir Nüfus Defteri (1831):

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS kodu, 2908 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1246 (M. 1831) tarihlidir. 25 x 64,5 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 31'dir. Defter Sığıla Sancağının kazalarına yerleştirilmiş muhacirlerin kayıtlarından oluşmaktadır. Defterin her satırında en az 5 en fazla 7 kişi kayıt edilmiştir. Defterin 26 ve 27 sayfalarına Söke'ye yerleştirilmiş muhacirlerin kaydı yapılmış, kazaya iskân edilen bu kişilerin "Mora Muhaciri" olduğu belirtilmiştir. Bundan önceki iki defterin aksine muhacirlerin nereden geldiği boy ve eşkâlden önce yazılmıştır. Muhacirler "Müstecir" olarak kayıt edilmiştir. Bu defter içinde tıpkı 2903 gibi 14 yaşın altında olan çocuklarında matlub olarak kayıt edildiği görülmektedir.¹⁵

D.CRD.d. 40068 Rum Reaya Nüfus Defteri (1831):

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde D. CRD. d. kodu, 40068 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1247-1252, (M. 1831-1835) tarihlidir. Defter sayfa usulüne göre düzenlenmiş olup, toplam sayfa sayısı 40'dır.

Defter Sığıla Livasına bağlı Söke, Balat, Çine, Karpuzlu vesaire kazalarda bulunan Rum reayanın¹⁶ nüfusu, eşkâl, isim, meslekler, baba adları, yaşları ve ödedikleri cizye¹⁷ türünü göstermektedir. Söke'nin Rum nüfusunun kayıt edilmesi 1. sayfadan başlayıp 17. sayfada sona ermektedir. Reaya nüfus deftere kayıt edilirken mevcut usul devam ettirilmiş Müslüman ahalinin kayıt usulünden farklı bir yol izlenmemiştir. Defteri İslam ahalisinden ayıran üç fark bulunmaktadır:

Birincisi; reayanın ekonomik gücüne göre devletin alacağı cizye vergisinin kişi bazında defterde belirtilmesidir. Bunun için kaydı yapılan kişinin üstüne vereceği cizyenin oranını temsil eden harfler kullanılmıştır.

¹⁵ NFS.d. 2908, ss. 26-27

¹⁶ Osmanlılar'da Tebaa, halk anlamında kullanılan bir tabir. XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletine Haraç ödeyen gayrimüslim halk bu şekilde ifade edilmiştir. Mehmet Öz, "Reaya", **TDVİA**, Cilt:34, 2007, ss.490-493

¹⁷ İslam devletlerinde gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisine "Cizye" denirdi. Mehmet Erkal, "Cizye", **TDVİA**, Cilt:8, 1993, ss.42-45,

Osmanlı İmparatorluğunda cizye mükellefleri “Ala”¹⁸, “Evsat”¹⁹ ve “Edna”²⁰, şeklinde üç gruba ayrılmaktaydı. “Bu terimler zengin, orta halli ve fakir grupları temsil etmekte olup gruplara dâhil olanların ödedikleri cizye miktarları saf gümüş olarak sırasıyla 48, 24 ve 12 şer’i dirhem, altın olarak 4,2 ve 1 dinar şeklinde tespit edilmişti”.²¹ Ayrıca bazı kayıtlarda kişilerin mevcut cizye durumunun değişmesi için “Ala’ya müstahak” yahut “Evsat’a müstahak” şeklinde not düşülmüştür. Defterin sol ya da sağ alt köşelerinde yapılan toplamlar o sayfadaki cizye mükelleflerinin sayılarıdır. Bu toplamalar yukarıdan aşağıya Ala’dan başlayıp Evsat, Edna ve Amelmande²²-Sabi şeklindedir. Sayımın sona ermesinden sonra sayılan bölgenin toplam nüfusunun verilmesinin yanında, sayılan kişiler ayrıca ekonomik durumlarına göre ayrılmış, toplam cizye mükellefi sayısı verilmiştir. Ayrıca defterde kayıtlı özel hukuki duruma sahip kişiler (Muaf²³, Beratlı²⁴, Kocabaşı²⁵) belirtilmiştir.

İkincisi; Reaya defterinde Mürahik²⁶ kaydı bulunmakla birlikte “Şabb-ı Emred²⁷” ifadesi yoktur. Üçüncüsü; 14 ile 18 yaş arasında bulunan reaya için “Genç” ifadesi ile kayıt edilmiştir.²⁸

Defterin içinde gayrimüslim nüfusun ikamet ettiği köyler ve bu köylerde mütemekkin olan nüfus ile alakalı bilgi bulunmamaktadır. Defterde normal kayıtların yanında siyakat benzeri yazı ile açıklamalar mevcuttur.

D.CRD. d. 39903 İcmal Defteri²⁹ (1831): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde D.CRD. d. 39903 numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 7 Cemazzeylevvel 1246,

¹⁸ عا

¹⁹ ط

²⁰ نا

²¹ Halil İnalçık, “Osmanlılar’da Cizye”, **TDVİA**, Cilt:8, 1993, ss.45-48,

²² İş yapmaktan kalmış, iş göremez durumda olan, Bkz. Devellioğlu, s. 34.

²³ Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslim Amelmandeler, çocuklar ve din adamları cizyeden muaftılar.

²⁴ Avrupa ile müste’min tüccar statüsünde ticaret yapan gayrimüslim Osmanlı Tebaası. Bkz. Mübahat Kütükoğu, “Avrupa Tüccarı (Beratlı)” **TDVİA**, Cilt:4, 1991, s.6. Bu açıklama ile birlikte beratlu ifadesinin başka anlamları da mevcuttur.

²⁵ Osmanlı’da gayrimüslim cemaatlerinin ileri gelenlerine verilen ad. Bkz. DİA, “Kocabaşı”, **TDVİA**, Cilt:26, 2002, ss.140-141

²⁶ Buluş çağına ermiş, on iki yaşına basmış çocuk. Bkz. Devellioğlu, s.856

²⁷ Henüz sakalı, bıyığı çıkmamış olan genç. Bkz. Devellioğlu, s.1136

²⁸ NFS.d. 40068, s.1, Bkz. Ek. 3, 4.

²⁹ 39903 numaralı icmal nüfus defteri Sığla sancağını oluşturan kaza ve nahiyelerin, Müslim ve Gayrimüslim unsurları ayrı ayrı dikkate alınarak hazırlanmış olan mufassal sayım verilerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan icmal defteridir. Cahit Telci, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Sığla Sancağı’nın Nüfusu”, **Perspectives on Ottoman Studies, Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre- Ottoman Studies (Ciepo), Transaction Publishers, Berlin, 2010**, ss. 819-820

(M. 1830\31) tarihlidir. Defter İzmir ve Sığla livalarının Müslim ve Gayrimüslim nüfusunun icmal defteridir.

D.CRD. d. 39991 İcmal Defteri (1831): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde D.CRD. d. 39991 numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 21 Şevval 1246, (M. 1830\31) tarihlidir. 17,5 x 43 ebadında olan defter sayfa usulüne göre numaralandırılmış olup toplam sayfa sayısı sekizdir.

Defter Sığla sancağının kazaları ile İzmir ve civarındaki reaya nüfusunun hane sayısı ve cizye durumları hakkında bilgi ihtiva etmekte olan icmal defteridir.

NFS.d. 2956 Söke Kazası Müslim Defteri (1841): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2956 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1256 (M. 1841) tarihlidir. 23,5 x 56 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 90'dır. Defter ciltli ve ebruludur. Defterin içinde çok sayıda numaralandırılmış boş sayfa bulunmaktadır. Defterin içeriği 1831 yılındaki defterler ile kayıt usulü ve sırası (eşkâl, meslek, isim, baba adı, yaş) bakımından benzerlikler göstermekle birlikte detaylar bakımından bazı farklılıklar barındırmaktadır. Örneğin 1831 defterlerinin aksine bu defter sadece Söke kazasının nüfusunun kayıt edildiği defterdir. Bunun yanında kaza ismi olarak 1831'de kullanılan "Akçaşehir-i Aydın nam-ı diğer Söke" ifadesi bu defterde kullanılmamış, kaza ismi olarak sadece "Söke" yazılmıştır.

Bu sayımda haneler ve kişiler ayrı ayrı numaralandırılmıştır. Kazanın yöneticisi konumunda olan muhassıl İlyaszade Mehmet Bey defterde ilk sıraya kayıt edilmiştir. Bunun yanında kazada idari görevleri olan kişiler, isimleri üstüne kırmızı mürekkeple (Muhassıl, Camii İmamları, Muhtarlar, Kaza Meclis Azaları, Kocabaşılar, Muvazzaf Askerler ve rütbeleri, Redifler ve varsa rütbeleri) yazılarak belirtilmiştir.

1831 defterlerinin aksine bu görevlilerin sayısının fazlalığı ve titizlikle kayıt edilmesi, devletin taşrada modern teşkilatlanma yönünde mesafe kat ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Defterin her satırında en az 4 en fazla 5 kişi kayıt edilmiştir. 1831 sayımının aksine kayıt edilen kişiler için "Mim" işareti kullanılmamıştır. Sayfaların sağında ya da solunda 1831 sayımındaki gibi ara toplamlar bulunmamaktadır.

Sayım Söke kaza merkezinden başlamış, daha sonra Çeltikçi Mahallesi'nin kaydı yapılmıştır. Kaza merkezi, mahalle ve köy sayımlarının sonuna o yıl içinde doğmuş olduklarından dolayı 0-1 yaş çocukların doğdukları aylar belirtilip hane

numaraları, baba adları ve isimleri yazılmıştır. Köylerin yazımı ise kaza merkezi ve Çeltikçi mahallesinin kayıtlarından sonra yapılmıştır. Sırasıyla Sovuce, Kömenos-1 Sagir³⁰, Kömenos-1 Kebir³¹, Boynak, Atburgazı, Girdenli (?), Batnos, Kızıl Kilise, Kayas, Kemer Çiftliği, Kadı, Yörüklü, Çuvaş köyleri yazılmıştır. Köylerin kayıtları da kaza merkezi ve mahalleden farklı değildir. Sayımlardan sonra sayımın yapıldığı bölgelerin mevcut nüfus toplamları ile ayrıca sayımın sonunda kazanın toplam nüfusu belirtilmemiştir. Boş bulunan hanelerin sahipleri ve müstecirler belirtilmiştir.

NFS.d. 2957 Söke Kazası Müslim Nüfus Defteri (1841\42): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2957 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1257 (M. 1841\42) tarihlidir. 19,5 x 54 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 39'dur. Defter ciltsiz ve ebrusuzdur. Defterin içinde az sayıda numaralandırılmış boş sayfa bulunmaktadır. Yazım ve kayıt usulü 1841 tarihine ait diğer defterler ile benzerlik göstermekle birlikte yazı ve tertip bakımından diğer defterlere göre oldukça düzensiz ve özensiz hazırlanan bir defterdir. Defterin içindeki yazılar birbirine geçmiştir. NFS.d. 2956'ya göre toplam hane ve nüfus sayılarında ufak farklılıklar bulunmaktadır.

NFS.d. 2958 Bekar Müslim Nüfus Defteri (1841): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2958 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1256 (M.1841) tarihlidir. 20 x 54 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 28'dir. Defter ciltli ve ebruludur. Defterin içinde numaralandırılmış boş sayfalar bulunmaktadır.

Defterin içinde Söke'de ikamet etmekte olan Müslüman bekâr nüfusun kaydı yapılmıştır. Hane kaydı bulunmamaktadır, sadece deftere kayıt edilen kişiler numaralandırılmıştır. Bunun dışındaki kayıtlama usulü NFS.d. 2956 ile aynıdır

NFS.d. 2959 Söke Kazası Reaya Nüfus Defteri (1841): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2959 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1256 (M. 1841) tarihlidir. 23,5 x 56,5 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 96'dır. Defter ciltli ve ebruludur. Defterin içinde çok sayıda numaralandırılmış boş sayfa bulunmaktadır.

Defter kayıtlama usulü olarak Müslüman defterleri ile aynıdır.

1831 tarihli Reaya nüfus defterinde 14-19 yaş aralığındaki kişiler için "Genç" ibaresi kullanılmışken, bu defterlerde "Genç" ifadesi bulunmamaktadır.

³⁰ 1831 sayımında Kömenoz olarak yazılmıştır. Bkz: NFS.d. 2903, s.187

³¹ 1831 sayımında Büyük Kömenoz olarak yazılmıştır. Bkz: NFS.d. 2903, s.192

NFS.d. 2960. d. Söke Kazası Bekâr Reaya Nüfus Defteri (1841):
Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2960 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1256 (M. 1841) tarihlidir. 20 x 55 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 28’dir. Defter ciltli ve ebruludur. Defterin içinde çok sayıda numaralandırılmış boş sayfa bulunmaktadır. Defter içerik olarak Söke kazasında ikamet eden bekâr gayrimüslim nüfus ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir

NFS.d. 2909 Sığla Sancağına İskan Edilmiş Muhacir Nüfus Defteri 1844:
Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2909 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1259 (M. 1844) tarihlidir. 21 x 55 ebadında olan defter varak usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam varak sayısı 20’dir. Defter Sığla Sancağının kazalarına 1831’ tarihinde yerleştirilmiş muhacirlerin kayıtlarından oluşmaktadır. Defter içinde mevcut kayıtlar incelendiğinde 1831 tarihinde Söke içinde kayıt edilen Mora Muhacirlerinin yaşları dahi değiştirilmeden aynı şekilde kayıt edildiği görülmektedir. Defter içinde 1831 tarihine göre farklılık arz eden iki husus bulunmaktadır. Birincisi; Mora Muhacirlerinin 0-1 yaş çocukların deftere kayıtları yapılmıştır. İkincisi; Gastun³² ve Anapoli’den³³ göç eden iki küçük kafilenin Söke kazasına iskân edildiği görülmektedir. Defterin her satırında en az 3 en fazla 7 kişi kayıt edilmiştir. Defterin 16- 18. sayfalarına Söke’ye yerleştirilmiş muhacirlerin kaydı yapılmış, kazaya iskân edilen bu kişilerin “Mora, Gastun, Anapoli Muhacirleri” olduğu belirtilmiştir

D.CRD. d. 40769 Mandiçe, İneabat, Balat, Söke Müslim ve Gayrimüslim nüfus icmal defteri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde D.CRD. d. 40769 numarasıyla kayıtlandırılmış olan defter tarihsizdir. Ancak defter içeriği incelendiğinde defterin 1840’dan sonrasına ait olduğu anlaşılmaktadır.

23,5 x 65 ebadında olan defter sayfa usulüne göre numaralandırılmış olup ciltsiz ve ebrusuzdur. 14 sayfadan oluşan defterin 1, 8, 9, 11 ve 14. sayfaları boştur.

Defter içinde Söke, Balat, İneabat ve Mandiçe kazalarının yani Söke ve Söke’ye bağlı diğer bölgelerde kaza merkezleri ve köylerde ikamet eden Müslümanların nüfus ve hane sayıları kayıt edilmiştir. Bunun yanında bu kazalarda

³² Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu:21, Ankara, 2006, s.188. Mora Yarımadasının batısında bulunan bir yerleşim yeri.

³³ Sezen, s. 27. Mora Yarımadasının doğusunda bulunan bir yerleşim yeri.

ikamet etmekte olan gayrimüslim nüfusun hangi cins cizye ödediği ve cizye mükelleflerinin sayısının kaç kişi olduğunu belirtmektedir.

NFS.d. 2965 İneabat, Seferihisar, Kuşadası, Söke, Çeşme, Karaburun Müslim İcmal Defter (1841\42): Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde NFS.d. kodu, 2965 sıra numarasıyla kayıtlandırılmış olup Hicri 1257 (M. 1841\42) tarihlidir. 26 x 62 ebadında olan defter sayfa usulüne göre düzenlenmiştir ve toplam sayfa sayısı 8'dir.

Defter İneabat, Seferihisar, Kuşadası, Söke, Çeşme, Karaburun kazalarının Müslüman nüfus defteridir.

Tablo 1: Tezin Kaynakları

Defter Kodu	İçerik	Tarih
NFS.d. 2903	Sığla Sancağı İslam Nüfus Defteri	1831
NFS.d. 2906	Göçebeler Nüfus Defteri	1831
NFS.d 2908	Sığla Sancağı Muhacir Nüfus Defteri	1831
D.CRD.d 40068	Rum Reayası Nüfus Defteri	1831
D.CRD.d 39903	Sığla Sancağı İcmal Nüfus Defteri	1831
D.CRD.d 39991	Sığla Sancağı Gayrimüslim İcmal Defter	1831
NFS.d 2956	Söke Kazası İslam Nüfus Defter	1841
NFS.d 2957	Söke Kazası İslam Nüfus Defter	1841\42
NFS.d 2958	Söke Kazası Bekâr İslam Nüfus Defter	1841
NFS.d 2959	Söke Kazası Reaya Nüfus Defteri	1841
NFS.d 2960	Söke Kazası Bekâr Reaya Nüfus Defteri	1841
D.CRD.d 40769	Söke, Mandiçe, İneabat, Balat İslam ve Gayrimüslim Nüfus İcmal Defter	Tarihsiz
NFS.d 2965	İneabat, Seferihisar, Kuşadası, Söke, Çeşme, Karaburun İcmal Defter	1841\42
NFS.d 2909	Sığla Sancağı Muhacir Nüfus Defteri	1844\45

Bugüne kadar, Osmanlı Devleti'nin nüfusu hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların konuya bakışlarına göre kategorize edilebileceğini belirtmek gerekmektedir. Zira “nüfus” konusu tek bir bakış açısından değerlendirilebilecek bir konu olmaktan uzaktır.

Son dönemlerde arşiv kayıtlarının erişime açılması ile birlikte genel Osmanlı nüfusu çalışmaları yanında, yerel nüfus çalışmalarının sayısının arttığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmalarını yapmış ve halen yapanlar arasında Ömer Lütfi Barkan³⁴, Enver Ziya Karal³⁵, Kemal Karpat³⁶, Feridun Emecen³⁷, Nuri Akbayar³⁸, Charles Issawi³⁹, Cem Behar⁴⁰, Musa Çadırcı⁴¹, Justin McCarthy⁴², Stanford Shaw⁴³, Engin Deniz Akarlı⁴⁴, Mübahat Kütükoğlu⁴⁵, Nejat Göyünç⁴⁶, Cahit Telci⁴⁷ ve Nejdet Bilgi⁴⁸ Osmanlı nüfusu üzerine değerli eserler kaleme almışlardır. Müstakil eserlerin yanı sıra başta Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi olmak üzere onlarca makale, seminer ve tebliğ çalışmalarında konu çeşitli yönleriyle ele alınarak değerlendirilmiştir. Son dönemlerde özellikle bölgesel Osmanlı nüfusuyla alakalı olarak yapılan pek çok yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları bulunmaktadır.⁴⁹

Enver Ziya Karal, Kemal Karpat, Nuri Akbayar gibi isimler Osmanlı nüfusunun tamamı hakkında konu ve konuları genel hatlarıyla incelemek isteyen, Musa Çadırcı, Cahit Telci, Nejdet Bilgi, Mübahat Kütükoğlu, Feridun Emecen gibi

³⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus Ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”,I-II, **İ. U. İktisat Fak. Mecmuası**, Sene 2, 1941, Sayı 1’den Ayrı Bası, ss.23-59 ve ss.214-247

³⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**,T.C Başbakanlık DİE, Ankara, 1995

³⁶ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, 2. Baskı, Timaş, İstanbul, 2010

³⁷ Feridun Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, TTK, Ankara, 1989

³⁸ Nuri Akbayar, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Nüfusu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, Cilt:5, ss. 1238-1248

³⁹ Charles Issawi, “Population and Resources in Ottoman Empire and Iran”, **Studies in the Eighteenth Century Islamic History** (Ed. T.Naff, R. Owen), Feffer and Simon Inc. Co. ,Londra, 1977.

⁴⁰ Cem Behar (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1927**, DİE, Ankara, 1996.

⁴¹ Musa Çadırcı, **1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma**, İstanbul, 1980, ss.109-132

⁴² Justin McCarthy, “Muslims In Ottoman Europe; Population From 1800 to 1912”, **Nationalities Papers**, Vol:28, No:3, 2000, ss. 29-43

⁴³ Stanford Shaw, “The Ottoman Census System And Population 1831-1914”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol: 9, 1978, ss.325-338

⁴⁴ Engin Deniz Akarlı, **Ottoman Population in Europe in The 19th Century; its Territorial, Racial, And Religious Composition** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Madison, University of Wisconsin, 1972

⁴⁵ Mübahat Kütükoğlu, **Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus Ve Toplum Yapısı)**, TTK, Ankara, 2010.

⁴⁶ Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı”, 2. Baskı, **İ.Ü Edebiyat Fak. Yayınları**, İstanbul, 1969, ss.176-190

⁴⁷ Cahit Telci, “Aydın Livasının Nüfusu Hakkında, H.1261/M.1845 Tarihli Bir Defter”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı:1, 2006, ss.165-198

⁴⁸ Nejdet Bilgi, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında”, **Türk Yurdu**, Cilt: 19-20, Sayı:148-149, 1999-2000, ss.117-124

⁴⁹ Yakın tarihlerde yapılmış nüfus ile alakalı çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri için bkz. Levan Gurgenizade, **Çıldır Eyaleti Çürüksu Sancağı Nüfus Defteri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize,2011.

Salih Akyel, **19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Şehrinin Nüfus Ve Toplumsal Yapısı** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013.

isimler ise çalışmalarında daha çok özele inmekte; sancak, kasaba, kaza gibi daha küçük, ancak daha fazla detaylandırılan eserler vermektedirler.

Yukarıda nüfus konusu üzerine kısa bir literatür değerlendirilmesi yapılmıştır. Nüfus konulu bu tez çalışmasının mekan olarak değerlendirdiği yer Söke olduğu için Söke üzerine oluşmuş literatüründe kısaca bir değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Söke kazası ile ilgili yapılmış tez ve araştırma eser sayısı oldukça azdır. Bu bakımdan Söke ile alakalı çok kapsamlı bir literatür bulunmamaktadır. Cahit Telci'nin eserleri, gerek bu çalışma gerekse yapılacak benzer çalışmalar açısından yol gösterici nitelik taşımaktadır.⁵⁰

Bu noktadan değerlendirildiğinde bu tez Söke'nin XIX. Yüzyılın ilk yarısında mevcut durumunu görmek bakımından bir ilk teşkil etmektedir.⁵¹

⁵⁰ Telci'nin eserlerinin künyeleri metin içerisinde ve kaynakçada künyeleri gösterilmiştir.

⁵¹ Söke tarihi ve çevresi ile ilgili yapılmış bazı tezler için bkz. Özden Coşkun, **Aydın ili Söke İlçesi Gelebeç Yerleşimi ve Aziz Nikolaos Kilisesi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,2009.

Nurcan Demiralp, **Söke İlçesi Coğrafyası** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1997.

Mustafa Özdemir, **275 nolu Söke Şer'iyye Sicilinin Transkribi(1-212 arası hükümler)** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009.

Araştırma eserler için bkz. Yaşar Çağbayır, **Söke**, Ayma Yayınları, İzmir, 1989.

Kerim Yalçınkaya, **Ağalar Memleketi Söke**, Söke, 2009.

İsmail Dalgıç, **Söke Tarihi, Coğrafyası, Ekonomisi**, 2. Baskı, Söke, 2003.

İsmail Gün ve Ahmet Özdemir, **Söke Tarihi ve Coğrafyası**, C.H.P Basımevi, Aydın, 1941.

M.Suat Çakmak, **Söke 1930**,Söke Belediyesi Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları: Kitap-1, İstanbul, 2013,

Günver Güneş ve Alper Tunga Göçmen, **M. Ali Asrav'ın Anılarında Yakın Tarihte Söke ve Sökeliler**, Yeni Söke Gazetesi Kültür Yayınları;1, Söke, 2015.

B. OSMANLIDA NÜFUS SAYIMLARI

a. Osmanlı Nüfus Ve Vergi Sayım Geleneği: Tahrir

Modern anlamda nüfus sayımları son birkaç asırdaki gelişmeler çerçevesinde beliren devlet-vatandaş ilişkisi bağlamında ortaya çıkan bir olgudur. Ancak bundan önceki dönemlerde “vatandaş” yerine, hanedanların yönettiği devletlerin tebaaları vardı. Bu bağlamda Akdeniz coğrafyasında hüküm sürmüş pek çok devlet tarafından, ne kadar insana hükmettiğini bilmekten ziyade, gelir getiren ve vergi veren üretici nüfusun tespit edilmesi için, çeşitli arazi ve nüfus sayımları yapılmıştır. Bu sayımların sonucunda ortaya çıkan verilerin kayıtları her ülkede farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Örneğin Türkiye’de bu kayıtlar “tahrir” olarak geçmekteyken, “İngiltere’de Domesday Book, Sicilya’da Cera’id, Divan veya Defatir, Mısır’da Revk (Rok), İlhanilerde Kanun veya Yasamişi denilmiştir”. Bu tür defter kayıtlarının sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları için çok değerli bir kaynak olduğunun keşfedilmesi neticesinde araştırmacılar arasında bu defterlere ilgi artmıştır.⁵²

Sözlükte “yazma, kaydetme, deftere geçirme” anlamına gelen tahrir kelimesi terim olarak, Osmanlı maliye teşkilatında vergilerin ve bu vergileri ödeyenlerin ismen tespiti için değişik dönemlerde ve farklı şehirlerde devletin görevlendirdiği kişiler tarafından gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade eder.⁵³ Tahrir defterleri Osmanlı klasik çağında⁵⁴ Osmanlı coğrafyasında devletin, ekonomik, sosyal ve askeri temel sistemlerinden olan Timar⁵⁵ verilerinin yazıya aktarılmasıdır. Osmanlı fetihlerinin artmasına paralel, fethedilen topraklarda yapılan arazi tahrirleri ile birlikte Timar sistemi gelişerek, büyümüştür.⁵⁶

Quartaert’in özeti ile yazım sistemi şöyle ifade edilmektedir: “*En geç XIV. Yüzyılın sonlarından itibaren ve XV. ve XVI. yüzyılları da içine alan dönemde, devlet görevlileri, bir bölgenin doğrudan Osmanlı kontrolü altına alınmasının hemen ardından oranın bütün vergilendirilebilir kaynaklarının dökümünü çıkaran titiz incelemeler (tahrir)*

⁵² Kemal Çiçek, “Osmanlılar’dan Önce Akdeniz Dünyasında Yapılan Tahrirler Hakkında Bazı Gözlemler”, **OTAM**, Sayı:6, s.52

⁵³ Mehmet Öz, “Tahrir”, **TDVİA**, Cilt:39, 2010, ss.425-429

⁵⁴ 1300-1600 arasındaki tarihî dönemi belirtmek için kullanılan ifadenin kapsamı için bkz. Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I, Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişme**, 50. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, İstanbul.

⁵⁵ Osmanlılarda devlete ait toprakların askeri ve idari gayelerle tahsisine dayalı sistemdir. Halil İnalçık, “Timar”, **TDVİA**, Cilt:41, 2012, ss.168-173

⁵⁶ Taner Timur, **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, İmge Kitapevi, İstanbul, 1994, s.215

yaptılar. Devlet tarafından atanan bir görevli köyden köye gider, hane halklarının ve hayvanlarının ayrıntılı listesini çıkartır, toprağı, toprağın verimini, üretkenliğini ölçer, ne şekilde kullanıldığını – tahıl türünü, bağları ve meyve bahçelerini- belirler ve bu bilgileri tahrir defterine kaydederdi. Aynı zamanda nüfusu, bütün erkek, kadın ve çocukları değil, devlet için önem taşıyan kişileri, yani vergi mükellefi olan hane reislerini ve askere alınabilecek yaştaki erkekleri sayardı.⁵⁷

İstatistik bilimi geniş anlamda, bir devletin, ülkenin insan ve maddi kaynaklarını tespit ihtiyacından doğmuş bir bilim dalıdır, merkeziyetçi, bürokratik ve detaylara dikkat eden bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu, özellikle XV. ve XVII. yüzyıllar arasında istatistiki veri tutma konusunda geniş bir faaliyet göstermiştir. Bunun doğal sonucu olarak Osmanlı arşivlerinde geniş istatistik bilgileri meydana gelmiştir. Bunların gün ışığına çıkarılması, yalnız bu imparatorluğun tarihi bakımından değil, istatistiki ve resmi kayıt tutma yöntemlerinin genel tarihi bakımından da son derece önemlidir. Osmanlı tahrir –istatistik- defterleri, özellikle XV. ve XVI. yüzyıldaki verilerin gerek doğruluk ve kapsamlılık, gerekse defterlerde kullanılan kayıt usulleri bakımından, Avrupa’da görülen benzer istatistiki defterlerden daha karmaşık, gelişmiş ve güvenilir örnekler vermektedir.⁵⁸

Osmanlı tarihi araştırmalarında tahrir defterlerinin yeri ve önemine ilk dikkat çeken tarihçi ise Ömer Lütfi Barkan’dır.⁵⁹ Osmanlı arşivlerinde ulaşılabilen en eski tahrir defteri 1431-1432 tarihli Arnavutluk defterleridir.⁶⁰ Tahrir defterleri, içinde birçok farklı konu hakkında bilgi barındırmasıyla birlikte, Osmanlı nüfusun tespiti için de yararlanabileceğimiz en önemli kaynaklardandır.

XVI. yüzyılın sonuna kadar mükemmelen uygulanan ve zirai ekonominin temeli olan tımar sistemi ve ona dayalı tahrir kayıtları bu tarihten itibaren bozulmaya başlamış,⁶¹ bütün ıslahat gayretlerine rağmen sistemi düzeltmek mümkün olmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Lakin tımar sistemi işleyişi bakımından devlet için çok önemli üç farklı fonksiyonu meydana getirmekte idi. Bunlar askeri, askeri fonksiyon ile birlikte icra edilen idari

⁵⁷ Donald Quartaert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700- 1922**, 8. Baskı, İletişim Yayınları, (Çev. Ayşe Berktaş), İstanbul, 2011, s.60

⁵⁸ İnalçık, s.217.

⁵⁹ Yunus Koç, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Problemi ve Tahrir Defterleri”, **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş Meselesi Sempozyumu**, Bilecik Üniversitesi Yayınları Seminer Ve Kongre Serisi – No: 1, Bilecik, 2009, s. 98

⁶⁰ Halil İnalçık, **Doğu Batı Makaleler II**, Doğu Batı, Ankara, 2008, s.66. Defter için bkz. Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid.

⁶¹ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Esas Yapısının Bozulması ve Islahı Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler”, **Türkler**, Cilt: IX, Ankara, 2002, ss.1552-1553

ve son olarak sistemin mali fonksiyonudur.⁶² Bunların bozulmasının sonucu ise güçten düşen imparatorluk ordularının savaş meydanlarında uğradığı yenilgiler, yenilgilere bağlı iç karışıklıklar ve iç karışıklıklar sebebiyle meydana çıkan devlet otoritesi eksikliğidir.

Tahrir sisteminin bozulmasını ve sonuçlarını Ömer Lütfi Barkan çok güzel izah eder. Barkan'ın söylediklerini özetlemek gerekirse “Osmanlı İmparatorluğunda sık sık yapılan tahrirler vasıtası ile beratların ve defterlerin yazısı ile hak sahiplerinin gerçek gelirlerini birbirine uygun tutmağa ihtiyaç vardır. Nüfus ve servetin sürekli artmakta olduğu yükseliş devirlerinde nüfus ve arazi tahrirlerinden her biri, her zaman yeni fazlalıklar çıkarmak sureti ile devletin gelirinin artması gerektiği için sık ve düzenli yapılırdı. İmparatorluk teşkilatı ve devlet otoritesinin gücünün yerinde olduğu sıralarda düzenli yapılan bu işler devletin zayıflamasıyla birlikte yapılamaz hale geldi. Nitekim bu defterlerin özellikle İmparatorluğun en güçlü dönemine ait olan örneklerinin titizliğine ve intizamına hayran olmamak elde değildir. Ancak zamanla İmparatorluk'taki her şey gibi, bu defterler de eski kıymetini kaybetmiştir. Yazılar bozulmuş ve okunaksızdır, imla çirkinleşmiş, bozuk bir hale gelmiştir. Nitekim eski defterlere sonradan ilave edilmiş derkenarlar, bu özensizliğin ve dikkatsizliğin derecesini göstermektedir.”⁶³

Tüm bu olumsuzlukların neticesinde devlet XVII. yüzyılda idari, mali ve askeri olarak bir bunalım devresine girmiş, arazi ve nüfus yani devlete gelir sağlayan unsurların sayımları yapılamaz hale gelmiştir. Bunların neticesinde devlet ekonomik bunalımı aşmak için artık kolayca nakde dönüştürebileceği gelir kalemleri, yani avarız⁶⁴ ve cizye tahrirlerini yapmaya başlamıştır. Her ne kadar tımar tahrirleri gibi doyurucu olmasa da, özellikle XVIII. yüzyılın demografik durumunu görmek adına, “avarız tahrirleri” önemli bir boşluğu doldurmuştur.⁶⁵

⁶² H. Veli Aydın, “Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci Ve Bazı Değerlendirmeler”, **OTAM**, Sayı:12, 2001, s.67

⁶³ Barkan, ss.178-180

⁶⁴ Osmanlı maliyesinde bir vergi terimi, detaylı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu, “Avarız”, **TDVİA**, Cilt:4, 1991, ss.108-109

⁶⁵ Avarız için Bkz. Oktay Özel, “Cizye ve Avarız Defterleri”, **Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik**, (Ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), DİE Yayını, Ankara, 2000, ss.35-50

b. Dünyada Modern Nüfus Sayımları ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Nüfus Sayımları

Nüfus Arapça nefis kelimesinin çoğulu olan “nefis, ruh, can, hayat” anlamına gelir ve temelde bir coğrafya üzerinde yaşayan insanları ifade eder. “Bir yerde oturan, ikamet eden” manasındaki sakinin çoğulu olan sükkan/sekene de nüfus karşılığında kullanılmaktadır. Bugün doğum, ölüm, evlenme, boşanma, yaş, göç hareketleri gibi konular “nüfus bilimi” (demografi) denilen ilim dalı tarafından incelenmekte, ayrıca nüfusla ilgili bilgiler beşeri coğrafyanın konuları arasında yer almaktadır.⁶⁶

Antik çağlardan beri dünyanın pek çok bölgesinde, birçok devlet askeri durum ve vergi kaynakları hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla nüfus sayımı yapmıştır.⁶⁷ Dünyada bilinen, en eski nüfus sayımına ait olabilecek evrak ise M.Ö 499-500 yıllarında Pers İmparatorluğunun askeri ve vergi toplama amacıyla yaptığı sayıma aittir.⁶⁸

Tarih boyunca şüphesiz bir devlet için en önemli hususlardan birisi nüfus olmuştur. Geçmişte nüfusu kalabalık devletlerin, istisnalar olmakla birlikte, sadece nüfus fazlalığıyla bile düşmanlarına üstün geldiği bilinmektedir. Lakin XVIII. yüzyıldan başlayarak günümüz dünyasında, nüfusun niceliğinden çok niteliğinin önem kazandığı açıktır.⁶⁹ Nüfus sayımları tarihlerine bakarak nitelikli nüfusun nüfusa etkisinin farkına XVII. yüzyıl sonlarında varılmış olduğu görülür. Batılı devletler bu bilince bağlı olarak ülkelerindeki nüfusun miktarıyla ve nitelikleriyle ilgili düzenli istatistikler tutmaya başlayan kuruluşlar oluşturmuşlardır.⁷⁰

Örneğin, İsveç ilk düzenli nüfus sayımını 1749 tarihinde yapmıştır.⁷¹ 1776 yılında kurulan ABD, sayım yapmayı planlamış ancak ülkedeki Katolik-Protestan çatışmasını artırmamak için bunu 1790 tarihinde gerçekleştirmiştir. İngiltere ise

⁶⁶ Nebi Bozkurt, “Nüfus”, **TDVİA**, Cilt:33, 2007, ss.293-294

⁶⁷ <https://nationalarchives.gov.uk/education/focuson/census/pdfs/why.pdf>. (14.05.2016) Tarih Boyunca Yapılmış Nüfus Sayımları Kronolojisi için Bkz: <http://www.statcan.gc.ca/edu/power-pouvoir/ch2/history-histoire/5214912-eng.htm>, (14.05.2016)

⁶⁸ Amelie Kuhrt, **Eski Çağ'da Yakınoğu (Çev. Dilek Kurt)**, 3.Baskı, Cilt. II, 2009, ss.357-358

⁶⁹ Nejdet Bilgi, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında”, **Türk Yurdu**, Cilt: 19-20, Sayı:148-149, 1999-2000, s.117

⁷⁰ İsveç istatistik Bürosunun kuruluş tarihi 1858'dir. Bkz. <https://www.oecd.org/sweden/44862803.pdf> (16.05.16), İngiltere Genel Kayıt Ofisinin kuruluş tarihi 1836'dır.,Bkz. [http://www.sog.org.uk/uploads/Leaflets_and_Tips_PDFs/bdm_certificates_\(2013\)_new_style.pdf](http://www.sog.org.uk/uploads/Leaflets_and_Tips_PDFs/bdm_certificates_(2013)_new_style.pdf) (16.05.16), Osmanlı Nüfus-u Umumi İdaresi'nin kuruluş tarihi 1881\82'dir. Bkz. Karpas, s.92

⁷¹ <http://www.bl.uk/britishlibrary/~media/subjects%20images/government%20publications/pdfs/sweden-government-publications.pdf>, (16.05.16)

Thomas Malthus'un 1798'de yayınladığı "Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme"⁷², adlı kitabının yarattığı tartışmalar ortamında, 10 Mart 1801 tarihinde düzenli nüfus sayımına başlamıştır.⁷³

Osmanlı İmparatorluğu rakipleriyle kıyaslandığında modern anlamdaki ilk nüfus sayımına 1827\1828 yılları arasında sadece İstanbul'la sınırlı kalarak başlamış, 1828 Osmanlı-Rus Savaşı yüzünden İstanbul'da başladığı nüfus sayımını ülke genelinde yapamamıştır.⁷⁴ Savaş sonrasında ilk kapsamlı nüfus sayımı 1830-1831 tarihinde yapılmıştır.⁷⁵ Sayımın amacının Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra yeni bir ordu kurulmasına bağlı olarak, askerlik yapabilecek erkek nüfusun tespiti ile bu ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yeni vergi kaynaklarının bulunması, olduğu bilinmektedir.⁷⁶

Burada ilginç olan husus, tarihin gördüğü en sistematik devletlerden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir zamanlar ele geçirdiği bölgelerde, daha harbin tüten dumanları sönmeden tahrir işlemini başlatırken⁷⁷; XIX. yüzyıla kadar yeni bir sayım şekli ikame etmemiş\edememiş olmasıydı. Bu süreçte görülmektedir ki, İmparatorluğun XVII. yüzyılda başta savaş alanlarında uğradığı başarısızlıklar, bu duruma paralel olarak yeni toprak kazanımlarının olmaması, zamanla devletin diğer yeteneklerini de (organizasyon, idare) zaafa uğratmıştı. Neticede İmparatorluğun XIX. yüzyılın ilk yarısında, elindeki insan kaynağına dair fikirleri ancak geçmişin tahrir kayıtları ile sınırlıydı ve bunlar sağlıklı bilgi kaynakları olmaktan uzaktı.⁷⁸

Dahası bir ülkede nüfusun neden sayılması gerektiği Malthus kuramında detaylıca açıklanmış, nüfusun ekonomi ile olan ilişkisine değinilmişti. Yani bir ülkenin sadece erkek nüfus sayısını bilmek ve vergi kaynaklarını belirlemek, başarı için yeterli bir etken değildi ve Osmanlı İmparatorluğunun devlet adamları da bu gerçekten habersiz değildi. "Zira Malthus Nazariyesi 1832'de devletin resmi yayın organı olan Takvimi Vekayi'de özetlenerek yayınlanmıştı."⁷⁹ Ancak bu nazariye bilinmesine rağmen 1841 tarihli nüfus sayımının, 1831'de ki sayımdan farklı

⁷² Bkz. Haluk Cillov, **Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1960, ss. 20-24

⁷³ <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/1991-and-earlier-censuses/census-bicentenary/history-of-the-census/200-years-of-the-census.pdf> (16.05.16)

⁷⁴ Aydın, s.81

⁷⁵ Aydın, ss.92-93

⁷⁶ Karal, s.11

⁷⁷ İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cihan Neşriyat, Ankara, 2008, ss.125-126

⁷⁸ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş, 34. Baskı, İstanbul, 2012, s. 56

⁷⁹ Ortaylı, **İmparatorluğun**, s.53

olmaması, dahası anlamsız bir şekilde zaman içerisinde değişmesi muhakkak olan sakal, bıyık, boy vs vs gibi gereksiz kayıt şekilciliklerinin devam ettirilmesi ilginçti. Nitekim XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan sayıma ilk modern nüfus sayımı desek bile, XIX. yüzyıl nüfus defterlerinde kayıt edilen kişilerin kayıtları açık bir şekilde XVI. yüzyılın mufassal tahrir defterlerine benzemektedir.⁸⁰ Belki de bunun sebebi XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devletinin tebaasına ait servetin sayımını yapması, ama insanların kendisini saymamasıydı.⁸¹

XIX. yüzyıl ise bambaşka bir çağ idi. Sanayi devrimine bağlı işçi hareketleri, işçi hareketlerine bağlı ekonomik çatışmalar, milliyetçiliğin yükselişi gibi pek çok olayın beraberinde geldiği bir asırdı. İlber Ortaylı'nın klasikleşen deyimiyse XIX. yüzyıl "*İmparatorluğun en uzun çağıydı*". Ancak bu en uzun çağa imparatorluk pek hazırlıklı değildi. Osmanlı İmparatorluğu ülke içinde ve dışında çok sıkıntılı bir yüzyıldan geçerek, XIX. yüzyıla varmıştı. Büyük bir coğrafyaya sahipti ancak bu coğrafyanın kendisine sağladığı insan kaynağıyla alakalı fikri, yüz yıl öncesinin kayıtlarına aitti. Yani devlet hafızası ve bu hafızaya bağlı akıl günün koşullarını idrak etmekten uzaktı. Buna rağmen İmparatorluk bu hafıza ve akla bağlı fikirlerle plan ve proje üretmeye, asker ve vergi almaya çalışmış, neticede başarı ve itibar, ardından dövünülerek koşulan, hasreti çekilen hayaller haline gelmişti.⁸²

Günümüzün çok kullanılan bir sözünün İmparatorluğun o günleri için fazlasıyla uygun olduğunu düşünmekteyim. XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğunun acilen "güncellenmesi" gerekmektedir.

Tüm bu geç kalmışlıkların, yetersizliklerin yanında Osmanlı aleyhine olan önemli bir diğer husus şuydu. Avrupalı devletler geniş Osmanlı coğrafyasında kurdukları konsoloshaneler aracılığıyla, Osmanlı nüfusu hakkında bölgesel ve genel anlamda çalışmalar yürütmekteydiler. Bu çalışmalar sayesinde, başta İngiltere olmak üzere Batılılar, Osmanlı'nın kendisinden önce Osmanlı nüfusu hakkında eskimiş tahrirlerinden çok daha farklı bilgilere ulaşıyor, nüfus hakkında fikir sahibi olabiliyorlardı.

Örneğin İngiliz gazetesi Staffordshire Advertiser'ın 15 Aralık 1827'de, Britannica Ansiklopedisi'ne dayanarak verdiği haberde, Osmanlı nüfusu Avrupa'da

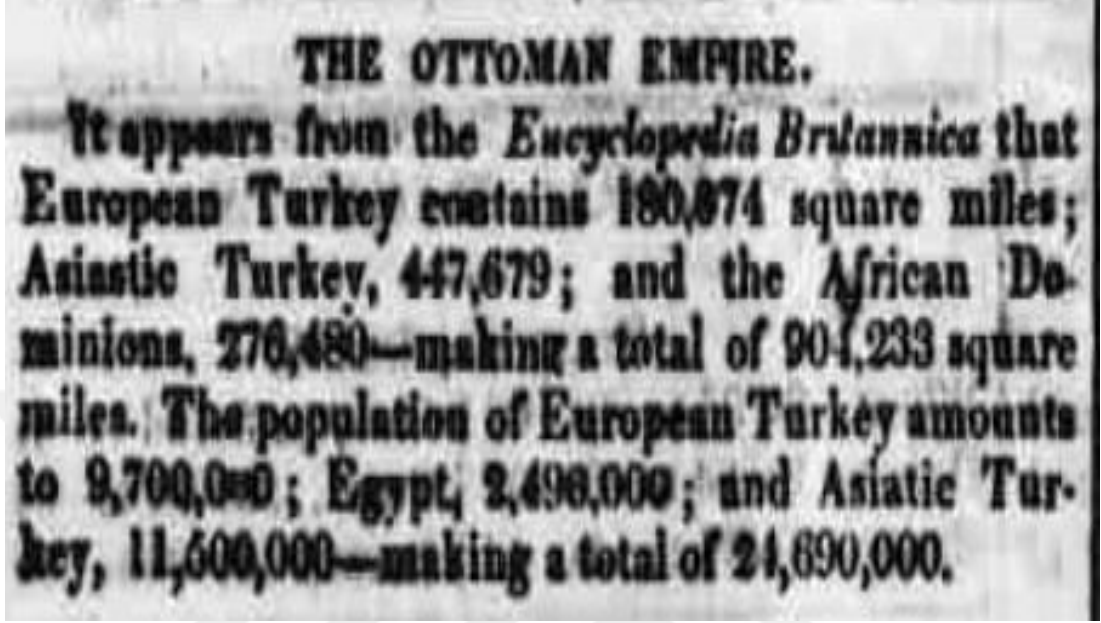
⁸⁰ XVI. yüzyıl mufassal tahrir defterlerinin kayıt usulü için bkz. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", **Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik**, ss.17-32

⁸¹ Quataert, s.172

⁸² Bilgi, ss. 118-119

9.700.000, Asya’da 11.500.000, Mısır’da 2.490.000, toplamda ise 24.690.000 milyon olarak verilmiştir.⁸³

Resim 3: Staffordshire Advertiser 15 Aralık 1827

Ayrıca David Urquhart ve Ami Boué’nin verileri de neredeyse gazetenin verdiği nüfusa yakındır. Urquhart Avrupa’daki Osmanlı nüfusunu 11.550.000, Boué ise 11.513.000 olarak göstermişlerdir.⁸⁴ Hâlbuki İmparatorluk 1831 sayımında nüfus miktarını (tabii sadece erkekleri sayarak) 3.722.738 olarak tespit etmiştir.⁸⁵

Adı geçen gazetenin ve diğer iki ismin verdiği rakamlar, imparatorluğun 1831 sayım sonucuyla karşılaştırıldığında, aradaki farkın çok büyük olduğu dikkat çekmektedir. Batılıların sayımında/tahminlerinde muhtemelen Osmanlı’nın sayım yapamadığı/yapmadığı yerlerin nüfusları da ilave edilmiş olmalıdır. Ubcini de, 1851’de yayınladığı eserinde Osmanlı nüfusunu 35.500.000 olarak belirtmiş ve bu sayıları 1844 nüfus sayımı istatistiklerine dayanarak verdiğini ifade etmiştir.⁸⁶

⁸³ <http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>, “Staffordshire Advertiser 15 December 1827”, (11.03.16)

⁸⁴ Engin Deniz Akarlı, **Ottoman Population in Europe in The 19th Century; its Territorial, Racial, And Religious Composition**, Madison, University of Wisconsin (Yayımlanmayan Yüksek Lisans Tezi) 1972, ss.41-42

⁸⁵ Karpat, s.72.

⁸⁶ M.A Ubcini, **Türkiye 1850 I**, (Çev. Cemal Karaağaçlı), Tercüman 1001 Temel Eser (yty), İstanbul, 1977, ss. 46-50. 1844 Sayımıyla ilgili kayıtlar Osmanlı Arşivlerinde olmasına rağmen, yabancı araştırmacılar dışında kimse tarafından incelenip, yayınlanmamıştır. Bkz. Adnan Çimen, “Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:3, 2012, ss.183-216

Yukarıda belirtildiği üzere, Avrupalıların Osmanlı nüfusuna dair hem 1831 sayımından bile önce hem de çok daha geniş bölgeler için, nüfus verileri yayınlamaları üzerinde durulması gereken bir meseledir. Batılıların bu hassasiyetlerine karşın, Osmanlı'nın 1831'de pek çok bölgede sayım yapamaması, ardından uzun bir süre genel nüfus sayımı gerçekleştirememesi durumun vahametini göstermektedir.

Ayrıca 1831 sayımının ilk modern nüfus sayımı olarak nitelendirilmesine rağmen, Osmanlı'nın ülke genelinde ilk kapsamlı nüfus sayımını ancak 1881\82-1893 tarihinde yapabildiği de unutulmamalıdır.⁸⁷

Tüm eksikliklerine rağmen kabul edilmesi gereken husus, 1831 yılında yapılan nüfus sayımının bir ilk olması, buna bağlı olarak acemilik evresi olarak değerlendirilmesi gerektiği ve en modern ulusların günümüz için bile yüzde yüz sağlıklı bir nüfus sayımı yapamayacağı gerçeğidir. Tüm bunlara bağlı olarak nüfusun oldukça eksik sayılmış olması çeşitli sebeplerle alakalıdır. Sayım için tanınan bir yıllık süre, memurların sayım konusundaki deneyim eksikliği dikkate alındığında oldukça kısaydı. Ayrıca kapsanması gereken alan çok genişti.⁸⁸ Nitekim bu sayımda nüfus sayımı yapılabilen bölgeler sadece Rumeli ve Anadolu'nun belli bölgeleriydi. Tüm bu noksanlıklar ve organizasyon sorunlarından dolayı sayımdan istenen ve hedeflenen sonucunda alınamadığı aşikârdır.

Tezin sınırlarını fazla zorlamadan, bu değerlendirmelerin Osmanlı Devleti'nin çöküş süreci ve saikleri kapsamında çok daha geniş biçimde ele alınması gerektiğini belirtelim. Bütün arızaları ile birlikte, 1830/31'de başlayan nüfus sayımlarının ve devamındaki yoklamaların çıktıkları olan defterler ve vesaik, tahrir edilen bölgelerin demografik özellikleri hakkında son derece kıymetli bilgiler ihtiva etmesi hasebiyle ele almaya değer, kendi türü ve dönemi için yegâne kayıtlardır

⁸⁷ Karpat, s.91

⁸⁸ Karpat, s.70

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖKE

A. Coğrafi Özellikler

Söke, Batı Anadolu'da Aydın iline bağlı bir ilçedir. Mevki itibariyle Aydın il merkezinin 40 kilometre batısında, İzmir ilinin 80 kilometre güneyinde, Büyük Menderes nehrinin sağ sahiline yakın olarak kurulmuş olan kent, geniş bir düzlükte yer alır.⁸⁹

Söke, Aydın ilinin yüz ölçümü bakımından en büyük ilçesi olup 1064 km²'lik bir alana sahiptir.⁹⁰ İlin en batısında yer alır. İlçe merkezi, 37°45' kuzey enlemi ile 27°24' doğu boylamı üzerindedir. İlçe toprakları ise 37°18'38" – 37°49' 39" kuzey enlemleri ile 27° - 27°38' 57" doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlçe merkezinin denizden yüksekliği 38 metredir. İlçe toprakları deniz kıyılarında sıfırdan başlamak üzere Beşparmak Dağlarının güney yamaçlarında 1229, Samson⁹¹ dağının zirvesinde 1250 metreye yükselir. Ovada yükseklik 0 ile 25 metre arasında değişir. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 23 metredir. Söke'nin kuzeyinde Çine kazası ve kısmen Aydın il merkezi, batısında Ege Denizi ile Sisam Adası önüne kadar sokulup sivri bir burun teşkil eden Samson dağları, kuzeyinde İzmir ve Kuşadası, güneyinde Muğla, Bafa gölü, Beşparmak dağları bulunur.⁹²

İklim bakımından Söke'nin içinde yer aldığı coğrafi bölge, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen, yeteri kadar yağış alan, tipik Akdeniz iklimi özelliklerine sahiptir. Bölgenin yıllık sıcaklık ortalaması 18 °C'dir. 1950 ile 2015 arasında en yüksek sıcaklık 1987 yılının Temmuz ayında (44,6) , en düşük sıcaklık ise 1964 yılının Ocak ayında (- 7,6) yaşanmıştır.⁹³

Bölgenin en verimli topraklarına sahip olan Söke'de temel ekonomik faaliyet tarımdır. Başlıca ürünler tahıl, pamuk, incir, zeytin, tütün ve narenciyedir. Söke, Kuşadası-Selçuk-Söke üçlüsünden oluşan turizm bölgesinin ticaret ve sermaye merkezi konumdadır. Aydın'ın batısında Ege kıyılarına çok yakın ve tarihi pek çok esere sahip olan ilçe, bölgenin en eski yerleşim merkezlerinden biridir.

⁸⁹ "Aydın" Maddesi, **Yurt Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, Cilt:1, İstanbul, 1981-1984, s.1046

⁹⁰ <http://www.hgk.msb.gov.tr/images/haberler/e0df0711825fa26.pdf> (09.03.16)

⁹¹ <http://www.soke.gov.tr/soke-genel-bilgiler>. Halk arasında daha çok "Samsun" dağı şeklinde adlandırılmaktadır.

⁹² Gün, Özdemir, s.9

⁹³ <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=AYDIN#sfb> (04.04.16)

B. SÖKE TARİHİ

Söke'nin yerleşim geçmişinin MÖ. 5000 yıllarına kadar gittiği öne sürülmektedir.⁹⁴ Antikçağdan XIII. yüzyıla kadar Söke'nin de bir parçası olduğu Batı Anadolu'da İonlar, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Selçuklu uygarlıkları hüküm sürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'nı kaybetmesi sonucunda Anadolu'da Moğol istilasından kaçan Türkmen kabileleri XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye gelmeye başlamış ve bölgede aktif bir şekilde gaza hareketine girişmişlerdir.⁹⁵ Bu gaziler içinde öne çıkanlardan biri de, 1260'dan itibaren Menderes Nehri boyunca faaliyetleri olan Menteşe Bey'dir.⁹⁶ Bu faaliyetler neticesinde, XIII. yüzyılın sonunda Güneybatı Anadolu bölgesine hâkim olacak olan Menteşeoğulları Beyliği'nin kuruluş tarihi 1261'dir. Beyliğin kuruluş dönemi ve ilk beyleri hakkında kaynakların kısıtlı olması sebebiyle detaylı bilgi bulunmamaktadır.⁹⁷

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Menderes bölgesi, Karya⁹⁸, Priene ve Balat Menteşeoğullarının eline geçmiştir.⁹⁹ Bu faaliyetlerin daha fazla genişlemesini engellemek ve Türkleri bölgeden atmak amacıyla Doğu Roma İmparatoru VIII. Mihael Paleologos oğlu Andronikos komutanlığında bir ordu meydana getirmiş,¹⁰⁰ bunun sonucunda 1260 ile 1280 yılları arasında bölge Menteşeoğulları ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında güç savaşına sahne olmuştur. Bölgenin nihai olarak Türk hâkimiyetine girmesi Menteşe Bey'in 1282 yılında Aydın'ı ele geçirmesiyle olmuştur.¹⁰¹

Bölgede özellikle Muğla, Balat, Çine, Tavas, Milas gibi şehir ve kasabalara hâkim olan Menteşeoğulları¹⁰², nitelikli donanmalarıyla deniz savaşlarında başarılar göstermişler, hatta bunun neticesinde kısa bir süreliğine Rodos Adası'nı ele geçirmişlerdir¹⁰³. Deniz savaşlarında gösterdikleri başarılar dışında deniz ticaretine de yatkın olan Menteşeoğullarının Venedik ve Ceneviz devletleriyle ticaret

⁹⁴ "Aydın", **Yurt...**, s.1012

⁹⁵ Tuncer Baykara, **Aydın'ın Gazi Umur Bey**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.5

⁹⁶ Baykara, s.4

⁹⁷ Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", **TDVİA**, Cilt:29, 2004, ss. 152-153.

⁹⁸ Muğla ve çevresi.

⁹⁹ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği 13.-15. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik** (Çev. O.Ş. Gökyay), TTK, Ankara, 1944, s.26

¹⁰⁰ Mikail Acıpınar, **XVI. Yüzyılda Balat Kazası (Tahrir Defterlerine Göre)** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005, ss. 21-22,

¹⁰¹ Feridun Emecen, "Aydın", **TDVİA**, Cilt:4, 1991, ss.235-237

¹⁰² Acıpınar, s.24

¹⁰³ Merçil, s.152

anlaşmaları yaptıkları ve bunun neticesinde hâkim oldukları Balat Limanı'nın Batı Anadolu'dan Avrupa'ya yapılan ihraç ürünleri için bölgedeki en önemli limanlardan biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁰⁴ Mentеше Bey'in 1260'larda Büyük Menderes civarında başlattığı fütuhat hareketleri, XIV. yüzyılın başında Mentеше Bey'in damadı Sasa Bey'in Tire, Efes ve Birgi'yi ele geçirmesiyle zirveye ulaşmıştır.¹⁰⁵ Ancak Sasa Bey'in bu tarihlerde Ayasuluğ¹⁰⁶ ile civarını ele geçiren ve Germiyanoglu¹⁰⁷ hizmetindeki Aydınoglu Mehmet Bey tarafından 1308 yılında öldürülmesi neticesinde Mentешеogulları güç kaybına uğramış, zamanla Aydın ilinin tamamına hâkim olan Mehmet Bey önderliğinde Batı Anadolu'da yeni bir siyasi yapı olarak Aydınogulları Beyliği ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸

XIV. yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da Menderes Nehri'nin kuzeyinde Aydınogulları Beyliği'nin, güneyinde ise Mentешеogulları Beyliği'nin hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz. Nitekim Menderes Nehri iki beylik arasında sınır olarak kabul edilmekteydi.¹⁰⁹ Ayrıca Aydınogulları Beyliği'nin faaliyet alanlarını incelediğimizde genel olarak Menderes Nehri'nin kuzeybatısından itibaren İzmir, Ege Adaları hatta Rumeli'ye kadar seferler icra ettikleri görülmektedir. Mentешеogulları ve Aydınogulları ile alakalı eserlerde Söke yahut Akçaşehir adında bir yerleşim biriminden söz edilmez. Mentешеogullarının Balat¹¹⁰ ve civarına, Aydınogullarının Ayasuluğ¹¹¹ ve civarına hâkim olmaları, bu bölgelerin Söke'ye çok yakın¹¹² olduğu dikkate alındığında XIII. ve XIV. yüzyıl arasında Söke'nin hangi gücün hâkimiyeti altında olduğunu kestirmek zordur.

Yıldırım Bayezid'in 1390'ların başlarında Batı Anadolu Türkmen beyliklerini hâkimiyeti altına aldığı ve 1402 Ankara Savaşı'nın ardından bu beyliklerin yeniden bağımsız oldukları bilinmektedir. Herhangi bir belgeye dayanmaksızın Söke'nin de

¹⁰⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Siyasi, İdari, Fikri, İktisadi, Hayat; İlimi ve İctimai Müesseseler, Halk ve Toprak**, TTK, Ankara, 1937, s. 21

¹⁰⁵ Himmet Akın, **Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma**, Ankara, 1968, s.91

¹⁰⁶ İzmir, Selçuk.

¹⁰⁷ XIII. yüzyılda Kütahya ve civarında kurulan Türkmen beyliği. Bkz. Mustafa Çetin Varlık, **Germiyanogulları**, TDVİA, Cilt:14, 1996, ss.33-35.

¹⁰⁸ Zerrin Günel Özden, "Aydınogulları Beyliği", **Türkler**, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:6, Ankara, 2002, ss.1384-1386

¹⁰⁹ Baykara, s.6

¹¹⁰ 1390'da Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı Devletine katılmıştır. Bkz. Feridun Emecen, "Balat", **TDVİA**, Cilt:5, 1992, ss.4-7

¹¹¹ 1389-1390'da Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı Devletine katılmıştır. Bkz. Cahit Telci, "Aydınoglu İsa Bey: Bir Bani, Üç Cami" **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt. XXV, Sayı.I, İzmir, 2010, s. 338.

¹¹² Balat- Söke arası 27 km., Selçuk- Söke arası 21 km.

bu gelişmelerden bağımsız olmadığını düşünmek gerekir. Söke'nin, Osmanlı hâkimiyetine kesin olarak II. Murat döneminde (1424) girdiği¹¹³ iddiası bulunmaktadır. Ancak Tuğlacı eserinde bu görüşünü her hangi bir tarihi kaynağa dayandırmamaktadır. Buna karşın Batı Anadolu'nun Fetretten¹¹⁴ sonra yeniden Osmanlı hâkimiyetine girdiği bilgisi çerçevesinde bunun yanlış olmayacağı da düşünülmelidir. Ayrıca aşağıda bahsedilecek bazı bilgilerde de görüleceği üzere, II. Murat döneminde Söke ve çevresinde Osmanlı hâkimiyeti mevcuttur. Buna karşın XV. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında müstakil olarak Söke'den bahsedilmemektedir.¹¹⁵ Lakin 1473-77 senelerine ait mufassal defterlerde Söke çevresindeki altı köyden dördü olan Savcı¹¹⁶, Akçaşehir, Kemer ve Kömenos köylerinin nüfus ve hane bilgileri mevcuttur. Bu bilgiler aşağıda tablo-2'de verilmiştir.¹¹⁷

Tablo 2: XV. ve XVI. Yüzyılda Ayasuluğ'a Tabii Söke Ve Civarı Köylerinde Hane ve Tahmini Nüfus¹¹⁸ (Hane x 5 + Bekâr Nüfus)

Köyler	1473-77		1512		1528-30		1575	
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Söke			112	560-610	87	435-485	206	1025-1075
Akçaşehir	61	400-450	47	235-245	50	250-270	19	100-105
Kemer	88	420-470	118	700-750	97	485-535	43	215-265
Kömenos	89	450-500			69	350-400	47	310-360
Savcı	18	90-140	46	230-280	55	275-325	51	420-470

¹¹³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 279

¹¹⁴ Osmanlı tarihinde taht kavgalarının olduğu, 1402-1412 yıllarını kapsayan ifade.

¹¹⁵ Cahit Telci, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Söke ve Çevresi", **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Söke, 2001, ss. 19-26, Kaynaklarda Söke isminin geçmemesi böyle bir yerleşim yerinin olmamasından ziyade, kaynakların günümüze ulaşmaması olarak yorumlanmıştır.

¹¹⁶ XIX. yüzyıl kayıtlarında ve sonrasında geçen Savuca köyü olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

¹¹⁷ Telci, s. 20. Kömenos-Akçakonak, Kemer-Sazlıköy

¹¹⁸ Bu nüfusların içinde yerleşiklere oranlara ciddi miktarda yörük topluluklarda bulunmaktadır. Telci, s.20

1573 yılında Aydın ve Menteşe sancaklarından çıkarılan topraklarla Sığla¹¹⁹ adında yeni bir sancak teşkil edilmiş, Akçaşehir de bu sancağın içinde bir kaza konumuna getirilmiştir.¹²⁰ Ancak kazaya adını veren Akçaşehir köyü küçük bir köy olup Savcı köyü ile birlikte kaydedilmiştir.¹²¹ Savcı dışında Kemer, Bodur, Çeblice, Kömenos, Söküner, Adil, Çakırlu, Trabuz ve Böğürtlen isimli köylerde yine Akçaşehir'e bağlıdır.¹²²

Sancağın teşekkülünden hemen sonra gerçekleştirilen 1575 tarihli tahririn Söke'ye ait rakamları önemlidir. Zira Akçaşehir Kazası içindeki köyler arasında nüfus olarak en kalabalık köy Söke'dir. Bu durum Söke'nin köy olarak kaydedilse de Akçaşehir Kazası'nın "nefsi" yani kaza merkezi olması ihtimalini düşündürmektedir. Bu ihtimali kuvvetlendiren başka ve çok önemli husus da 1575 tarihli tahrir defterinde Söke'nin mahalle esasına göre kaydedilmemesine rağmen, deftere düşülen notlardan Söke'de en az 6 mahalle olduğunun anlaşılmasıdır.¹²³ Yine 1583 tarihli Aydın vakıf defterindeki bir belge, resmi statüsü köy olan Söke'de birçok mahalle bulunduğunu göstermektedir.¹²⁴

Resmen tescillenmemesine karşın mahalle oluşumları; nüfus ve hane bazında 1529 tarihine göre %100'den fazla artış; Savcı köyünden 38 neferin Söke'de oluşu; Hz. Mevlana evladından 11 kişi, 2 imam, 2 müezzin, 7 muhassıl, 2 zaim-zade¹²⁵, 2 sipahi-zade, 1 sipahi gulami, 11 şeyh evladı ve 10 tuzcu bulunmaktadır. Bunun yanında II. Murat dönemi Osmanlı komutanlarından olan Yahşi Bey'in Ayasuluğ'da kurduğu vakfın gelir getiren işletmeleri arasında Söke'de 1 hamam ve 1 dükkân yer almaktadır.¹²⁶ Ayrıca Aydınoğlu İsa Bey'in torunu olan Mehmet Şah Çelebi'nin Ayasuluğ'da kurduğu vâkıfa gelir getiren işletmelerin arasında Söke'de 10 adet

¹¹⁹ Sığla Sancağı pek çok eserde Muğla Sancağı olarak geçmektedir. Bu, kelimenin yazımından dolayı Osmanlı Türkçesinde sık rastlanan bir okuma hatasıdır. Sığla'nın Muğla olarak geçtiği bazı eserler için bkz. Lütfi Budak, Mehmet Başaran, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Çine Kazasının Sosyoekonomik Yapısı Hakkında Gözlemler", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:54, Erzurum, 2015, s.587. ve Karal, s.15,133

¹²⁰ Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, s.22

¹²¹ Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, s.22

¹²² Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, s.22

¹²³ Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, ss.22-23

¹²⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Söke", **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Söke, 2001, s.37

¹²⁵ Zeamet sahibi yerinde kullanılan bir tabirdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt: III, s.646. Zeamet Osmanlı terminolojisinde 20.000 ile 100.000 akçe hasılat getiren timar toprağına verilen isimdir. Pakalın, Cilt: III s. 649. Osmanlı timar sistemi içinde en çok gelir getiren ikinci dirlik toprağıdır.

¹²⁶ Cahit Telci, "**Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir Ayasuluğ**", Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları 1, İstanbul, 2010, s.162.

dükkân vardır.¹²⁷ Bu veriler Söke'nin büyük bir köy veya kasabaya dönüşme yolunda bir yerleşim bölgesi olduğunu düşündürmektedir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Evliya Çelebi Seyahatname isimli eserinde, Söke'nin 9 mahallesi, 17 dükkânı, 1 hamamı ve 1100 hanesi olduğundan bahseder.¹²⁸ Seyahatname'deki veriler en azından doğruya yakın olarak kabul edilirse, elimizde bilgilerle değerlendirildiğinde XVI. yüzyılda Aydın Sancağı içerisinde Ayasuluğ'a tabi büyük bir köy olan Söke'nin Sığla Sancağı'nın 1573 tarihindeki teşekkülünden¹²⁹ itibaren kazaya dönüşümünün başladığı söylenebilir.

Söke zaman içerisinde gelişirken, XX. Yüzyılda uzunca bir süre Söke'ye bağlı olan Balat, XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar bölgede önemli bir kaza olarak varlığını sürdürmüştür.¹³⁰ XV. yüzyıldan XVII. yüzyılın başlarına kadar Balat Kazası nüfus, ticaret, askeri, sosyal yönlerden sadece Söke'den değil bölgedeki pek çok yerleşim yerinden çok ilerideydi. Örneğin 1583 tarihli Sığla Livası defterine göre Balat Kazasının nüfusu en az 3000-4000 kişi arasındaydı.¹³¹ Ticari olarak çok eski çağlardan beri kıymetli bir liman olan Balat, XVII. yüzyıla kadar bu vasfını korumuş, özellikle XV. yüzyılda doğu limanlarından batıya kadar uzanan ticari faaliyetlerin vazgeçilmez bir uğrak noktası olarak, doğu-batı ticaretinde bir köprü görevi görüyordu.¹³² Keza limanın varlığı sayesinde İmparatorluğun Venedik ile mücadelesinde Akdeniz için stratejik önemi haiz bir deniz üssü konumundaydı.¹³³ Sosyal olarak kazada XVI. yüzyılda birçok mektep, imaret, zaviye, hamam, kervansaray bulunmaktaydı.¹³⁴ Bütün bu özelliklere sahip Balat Kazası, XV ve XVI. yüzyılda seyyahların çizdiği Küçük Asya haritalarında "Ballat\ Milletus" olarak yer bulurken; Balat'a çok yakın bir yerleşim yeri olması, bunun yanında Priene gibi antik bir şehrin mevcudiyetine rağmen Söke, haritalarda yer almaz.¹³⁵

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balat Kazası'nın eski önemini yitirmeye başladığı görülür. Bunda özellikle kazanın bu tarihten sonra sık sık korsan baskınlarına uğraması, kazada mevcut bataklık arazilerinin ıslah edilememesi sonucu

¹²⁷ Telci, **Ayasuluğ**, s.43. Yahşi Bey ve Mehmet Şah Çelebi'nin vakıf kayıtları Kanuni Sultan Süleyman dönemine (1520-1566) aittir.

¹²⁸ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Devlet Matbaası, Cilt: IX, İstanbul, 1935, s. 148-149.

¹²⁹ Telci, **CİEPO**, s.813

¹³⁰ Tuğlacı, s.279

¹³¹ Tuncer Baykara, "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 1999, ss. 5-9

¹³² Acıpınar, s.38

¹³³ Emecen, "Balat", s.6

¹³⁴ Baykara, ss. 5-9

¹³⁵ Bkz. Ek Haritalar 1, 2, 3.

sıtma hastalığının yayılması ve bunlara bağlı olarak kazanın ticari faaliyetlerinin azalması etkili olmuştur.¹³⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Balat Kazası'nın yaşadığı çöküşü ana hatlarıyla anlatmaktadır.¹³⁷

Bir liman şehri olan Balat'ın inkıraz süreci, denizden kısmen uzak Söke'nin yükseliş yıllarına denk gelmektedir. Söke'nin nasıl geliştiğine dair bize ipucu veren hususlardan ilki ve en önemlisi XVII ve XVIII yüzyıldan itibaren İzmir ve limanının ihracat bakımından önem kazanması olmuştur.¹³⁸ İzmir Limanı 1800'lerden itibaren afyon, kırmızı boya, meşe palamutu, pamuk, üzüm, tütün, meyan kökü gibi ürünlerin ihracatında gittikçe önem kazanmış, ihracat noktasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir numaralı limanı haline gelmiştir.¹³⁹

XVI. yüzyılda Söke ve çevresine ait kayıtların tarımsal üretim verileri, sonraki yüzyıllarda bölgenin gelişimi için lazım olan potansiyele dair ipuçları vermektedir. Zira bu dönemde bölgede tahıl üretimi son derece yüksek olup, bağcılıkla da uğraşılmaktadır. Ancak söz konusu verilerin en dikkat çekici özelliği daha XVI. yüzyılın ilk yarısında Söke'de pamuk üretiminin bir hayli artmış olmasıdır.¹⁴⁰ Nitekim İzmir'in hinterlandında yer alan ve verimli tarım arazileri sayesinde tütün, pamuk, meyan kökü, buğday gibi ürünlerin¹⁴¹ üretiminde daha XVI. yüzyılda¹⁴² önemli bir kapasiteye sahip olan Söke'nin İzmir ve limanının XVIII. yüzyıldaki gelişiminden payına düşeni almış olmalıdır. Ayrıca Söke'nin Büyük Menderes vadisi içinden İzmir limanına giden yollar üzerinde yer almasına bağlı olarak İzmir Limanı'na gönderilecek olan ürünlerin depolanmasında ve nakliyesinde transit bir nokta vazifesi görmesi, Söke'nin XIX. yüzyılın başındaki gelişiminde önemli rol oynayan başka bir faktör olmalıdır. Nitekim Söke'nin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir yerleşim yeri olarak önem kazanması seyyah haritalarına da yansımış, Söke XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı seyyahların haritalarında yer almaya başlamıştır. Örneğin Francois Kauffer'in 1782

¹³⁶ Emecen, "Balat", s.6

¹³⁷ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Cilt: IX, ss.146-147

¹³⁸ İlhan Tekeli, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü" **Uç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, ss.125-141.

¹³⁹ Reşat Kasaba, "**Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi On Dokuzuncu Yüzyıl**" (Çev. Kudret Emiroğlu),Belge Yayınları, İstanbul, 1993, s.55

¹⁴⁰ Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, s.23-26

¹⁴¹ Gün, Özdemir, s.27, 2013. Tuik 2013 verilerine göre Aydın'ın tüm ilçeleri arasında Pamuk ve Buğday üretiminde Söke birinci sıradadır. Bkz. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/AYDIN.pdf> s.149 (08.05.16)

¹⁴² XVI. yüzyılın başında Söke'nin ürettiği tarımsal ürünler için bkz. Telci, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes**, s.24.

tarifli haritasında çok net bir şekilde “Efes’e giden Söke Yolu ifadesini kullanmıştır.”¹⁴³

1816 tarihinde Büyük Menderes Nehri’nin detaylı bir haritasını çizen İngiliz arkeolog William Martin Gell, haritasında¹⁴⁴ Söke’yi bölgede büyük bir yerleşim yeri olarak göstermiş, dahası 1831 sayımında Söke’ye bağılı olarak nüfus sayımı yapılmış olan Atburgazı¹⁴⁵, Domatça¹⁴⁶, Boynak¹⁴⁷, Gelebeç¹⁴⁸, Kemer¹⁴⁹ gibi köyleri haritasına dâhil etmiştir.

Keza 1830 tarihli William Martin Leake’nin çizdiği Küçük Asya haritasında¹⁵⁰ Söke ve Söke’nin köyleri olan Atburgazı, Gelebeç ve Domatça yer almaktadır.

Tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde Söke’nin XVIII. yüzyıldan, XIX. yüzyıl başlarına kadar dikkat çekici bir yerleşime dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bütün bu verilere rağmen Söke’nin ne zaman resmen kaza statüsüne kavuştuğı tespit edilememiştir.¹⁵¹

XIX. yüzyılın ilk yarısında Söke Kazası Sığla Sancağı’na dâhildir. Söke’nin XVI. asırdan bu yana içinde yer aldığı, Sığla Sancağı’nın sınırları kuzeybatıda İzmir Kazası ve nahiyelerini içerisine alarak, Menderes yatağı boyunca doğuya doğru, nehrin güney kesimine uzamaktadır. Menderes yatağı, Aydın ve Sığla sancakları arasında doğal bir sınır teşkil etmiştir. Güney sınırları, bugünkü Muğla il sınırına kadar dayanan sancağın doğu sınırı, Denizli il sınırına doğru uzanmaktadır.¹⁵²

1867’de Aydın ve Sığla Sancağı’nın büyük kısımları İzmir Sancağı’na dâhil edilmiş, zamanla “Sığla” ifadesinin yerini “İzmir” almıştır. 1867 tarihli Devlet Salnamesi’nde Söke, İzmir’in 14 kazasından biri olarak görülmektedir. Söke 1876 yılına kadar İzmir Sancağı içinde bir kaza olarak kalmış, 1876 yılında İzmir Sancağı’ndan çıkartılarak, Aydın Sancağı’na dâhil edilmiştir.¹⁵³

¹⁴³Bkz. Ek Harita 4

¹⁴⁴Bkz. Ek Harita 5

¹⁴⁵Haritada Akbourgasi olarak geçer. Atburgazı. Bkz. Ekler Harita 5

¹⁴⁶Haritada Tomatia olarak geçer. Doğanbey. Bkz. Ekler Harita 5

¹⁴⁷Haritada Boinaki olarak geçer. Yuvaca. Bkz. Ekler Harita 5

¹⁴⁸Haritada Kelibesh olarak geçer. Güllübahçe. Ekler Harita 5

¹⁴⁹Haritada Kamaria olarak geçer. Sazlıköy (Kemer). Bkz. Ekler Harita 5

¹⁵⁰Bkz. Harita 6

¹⁵¹ Söke’nin XVII. Yüzyılda Sancak Merkezi, XVIII. Yüzyılda kaza olduğı söylenmektedir. Bkz. Sezen, s.454

¹⁵²Telci, CIEPO, s.807

¹⁵³Serap Tabak, “Söke Kazasının Mülki Taksimatının Gelişimi (1850-1950)”, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Söke, 2001, s.48

1831 tarihinde Sığla Sancağı'nın içinde İzmir, Urla, Ayasefid¹⁵⁴, Birunabad¹⁵⁵, Tiryanda¹⁵⁶, Cumaabad¹⁵⁷, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke, Mandiçe, Balat, Karpuzlu, Çine, Şahme, Dalama¹⁵⁸, İneabat¹⁵⁹ ve Kızılhisar bulunmaktaydı.

İleriki bahislerde Söke'nin 1831 nüfusu ayrıntılı biçimde incelenecek olmasına rağmen, burada Söke'nin Sığla Sancağı içindeki konumu ve büyüklüğüne dair bir fikir vermesi açısından, eldeki nüfus verilerini kısaca sunmak ihtiyacı hâsıl olmuştur. Sancağın sayılan Müslüman erkek nüfusu 39.613 kişidir.¹⁶⁰ Toplam Müslüman nüfusunun ise 79.000 ile 82.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Sancağın içinde ikamet eden gayrimüslim erkek nüfusun sayısı 27.175 olup gayrimüslimlerin toplam nüfusu ise 53000 ile 58000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶¹

1831 tarihli sayıma göre Anadolu Eyaleti, Sığla Livası, İzmir Sancağı'na bağlı bir kaza olarak kayıt edilen Söke¹⁶², kendisiyle birlikte NFS.d. 2903 numaralı nüfus defterine sayımı yapıp kaydedilen kazalar arasında (Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Mandiçe, Balat), barındırdığı Müslüman hane ve nüfus bakımından sancağın en küçük ikinci kazasıdır.¹⁶³ (Nüfus oranı %11, Hane Oranı %10, Matlub Nüfus Oranı %11,9, Gayri Matlub Nüfus Oranı %10,4) Buna karşın Söke, Rum nüfus ve hane sayısının fazlalığı bakımından dikkat çekmektedir. Söke sancak içinde Rum nüfus ve hane sayısı bakımından Çeşme'den sonra ikinci sırada gelmektedir.¹⁶⁴ (Nüfus Oranı %12, Hane Oranı %12,8)

Tablo 3 ve 4 incelendiğinde Sığla Sancağı'nın tüm yerleşim birimleri içinde Söke, Müslüman sayısı olarak 19 yerleşim birimi içinde 12. sırada; gayrimüslim sayısı olarak 5. sıradadır. Sancak genelinde çok kalabalık olmayan Ermeni nüfusun en kalabalık ikamet ettiği ikinci kaza Söke'dir¹⁶⁵. Söke Müslüman nüfusu sancağın

¹⁵⁴ Aydın- Sancakburnu. Sezen, s.49

¹⁵⁵ İzmir- Bornova. Sezen, s.85

¹⁵⁶ İzmir- Torbalı. Sezen, s.494

¹⁵⁷ İzmir- Cumaovası. Sezen, s.112

¹⁵⁸ Aydın- Karahayıt. Sezen, s. 135

¹⁵⁹ Aydın- Germencik. Sezen, s.251

¹⁶⁰ Telci, **CIEPO**, s.810

¹⁶¹ Telci, **CIEPO**, s.818

¹⁶² Mesafe olarak İzmir'den çok Aydın'a yakın olan Söke'nin İzmir'e bağlı bir kaza olarak kayıt edilmesinde İzmir'le arasındaki ticari faaliyetlerin yoğunluğu olduğu düşünülebilir.

¹⁶³ BOA, NFS.d. 2903

¹⁶⁴ Karal, s.207-208

¹⁶⁵ Telci, **CIEPO**, s. 818

%3,6'sını oluşturmaktayken, Söke'nin Rum nüfusu sancağın %5'ine, Ermeni nüfusu ise %2'sine tekabül etmekteydi.

Tablo 3: 1831 Müslüman Hane ve Nüfus: Söke, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Mandiçe, Balat¹⁶⁶

Kazalar	Hane	Nüfus	Matlub	Gayrı Matlub
Karaburun	1020	2240	957	1283
Çeşme	545	1196	611	585
Seferihisar	896	2015	979	1126
Kuşadası	1193	2698	1124	1574
Söke	532	1381	669	712
Mandiçe	634	1618	728	890
Balat	488	1144	523	611
Toplam	5304	12382	5601	6781

Tablo 4: 1831 Gayrimüslim Hane ve Nüfus: Söke, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Mandiçe, Balat¹⁶⁷

Kazalar	Hane	Nüfus
Karaburun	391	1031
Çeşme	2641	5614
Seferihisar	75	220
Kuşadası	269	772
Söke	552	1172
Mandiçe	134	358
Balat	249	549
Toplam	4311	9716

1841 tarihine gelindiğinde ise Söke'nin idari yapısında her hangi bir değişiklik yoktur. Ancak kazanın Müslüman nüfus oranı başta taşrada olmak üzere kaza genelinin tamamında düşüş göstermiştir. Buna karşın gayrimüslim nüfusun kazanın her bölgesinde nüfusunu artırdığı görülmektedir.

Söke'nin kazaya dönüşmeye başladığı XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar idari görevlilerin kimler olduğuna dair bir fikrimiz bulunmamaktadır.

¹⁶⁶ BOA, NFS.d. 2903

¹⁶⁷ Karal, s. 207-208

Ancak klasik dönemden XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı idari yapılanmasında kaza statüsünde olan bölgeleri önce kadılar, sonra kadı ve voyvodalar birlikte idare etmişlerdir.¹⁶⁸

Başlangıç tarihi bilinmemekle¹⁶⁹ birlikte Söke'nin, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mütesellimler¹⁷⁰ tarafından idare edilmiş bir kaza olduğunu görmekteyiz.¹⁷¹

1831 tarihinde Söke mütesellimi, görevi babasından kendisine geçen İlyaszade Mehmet Bey idi.¹⁷² İlyaszadeler ayrı bir araştırma konusu olacak kadar ilginç bir ailedir. Ailenin XVIII. yüzyıl sonlarından, XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı Anadolu'nun güçlü ayan ailelerinden biri olduğu görüşleri mevcuttur.¹⁷³ Buna karşın, ailenin görevlerini sık sık suiistimal ettiği görülmektedir. 1773 tarihinde İlyaszade ailesi hazineye olan 35.000 kuruş borcunu ödememiştir. Borcun tahsili için İstanbul'dan İzmir Kadısı ve Voyvodasına hüküm yazılmıştır.¹⁷⁴ 1194 (M. 1780) tarihinde Sığla Mütesellimi İlyaszade Ahmet, zimmetinde para tutup ahaliye zulmettiğinden mütesellimliği elinden alınmış ve Tavaslı Ömer Ağa'ya verilmiştir. Ayrıca İlyaszade Ahmet'in zimmetinde bulunan paranın da tahsil edilmesi istenmiştir.¹⁷⁵ Buna karşın 1195 (M. 1781) tarihli bir başka hükümde ise Sığla Sancağı'nın mütesellimlik görevinin İlyaszade Ahmet'in kardeşi İlyaszade Halil'de olduğu görülmektedir.¹⁷⁶ Mehmet Bey ise 1831 ve 1841 tarihli nüfus defterlerinde, önce Söke Mütesellimi sonra Söke Muhassılı olarak geçmektedir.¹⁷⁷ Ancak II. Mahmud'un merkezileşme hamleleri esnasında ve müteakiben Tanzimat süreci taşra

¹⁶⁸ Tuncer Baykara, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı," **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, Ankara, 1968, s. 21. "Voyvoda" XVIII, yüzyıl ve sonrasında, kazalardaki mali ve idari görevi olan kişidir. Bkz. Baykara, s.33

¹⁶⁹ Osmanlı Arşivlerinde Sığla Sancağında mütesellimlik görevini yürüten kişi ve kişilere dair en eski evrak 1689-90 (H. 1101) tarihlidir. Ancak Sancağın kuruluş tarihinin 1573, Sancağın isminin yazılışına dair karışıklıklar (Sığla, Suğla), tarihsiz evraklar ve arşivdeki tasnif faaliyetlerinin hala sürdüğü göz önüne alınırsa ilerleyen zamanda daha eski tarihli evrakın kataloglarda yer bulması şaşırtıcı olmaz.

¹⁷⁰ BOA, AE. SABH. I 193\12898, AE. SABH.I. 117\7902. Mütesellim görevi teslim alan ve yürüten anlamındadır, Tanzimat'tan önce valilik görevine doğrudan gidemeyenler bu adla bir vekil atayarak eyaletin yönetim ve güvenlik işlerini uzaktan idare ederlerdi. Yine, sefere çağrılan valilerde dönüncüye dek birer mütesellim atama durumundaydılar. Bkz: Necdet Sakaoğlu, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.96

¹⁷¹ Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, DTCF, Ankara, 1977, s.260

¹⁷² BOA, NFS.d. 2903

¹⁷³ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, "Menderes'in Şatoları", **Egeden**, Ege Üniversitesi Rektörlüğü, Sayı:3, 2011, s.79.

¹⁷⁴ Özkaya, s.260

¹⁷⁵ BOA, AE. SABH. I, 193\ 12898

¹⁷⁶ BOA, AE. SABH. I, 117\ 7902

¹⁷⁷ BOA, NFS.d; 2903, 2956, 2957

idaresi yapılanmasında öyle görülüyor ki, aile tamamen tasfiye edilmemiştir. Bütün kusur ve suiistimallerine rağmen 1770 ile 1840 tarihleri arasında Sığıla Sancağı ve Söke Kazası'nın İlyaszade ailesi tarafından resmi olarak önce mütesellimlik sonra muhassıllık sıfatıyla, bir çeşit törpülenmiş feodalite yolu ile idare edildiği ifade edilebilir.

Tanzimat'la başlayan idari reformlar neticesinde mütesellimlik kaldırılmıştır.¹⁷⁸ Buna rağmen taşra idaresinde, Tanzimat'ın ilerleyen dönemlerinde dahi, eski yerel hanedanlara görev tevcihi, belki de bir çeşit işbirliği, görülmeyen bir şey değildir.¹⁷⁹ Ancak bu görevlendirmeler muhtemelen yine devlet ile uyumun bir getirisi olmalıdır. Şöyle ki, 1831 sayımında Söke Mütesellimi olarak görülen İlyaszade Mehmet Bey¹⁸⁰ yerel hanedanların bizzat II. Mahmut tarafından güçsüzleştirildiği, tasfiye edildiği, hatta yok edildiği bir dönemde, kazadaki idari görevini ve buna bağlı olarak kaza içindeki ayrıcalıklı konumunu korumuştur. Bunu büyük bir ihtimalle Atçalı Kel Mehmet isyanına karşı, Sığıla Mütesellimi olan babasının bu isyan sırasında Sultan II. Mahmut'un emirlerine harfiyen uyması ve Atçalı'yı bertaraf etmesi sayesinde sağladığı düşünülmektedir.¹⁸¹

Tanzimat ile başlayan taşra düzenlemeleri çerçevesinde İlyaszadeler Söke'nin idaresinde bu defa muhassıl sıfatı ile kendilerine yer bulmuşlardır.¹⁸² XIX. yüzyılda yapılan reformlar neticesinde, merkezde yeni bir bürokratik yapı kuran devlet, bu reformları taşraya yayma çabalarına girişmişti. Devletin bu yüzyılda taşradaki yeni temsilcisi Muhassıl olacaktı. "Muhassıllık" bir eyalet veya sancağın gelirini, hasılatını toplamak demektir. Muhassıl ise bu fonksiyonu icra eden kimsedir. Muhassıl unvan ve yetkileri dönemlere göre değişiklik göstermiştir.¹⁸³ Başlangıcında Padişaha ait büyük toprakların gelirlerini toplayan kişiler iken, sonraları eyalet veya

¹⁷⁸ Sakaoğlu, s.96

¹⁷⁹ Ege bölgesinin en kudretli ayan ailesi olan Karaosmanoğullarının resmi olarak feodal hâkimiyetin kaldırılmasından sonra bile, Manisa Sancağı'nı kaymakam sıfatı ile uzun süre idare etmeleri bunun en açık örneğidir. Bkz. Ferhat Berber, "Manisa'da Ayan Soyundan Son İdareci: Saruhan Kaymakamı Mehmed Sadık Bey", *C.B.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:3, 2015, s. 292.

¹⁸⁰ BOA, NFS.d. 2903, s.179

¹⁸¹ BOA, Atçalı Kel Mehmet İsyanının bastırılmasında asıl mühim rolü üstlenmesine karşın, İlyaszade Hacı İlyas Ağa Karaosmanoğulları tarafından saf dışı bırakılmıştır. Bkz. M. Çağatay Uluçay, **Atçalı Kel Mehmed**, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013, ss. 92, 96, 113.

¹⁸² BOA, NFS.d. 2956, s.4

¹⁸³ Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", *TDVİA*, Cilt:31, 2006, ss.18-20

sancağın hem yöneticiliğini yapan hem de gelirlerini toplayan görevliler olmuşlardır.¹⁸⁴

Muhassıllığın ihdası ile beraber taşra yönetiminde yapılan bir diğer yenilik Muhassıl Meclislerinin kurulması idi. Buna göre Muhassılın yanında bir de bulunduğu bölgelerin ileri gelenlerinden oluşacak bir meşveret meclisi kurulacaktı. Muhasıllık Meclisinin amacı vergi toplamak, haftada iki-üç gün toplanarak vergi yazımı ve bölgenin diğer sorunlarını belirli kurallara göre tartışıp karara varmak ve kararları uygulamaya koymaktı.¹⁸⁵ “Bu meclislerin yetkileri vergi tarh ve tevzii ve toplanması ile sınırlı olsa da yetkileri ve görevleri temelde bu amacın ötesinde ve daha geniş tutulmuştu.”¹⁸⁶ Ayrıca, ciddi bir yenilik olarak muhassıl meclislerinin üyeleri kazada yapılacak olan seçimle görevlendirilecekti. Ancak bu seçime girebileceklerin merkez tarafından belirlenen bazı sosyo-ekonomik şartları haiz olması gerekmektedir.¹⁸⁷ “Belirlenen seçim usulü ilkeldi, ayrıca mevcut Osmanlı coğrafyasında yaygınlıkla uygulanmadığı açıktı, ancak önemli olan bir seçim sisteminin belirlenip yasallaşması idi.”¹⁸⁸

Devletin Tanzimat’ın ilanıyla özellikle idari ve sosyal yönden bir takım hedeflerinin olduğu açıktır. İdari yönden uygulamalarının temel amacı merkezin gücünün tekrar sağlanması idi.¹⁸⁹ Bunun için yüzyıl öncenin idari ve mali görevlileri olan mütesellim, mültezim, ayan gibi devlet otoritesini sarsan yerel yöneticileri tasfiye yahut pasifize etmek gerekiyordu. Bu amacı gerçekleştirmenin temel yolu ise otoriteyi şahsında toplayan taşra yöneticilerinin, güçlerini taşranın diğer nüfuzlu kişileri ile paylaşmalarını sağlamaktı. Muhassıl Meclislerinin bu amaca hizmet etmesi düşünülmüş olsa bile, merkez tarafından pasifize edilmek istenen ayan ve eşrafın yerel meclislere merkezin rızası dışında seçilmiş olmaları muhassıl meclislerinin merkezin istediği fonksiyonları yerine getirememesine sebep olmuştu.¹⁹⁰ Nitekim muhassıl meclislerinin çok kısa süre içerisinde tasfiye edilme sebeplerinden birisi de bu olsa gerektir.¹⁹¹

¹⁸⁴ Musa Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK, Ankara, 1991, s.22

¹⁸⁵ Çadircı, s.212

¹⁸⁶ Ortaylı, **Türkiye Teşkilat Ve İdare Tarihi**, 3. Baskı, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s. 479

¹⁸⁷ Çadircı, s. 214

¹⁸⁸ İber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK, Ankara, 2001, s.20

¹⁸⁹ Enver Ziya Karal, **Tanzimat-ı Hayriye Devri (1839-1856)**, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti, İstanbul, 1999, s.34.

¹⁹⁰ Özkaya, Akyıldız, “Muhassıl”, s. 19

¹⁹¹ Çadircı, s. 215

Sosyal yönden hedeflenen amaç ise ayrılmaya başlamış Osmanlı toplumunu yeniden birleştirmektir.¹⁹² Muhtemelen Muhassıl Meclisleri sayesinde din, dil ve ırk farklılığı gözetmeden, yerel yönetimlerde çoğulculuğu sağlayarak, gayrimüslim tebaanın devlete tekrar aidiyet hissetmesi amaçlanmıştır. Temelde uygulama yeni değildi. XVIII. yüzyılda Kocabaşılının devlet ile reaya arasında kısmen resmi bir rol oynadığı bilinmektedir. Bununla beraber gayrimüslim unsurların Müslümanlarla beraber geniş yetkilere sahip bu meclislere resmi olarak üye olmalarını, Tanzimat'ın devlet içindeki eşitlik politikalarının bir getirisi olarak değerlendirmek gerekmektedir.¹⁹³ Muhassıl meclislerinin bu kaynaşmayı sağlayarak, XIX. yüzyılın ilk yarısında hızlanan milliyetçilik akımlarının gayrimüslim nüfus üstünde yaratacağı bağımsızlık isteklerini, gayrimüslimlerin yaşadıkları yerlerde yönetime katılma yetkisi vererek kırmayı amaçladığı düşünülebilir.

Osmanlı ülkesinde Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra kurulmaya başlayan büyük muhassıl meclislerinden birisi de Söke Muhassıl Meclisi'dir.¹⁹⁴ Bu tarihte Balat, İneabat ve Mandiçe¹⁹⁵ kazalarının muhassıllık birimi kapsamında Söke'ye tabii birer ünite olarak kayıtlı edilmişlerdir.

Tanzimat ile gelen idari reformlar sonucunda, Söke Kazası bölgenin muhassıllık merkezi olmuştu. Mandiçe¹⁹⁶, Balat¹⁹⁷ ve İneabat'ın¹⁹⁸ küçük muhassıllık meclisleri¹⁹⁹; muhassıl vekilleri varlıkları²⁰⁰ tarafından yönetilmekteydi. Bu vekilleri Söke'de bulunan muhassıl atamakta ve küçük meclislerin aldığı kararların uygulanmadan önce büyük meclis tarafından onaylamasının gerekmektedir.²⁰¹

Söke muhassıl meclisinin 13 adet üyesi bulunmaktaydı. Meclisin 10 üyesi Müslümanlardandı. Ayrıca Söke gayrimüslimlerinin farklı etnik kimliklerini temsilen

¹⁹² Cevdet Küçük, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi Ve Tanzimat", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, (Ed. Halil İncılık, Mehmet Seyitdanlıoğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012, s.553

¹⁹³ Halil İncılık, "Tanzimatın Uygulanması Ve Sosyal Tepkileri", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, ss. 180-181

¹⁹⁴ BOA, ML. MSF. d. 1354.

¹⁹⁵ Mandiçe'nin tam olarak neresi olduğuna dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte bugün "Bağarası" olarak isimlendirilen yerin Mandiçe olduğu düşünülmektedir. Bkz. Acıpinar, s.175, Ayrıca bkz. <http://ya2005.yeniasir.com.tr/10/01/index.php3?kat=ana&sayfa=dodabasi&bolum=yazarlar>. (14.05.16)

¹⁹⁶ "Söke'ye Tabi Mandiçe Kazası İslam Nüfus Defteri", NFS.d. 2949 s. 37. Mandiçe kazasının Muhassıl Vekili "Kocagözzade Mahmut Ağa" büyük ihtimalle Sökeli ünlü yazarımız Samim Kocagöz'ün akrabası idi.

¹⁹⁷ "Söke'ye Tabi Balat Bafi Kazasının Nüfus Defteri", NFS.d. 2916, s.4.

¹⁹⁸ "Söke'ye Tabi İneabat Kazası İslam Nüfus Defteri", NFS.d. 2928, s.94

¹⁹⁹ BOA, ML. MSF. d. 1354

²⁰⁰ BOA, ML. MSF. d. 1354, NFS.d. 2916 s. 4, NFS.d. 2928, s.94

²⁰¹ Çadircı, s.212

Ermeni Kocabaşı, Rum Kocabaşı ve Metropolit vekili bu meclisin üyeleri olarak görev yapmakta ve gördükleri hizmet karşılığında maaş almaktaydılar.²⁰² Tablo-5’de Söke muhassıl meclisinin üyeleri ve aldıkları maaşlar gösterilmiştir.

Balat, İneabat ve Mandiçe’de daha önce belirttiğimiz gibi, Söke büyük muhasıllık meclisine bağlı olarak çalışan küçük muhasıllık meclisleri bulunmaktaydı. Bu meclislerin her birinin üye sayısı beşti. Her kazada muhassılı ve doğal olarak büyük meclisi temsilen bir muhassıl vekili vardı.²⁰³ Balat Kazası’nda gayrimüslim nüfusun yoğunluğundan dolayı, Akköy Kocabaşı²⁰⁴ küçük mecliste görevliydi. Mandiçe ve İneabat küçük meclislerinde ise kazalarda ikamet eden reaya nüfusun az olması dolayısıyla reayayı temsilen her hangi bir görevli bulunmamaktaydı.

Muhassıl Meclisi’nin varlığı sayesinde Söke, Balat, İneabat ve Mandiçe’den müteşekkil olan muhasıllık bölgesinin, neticesi belli olarak düşünülse dahi, bir “seçim” ve bu seçim sonucuna bağlı olarak bir tür göreceli seçim deneyimi yaşadığını söylemek mümkündür.

İncelenen on yıllık süre içerisinde, Muhassıl İlyaszade Mehmet Bey, Söke ile birlikte Balat, İneabat ve Mandiçe kazalarının vergilerini toplamış, İstanbul’a teslim etmiştir.²⁰⁵ Bu konumuna bağlı olarak küçük muhassıl meclislerine vekil atama yetkisi bulunmaktadır. Temmuz\Ağustos 1845 tarihinde, yani Sultan Abdülmecid iktidarında “Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı” gibi itibarlı bir unvan almıştır.²⁰⁶ İlyaszade Mehmet Bey’in görev tanımının değişmesine ve Tanzimat’ın getirdiği yeni uygulamalara rağmen, kaza üzerindeki gücünü koruduğu görülmektedir. Bu durum ise şaşırtıcı değildir. Nihayetinde taşradaki feodal unsurların yani ayan ve derebeylerinin zaman içerisinde feodal yapılarının dönüşüme uğrayıp, sarayın valileri ya da bölgelerinin büyük mülk sahibi olan kişileri haline geldikleri bilinmektedir.²⁰⁷

²⁰² BOA, ML. MSF. d. 1354. Söke’de Rum nüfusun Ermenilere sayısal olarak büyük üstünlüğü olmasına karşın iki kocabaşının da aynı maaşı alması devletin gayrimüslim cemaatler arasında ayırım yapmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

²⁰³ BOA, ML. MSF. d. 1354

²⁰⁴ BOA, NFS.d 2919, s.10

²⁰⁵ BOA, KK.d 5789\ 11

²⁰⁶ BOA, İ.DH.106\ 5359, Padişah’ın atla gidişi sırasında maiyetinde bulunan saray mensupları hakkında kullanılan bir tabirdir. XIX. yüzyıl başlarında imrahorluğa bağlanıp yeni bir şekil alınca bir rütbe halinde vezirliğin mahreci olmuştur. Bkz. Pakalın, Cilt. III, s.45. Muhtemelen bu unvan aynı zamanda bir iade-i itibardır, çünkü 1829\30 tarihli Atçalı Kel Mehmet isyanının bastırılmasında en önemli rollerden birini oynamış olan İlyaszade Hacı İlyas Ağa, isyanın bastırılmasından sonra Karaosmanoğulları tarafından saf dışı bırakılmış, kapıcıbaşılık rütbesi Yetim Ahmet Ağa’ya tevcih edilmiştir. Bkz. Uluçay, s.113

²⁰⁷ Stefanos Yerasimov, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Tanzimat’tan I. Dünya Savaşına**, (Çev. Babür Kuzucu), Gözlem Yayınları, İstanbul, Cilt:2, 1975, s.604

Bu nokta-i nazardan bakıldığında XIX. yüzyılın ilk yarısında İlyaszade Mehmet Bey'in bölgenin önce mütesellimi, sonra muhassılı olarak İstanbul'un güvenini haiz olduğunu ve sadece Söke'nin değil Balat, İneabat ve Mandiçe kazalarının da mali bakımdan yöneticisi haline geldiğini söylemek mümkündür.

Tablo 5: Söke Muhassıl Meclisi Üyeleri ve Maaşları²⁰⁸

İSLAM			REAYA		
İSİM	GÖREV	MAAŞ	İSİM	GÖREV	MAAŞ
İbrahim Sadettin Efendi	Hâkim\Kadı	2000	Aron	Ermeni Kocabaşı	200
İlyaszade Mehmet Sırrı Bey	Muhassıl	2500	Nikola	Metropolit Vekili	150
Ali Efendi	Müezzin	1700	Konstantin	Rum Kocabaşı	200
Mehmet Efendi	Katib-i Evvel	1250			
Ahmet Efendi	Katib-i Sani	1500			
Ömer Hulusi Efendi	Müftü Emmini	400			
Hacı Süleyman Ağa	Vücühdan	300			
İbrahim Ağa	Muteber Ahaliden	300			
Ahmet Reşit Efendi	Sandık Emmini	300			
Hacı Ahmet Efendi	Vücuhtan	250			
TOPLAM		10500			550

²⁰⁸BOA, ML. MSF. D. 1354

İKİNCİ BÖLÜM

1831-1841 SAYIMLARINDA SÖKE

Evkaf Nezareti'nden Süleyman Molla tarafından icra edilen²⁰⁹ 1831 Sığla Sancağı ve buna bağlı olarak Söke'nin nüfus sayımı sonuçlarına göre kazada toplam olarak 1441 hane 3522 erkek nüfus bulunmaktadır.²¹⁰ Aşağıda 1831 ve 1841 kayıtlarına göre Söke nüfusu Yerleşik Müslüman, Göçebe Müslüman ve Gayrimüslimler olarak tasnif edilerek incelenmiştir.

A.1831 SÖKE MÜSLÜMAN NÜFUSU²¹¹

1831 sayımına göre Söke Kazası'nın Müslüman nüfusu, merkez ve köylerin defteri, muhacirlerin defteri ve aşiretlerin defteri olmak üzere, farklı defterlerden elde edilebilmektedir.²¹² Söke Kazası'nda Müslüman nüfusun ikamet ettiği yerler Tablo-6'da gösterildiği gibidir.

Tablo 6: 1831-1841 Söke Kazası Müslüman Nüfusun İkamet Ettiği Yerler

1831 İslam Nüfusu Yerleşimi ²¹³	1841 İslam Nüfusu Yerleşimi ²¹⁴
Söke Nefs	Söke Nefs
Çeltikçi Mahallesi	Çeltikçi Mahallesi
Kadı Köyü	Kadı Köyü
Kızıl Kilise	Kızıl Kilise
Kömenos	Kömenos-ı Sagir
Yörüklü Köyü	Yörüklü Köyü
Sovuce Köyü	Sovuce Köyü
Kemer	Kemer
Boynak	Boynak
Kömenos-ı Kebir	Kömenos-ı Kebir
Kayas	Kayas
Atburgazı	Atburgazı
Batnoz	Batnoz
	Girdenli
	Çuvaş

²⁰⁹ Karal, s.207

²¹⁰ Bu sayılar girişte tanıtımı yapılan 1831 tarihli bütün defterler esas alınarak oluşturulmuştur.

²¹¹ Bu başlık altında yapılacak bütün değerlendirmeler, sayım verileri olan Müslüman erkek nüfus için geçerlidir. Ayrıca belirtilmediği takdirde kasit bu yöndedir. Ayrıca bundan sonraki bütün bahislerde de başlıkta belirtilen grubun değerlendirildiği anlaşılmalıdır.

²¹² İlgili defterlerin tanıtımları ve künyeleri giriş kısmında verilmiştir.

²¹³ BOA, NFS.d. 2903

²¹⁴ BOA, NFS.d. 2956

1831 sayım sonuçlarına göre Söke Kazası'nın İslam ahalisi toplam 889 hane ve 2324 nüfustur. Söke'nin 1831 tarihli Müslüman nüfusunun tasnifi tablo-7'de verilmiştir.

Tablo 7: 1831 Söke Kazası Hane ve Nüfus Toplam Sayıları²¹⁵

Defterlere Göre Müslüman Nüfus Grupları	Hane	Nüfus
Söke Kazası Genel	532	1381
Söke Kaza Merkezinde Mora Muhacirleri	29	50
Söke Kazası Çevresinde Yörük Ve Göçebe Aşiretler	328	893
Toplam	889	2324

1431 kişilik yerleşik erkek Müslüman nüfus, kazanın toplam nüfusunun %54'ünü oluşturmaktaydı. Gayrimüslimlerin toplam erkek nüfusu ise 1198 kişiydi, bu rakam toplam nüfusun %46'sına tekabül etmekteydi. Bu rakamlara sayıma dâhil edilmemiş tahminî kadın sayısını eklediğimizde kazanın Müslüman nüfusunun 2700 ile 3000, gayrimüslim nüfusun ise 2300 ile 2600 kişi arasında olduğu ifade edilebilir. Kazanın toplam nüfusu ise 5000 ile 6000 kişi arasında olmalıdır. Birbirine çok yakın olan nüfus oranları 1841 tarihinde yapılan nüfus sayımının sonucunda çok açık bir şekilde gayrimüslim nüfus lehine değişecektir.

1831 tarihinde nüfusun kent ve kırsal alana dağılımını incelediğimizde, Söke nüfusunun %61'nin (872 Kişi) kazanın kent merkezi ile Çeltikçi mahallesinde ikamet ettiği görülür.²¹⁶ Söke'nin köylerinde ikamet eden nüfus ise kaza nüfusunun %39'na (559 Kişi) tekabül etmektedir. Tablo-8'de 1831 sayımında Söke nüfusunun kent ve kırsalda olan hane ve nüfus sayısı incelenebilir.

Tablo 8: 1831 Söke Kazası Kent-Kır Hane ve Nüfus²¹⁷

	Hane	Nüfus
Kent	331	872
Kır	230	559
Toplam	561	1431

²¹⁵ BOA, NFS.d; 2903, 2906, 2908

²¹⁶ Yunan isyanı ve bağımsızlığından sonra 1831 tarihinde İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası ve Söke'ye iskân edilmiş 1.278 kişilik muhacir kabileleri bulunmaktaydı. Bu kabilenin %4'ü Söke kaza merkezine "Mora Muhacirleri" notuyla iskân edilmiştir. Yunanistan'dan göç eden kabilelerin sayıları ilerleyen tarihlerde artarak sürecektir ve Söke'ye başka muhacir grupları iskân edilecekti. Bkz. Nedim İpek, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Serander Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86. Ayrıca, BOA, NFS.d. 2909, 1843\44 (H.1259) tarihli mufassal nüfus defteri.

²¹⁷ Toplam rakama Mora Muhacirlerinin hane ve nüfus sayısı dâhildir.

1. 1831 Söke Ve Çevresinde Göçebe\Yörük Kabileler

Tablo 9: 1831 Söke ve Çevresinde İkamet Eden Göçebe-Yörük Kabileler

Aşiretler	Hayme	Nüfus
Çomarlı Kabilesi	99	242
Musacıkzade Ahmed Bey Kabilesi	52	131
Tahtacı Bektaş Bey Kabilesi	48	117
Pençe ve Diş Cemaati	8	25
Kaçar Aşireti	121	378
Toplam	328	893

Söke ve çevresinde ikamet etmekte olan göçebe\Yörük kabilelerine baktığımızda, toplam hayme/hane (Çadır) sayısının 328, toplam nüfusun ise 893 kişidir.²¹⁸ Bir hanede ikamet eden kişi sayısını bulmak için bu rakamların ortalamasını aldığımızda 2,7 erkek, hane toplamında ise (tahmini kadın sayısı eklenerek) 5,4 kişilik bir ailenin yaşadığını görmekteyiz. Göçebe nüfusa yine tahmini kadın nüfusunu eklediğimizde, Söke ve çevresinde ikamet etmekte olan göçebe nüfusun 1700 ile 1900 kişi arasında düşünülebilir.

Göçebe kabileler içinde kaydı yapılan en büyük yaş 95'tir.²¹⁹ Hane reislerinin yaş ortalaması 36, nüfusun toplam yaş ortalaması 22,4'tür.²²⁰ Göçebe kabilelerin nüfuslarının yaş grupları Söke kazası ile pek çok yönden benzerlik göstermektedir. Örnek olarak göçebeler içinde en yoğun yaş aralığı tıpkı Söke kazası gibi 1-10 yaş aralığıdır. Grafik-1 ve grafik-4 incelendiğinde yerleşik nüfus ile göçebe nüfusun benzerlikleri daha net bir şekilde görülecektir.

Toplam 893 kişi olan göçebe nüfusun içinde 486 kişi matlub olarak kayıt edilmiştir.²²¹ Diğer bir ifadeyle civarda kayıtlı aşiret efradının, yarıdan fazlası (%54,6) matluba muvafık yani askerliğe elverişli bulunmuştur. Bu oran Söke kazasının matlub oranından çok daha fazla olmamakla birlikte bir nebze daha yüksektir.

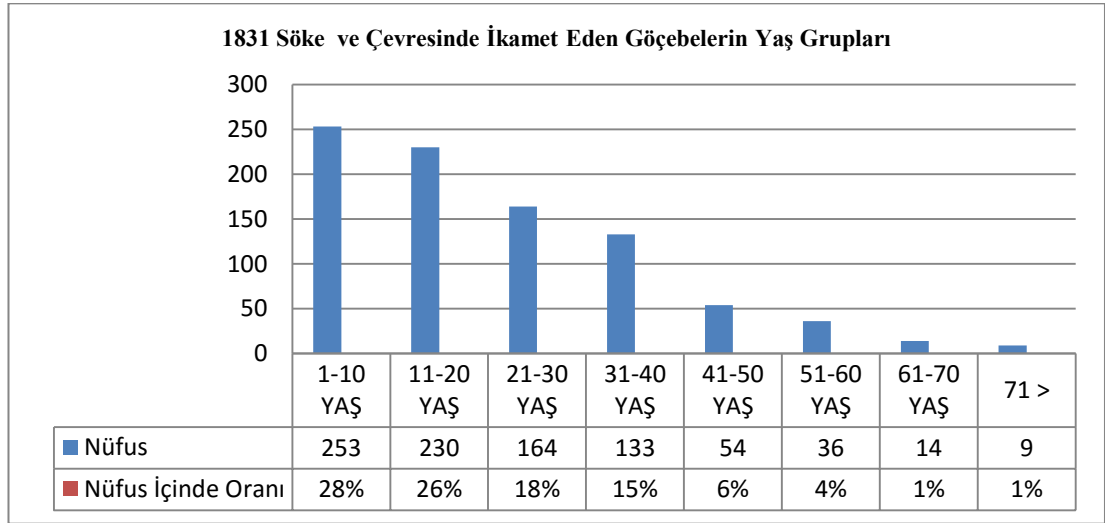
²¹⁸ Karal, s.135, BOA, NFS.d. 2906

²¹⁹ BOA, NFS.d. 2906, s.4.

²²⁰ Çomarlı Kabilesinin yaş ortalaması 19,7, Musacıkzade Ahmet Bey kabilesinin 18,6, Tahtacı Bektaş Bey Kabilesinin 19, Pençe Cemaatinin 21, Kaçar Aşiretinin 26,7'dir.

²²¹ Matlub olarak kayıt edilenlerden 1 kişi " Gulam Muhtedi" notuyla kayıt edilmiştir. NFS.d. 2906, s.33. Ayrıca 893 kişilik toplam göçebe nüfus içinde 3 zenci bulunmakta olup bunlardan 2'si matlub olarak kayıt edilmiştir.

Grafik-1:

Bölgede kayıt edilen beş aşiretin ikisinin (Tahtacı Bektaş Bey ve Kaçar Aşireti) aşiret beyleri bulunmaktadır. Çomarlı, Musacızkade Ahmet Bey kabilelerinin ve Pençe Cemaatinin kethüdarları²²² bulunmaktadır. Çomarlı kabilesinde ayrıca 1 adet imam kaydı yapılmıştır. Kaçar aşiretinde 9 kişinin sıfatı “El-Hac²²³” iken, kaydı yapılan 7 kişinin babalarının lakabı El-Hac’tır.

Göçebe kabileler içerisinde meslek kaydı yapılan sadece 93 kişi vardır. Aşiretlerin toplam nüfusunun %11’ne tekabül eden bu sayı oldukça düşüktür. Muhtemel olarak 1831 sayımında bu kabilelerde meslek sahiplerinin tamamı yazılmamış olabilir. Bu 93 kişi içerisinde en yoğun çalışması olan meslek grubu 70 kişi ile “kömürcü” idi. Kömürcülerin büyük çoğunluğu Musacızkade Ahmet Bey kabilesine mensuptu. Bölgedeki kömür madenlerinin varlığı muhtemelen 1830’lardan önce devlet tarafından bilinmekteydi.²²⁴ Bu bakımdan bir kömürcü kabilesinin bu bölgede yaşıyor olması anlaşılabilir bir durumdur.

Aşiretler içinde “Talebe” olarak kayıt edilenlerin ise tamamı Kaçar Aşiretine mensuptu. 5 deveciden 4’ü Çomarlı Kabilesinde, 1 tanesi Kaçar Aşiretinde bulunmaktaydı.

²²² Büyük konaklarda ev işlerini idare edenlerle sanat ve ticaret sahiplerinin işlerine bakmak üzere hükümet tarafından seçilenlere verilen addır. Pakalın, Cilt. II, s.140

²²³ Kâbe’yi niyet ederek, muayyen zamanda tavaf eden kimse, konuşma dilinde kullanılmayan bu tabire Türkçede yazılı vesikalarda rast gelinir. Bkz. Pakalın, Cilt. II, s.518

²²⁴ “Aydın İli’nde bulunan en önemli maden linyit kömürüdür, Bölgenin kuzey kesimlerinde Söke ve Nazilli’nin Dereağzı yöresinde çıkartılan linyit, kalori miktarı açısından güneyde, Şahinali’de (Şahnalı) bulunanlardan daha üstündür”. Bkz. “Aydın”, **Yurt Ansiklopedisi** Cilt:I, s.971

B. 1841 SÖKE MÜSLÜMAN NÜFUS

1841 sayımına ait defterlere göre Söke'nin yerleşim birimlerinde artış olduğu görülür. 1831'de 11 olan Söke'ye bağlı köy sayısı 2 adet artarak 13'e yükselmiştir. Merkezin yerleşim planı ise biraz karmaşıktır.

Şöyle ki, ele aldığımız hiçbir defterde Söke merkez kaza içinde “nefs” (kasaba) ve “Çeltikçi Mahallesi” dışında bir yerleşim ünitesinden bahsedilmez. Ancak, 1841 yılına ait kayıtlarda Söke merkez içinde Konak isimli bir mahalleden bahsedilmektedir.²²⁵ Oysa açıkça yerleşim birimlerinin isimlerinin verildiği diğer kayıtlarda²²⁶ Söke'nin Çeltikçi'den başka mahallesi görülmemektedir. Bunun yanında, biri 1844\1845 (H. 1260) tarihli ve diğeri tarihsiz iki adet icmal nüfus defterinde de, isim vermeksizin, Söke'de iki mahalle olduğu belirtilmiştir.²²⁷

Eldeki mahallelerden birisi diğer defterlerde açıkça belirtilen Çeltikçi Mahallesi olacağı için, Konak Mahallesi'nin de varlığı, en azından yeni teşekkül ettiği kuvvetle muhtemeldir.

Söke Kazası'nın nüfusıyla ilgili olarak 1841 ve 1844 tarihleri arasında pek çok sayıda icmal ve mufassal türde nüfus defteri vardır. Her ne kadar kaynağın bolluğu araştırmacı için bir şans olsa da kaynak bilgileri arasında çelişkinin fazlalığı bu şansı tersine çevirir bir durumdur. Bahsedilen bu sayıca fazla defterlerin içerik farklılığı ve verilerin tam olarak uyuşmaması yüzünden, kazadaki Müslüman nüfusun net bir şekilde tespiti son derece zorlaşmaktadır.

Bu karmaşıklığı biraz olsun gidererek, defterler arası farklılığa dikkat çekmek açısından defterlerin içeriği hakkında bilgi veren tablo-10 incelenmelidir.

²²⁵ BOA, NFS.d. 2956, s.61:“Kızıl Kilise Köyü'nde 4 numaralı hanenin sahibi olan Semerci Mustafa'nın, Konak Mahallesi 151 numarada olduğu”; yine “Kızıl Kilise Köyü'nde 15 numaralı hanenin sahibi olan Kalyoncuoğlu Ahmet'in Konak Mahallesi'nde mestür (yazılı) olduğu” gibi ifadeler burada Konak Mahallesi olduğuna dair kuvvetli işaretlerdir. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere, resmi kayıt niteliğindeki defterlerde Konak Mahallesi adında bir yerleşim yeri Söke içinde kaydedilmemiştir.

²²⁶ BOA, NFS.d. 2959

²²⁷ BOA, NFS.d. 3188, s.122. NFS.d. 40769, s.4

Tablo 10: 1841-1844 Tarihli Defterlerde Müslüman Ahali

Tarih	Defter	Hane	Nüfus	Açıklama
1841	NFS.d. 2956	641	1150	Yerleşik Müslüman Ahali
1841	NFS.d. 2958		70	Bekâr Müslüman Ahali
1841/42	NFS.d. 2957	548	1126	Yerleşik Müslüman Ahali.
1841/42	NFS.d. 2965	519	1236	Yerleşik Müslüman Ahali
		105	319	Aşiret.
		6	10	Müslüman Kıpti.
1844/45	NFS.d. 2909	39	75	Mora, Gastuni ve Anabolu Muhacirleri.
1844-45	NFS.d. 3188	519	812	Müslüman Ahali.
Tarihsiz ²²⁸	D. CRD. d. 40769	635	1194	Müslüman Bekâr Dâhil.

Biz değerlendirmemizi tek tek transkripsiyon yaptığımız için 2956 ve 2958 numaralı mufassal nüfus defterleri üzerinden yapmayı tercih ettik. Tarihleri birbirine çok yakın olduğundan dolayı başka bir mufassal nüfus defterinden zaman zaman faydalandık.²²⁹ Kaza genelindeki Tüvana, Sabi ve Müsinn sayısını ise icmal deftere göre verdik.²³⁰

Tablo 11: 1841 Söke Kazası Toplam Hane ve Nüfus²³¹

Defterler	Nüfus	Hane
NFS.d. 2956	1150	641
NFS.d. 2958	70	
Toplam	1220	641

1831 ile 1841 arasında geçen sürede Söke'nin Müslüman nüfusunun kazanın toplam nüfusuna olan nispeti bakımından en azından %10'dan fazla düştüğü dikkat çekmektedir. Neticede 1841'de kazada Müslüman nüfusu 1220 kişidir.²³² Nüfustaki düşüşe karşın 1831 tarihinde 561 olan hane sayısı 1841 tarihinde %13 oranında artarak 641'e çıkmıştır. Nüfusun kent ve kırsala göre yerleşimine baktığımızda Söke nüfusunun tıpkı 1831 tarihindeki gibi %60'dan fazlasının (780 Kişi) kaza merkezi ve

²²⁸ Defter tarihlendirilmemiş olup içeriği incelendiğinde 1841-1844 arası dönemi kapsadığı anlaşılmaktadır.

²²⁹ BOA, NFS.d. 2957. 2956 numaralı defterde kişi olarak kaydedilmesine karşın idari görevleri yazılmamış olan kişilerin, idari görevlerinin 2957 numaralı deftere kayıtlı olduğunu tespit ettik.

²³⁰ BOA, D.CRD.d. 40769

²³¹ BOA, NFS.d. 2956, 2958.

²³² BOA, NFS.d. 2956, 2958

Çeltikçi Mahallesi'nde ikamet ettiği görülmektedir. Kırsal kesimde ikamet eden nüfus ise %22 oranında azalarak 440 kişiye (%36,4) düşmüştür. Müslüman bekâr nüfustan 2 kişi Rum köyü olan Gelebeç'te ikamet etmektedir.²³³ Sayımın icra edildiği tarihte Söke ve çevresine iskân edilmiş göçebe\yörük kabilesine ait detay ihtiva eden her hangi bir mufassal nüfus defteri bulamadık. Ancak icmal defterler incelediğinde kazanın yakınlarında ikamet etmekte olan göçebe kabilelere dair bilgi bulunduğunu görmekteyiz. Buna göre 1841 tarihinde Söke yakınlarında ikamet etmekte olan göçebelerin 306 kişilik nüfusları, 105 adet haneleri bulunmaktadır.²³⁴

Söke yerleşimine dair dikkat çekici hususlardan birisi bugün bile Söke nüfusunun büyük bölümünün kent merkezinde ikamet ederken, kırsalda ikamet eden nüfus sayısının kente göre oldukça düşük olmasıdır.²³⁵ Aydın İline bağlı olan Bozdoğan İlçesinin 1830-1835 tarihleri arasında yapılan nüfus sayımında Bozdoğan ahalisinin köyde ikamet etmekte olan nüfusu, kent nüfusuna göre açık ara öndedir. Günümüzde dahi tıpkı Söke gibi, Bozdoğan için de bu yerleşim biçimi değişmemiştir.²³⁶ Tablo-12'de 1841 tarihinde Söke kazasında kaza merkezlerinde ve kırsal bölgede ikamet eden nüfus ve hane sayıları incelenebilir.

Tablo 12: 1841 Söke Kazası Kent-Kır Hane Ve Nüfus

	Hane	Nüfus
Kent	388	780
Kır	253	440
Toplam	641	1220

Bu tarihte kaza nüfusu ile ilgili bir husus önem arz etmektedir. Detayları gayrimüslim nüfus üzerine değerlendirme yapılırken verilecek olsa da sadece 1841 tarihindeki Müslüman nüfusu inceleyerek bir fikir yürüttüğümüzde anlaşılmaktadır ki Söke kazasında reaya nüfusun doğum hızı Müslüman ahaliden neredeyse 2 kat daha fazladır. Bu ilk sayımının yapıldığı tarihten geçen 10 yılda süreklilik göstermiş olmalıdır ki kaza genelinde reaya nüfusu %60 oranında artış göstermiş, bu tarihte kazanın demografik üstünlüğü tartışmasız olarak reayaya geçmiştir.

²³³ BOA, D.CRD.d. 40769

²³⁴ BOA, NFS.d. 2965, s.6

²³⁵ http://www.soke.gov.tr/default_B0.aspx?content=47 (16.05.16) Günümüzdeki idari yapılanmalar neticesinde Kent- Köy ayrımı kalmadığı bilinmektedir. Buradaki kırsaldan kasıt idari yapılanmalardan önce köy, idari yapılanmalardan sonra mahalle olan yerleşim birimleridir.

²³⁶ Ahmet Semih Topçu, **Bozdoğan-Nazilli Nüfus Defterleri H.1246 Örneğinde Ege Nüfus Yapısı**, ADÜ SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.497

C. 1831- 1841 SÖKE GAYRİMÜSLİM NÜFUS

1. 1831 Söke Gayrimüslim Nüfus

Tablo 13: 1831-1841 Söke Kazası Gayrimüslim Nüfusun İkamet Ettiği Yerler

1831 Reaya Nüfusu Yerleşimi	1841 Reaya Nüfusu Yerleşimi
Söke Nefs	Söke Nefs
Kızıl Kilise	Kızıl Kilise
Yeni Köy	Yeni Köy
Gelebeç	Gelebeç
Domatça	Domatça
Tuz Burgazı	Tuz Burgazı
Kemer	Kemer
At Burgazı	
Kayas	
Boynak	

1831 kayıtlarına göre Söke Kazası'nda Rum ve Ermenilerden oluşan toplam 552 hane ve 1198 nüfus bulunmaktadır.²³⁷ Gayrimüslim nüfusun 1831 tarihinde kaza genelinin yarıya yakınına oluşturduğuna yukarıda değinilmişti. Aşağıda kayıtların elverdiği ölçüde bunların yerleşim ve cizye bilgileri incelenecektir.

Söke, XVII. yüzyıldan sonra sayısı fazla olmamakla beraber bölgede gayrimüslim nüfus barındıran kazalardan birisi olarak dikkat çekmektedir, XIX. yüzyılda gayrimüslim nüfusu bu açıdan son derece önemlidir.²³⁸

1831 yılındaki gayrimüslim nüfusun yerleşimini farklı defterler vasıtası ile inceliyoruz.²³⁹ Bunun sebebi mufassal defterde sadece Söke'nin merkezinde hane sahibi olarak ikamet eden Rum nüfus ile kaza merkezinde çeşitli yerlerde (Dükkân, Han, Bahçe, Değirmen gibi) ikamet eden bekâr Rum nüfusu kayıt edilmiş, köylerdeki gayrimüslim nüfusa yer verilmemiştir. Ayrıca defterde verilen toplam ile bizim yaptığımız toplam arasında ciddi miktarda farklılıklar bulunmaktadır.

²³⁷ BOA, D.CRD.d. 39991, Karal, s.139

²³⁸ Telci, CIEPO, s. 813

²³⁹ BOA, D.CRD.d.40068, 39903, 39991.

Söke Rum reayasının hangi köylerde kaç kişi olarak ikamet ettiğini icmal defterden çıkarttık.²⁴⁰ Bunun yanında nüfusun nerelerde ikamet ettiği detayına girmeyen, sadece hane, nüfus ve cizye mükellefi kişilerin kayıt edildiği başka bir icmal defter inceledik.²⁴¹ İki defter arasında toplam sayılar adına ufak tefek rakamsal farklılıklar bulunmaktadır. Ancak cizye mükelleflerinin sayısı hususunda iki defter arasında ciddi farklar vardır.

1831 tarihli olarak gayrimüslim nüfusa ait başka bir defter bulamadığımızdan, iki defterin içinde mevcut rakamları ayrı ayrı tablolar halinde vermeyi tercih ettik. Bu defterlerden elde ettiğimiz toplam gayrimüslim nüfusu Enver Ziya Karal'ın "Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831" adlı eserindeki rakamlar ile kıyasladığımızda Karal'ın çalışmasında 39991 numaralı defteri kullandığını gördük.

Cahit Telci ise 1831 tarihli başka bir icmal defteri kullanarak 1831 tarihinde Sığla Sancağı'nın Söke Kazası genelinde ikamet eden gayrimüslim nüfusu ve bu nüfusun cizyelerini hangi bedel üzerinden ödediğini özet şeklinde vermiştir.²⁴² Bu defterlerden²⁴³ bir tanesi Cemaziyelevvel 1246; bir diğeri²⁴⁴ ise Şevval 1246 tarihli olup aralarında 5 aylık bir zaman dilimi vardır.

Bu kaynakların içindeki verileri değerlendirdiğimizde Söke kaza merkezinde kalabalık bir gayrimüslim grubun bulunduğunu görmekteyiz. Osmanlı'da yerleşim yerlerinin merkezlerinde kalabalık şekilde ikamet eden gayrimüslimlerin genelde bir mahalle oluşturdıkları bilinmektedir. Söke'de gayrimüslimlerin ikamet ettiği bölge, bugün varlığını "Kemalpaşa" ismiyle sürdüren mahalledir.²⁴⁵ Bunun yanında 28 hane ve 74 kişiden müteşekkil Ermeni nüfusun Söke merkezinde ikamet ettiğini görmekteyiz.²⁴⁶ Ayrıca Söke Kazası'nda reayanın ikamet ettiği 7 adet köy bulunmaktadır.²⁴⁷ Bu 7 köyün 4'ünde sadece Rumlar ikamet etmekte iken, diğer 3 köyde (Batnos, Kızıl Kilise, Kemer) nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Söke köylerinde ikamet etmekte olan Ermeni nüfus ise bulunmamaktadır.

1831 Söke Kazası gayrimüslim hane ve nüfusun sayısı tablo-14,15 ve 16'ya göre şu şekildedir.

²⁴⁰ BOA, D.CRD.d. 39903

²⁴¹ BOA, D.CRD.d. 39991

²⁴² Telci, **CİEPO**, s.807-820

²⁴³ BOA, D.CRD.d.39903

²⁴⁴ BOA, D.CRD.d.39991

²⁴⁵ Güneş, Göçmen, s.58.

²⁴⁶ BOA, D.CRD.d 39991

²⁴⁷ BOA, D.CRD.d. 39903

Tablo 14: 1831 Söke Kazası Gayrimüslim Hane, Nüfus²⁴⁸

Millet	Hane	Nüfus
Rum	498	1126
Ermeni	?	46
Toplam	498	1172

Tablo 15: 1831 Söke Kaza Merkezi Ve Köylerde Rum Hane, Nüfus²⁴⁹

Yerleşim Birimi	Hane	Nüfus
Kaza Merkezi	153	411
Kızıl Kilise		1
Yeni Köy	102	163
Çiftlik ?		15
Kemer Çiftliği	?	40
Ağılda ?		11
Boynak	8	15
Ağılda ?		5
Burgaz		1
Tuzburgazı	9	21
Kayas		1
Domatça	69	137
Gelebeç	157	305
Köyler Toplamı	345	713
Söke Toplamı	510	1126

Elimizde mevcut diğer icmal defterine göre Söke Kazası'nda reaya hane ve nüfus sayıları tablo-16'da verilmiştir.

Tablo 16: 1831 Söke Kazası Gayrimüslim Hane, Nüfus²⁵⁰

Millet	Hane	Nüfus
Rum	524	1124
Ermeni	28	74
Toplam	552	1198

²⁴⁸ BOA, D.CRD. d. 39903. Cahit Telci "XIX. yüzyılın ilk yarısında Sığla Sancağı'nın nüfusu" adlı makalesinde özet olarak vermiştir.

²⁴⁹ BOA, D.CRD. d. 39903

²⁵⁰ BOA, D.CRD. d. 39991

Bu verilere göre 1831 tarihinde çoğunluğu Rum olmakla beraber Söke Kazası'nda 250 ile 600 arasında gayrimüslim hanesinin olduğu düşünülmektedir.²⁵¹

Bu hanelerde ikamet eden gayrimüslim erkek sayısının en az 1000 ila 1200 kişi arasında olduğu tablolarda görülmektedir. Kaza geneli gayrimüslim nüfus sayısı 2000-2500 arasında olmalıdır.

2. 1841 Söke Gayrimüslim Nüfus

Gayrimüslim nüfusu 1831'den 1841'e kadar geçen 10 yılda ezici çoğunluğu Rum nüfus olmak üzere, %65 oranında artış göstererek 1965 kişiye ulaştığını görmekteyiz.²⁵² Buna mukabil kaza merkezi ve köylerde ikamet eden gayrimüslim nüfusun hane sayısı %30'dan fazla artarak 836 haneye ulaşmıştır. Bunun sonucunda 1841 tarihinde kaza genelinde 3500-4000 kişilik gayrimüslim nüfus olduğu ifade edilebilir. Kemal Karpat Osmanlı ülkesinde Rum nüfus artışını şu şekilde anlatmıştır;

*“Osmanlı ülkesinde gayrimüslim nüfus 1830’lu yıllarda oldukça hızlı biçimde (muhtemelen %2) artarken, Müslüman nüfus ise ya aynı sayıda kalmış ya da azalmıştır, bununla birlikte Müslüman nüfusunun doğum hızının 1850’li yıllardan sonra artmaya başladığına dair işaretler vardır.”*²⁵³

Karpat'ın ifadesine göre Osmanlı ülkesinde ortalama %2 artan gayrimüslim nüfus, Söke kazasında bu oranı %200'den fazla geçerek yıllık %7 oranında artış göstermiştir.²⁵⁴

Rumların nüfus artışını kısaca özetlemek gerekirse *“Eski demografik rejimde, nüfusun beşte dördünün yaşamını toprağa bağlı olarak sürdürdüğü dönemde, nüfusun iki katına çıkması için gereken süre iki ile üç yüzyıl arasındadır; diğer yandan, XVIII. yüzyılla birlikte sanayileşme bu süreyi yaklaşık bir yüzyıla indirmiştir.”*²⁵⁵ Netice olarak Rumlar Söke'de sadece doğum hızında Osmanlı ortalamasının üstüne çıkmakla kalmamış, istatistik bilimini hayrete düşürecek oranda kazada nüfuslarını arttırmışlardır. Geline nokta ise 1841 tarihi itibarıyla Müslüman

²⁵¹ BOA, D.CRD. d. 40068, s.14. Defterde verilen hane sayısı 289'tir.

²⁵² Rumlar 808 hane 1897 kişi. Ermeniler 28 hane, 68 kişi.

²⁵³ Karpat, s.48

²⁵⁴ XIX. Yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'ya yoğun Rum göçü olduğu bilinmektedir. Kaza genelindeki nüfus artışında da muhakkak kazanın göç almasının etkisi olmalıdır. Lakin nüfus defterlerinden hareketle bu konuda kesin bir hüküm vermek pek mümkün değildir.

²⁵⁵ Massimo Livi Bacci, “Avrupa'da Nüfus Hareketleri” (Çev., M. Timuçin Binder), Literatür Yayınları, İstanbul, 2009, s.11

nüfusun sayısal olarak gayrimüslimlerin çok gerisine düşmesidir.²⁵⁶ Nitekim tablo-12 ve 17 kıyaslandığında Müslüman ve gayrimüslim nüfus arasında oluşan fark açık şekilde görülmektedir.

Tablo 17: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Kent-Kır Hane Ve Nüfus

	Hane	Nüfus
Kent	199	534
Kır	609	1363
Toplam	808	1897

Rum nüfus dışında, kazada mufassal nüfus defterlerinde kayıt edilmeyen ancak icmal defterde kaza merkezinde ikamet ettiği belirtilen 28 hane ve 69 kişilik Ermeni nüfus görülmektedir.²⁵⁷ Mufassal defterde Ermeni nüfusla ilgili bilgi verilmediğinden Ermeni nüfusun özellikleri hakkında fikir sahibi olamıyoruz.

Bu yerleşim şekli yani kent ve kırsal alanlardaki hane ve nüfus sayısı Söke’de Müslüman ve gayrimüslim nüfus arasındaki farklardan birisidir. Söke’nin Müslüman ahalisinin nüfusunun büyük bir kısmının kent merkezlerinde toplandığı gözlenmektedir. Buna bağlı olarak Söke’nin Müslüman köylerinde ikamet eden nüfus oldukça seyrek. Ancak reaya nüfusun yoğunluğunda tam tersi bir durum vardır.

1841 tarihinde Rum nüfusun %25’i kaza merkezindeki reaya mahallesinde²⁵⁸ ikamet ederken, nüfusun diğer %75’lik kısmı 4 reaya köyü arasında dağılmıştır. Kızıl Kilise ve Kemer köyünde Müslümanlarla birlikte yaşayan az sayıda Rum nüfusu ve hanesi bulunmaktadır.

1831 ve 1841 verilerinden hareketle durumu Osmanlı klasik çağı ile kıyaslar isek, “İmparatorluğun kabataslak olarak bugünkü Türkiye topraklarına tekabül eden kısmının 1530 yılındaki nüfusu altı buçuk milyon civarındaydı ve bunun %8 kadarı Hristiyandı. 1844 yılında ise aynı topraklar üzerinde yaşayan insan sayısı on altı milyonu ve bu nüfus içinde Hristiyanların oranı % 8’den %20’ ye yükselmişti.”²⁵⁹

²⁵⁶ Sadrazam Âli Paşa Sultan Abdülaziz’e 1871’de yazdığı vasiyetnamesinde şöyle demektedir; “Halkının Müslüman olduğu bir şehir ile halkının Hristiyan olduğu başka bir şehirde yapılacak nüfus sayımı, 10 yıl içerisinde birinin korkunç bir düşüş yaşadığını, diğerinin ise hayret verici bir yükseliş içinde olduğunu gösterecekti.” Gülsoy, s.117. Söke Müslüman nüfusu için durum belki korkunç değildi, ancak Âli Paşa’nın görüşü haklı çıkmış, gayrimüslimlerin nüfus sayısı kazada 10 sene içinde hayret verici şekilde yükselmişti.

²⁵⁷ BOA, D.CRD.d 40769

²⁵⁸ Kemalpaşa mahallesi.

²⁵⁹ Yerasimov, ss.607-608

Ege adalarındaki Hristiyan nüfus 1839 ve 1856 fermanlarının kendileri için getirdiği olumlu koşullar nedeniyle hızla artmaya başlamıştı. Kendi milli devletlerinde iş bulmakta güçlük çeken pek çok Rum Batı Anadolu'ya göç edip yerleşmişti. *“Bir İngiliz konsolosluk temsilcisi 1880 yılında, bu göçmenlerin sayısının yirmi yıldan az bir süre içinde 200 bin kadar yüksek bir rakama ulaştığını tahmin ediyordu, nitekim 1887-1908 yılları arasında ki 19 yıllık sürede Çeşme nüfusunun %19,1'ini oluşturan Müslümanların oranı %16'ya kadar düşmüştü. Bu oran Urla'da %20,6'dan %12,4'e, Seferihisar'da %64,5'ten %58,6'ya düştü. Bu durum kazaların çoğu için de geçerliydi.”*²⁶⁰

Bölge genelindeki Rum nüfusun artışından Söke'de payına düşeni almıştı. XIX. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde kazanın toplam nüfus içindeki gayrimüslim nüfus oranı %61,7'ken, Müslüman nüfus oranı %39,3'e düşmüştü.

1841 gayrimüslim nüfus sayımı için üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır. Bu sayımdan anlaşıldığı üzere daha önce belirtildiği gibi kazanın demografik yapısının reaya lehine değişimi açıkça görülmektedir. Bu artış ilerleyen zamanlarda özellikle XIX. yüzyılın sonları ve I. Dünya Savaşı ertesinde Ege Bölgesi'nde Rum nüfusun Müslümanlardan fazla olduğu iddiası bakımından önemlidir ve bu iddiaların başlangıç noktalarından biri olarak düşünülebilir.

²⁶⁰ HCAP 100\44 (1881), s. 389-90, aktaran Karpaz, s.127-128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZA GENELİNDE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER

I. SÖKE NÜFUSUNUN SOSYAL ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında Söke’de Müslüman ve gayrimüslim nüfus arasında her iki tarihte yapılan sayımlarda rastlanılan benzerlik ve farklılıklar değerlendirilecektir.

Müslüman nüfus ile gayrimüslim nüfus arasında benzerlikler olmakla birlikte başta sayısal farklılıklar olmak üzere pek çok farklılık bulunmaktadır.

1841 tarihinde nüfus sayıları ile kaza genelinde ikamet edilen bölgeler, 0-1 yaş grubu çocuk sayısı, meslek kaydı yapılan hane reislerinin sayı ve oranı bakımından iki toplum arasında önemli farklılık bulunmaktadır. Buna karşın her iki topluluk için hane reislerinin icra ettikleri meslekler ve bu kişilerin yaş ortalamaları, nüfusun genelinin yaş ortalaması ve yaş gruplarının toplam nüfus içinde dağılımı, sakat ve özürlü kişi sayısı bakımından değerlendirildiğinde Müslüman ve gayrimüslim nüfusun büyük oranda benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Ayrıca Müslüman nüfusun fiziksel özellikleri ile kazada yoğun kullanılan isim, sıfat, unvan gibi hususlardan bu başlık altında bahsedilecektir.

A. MÜSLÜMAN NÜFUS

Söke’de her iki sayımda başta Yunanistan’dan gelmiş olanlar olmakla birlikte Osmanlı coğrafyasının pek çok farklı bölgesinden gelen kişilerin olması dikkat çekmektedir.

1831 ve 1841 tarihli mufassal nüfus defterlerinde kayıt edilen nüfus içinde Akşehir’den, Girit’e, Mısır’dan, Edirne’ye, Isparta’dan, Kastamonu’ya, Dimetoka’dan, Erzincanlı ’ya, Gastun’dan, Sakız’a kadar imparatorluğun pek çok ve farklı coğrafyasından kişilerin Söke’de ikamet ettiği görülmektedir. 1831 tarihinde farklı coğrafyalardan Söke’ye yerleşenlerin içinde en kalabalık grup 42 kişi ile Giritli olanlardır.

1841 tarihinde ise Söke dışından olup kazada en kalabalık olarak ikamet edenler Moralılardır.²⁶¹ Tüm bu kişilere ek olarak ilerde göreceğimiz zenci nüfusu da göz önüne alırsak küçük bir kaza olan Söke'nin pek çok farklı bölgeden kişiyi bünyesinde barındırdığı açıktır.

1831 tarihinde Söke Kazası'nın genelinde bir hanede ortalama 2,5 kişilik erkek nüfus bulunmaktaydı. Bu ortalamaya tahminî kadın nüfusunu da eklediğimizde Söke'nin Müslüman nüfusunun bir hanede ortalama 5, 5,5 kişinin yaşadığını görürüz.

*“XIX. yüzyılda Balkanlar'dan, Kafkasya'dan, Kuzey Karadeniz bölgelerinden ve diğer yerlerden Anadolu'ya yönelik göçmenlere ait listelerdeki kişi ve hane verilerinin incelenmesinden, bu yüzyılda bir hane içindeki nüfus sayısının 4,11 ile 4,17 arasında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu katsayı bölgelere göre değişmekte, bizzat devlet adamları tarafından bile aynı devirde bazen 5, bazan da 3 olarak hesaplanmaktadır.”*²⁶²

Bu bağlamda Söke Müslümanlarının ortalama hane halkı olarak, genel kabul olan Osmanlı vasatına uyduğunu görürüz. Bu tarihte 5 ve 5,5 kişinin yaşadığı hanelerin reislerinin yaş ortalaması 39'dur.

1841 tarihinde Söke Kazası'nda bir hanede ortalama erkek nüfus sayısı 1,9 kişiye düşmüştür. Neticede 1831 sayımında Söke genelinde bir hanede 5-5,5 kişi yaşarken, 1841 tarihinde bu sayı hane başına 3,8 kişiye gerilemiştir.²⁶³ Muhassıllık bölgesine tabii olan kazalarda da buna benzer bir durum söz konusudur.²⁶⁴ Bu durumun iki sebebi olabilir. Birincisi; 1841'den itibaren özellikle Söke kırsalından kaza merkezlerine bir göç hareketi olduğu düşünülebilir. Nitekim kaza merkezinde²⁶⁵ 1831'den 1841'e geçen sürede hane sayısı %15 oranında artış göstermiştir.²⁶⁶ İkinci olarak; kaza merkezleri ile birlikte köylerde hane sayılarının 1831 tarihine göre artış kaydetmesine karşın özellikle kırsal bölgelerdeki düşük doğum oranları sebebiyle Söke'nin Müslüman nüfusu 1841 tarihli sayımda 1831'e göre %10'dan fazla düşüş göstermiştir. Her ne olursa olsun Söke kazasının bu sayımda da Osmanlı

²⁶¹ 1841 tarihinde bahsi geçen Moralılar tezin diğer kısımlarında ele alınmış alan Mora muhacirleri ile karıştırılmamalıdır. NFS.d. 2956'da kayıtlı bu kişiler “Moravi” sıfatı ile kaza merkezindeki ahali içinde kayıt edilmiştir. Bu kayıtlar defterlerin tanıtımı esnasında bilgi verilen 1831 ve 1844 tarihli muhacir nüfus defterleri ile karşılaştırılmış ve sonuç olarak bu kişilerin Söke'ye iskân edilen muhacirler ile aynı kişiler olmadığı görülmüştür.

²⁶² Nejat Göyünç, “Hane”, TDVİA, Cilt:15, 1997, s.553

²⁶³ Günümüzde Söke'de bir hanede ikamet eden ailelerin ortalama kişi sayısı 3,27'dir. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/AYDIN.pdf> (16.05.16)

²⁶⁴ Bkz. Tablo-18

²⁶⁵ Konak Mahallesi.

²⁶⁶ Kaza merkezleri ve kırsal bölgelerdeki hane ve nüfus sayıları “1831-1841 Söke Nüfusunun Yerleşimi” başlığı altında inceleneceği için bu bölümde detaya yer verilmemiştir.

ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. Bu tarihte kaza genelindeki hane reislerinin yaş ortalaması 37'ye düşmüştür.

1841 tarihinde Söke ve Muhassılık bölgesini oluşturan diğer kazaların da bir hanede ortalama 1,8-2 kişilik erkek nüfus barındırdığı görülmektedir.

Karşılaştırma yaptığımızda 1841 tarihinde Söke'ye tabii olan Balat²⁶⁷, İneabat²⁶⁸ ve Mandiçe kazalarının Söke kazası gibi nüfusları azalırken, hane sayıları artış göstermiştir.²⁶⁹

Kazalarda bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,8 ile 2,1 kişi arasında değişmektedir. Sonuç olarak 4 kazanın erkek nüfusları tahmini 5000 ile 6000 kişi, toplam nüfusları 10000 ile 12000 kişi arasındadır. Bu kazaların toplam hane sayıları 2700 ile 2900 arasındadır Tablo-18'de muhassılık bölgesinde yer alan 4 kazanının toplam hane, erkek nüfus ve hane başına düşen kişi sayısı incelenebilir.

Ayrıca icmal defterde bu üç bölgenin yerleşim düzeni incelendiğinde bu kazaların tamamında yerleşim yerlerinin köylerden oluştuğu görülmektedir.²⁷⁰ Elimizdeki verilerle net bir tespit yapmak zor olsa dahi Söke'nin bu 4 bölge içinde kentleşme hızının en yüksek yer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.²⁷¹

Tablo 18: 1831 ve 1841 Muhassılık Bölgesi Bir Haneye Düşen Erkek Sayısı²⁷²

Kaza	1831			1841		
	Hane	Nüfus	Kişi	Hane	Nüfus	Kişi
Söke	561	1431	2,5	641	1220	1,9
Balat	488	1144	2,3	519	1085	2,1
Mandiçe	634	1618	2,5	662	1161	1,8
İneabat	782	1786	2,2	942	1785	1,9
Toplam	2465	5979		2764	5327	

²⁶⁷ Söke'ye tabii ifadesinin kullanılma sebebi nüfus defterlerinin başlıklarında bulunan ifadelerdir. Bkz. Ek-VII 2919 numaralı Balat Kazası nüfus defteri. Mandiçe ve İneabat kazalarının nüfus defterlerinin başlık kısmında da "Söke'ye tabii" ifadesi bulunmaktadır.

²⁶⁸ İneabat nüfusu sadece 1 kişi azalmıştır.

²⁶⁹ D.CRD .d.40769,

²⁷⁰ D.CRD. d. 40769 ss,5,7,10. Söke ve diğer 3 kaza arasında Nefs, Mahalle, Köy farklılıkları için bkz. Ek.10,11,12,13.

²⁷¹ Güney Ege Bölgesi Sosyal Durum Raporu 2012. Bkz.

http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e8fl11tvr131k7vjh51chb8.pdf (09.05.16) 2012 yılında Aydın'ın ilçelerinde kentleşme oranı için bkz. s.8

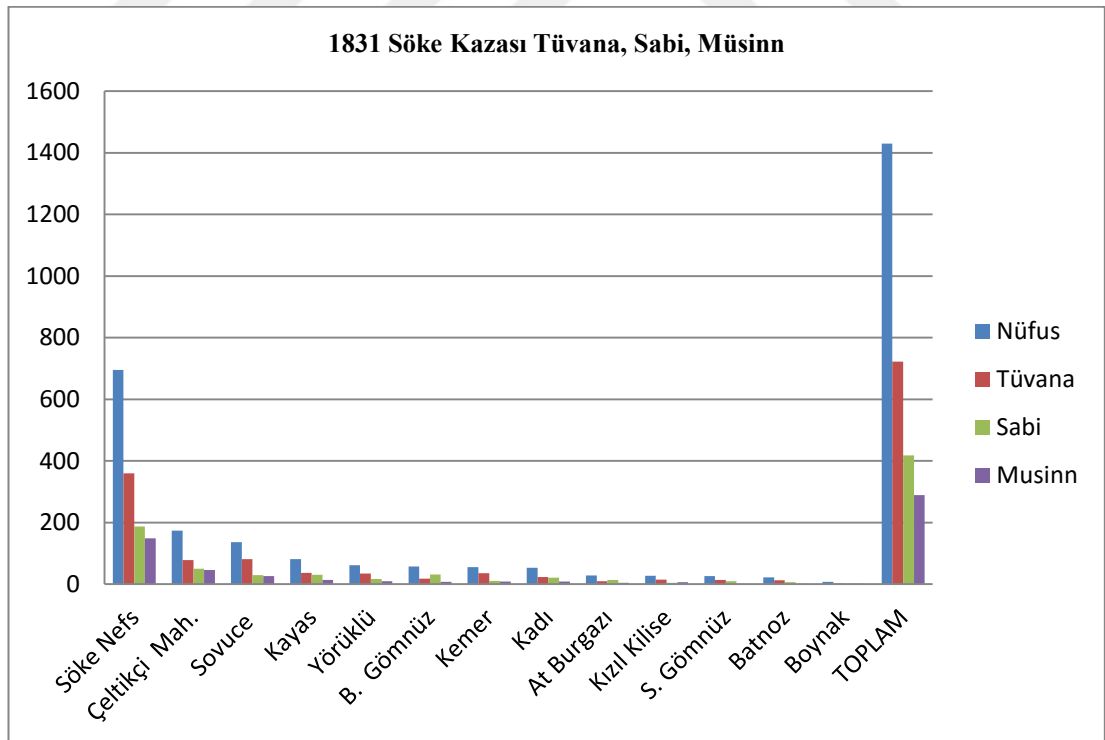
²⁷² 1831 tarihinde Muhassılık sistemi yoktu, burada bahsedilen muhassılık bölgesi ifadesi dört kazanın karşılaştırılması için verilmiştir.

Aynı tarihlerde bir hanede yaşayan erkek sayısının 1,8-2 olduğu bir başka yer Manisa'dır.²⁷³ Sancak olarak Saruhan (Manisa) ile Söke ve muhassıllık bölgesinde yer alan kazalardan hareketle, XIX. yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'da Müslüman erkek nüfusun eridiği yönünde bir düşünce akla gelmektedir.

Müslümanlar, nüfus defterlerinde yaşlarına göre üç farklı gruba ayrılmışlardır. Bunlar Tüvana, Müsinn ve Sabi'dir. Söke kazasında 1831 tarihinde Tüvana olarak kaydı yapılan kişi sayısı 723, Müsinn olarak kaydı yapılan kişi sayısı 289 iken, Sabi olarak kaydı yapılan kişi sayısı 418 olmuştur. Buna göre kabaca bir değerlendirme yaparsak grafik-1'de görüleceği üzere 1831'de Söke kazasının nüfusunun %50'si tüvana, %20'si müsinn, %29'u ise sabi olarak kayıt edilmiştir.

1841 tarihinde ise tüvana olarak kaydı yapılan kişi sayısı 435, müsinn 227, sabi ise 335 kişidir.²⁷⁴ Buna göre 1841'de nüfusun %40'ı tüvana, %19'u müsinn, %27'si sabidir. Grafik-2'te 1841 tarihine ait tüvana, müsinn ve sabi kayıtları verilmiştir.

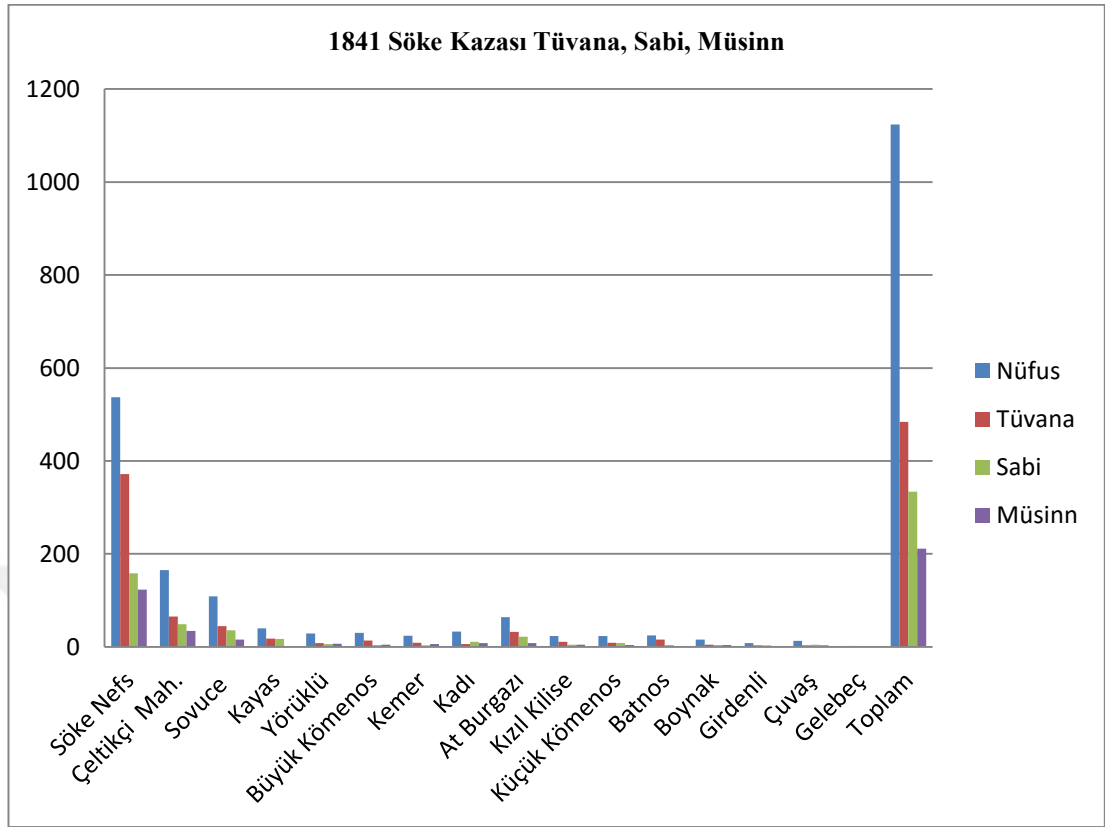
Grafik-2:

²⁷³ Hane başına 1,9 erkek kişi. Bkz. Nejdet Bilgi, "1842 Yılında Saruhan Sancağının Nüfusu ve İdari Bölünüşü," **Manisa Araştırmaları**, Cilt: I, Manisa, 2001, s.95

²⁷⁴ BOA, D.CRD.d.40769

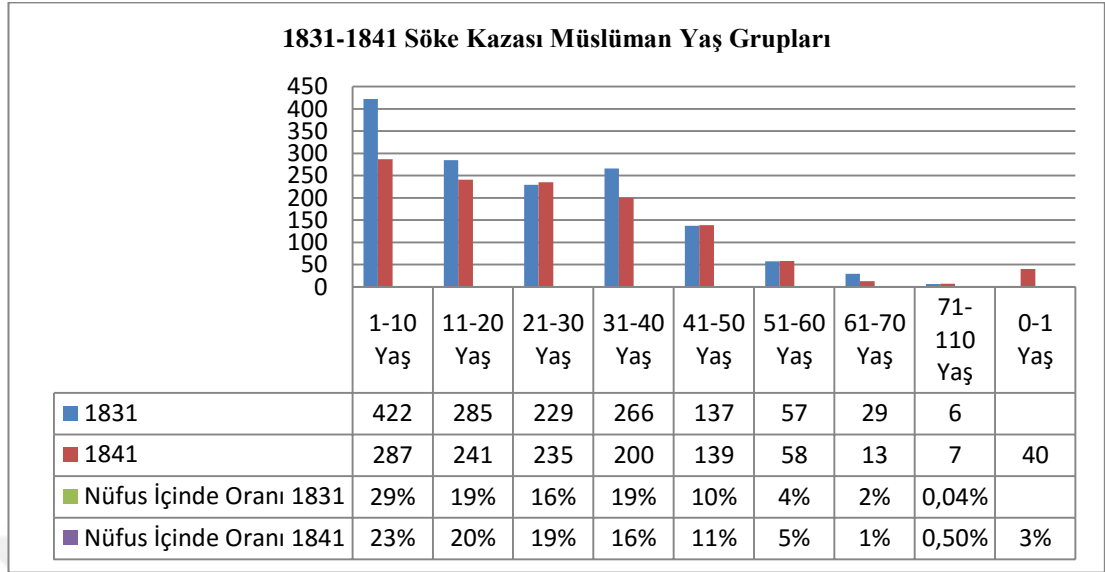
Grafik-3:

Her iki sayımda kaza nüfusunun yaş grupları ele alındığında en kalabalık grubun 1-10 yaş olduğu görülür. 1831’de tüm kaza nüfusunun %29’u, 1841’de ise %23’ü bu yaş grubunda toplanmıştır. Buna karşın 1831’den 1841’e geçen sürede 1-10 yaş nüfusun özellikle sayısal olarak büyük bir azalış gösterdiği gözlenmektedir.

1-10 yaş grubunun ardından her iki sayımda en kalabalık olan yaş grubu 11-20 yaş aralığıdır. Bu yaş grubu 1831’de nüfusun %19’na, 1841’de %20’ne tekabül etmektedir. Grafik-2 ile grafik-3 ve grafik-4 incelendiğinde iki yaş grubunun 1831 ve 1841 tarihinde tüm kaza nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmakta olduğu görülür. Müslümanlar ile gayrimüslim nüfusun ayrıştığı noktalardan bir tanesi budur. Gayrimüslim nüfusun yaş gruplarında 2. sırada 21-30 yaş grubu gelmektedir. Netice olarak Söke Müslüman nüfusunun ağırlıklı olarak gençlerden oluştuğu düşünülebilir.

Grafik-4:

Doğrudan yaş hesabına bakıldığında ise, 1831 tarihinde Söke kazasında Müslümanların yaş ortalaması 23 çıkmaktadır. Günümüzde 23 yaşında bir insan için “çok genç” ifadesi kullanılsa dahi, o dönemin şartları içerisinde bu yaşı “genç” olarak değerlendirmemiz pek mümkün değildir. Nitekim grafik-4 incelendiğinde kazanın yaş dağılımında istisnalar olmakla birlikte kaza genelinde her iki sayımda nüfusun sadece %16’sının 41 ve üstündeki yaşlarda olduğu fark edilmektedir.

Ayrıca nüfus defterlerindeki “fevt” kayıtları incelendiğinde, Söke kazasında ortalama ölüm yaşının 30,4 olduğu görülmektedir.²⁷⁵ Bu noktadan bakıldığında “23” yaşın o dönemin şartları içinde ömrün yarısının da ötesinde olduğunu söylemek çok abartılı olmayacaktır. Buna karşın bir istisna olarak 1831 tarihinde Söke kazasında 110 yaşında olan bir kişinin de kaydı bulunmaktadır.²⁷⁶

Kazanın 1841 tarihinde yaş ortalaması 25’e yükselmiştir. Yaş ortalamalarının artışına paralel fevt kayıtları incelendiğinde 1831’de ortalaması 30,4 olan ölüm yaşı, 1841’de 36 olmuştur.²⁷⁷ Kaza içinde 1841’de en yaşlı olarak kaydedilen nüfus “90” olup kaza merkezi içinde ikamet etmekteydi.²⁷⁸

1841 tarihinde Müslüman ahalinin yaşadığı mahalle ve köylerde toplam 40 adet 0-1 yaş çocuk kayıt edilmiştir. Bu çocukların 23 tanesi yani %56’sı kaza merkezi ve Çeltikçi Mahallesi’nde kayıt edilmişken, 17 tanesi yani %34’ü 6 farklı

²⁷⁵ BOA, NFS.d. 2903

²⁷⁶ BOA, NFS.d. 2903, s.186. Her iki sayımda kayıt edilen en ileri yaştır.

²⁷⁷ BOA, NFS.d. 2956.

²⁷⁸ BOA, NFS.d. 2956, s.5

köyde kayıt edilmiştir. 7 köyde 1841 tarihinde hiç doğum olmaması düşündürücüdür.²⁷⁹

1831 sayımında kaza genelinde çeşitli özür ve sakatlıkları olan 25 kişinin kaydı bulunmaktadır. Bu 25 kişi kaza nüfusunun %2'sine tekabül etmekteydi.

1841'de ise çeşitli özür ve sakatlıkları olan sahip 20 kişinin kaydı yapılmıştı. Bu kişilerin sayısının 1841'de 1831 tarihine göre azalma göstermesine karşın, oran olarak tıpkı 1831 tarihindeki gibi kaza nüfusunun %2'sine denk geldiği görülmektedir.

1831-1841 tarihlerinde Söke kazasında kişilerin hangi özür ve sakatlıklara sahip olduğu tablo-19'da verilmiştir.

Tablo 19: 1831-1841 Söke Kazası Sakat ve Özürlüler²⁸⁰

	1831	1841
Alil ²⁸¹	6	-
Bi-zebân ²⁸²	-	1
Çolak	2	1
Kör	3	2
Meczub	-	1
Topal	4	4
Yekçeşm ²⁸³	10	11
Toplam	25	20

Bunun yanında kazanın içinde sosyolojik olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus, Söke'de her iki sayımda mevcut olan zencî nüfustur. Eşkâl kayıtları incelendiğinde, 1831 tarihinde kaza genelinde çoğunluğu kaza merkezi ve Çeltikçi mahallerinde olmak üzere 53 kişi “zencî”, 17 kişi “gulamî zencî”, 7 kişi “gulamî”, 2 kişisi “arap” notuyla kayıt edilen 79 kişi bulunmaktadır ve bu 79 kişi 1841 tarihinde kazanın Müslüman nüfusunun %5'idir. 79 kişiden 56 kişi matlub olarak kayıt edilmiştir.

²⁷⁹ Bu tarihlerde Söke'nin bazı köylerinde doğum olmamasının sebebi köylerin büyük çiftliklere dönüşüp tarımsal faaliyetlerini arttırması olduğu düşünülebilir. Nitekim mevcut köylerin nüfus sayılarına bakıldığında buraların ancak bir çiftliğin barındırdığı nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu tarihlerde köylerin büyük çiftliklere dönüştürüldüğü bilinmektedir. Bkz. Tekeli, ss.69-70 Ayrıca bkz. **Yurt Ansiklopedisi**, s.1025

²⁸⁰ Çolak ve Topal olarak kayıt edilen toplam 6 kişiden 5'nin matlub olarak kayıt edilmesi ilginçtir. Matlub olarak kayıt edilmeyen tek topal 52 yaşındadır ve yaş şartı tutmadığı için matlub olarak kayıt edilmemiştir.

²⁸¹ Kör, Sakat, Hasta, Devellioğlu, s.32

²⁸² Dilsiz, Devellioğlu, s.126

²⁸³ Tek Gözlü, Sokur, bkz. Devellioğlu, s.1350

1841'e gelindiğinde 1831'de 79 olan zenci, gulam zenci, gulam sayısı 66 kişiye düşmüştür. Bunların 40'ı gulami zenci, 25'i zenci, 1'i gulami olarak kayıt edilmiştir. Gulamî zenci, zenci ve gulamî sayısının 1841'e gelindiğinde azalma göstermekle birlikte toplam Müslüman nüfus içinde 1831'de %5 olan nüfus oranı 1841 tarihinde de değişmemiştir.

Ayrıca eşkâl kayıtlarında belirtilenlerin dışında arap, arap oğlanın oğlu arap şeklinde kayıt edilen kişiler de mevcuttur.

Gulam kelime anlamı olarak köle, esir demektir.²⁸⁴ Daha erken dönemlerde Gulam yerine “khadim” veya “khaşiy” kullanılırken daha sonraki dönemlerde “Gulam” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.²⁸⁵ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda “Baş Kapı Gulamı”, sarayın muteber hizmetlilerinden olduğu gibi, bu vazife sadece zenci hadım ağalarına mahsustu.²⁸⁶

İlk anda her iki sayımda kayıtları yapılan bu kişilerin tamamının zenci ve köle olduğu akla gelebilir. Oysa “gulamî”, “gulamî zenci”, “zenci”, “arab” gibi tanımların ne tür bir ayırım kast ettiğini anlamak mümkün değildir. “*Bir genelleme yapılacak olursa Afrikalı kölelerin etnik ve coğrafi kökenleri konusunda Osmanlılar İngiliz elçilik ve konsolosluk görevlileri kadar duyarlı olmamıştır; Afrikalılar ile Habeşler arasındaki farkı genellikle göz önünde bulundurmamakla birlikte, tüm Afrikalıları basitçe “Zenci” ya da Arap diye sınıflandırıyorlardı*”.²⁸⁷ Ancak dört tanımlamanın aynı defterlerde olmasından dolayı arada bir fark olduğu kesindir.

Nitekim kayıtlara detaylı bakıldığında, “zenci” ile “arab” olarak kayıt edilen kişilerin her iki sayımda da hane sahibi oldukları görülür. Bu akla “zenci-arap” ve “hane sahibi” şeklinde kayıt edilenlerin azat edildiklerini getirmektedir. “gulamî”, “gulamî zenci” olarak kayıt edilen kişiler ise hane sahibi değillerdir. 1831'de Bu şekilde kayıt edilen kişi sayısı 24 iken, bunların 22 tanesinin 21 ve daha küçük yaşlarda olduğu görülmektedir.²⁸⁸ 1841'de ise 10 adet zencinin hane reisi olduğu görülmektedir. Bu tarihte hane reisi olarak kayıt edilen gulam sayısı 1'dir. Meslek kayıtları olmadığından ve Osmanlı kölelerinin çoğunluğu ev dışı işlerde ya da üretim sektöründe istihdam edilmediğinden²⁸⁹ bunların ev işlerinde hizmet gören kişiler

²⁸⁴ Devellioğlu, s. 337.

²⁸⁵ Ehad R. Toledano, **Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890**, TVYY, Çev. Hakan Erdem, İstanbul, 1994, s.XII

²⁸⁶ Pakalın, Cilt:I, s.165

²⁸⁷ Hakan Erdem, **Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s.81

²⁸⁸ Bu kişilerin yaş ortalaması 18'dir.

²⁸⁹ Erdem, s.86

olduğu düşünülebilir. Bu veriler üzerinden değerlendirildiğinde “zencî/arab” ile “gulamî” ve “gulamî zencî” arasında fiziksel, sosyal ve hukuki bir farklılık olduğu muhakkaktır.²⁹⁰

1831’de 1431 kişilik nüfus içerisinde matlub yani askerliğe elverişli olarak kayıt edilen kişi sayısı 679’dır. Kaza genelindeki toplam Müslüman nüfusun %47’si matlub, askerliğe elverişlidir.

1841 tarihinde yeni kurulan orduda vazife alan nüfusu incelediğimizde, muvazzaf ve redif²⁹¹ olarak görevlendirilen kişilerin tamamının 12 ile 38 yaş arasında olduğunu görmekteyiz. 1220 kişilik Söke Müslüman nüfusu içinde 12-38 yaş arasında olan 590 kişi bulunmaktaydı. Bu 590 kişi arasından 99 kişi²⁹² çoğunluğu “Redif” askeri olmak üzere Asakir-i Mansuriye-i Muhammediye ordusunda görevlendirilmişti.²⁹³

Kaza genelinde toplam nüfusun %8’i, askerlik yapabilecek nüfusunun ise %16’sı yeni kurulmuş olan “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” ordusu içinde görev almıştı. 99 kişilik asker grubu içinde en yüksek rütbe “Binbaşı” idi. Ordu mensupları kendi içlerinde farklı isimlerle kayıt edilmekteydi. Örneğin kaza merkezi içinde kayıt edilen ordu mensuplarının büyük çoğunluğu “Asakir-i Mansure Onbaşısı”, “Asakir-i Mansure Sol Kol Ağası”, “Asakir-i Mansure Redif”, “Redif” olarak kayıt edilmişken, kaza merkezi içinde bazı kayıtlarda “Tanzimat-ı Hayriye Onbaşısı”, “Tanzimat-ı Hayriye Mülazımı” ifadesi kullanılmıştı. Kaza merkezi dışında başka bir yerde “Tanzimat-ı Hayriye Neferi” ifadesi kullanılmamıştır. Bu ayırmadan kaza içinde bazı birliklerin iç güvenliği sağlamak amacıyla jandarmalık görevi yaptığını düşünmekteyiz.²⁹⁴

Tablo-20 incelendiğinde kaza merkezleri ile kırsal yerleşim yerinde görevli olan askerlerin sayıları, rütbe ya da görevleri ve Söke’de kaza merkezleri ve köylerdeki sayısal dağılımları görülmektedir. Ayrıca Tablo-21’de muhassıllık bölgesine tabii olan kazalardaki asker sayıları ile Söke’dekiler kıyaslanabilir.

²⁹⁰ Büyük bir ihtimalle gulam şeklinde kayıt edilen kişiler beyaz köleler olmalıdır.

²⁹¹ Fiili, Muvazzaf Ordunun Yedeği. Bkz. Abdülkadir Özcan, “Redif”, **TDVİA**, Cilt:34, 2007, ss.524-526

²⁹² 1 kişi Söke nüfus defterinde kayıt edilmesinde karşın görev yeri başkent İstanbul’dur. Bkz. NFS.d 2956, s.37

²⁹³ Sultan II. Mahmud’un yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra kurduğu yeni, düzenli ordu. Bkz. Pakalin, Cilt: I, s.92.

²⁹⁴ Ahmet Özcan, “Osmanlı Devletinde Jandarma Teşkilatının Gündeme İlk Defa Gelişi 1839”, **Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:32, Sayı:53, 2013, ss.173-194.

Tablo-20: Söke’de Askeri Görevi Olanlar

Görev Yeri	Rütbe\Vazife	Sayı
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Başçavuş	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Binbaşı	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Bölük Emini	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Hizmetçisi	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Neferi	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Sol Kol Ağası	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Tabur Katibi	1
Kaza Merkezi	Asakir-i Mansure Onbaşı	1
Kaza Merkezi	Redif	24
Kaza Merkezi	Redif Çavuşu	1
Kaza Merkezi	Tanzimat-1 Hayriyye Mülazım	1
Kaza Merkezi	Tanzimat-1 Hayriyye Süvarisi	1
Kaza Merkezi	Tanzimat-1 Hayriyye Neferi	1
Kaza Merkezi	Tanzimat-1 Hayriyye Onbaşı	1
Çeltikçi Mahallesi	Asakir-i Mansure Sakası	1
Çeltikçi Mahallesi	Mülazım	1
Çeltikçi Mahallesi	Redif	14
Çeltikçi Mahallesi	Redif Onbaşı	2
Sovuce	Mansure Redif Mülazım	1
Sovuce	Mansure Yüzbaşı	1
Sovuce	Redif	10
Kömenos-1 Sagir	Redif	2
Kömenos-i Kebir	Redif	6
Girdenli	Redif	1
Batnos	Redif	1
Kızıl Kilise	Redif	2
Kayas	Redif	4
Kemer	Redif	1
Kadı	Mansure Çavuş	1
Kadı	Redif	5
Yörüklü	Redif	6
Yörüklü	Redif Onbaşı	1
Çuvaş	Redif	2
Kaza Merkezi ve Çeltikçi Mah. Toplamı		55
Köyler Toplamı		44
Söke Geneli Toplamı		99

Tablo-21: 1841 Muhassıllık Bölgesi Asker Sayısı²⁹⁵

Kaza	Asakir-i Mansure	Redif	Süvari	Toplam
Balat	5	82	0	87
Mandıçe	2	123	0	125
İneabat	3	112	1	116
Toplam	10	317	1	328

1. Kaza Genelinde Yoğun Kullanılan İsimler

Söke Kazasındaki isimleri ve sıfatları incelediğimizde kullanılan isimlerin genelde dini referansları olan isimler olduğunu görmekteyiz. *Türkler, Müslümanlığı kabullerinden önce Türkçe isimler kullanırlarken, Müslümanlığı kabul ettikten sonra zamanla eski Türk adları yerine Arapça isimleri tercih etmeye başlamışlardır. Nitekim XV. yüzyıl tahrir defterlerinde hala Türkçe adların ağırlıkta olduğu görülmektedir. XVI. yüzyıldan itibaren ise artık Türkçe isimler pek fazla kullanılmaz. XIX. yüzyılda da durum aynıdır.*²⁹⁶

Söke Kazasının genelinde 80’den fazla farklı isim kullanılmaktadır. Kazada çift isim sahibi pek çok kişi bulunmaktadır. 1831 sayımda sadece tek bir kişinin kullandığı 41, 1841 sayımında 48 farklı isme rastlanılmıştır. Kaza genelinin büyük çoğunluğunda “Mehmet” ismi tercih edilmektedir. 1831 tarihinde 1431 olan kaza nüfusunun içinde Mehmet isimli 323, 1841 tarihinde ise 283 kişi kayıt edilmiştir. Kazanın bütün yerleşim yerlerinde Mehmet isimli birisinin bulunması dikkat çekicidir.

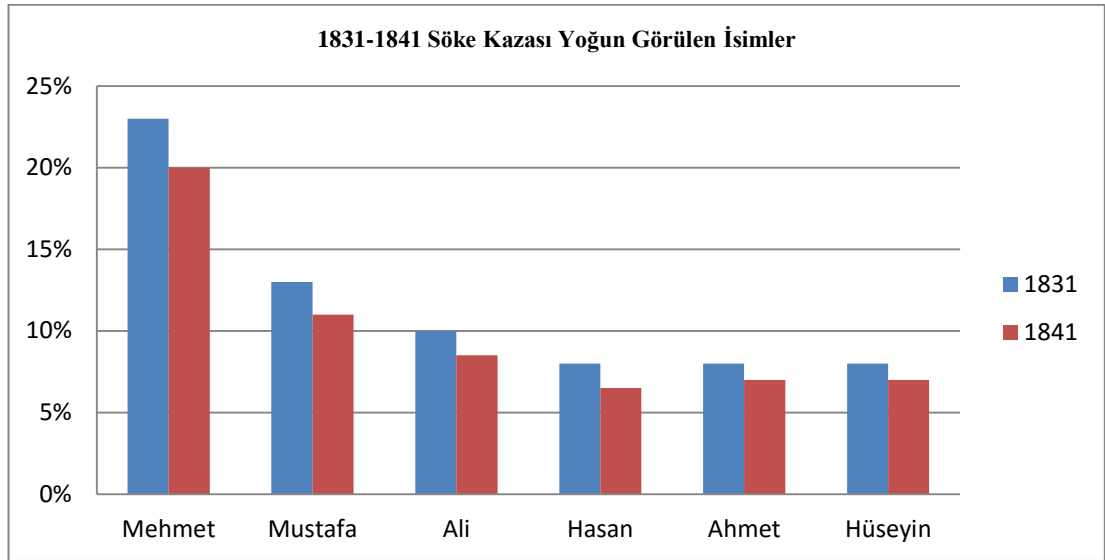
Mehmet’ten sonra en yoğun kullanılan isim gene dini bir referansı olan Mustafa ismidir. Mustafa ismi kaza genelinde 1831 tarihinde 179 kere, 1841 tarihinde ise 133 kere kullanılmıştır. Mehmet ve Mustafa’dan sonra gene en çok kullanılan isimler Ali, Hasan, Ahmet ve Hüseyin’dir.

Grafik-5’de Söke kazasında her iki sayımda en yoğun kullanılan 6 ismin oranları görülebilir.

²⁹⁵ BOA, D.CRD.d. 40769

²⁹⁶ Kütükoğlu, s.79

Grafik-5:

Kaza genelinde 1831 ve 1841 tarihlerinde 1 kişinin kullandığı isimler tablo-22 ve 23’de gösterilmiştir.²⁹⁷

Tablo 22: 1831 Söke Kazası Bir Kez Geçen İsimler

Abdül	Abdülhalim	Abdülkerim	Abdülrezzak
Arap	Arif	A’ta	Bayram
Berke	Bilal	Cumali	Çelebi
Durmuş	Halim	Hamza	Hamza Ali
Hüdavirdi	İdris	İlyas	Kadri
Kerim	Küçük Çavuş	Mehmet Alim	Memiş
Mesut	Mustafa Ali	Raif	Reşit
Rüstem	Sadullah	Said Ali	Said Mahmut
Said Mustafa	Said Yusuf	Saru	Seyfi Ali
Şerif Ali	Talip	Veli Ahmet	Veli Hüseyin
Zekeriya			

Tablo 23: 1841 Söke Kazası Bir Kez Geçen İsimler

Abdi	Abdülrahman	Abdül Fettah	Abdülrahman
Ali Said	Arif Ahmet	Berke	Cafer
Derviş Ahmet	Derviş İbrahim	Edhem	Emir Ali
Habib	Hacı	Hafız Arif	Hamid

²⁹⁷ Kaza genelinde her iki sayımda kullanılan bütün isimler için Bkz. Ek-29

Hamza	Hasan Hüseyin	Hayıt	Hıdır
Hüdavirdi	Hüseyin Ali	Hüseyin Hüsnü	Kasım
Kazım	Mehmet Sırrı	Mehmet Alim	Mehmet Emin
Mehmet Hurşit	Mehmet Seyit	Mehmet Şakir	Mesut
Murtaza	Naci	Nasuh Mehmet	Nazif
Ömer Hulusi	Ömer Lütfi	Resul	Sadullah
Şerif Ali	Şerif Mehmet	Talib	Veli Ahmet
Veli Alaattin	Veli İsa	Yahya	Yakup

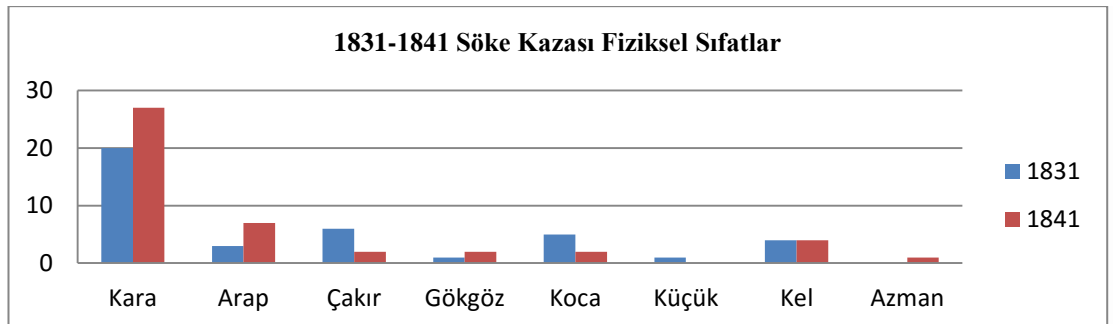
Reaya nüfus içerisinde ise en çok kullanılan isim açık ara Yorgi'dir. Yorgi ismini Konstantin, Nikola ve Manol takip etmektedir.²⁹⁸

2. SIFATLAR

a. Fiziksel Sıfatlar

Fiziki özellikler içinde ten, saç, sakal ve göz rengi yaşça büyüklük veya boyca uzunluk gibi hususlar yer alır. Kazada fiziksel özellikleri ayrıca yazılan kişi sayısı azdır. Her iki tarihte de kazada renk belirtmek için en çok kullanılan sıfat kara'dır. Karadan sonra en çok kullanılan sıfat arap'tır. Kazada pek çok zenci köle olduğu için arap yahut kara arasındaki ayrımın ne olduğu meçhuldür. Bunların dışında kaza genelinde rastlanan diğer fiziksel sıfatlar sayıca az olmakla birlikte göz rengini belirten "çakır" ve "gök göz", yaş yahut fiziksel irilikle alakalı koca ve küçük ile gene fiziksel bir sıfat olan keldir. Bunların dışında fiziksel olarak 1841 tarihinde Yörüklü karyesinde kayıt edilen "Azman Mustafa" dikkat çekicidir. Fiziksel sıfatların kaza genelindeki yoğunluğu grafik-6'da görülebilir.

Grafik-6:

²⁹⁸ Rum isimlerinin listeleri yanlış okuma ihtimalinin yüksek olmasından dolayı eklere koyulmamıştır.

b. Sosyal Durum Bildiren Sıfatlar-Unvanlar

Söke kazasında kişilerin toplum içindeki sosyal durumlarını ifade eden çeşitli sıfat ve unvanlar bulunmaktadır. Kaza genelinde 1831 sayımında sosyal durum bildiren sıfat ve unvanlar Ağa, Bey, Hacı, Hafız, Hoca, Derviş, Efendi, Seyyit, ve Molladır. 1841 tarihinde tüm bu sıfatlar nüfus defterlerinde aynen yer almaktayken bunlara ek olarak bu tarihte “El-Hac” ifadesinin yer aldığı görülmektedir.

Bey sıfatı ilk defa Orhun kitabelerinde ve Uygur metinlerinde rastlanan bir kelimedir.²⁹⁹ Osmanlının son döneminde toplum içinde maddi olarak zengin ve itibarlı kimselere verilen bir unvandır. Nitekim her iki sayımda kazanın idari amiri olan İlyaszade Mehmet’in kaydı “İlyaszade Mehmet Bey” olarak yapılmıştır. Bunun dışında 1831 tarihinde kaza genelinde Bey sıfatına sahip olan iki kişi daha bulunmakta iken 1841 tarihinde kaza genelinde “Bey” sıfatına sahip olan tek kişi Söke muhassılı İlyaszade Mehmet Bey’dir.

Hoca ise Kuran-ı Kerimi ezberlemiş, yüksek din bilgisine sahip, toplum içinde sözü geçen kimseler için kullanılan bir sıfattır.³⁰⁰ 1831 tarihinde kaza genelinde 49 kişi ile en fazla kullanılan sıfattır, ancak 1841 tarihinde Hoca olarak kayıt edilen kişi sayısı sadece 5’tir

Hacı ise bilindiği üzere hac farızasını yerine getiren kişiler için kullanılan sıfattır. Ancak göçebe kabilelerin kayıt edildiği 2906 numaralı nüfus defterinde hem Hacı hem de “El-Hac” ibaresi kullanılmıştır. Bunun yanında kaza genelinde 1841 tarihinde 42 kişi hacı sıfatıyla kayıt edilmişken, aynı defterde El-Hac sıfatıyla kayıt edilmiş kişi sayısı 5’tir. Neticede 1841 tarihinde Söke kazasında en fazla kullanılan sıfat\unvan Hacı’dır.

Ağa ise itibarlı emirlere, birçok kuruluşun başındaki amirlere, yörelerin idaresini eline almış kimselere verilen bir unvandır.³⁰¹ Nitekim mütesellim\muhassıl İlyaszade Mehmet Bey’in nüfus defterlerinde kaydı “ İlyaszade Mehmet Sırrı Bey veled-i Hacı İlyas Ağa’dır.³⁰² Keza İlyaszade Mehmet Bey’in amcası kazanın eski mütesellimi olan İlyaszade Ahmet’in sıfatı da Ağa’dır.³⁰³ İlyaszade ailesinin sıfatının geçen sürede Ağalıktan Bey’liğe dönüştüğü söylenebilir.

²⁹⁹ Türklere ait eski bir unvan. Bkz. Orhan F. Köprülü, “**Bey**”, TDVİA, Cilt:6, 1992, s.11-12

³⁰⁰ Hoca ifadesinin aynı zamanda meslek olma ihtimali bulunmaktadır.

³⁰¹ Faruk Sümer, “Ağa”, TDVİA, Cilt:1, 1988, s.451-452

³⁰² NFS.d 2903, NFS.d 2956

³⁰³ AE. SABH.I. 215, 14226

1831 tarihinde kaza genelinde Ağa sıfatıyla kaydı yapılan kişi sayısı 5 iken, 1841 tarihinde bu sayı 14 olmuştur. 1841 tarihinde Ağa sıfatı ile ilgili dikkat çekici husus bu sıfatın hem rütbeli askerler, hem de kaza meclisinde üye olan 2 kişi için kullanılmasıdır. Görünüşe göre Ağa sıfatı kaza genelinde 1831'den 1841'e geçen sürede anlamını genişleterek farklı alanlarda da kullanılmaya başlamıştır.³⁰⁴

Kaza genelinde yoğun kullanılan bir diğer sıfat "Efendi'dir. "Efendi" ilmiye ricali için kullanılan bir sıfat³⁰⁵ olmasının yanında eğitim görmüş kimseler için isimden sonra kullanılan bir unvandır.³⁰⁶

Efendi sıfatıyla 1831 tarihinde kaydı yapılan kişi sayısı 8'dir. Bunların 2'si mütesellim dairesinde olup "Kitabetten" notuyla kayıt edilmiştir. Bu kişilerin kazanın bürokratik işlerini yapan kişiler olduğu açıktır. Bunun dışında kalan 6 kişiden 2'si "talebe" iken, kalan 3 kişiden 2'si imam, 1 kişi müezzindir. 1841 tarihinde ise kaza genelinde Efendi sıfatlı 23 kişi bulunmaktadır. Bu 23 kişiden 18' kişinin meslek kaydı yapılmıştır. 18 kişiden 11'i İlmiye ricaline mensup iken, 2'si asker, 5'i ise kazanın idari görevlileridir.

Efendi'den sonra kaza genelinde en yoğun kullanılan unvan molla'dır. Molla bazı İslam toplumlarında tanınmış din âlimlerine veya belirli bir seviyede eğitim görmüş kimselere verilen bir unvandır, Molla unvanı genellikle müderrislikten sonra mevleviyet payesi denilen dereceye ulaşan büyük âlimlere Süleymaniye müderrislerinden mansıp alarak 300 akçelik kadılık mesleğine geçen, 300 akçeden yukarı mevleviyete tayin edilen kadılarına verilirdi."³⁰⁷

1831 tarihinde Söke kazasında molla olarak kaydı yapılan kişi sayısı 8 iken, bunlardan 1 kişi için müezzin, 1 kişi için ise muallim-i sıbyan kaydı yapılmıştı. 1841 tarihinde ise Molla olarak kaydı yapılan kişi sayısı 13'dür. Bunların kayıtlarında 1 kişinin müderris, 2 kişinin asker, 1 kişinin harem kethüdası olduğu kayıtlıyken, geri kalan 5 kişiden ikisi çiftçi, 1'i deveci, 1'i gündelikçi, 1'i ise manavdır. Muhtemelen Molla, Hacı gibi unvanlar sadece ilmi ricalden olan yahut hac farizasını yerine getirmiş kişiler için kullanılmıyordu. Muhtemel bu tanımlamalar aynı zamanda kaza genelinde inancı kavi ve dini vecibelerini eksiksiz yerine getiren kişiler içinde

³⁰⁴ NFS.d. 2956, s.5, "Tanzimat-ı Hayriye Onbaşı Boşnakoğlu Halil Ağa", s.20, "Tanzimat-ı Hayriye Neferatından Mülazım Kayserili Mehmet Ağa", s. 20.

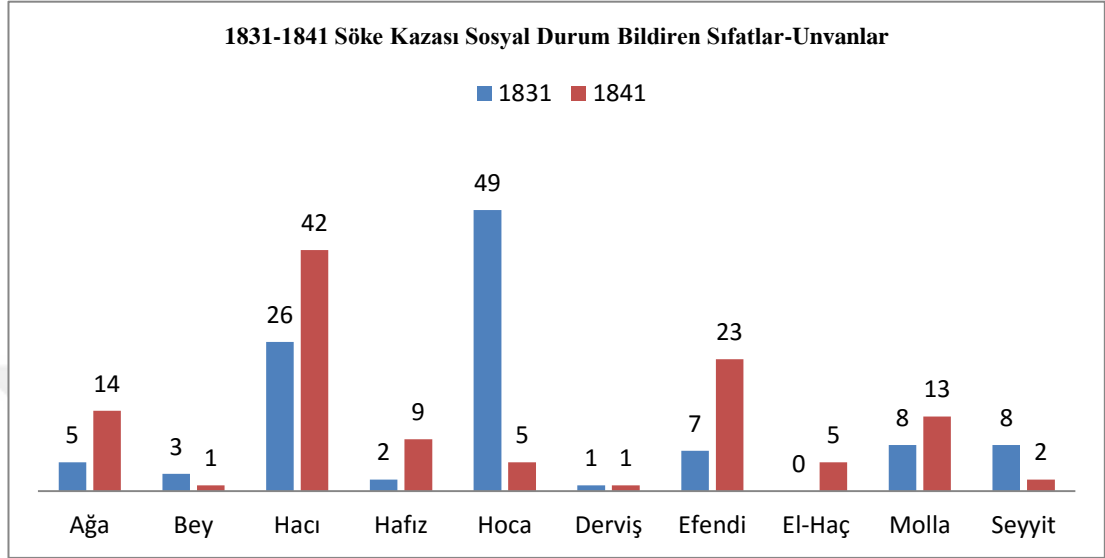
³⁰⁵ Kütükoğu, s.104

³⁰⁶ Efendi için bkz. <http://www.kubbealtlugati.com/sonuclar.aspx?km=EFEND%C4%B0&mi=0> (05.05.16)

³⁰⁷Hamid Algar, "Molla", TDVİA, Cilt:30, 2005, s.238-239

kullanıldığını akla getirmektedir. Grafik-7’de 1831-1841 tarihlerinde Söke kazasında yoğun kullanılan sıfatlar-unvanlar incelenebilir.

Grafik-7:

c. Lakaplar

Söke kazasında her iki nüfus sayımında kaydı yapılan kişilerin pek çoğunun lakap sahibi olduğu görülmüştür. Bu lakaplar kişilerin mesleklerine, dede, baba yahut aile adlarına, etnik kökenleri ve memleketlerine, fiziksel ve karakteristik özelliklerine göre verilmiş lakaplardır. Bu lakaplar kaza genelinde sayıca oldukça fazlayken, anlamca çok ilginç lakaplar bulunmaktadır. Aynı köyde aynı lakapları taşıyan kimselerin akraba olma ihtimali oldukça yüksektir.

Mübahat Kütükoğlu “Menteşe Sancağı 1830 Nüfus ve Toplum Yapısı” adlı kitabında Muğla Sancağındaki lakaplar hakkında bilgi verdikten sonra 1830 tarihinde kullanılan lakaplardan bazılarının bugün bile Muğla’da hala kullanıldığını örnekleriyle birlikte yazmıştır.³⁰⁸ Keza aynı durumun Söke içinde olması ihtimali oldukça fazla görünmektedir.

Bu lakaplara örnek vermemiz gerekirse mesleklere göre verilmiş olan lakapları incelediğimizde Abacıoğlu Ali, Arabacı Hasanoğlu Yusuf, Çobanoğlu Mehmet. Dede, baba yahut aile adlarına göre incelediğimizde Avcı Kadioğlu

³⁰⁸ Kütükoğlu, s.120

Hüseyin, Hacıoğlu Hasan, Osman Kethüdaoğlu Hasan. Etnik ve memleket özelliklerine göre incelediğimizde Tatar Süleyman, Zenci Said, Mısıri İbrahim, Arap Kara Musa, Kürtoğlu Hüseyin, Rumelili Halil, Moralı\Moravi Ethem, Kayserili Mehmet. Fiziksel özelliklerine göre incelediğimizde Bacaksız Ahmet, Sarıoğlu Mehmet, Sagir (küçük) Çoban Abdullah, Kel Mustafa. Karakteristik özelliklerine göre incelediğimizde Deli Mehmet, Oturaklıoğlu Mustafa gibi örnekler her iki sayımda itibariyle oldukça fazladır.³⁰⁹

3. Fiziksel Özellikler

a. Eşkâl Kayıtları

Osmanlı İmparatorluğunun 1831 ve 1841 tarihli nüfus sayımlarında kaydı yapılan kişilerin eşkâlleri istisnasız her zaman yazılmıştır. Bizde 1831 ve 1841 tarihinde kaza genelinde yapılan eşkâl kayıtlarından yola çıkarak kazanın eşkâl ortalamasını çıkarmaya çalıştık. Her iki sayımda gördüğümüz durum bıyıklıların genelde 30'lu yaşlarında olan kişiler olmasıyken, sakallı olarak kayıt edilen kişilerin istisnalar olmakla birlikte genelde 45 ve üstü yaşlarda olan kişiler olmasıdır.

Ayrıca ilginç olarak görülebilecek bir diğer husus mürahik, sagir ve şabb-ı emred kayıtlarında bulunmaktadır. Mürahik olarak kayıt edilen kişilerin genel olarak yaş aralığı 6 ile 16 arasında değişmektedir, buna karşın 1841 tarihinde 25 yaşında olan bir kişinin mürahik olarak kayıt edilmesi ilginçtir.³¹⁰ Bunun yanında Şabb-ı Emred anlam olarak sakalı, bıyığı yeni çıkmış delikanlı olarak değerlendirilirken 1831 tarihinde “27” yaşında ve iki çocuk sahibi olan bir kişi Şabb-ı Emred olarak kayıt edilmiştir.³¹¹ Ayrıca kelime anlamı olarak küçük demek olan sagir daha çok 1 ile 9 yaş arası kişileri ifade etmekteyken, 9 yaş üstünde olan 12 kişide sagir kaydına rastlanılmıştır. Bir diğer ilginç husus köse olarak kayıt edilen kişilerdir. Köse ifadesi ile kayıt edilen pek çok kişinin sakal ve bıyığı olduğu görülmektedir. Bu noktadan

³⁰⁹ Kaza merkezi, Çeltikçi Mahallesi ve Köylerde bulunan lakap, unvan, sıfatların tamamı için bkz. Ek. 14-28. Kara, Hacı, Molla, Topal, Kel, Sarı gibi sıfat, unvan, lakaplardan çok sayıda bulunmaktadır. Bunlardan sadece birer kişi seçilerek örnek olarak verilmiştir.

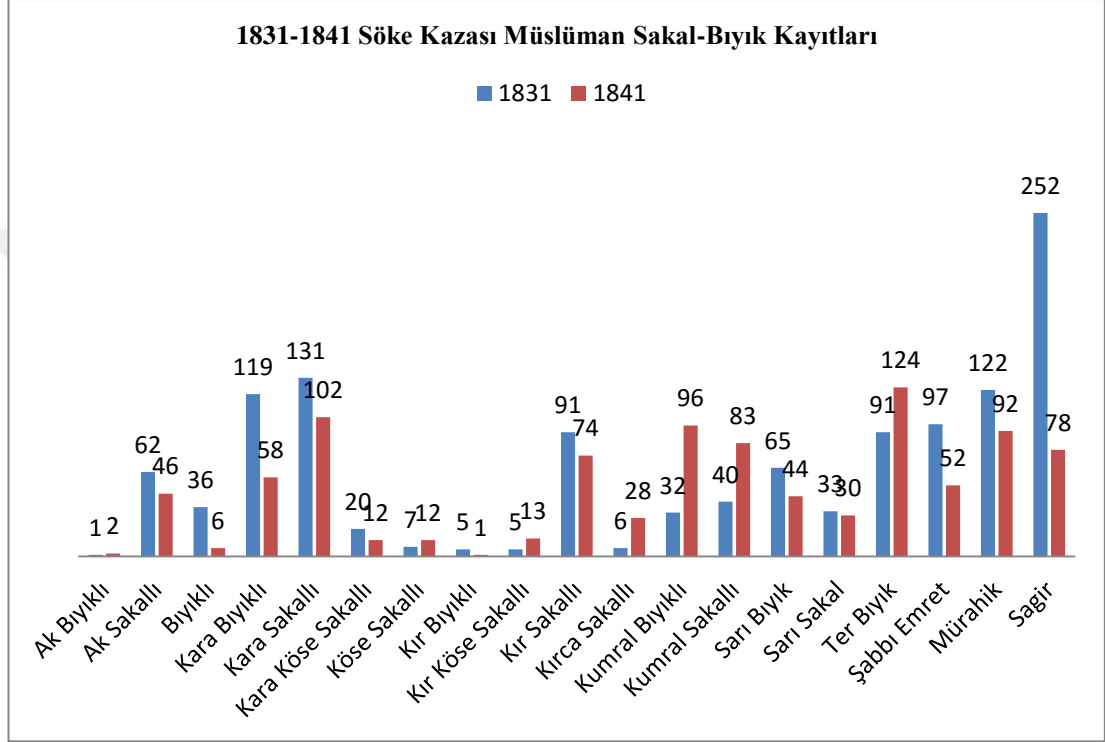
³¹⁰ BOA, NFS.d. 2956, s.13

³¹¹ BOA, NFS.d.2903, s.175

düşünüldüğünde köse ifadesinin şahsın eşkâlinde çok sıfat yahut lakap olarak kullanıldığını düşündürmektedir.³¹²

Bu detaylar incelendiğinde yapılmış olan eşkâl kayıtlarda yaştan çok fiziksel görünümün dikkate alındığı ifade edilebilir. Grafik-8’de Söke kazasında kaydı yapılan sakal, bıyık kayıtları incelenebilir.

Grafik-8:

b. Boy Kayıtları

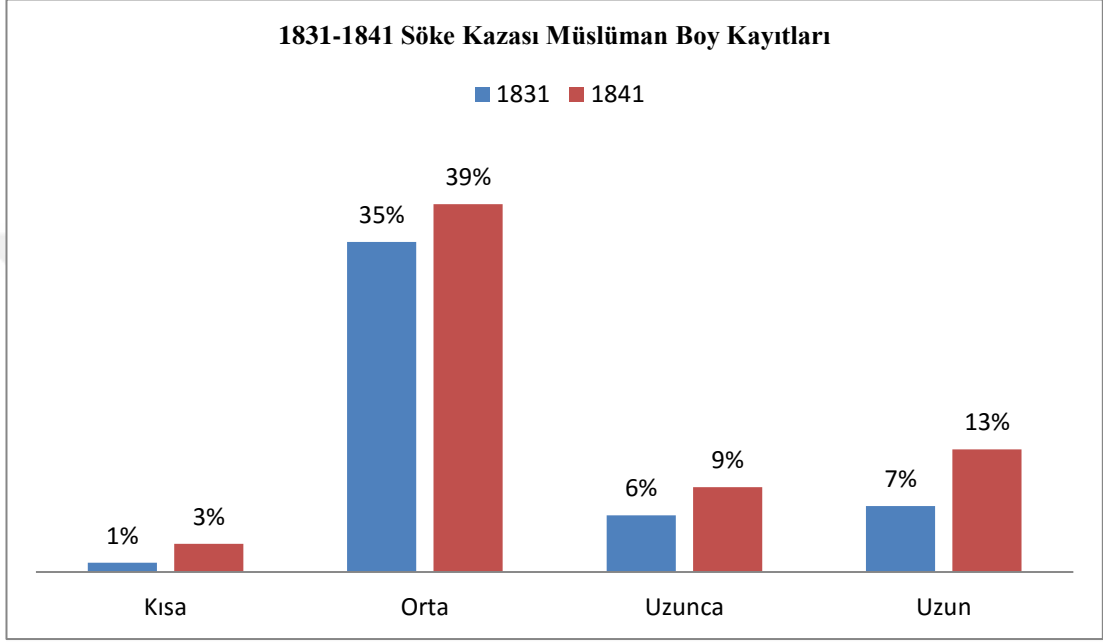
Osmanlı nüfus defterlerinin tamamında boy kayıtlarında standart olarak yazılan dört farklı terim bulunmaktadır. Bunlar kısa, orta, uzunca ve uzundur. Lakin bu boy oranları kayıt edilirken neye göre uzun ya da neye göre kısa olarak değerlendirildiği meçhuldür.

Söke kazasının boy kayıtlarını incelediğimizde her iki sayımda orta boyluların diğer boylara oranla açık ara önde olduğunu görüyoruz. 1831 tarihinde kaza genelinde orta boyluların oranı %35 iken, 1841 tarihli sayımda bu oran

³¹² Kütükoğlu, ss.135-136

%39'dur. 1841 tarihinde 1 kişi "kısaca boylu" olarak kayıt edilmiştir. Kısa ve kısaca arasındaki farkın ne olduğu belirsizdir. Ancak nihayetinde Türklerin karakteristik özelliklerinden biri orta boylu³¹³ oluşlarıdır ki bu eşkâli verilenlerde çok bariz şekilde ortaya çıkmaktadır. Nüfusun %38'nin boy kaydı yapılmamıştır. Grafik-9'da Müslüman nüfusun boy kayıtlarının tasnifi görülebilir.

Grafik-9:

³¹³ Kütükoğlu, s.125

B. GAYRİMÜSLİM NÜFUS

1831 tarihinde kaza genelindeki gayrimüslim nüfusun yaş grupları ile alakalı bilgileri mufassal nüfus defterindeki verileri sağlıklı bulmadığımızdan bu kısımda veremedik. Buna karşın icmal defterlerden hareketle 1831 tarihinde Söke’de bir reaya hanesinde ortalama en az 2 erkek yaşamaktadır. Bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 4, 4,5 kişi olsa gerektir.

1841 tarihine gelindiğinde hane ve nüfus sayısının bir birine doğru oranda artması sonucu bir hanede yaşayan erkek sayısı 2,3; kişi sayısı 4,6 kişidir. Söke kazasında 1841 tarihinde Rum reaya nüfusunun yaş ortalaması 23’dür. 1841 tarihinde kaza genelindeki Rum hane reislerinin yaş ortalaması 36’dır. Hane başına düşen, hane reislerinin yaş ortalaması üzerinden bir değerlendirme yaptığımızda bu hususların Müslüman ve gayrimüslim nüfus arasında olan benzerliklerden olduğunu görmekteyiz.

Rum nüfus içinde kaydı yapılan en büyük yaş “100” olup Gelebeç köyünde ikamet etmektedir.³¹⁴

Rum reayasında 1841 tarihinde 0-1 yaş arası kaydı yapılan çocuk sayısı 90’dır. Bu çocukların 30’u yani %33’ü kaza merkezinde, 60 tanesi yani % 67’si 4 farklı Rum köyünde kayıt edilmiştir. Rum reayasının yoğunlukla ikamet ettiği her bölgede 0-1 yaş çocuk kaydı mevcuttur.³¹⁵ Bebek doğumlarının sadece sosyal olgularla değil, ekonomik göstergelerle ilişkili olduğu düşünülürse, mevcut doğumların durumuna bakarak Müslümanların ekonomik gücünün kaza genelinde dengesiz bir şekilde dağıldığını ve kaza merkezlerinin kırsal bölgelere göre ekonomik durumunun daha iyi olduğu söylenebilir. Rum nüfusun 0-1 yaş grubunu incelediğimizde ise ekonomik güç olarak kaza genelinde Rumların ikamet ettikleri her bölgede belirli bir düzeye ulaşmış olduğu açıktır. Bununla birlikte doğum oranları temel alındığında kırsal kesimde ikamet eden Rumların ekonomik durumlarının daha iyi olduğu ifade edilebilir. Nitekim cizye tabloları incelendiğinde³¹⁶ kırsal kesimde cizyeleri ala üzerinden ödeyen kişilerin ve 0-1 yaş arası kişi kayıtlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

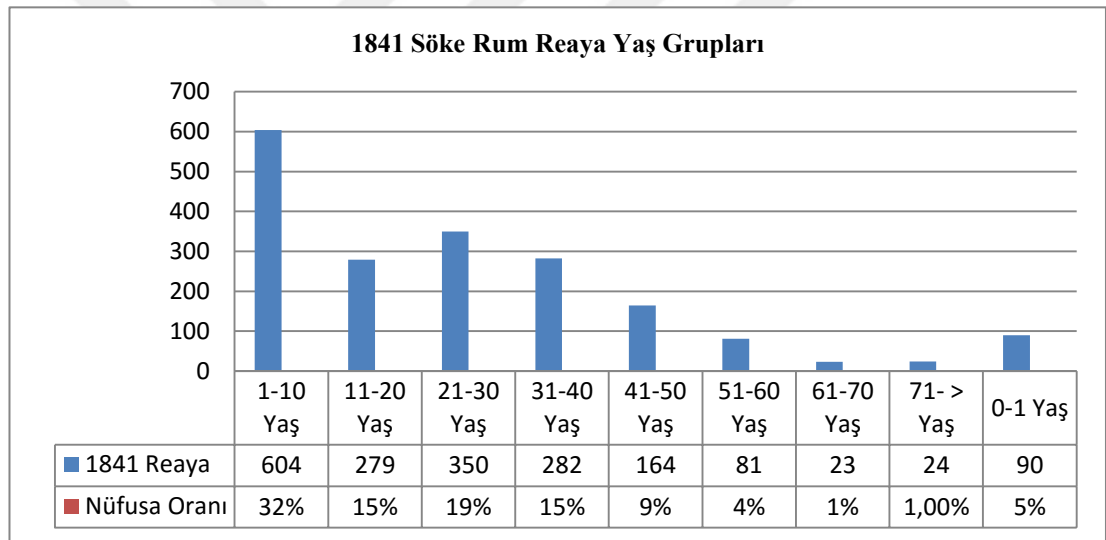
³¹⁴ BOA, NFS.d. 2959, s.51

³¹⁵ 1841’de Kızıl Kilise ve Kemer köyünde az sayıda Rum ikamet etmekteydi. Bu iki köyde Rum nüfusun 0-1 yaş arası çocuk kaydı bulunmamaktadır.

³¹⁶ Bkz. Tablo-29

Söke'nin Müslüman nüfusu ile reaya nüfusunu her iki sayım itibariyle birbirinden ayıran bazı temel farklar vardır. Birincisi; sayım bahsinde belirtilen nüfusun artış ve azalışı konusudur. %7 yıllık büyüme hızına sahip Rum reaya nüfusunun yaş gruplarını değerlendirdiğimizde en kalabalık yaş grubunun tıpkı Müslüman nüfusta olduğu gibi 1-10 yaş olduğu görülür. Rum reayanın toplam nüfusunun %32'si bu yaş grubundan oluşmaktadır. 1-10 yaş grubundan sonra en kalabalık grup 21-30 yaş grubudur. Bu yaş grubu Rum nüfusun %22'sini oluşturmaktadır. 21-30 yaş gruplarının toplam nüfus içindeki sayısal oranları Müslüman nüfus ile gayrimüslim nüfusu birbirinden ayıran bir diğer husustur.³¹⁷ 1841 tarihinde Söke kazasında ikamet etmekte olan Rum nüfusun yaş grupları ve bu yaş gruplarının toplam nüfus içindeki oranları grafik-10'da gösterilmiştir.

Grafik-10:

1897 kişilik Rum nüfusun içinde çeşitli özür ve sakatlıkları olan 23 kişi kayıt edilmiştir. 23 kişi toplam nüfusun %1'ne tekabül etmektedir. Tablo-24'de bu kişilerin hangi özür ve sakatlıklara sahip oldukları ve cizye ile alakalı durumları verilmiştir. Tablo-19 ile birlikte incelendiğinde Müslümanlardan neredeyse 2 kat daha fazla olan Rum nüfusun Müslümanlara göre daha az sakat ve özürlü nüfusa sahip olduğu görülür.

³¹⁷ Bkz. Grafik-4

Tablo 24: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Sakat ve Özürlüler

Alil ³¹⁸	6
Çolak ³¹⁹	4
Kör ³²⁰	3
Topal ³²¹	4
Yekçeşm	6
Toplam	23

³¹⁸ Tamamı cizyeden muaf tutulmuştur.

³¹⁹ 2 kişisi cizyeden muaf tutulmuştur.

³²⁰ Tamamı cizyeden muaf tutulmuştur.

³²¹ 2 kişisi cizyeden muaf tutulmuştur.

II. SÖKE NÜFUSUNUN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.

Söke'nin 1831 ve 1841 sayımlarında toplam nüfusu içinde en fazla kaydı yapılan meslekler istisnasız ziraat ile alakalı işlerdir. Her iki topluluğun iki sayımda da en fazla çalışan barındırdığı alan tarım sektörüdür. Bu noktadan değerlendirildiğinde tarımsal faaliyetlerdeki yoğunluğun Müslüman nüfus ile gayrimüslim nüfus arasındaki benzerliklerden birisi olduğu açıktır.

Kaza genelinde Müslümanlar ve Rumlar tarafından icra edilen mesleklerin tamamı hakkındaki bilgi tezin meslekler bahsinde verileceği için bu kısımda Müslüman ve gayrimüslim nüfusun ekonomik faaliyetlerine genel hatlarıyla değinilmiş, her iki topluluğunun hane reislerinin icra ettikleri meslekler değerlendirilmiştir.

Bunlarla beraber gayrimüslim nüfusun ekonomik olarak değerlendirilmesi hususunda Müslümanlardan daha farklı kıstasları olacağı açıktır. Bu bakımdan Rum hane reisleri ile birlikte kaza genelinde mevcut olan cizye mükellefleri incelenmiştir. Bunun yanında Söke ile komşu kazalardaki gayrimüslim nüfusun cizye mükellefligi noktasından muhassılık bölgesine tabi olan kazalarda gayrimüslim nüfusun ekonomik durumlarının karşılaştırılması yapılmıştır.

A. MÜSLÜMAN NÜFUS

Söke nüfusunun temel ekonomik faaliyetinin tarım olduğunu belirtmiştik. Bu durum Müslüman nüfus içinde Rum nüfusa göre çok daha baskındır. Müslümanların her iki sayımda da icra ettiği mesleklerin büyük çoğunluğu tarım ile alakalı mesleklerdir. Şöyle ki 1831 tarihinde 1431 kişilik Müslüman nüfusu içinde sadece 547 kişinin meslek kaydı bulunmaktadır. 547 kişi ise toplam nüfus içinde %38 gibi bir orana tekabül etmektedir. Bu kişiler içinde tarımsal faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı %53'dür. Toplam nüfusun %61'nin meslek kaydı bulunmamaktadır.

1841 yılına gelindiğinde de durum farklı değildir. 1220 kişilik Müslüman nüfus içinde 537 kişinin meslek kaydı bulunmaktadır bu da Müslüman nüfusun %44'nün meslek kaydı bulunduğunu gösterir. Bunların içerisinde tarımsal faaliyetlerde çalışan kişilerin oranı ise %57'dir. 1841 tarihinde toplam nüfus içinde meslek kaydı bulunmayan kişilerin oranı ise %56'dır. 10 yılda tarım sektöründe çalışan eden kişilerin oranı %4 kadar artış göstermiştir. Ayrıca meslek kaydı olan

Müslüman nüfusun oranı da neredeyse %5 kadar artmıştır. Demek ki 10 yıl içinde Müslüman toplumda işsiz kişi sayısının belirli bir oranda azaldığı düşünülebilir. Lakin nüfusun 1831'den 1841' geçen sürede %10 azaldığı göz önüne alındığında ortaya çıkan oranın yeni iş olanakları yaratmaktan ziyade nüfusun azalışıyla ilgili olduğu görülür.

Rum nüfusun ekonomik faaliyetlerinin detayları ilerleyen sayfalarda değerlendirilecektir. Buna karşın sadece bilgi vermesi adına bir hususu belirtmek gerekmektedir. 1831 verilerinin Rum nüfusu sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için yeterli olmadığına bu tezin birçok noktasında değinilmiştir.³²² Bununla birlikte fikir vermesi adına 1841 sayımında Müslümanlardan nüfus olarak neredeyse 2 kat daha fazla olan Rum nüfusun %53'nun meslek kaydı bulunmaktadır. Özellikle 1841 sayımında sadece tarım alanında değil nakliyat hariç kazadaki her tür ekonomik faaliyetlerde başat tarafın Rum nüfus olduğu açıktır.

Günümüzde aktif iş gücü yaşı ise 15 ile 64 arasında kabul edilmektedir.³²³ O dönemin dünyasında ise 15'ten çok daha küçük yaşlarda çalışan kişiler bulunmaktadır. 1831 tarihinde Müslümanlar içerisinde Söke'de bir iş ile iştigal etme yaşı en düşük 9, en yüksek 81 idi. 1831'de meslek sahibi olarak kaydı yapılan nüfusun yaş ortalaması 34'tü. 1841 tarihinde ise en küçük meslek sahibi 8 yaşında iken, en yüksek yaş ise 90 idi. Meslek sahibi olarak kaydı yapılan nüfusun yaş ortalaması 36 idi.

Nitekim çalışan nüfusun yaşını incelediğimizde Söke'de 1831 tarihinde 9 ile 15 yaş arasında meslek sahibi olan 26 kişi kayıt edilmiştir.³²⁴ 1841 tarihinde 9 ile 15 yaş arasında meslek sahibi olarak kayıt edilen kişi sayısı 20'dir.³²⁵

Söke'deki tarımsal faaliyetlerin dışında Müslümanlar arasında en fazla kaydı yapılan meslek kolu yiyecek-içecek ve odun gibi ihtiyaç malzemelerini üreten ya da satan kişilerdir. Meslek kaydı yapılan kişiler içerisinde imam, hatip, hafız, müderris, asker gibi maaşlı çalışanlar olduğu görülmektedir. Bu iki gruptan sonra kaza genelinde dördüncü sırada gelen meslek grubu zanaat erbabıdır. Bunların içerisinde giyim eşyası ile saraciye ve koşum malzemesi yapan ve satan meslek erbabları

³²² BOA, D.CRD.d 40068 numaralı mufassal nüfus defterinde transkripsiyon yapılan Rum sayısı 740 kişidir. Bu kişilerin Söke'nin nerelerinde ikamet ettiğine dair her hangi bir kayıt yoktur. Buna karşın 740 kişinin 411'nin meslek kaydı olduğu görülmektedir. Bu da nüfusun %55'nin meslek kaydı olduğuna tekabül eder. Nitekim 1841 tarihinde de bu oranın %52 olduğu belirtilmiştir.

³²³ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18645>. (18.05.16)

³²⁴ BOA, NFS.d. 2903

³²⁵ BOA, NFS.d. 2956. Müslüman Nüfus ile Gayrimüslim nüfusun aktif iş gücüne katılımı grafik-17'de verilmiştir.

bulunmaktadır. Bunların tüm meslek kayıtlarında içinde oranları %10 civarındadır. Tablo-25’de nüfus defterlerinde kaydı yapılan mesleklerin Söke’deki oransal dağılımları görülebilir.

Tablo-25: 1831-1841 Söke Müslüman Defterlerinde Kayıtlı Mesleklerin Kazadaki Dağılımı

	Tarım	Yiyecek- İçecek- İhtiyaç Malzemeler	Maaşlı	Üretim	Hizmet	Nakliye	Diğer
1831	%53	%17	%9	%10	%7	%1	%2
1841	%57	%12	%8	%7	%5	%7	%3

Bu sayımlarda meslek kayıtlarının tamamının yapılmamış olması yüksek bir ihtimaldir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer husus Söke’ye ait temettüat defterlerinin elimizde bulunmamasıdır. Temettüat verilerinin olmaması sebebiyle Söke Müslümanlarının gelir durumları hakkında fikir sahibi olamıyoruz.

Bu sebeplerden mütevellit kesin bir rakam veremesek bile sadece nüfus defterlerindeki mevcut kayıtlardan hareketle 1831-1841 tarihlerinde Söke’de Müslümanların toplam nüfus içindeki oranının %20’den fazlasının tarımla alakalı³²⁶ işlerde çalıştığını söylemek mümkündür.

En fazla meslek kaydı yapılan bölgeler ise kaza merkezi ve Çeltikçi mahallesi idi. Zira bir kasaba olan kaza merkezinde (nefs-i Söke) meslek çeşitliliğinin kazanın çevre yerleşimlerine oranla daha fazla olması da son derece doğaldır. Hatta kaza merkezine konum olarak çok yakın bir mahalle olan Çeltikçi bile nüfus ve meslek çeşitliliğinde kaza merkezi ile kıyaslanamaz.

Ayrıca sayım yapılan tarihlerde Söke kırsalında Müslüman nüfus kaza merkezlerine göre oldukça seyrek, doğal olarak Söke kırsalında tutulan meslek kayıtları çok azdır ve genellikle tarımsal faaliyetler ile alakalı mesleklerdir. Her iki sayım itibarıyla görülmektedir ki Söke’nin Müslüman nüfusunu geçindiren hatta

³²⁶ Tarım işçisi olarak değerlendirilen meslekler şunlardır. Amele, Çiftçi, Çiftlik Hizmetçisi, Gündelikçi, Hademe, Hizmetkar, Irgat, Kiracı, Rençber, Sığırtmaç. Bu mesleklere tarım ve hayvancılıkla alakalı olan Bağcı, Bahçıvan, Çoban, Duhancı gibi meslekleri eklediğimizde bu oran %25’i geçmektedir. Batı Anadolu’da tarım sektöründe çalışan işçiler için Bkz. Cihan Özgün, “Batı Anadolu’da Tarımsal İşgücü ve Ücretler (1844-1914)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:22, 2012, ss.319-331

kaba bir tabirle giydirip ve besleyen bölge en başta kazanın merkezi daha sonra ise Çeltikçi Mahallesi'dir.

1831 tarihinde Söke kazasında toplam 561 hane ve 1431 kişilik nüfus olduğunu daha önce belirtmiştik. 561 hanede 353 hane reisinin meslek kaydı yapılmıştır. Buna karşın hane reisi olarak kayıt edilen 208 kişinin mesleği yoktur yahut meslekleri yazılmamıştır. Bu tarihte kaza genelinde hane reislerinin %63'nun meslek kaydı bulunmaktadır.

Söke'de 1831 tarihinde hane reislerinin en yoğun kaydedildiği iş kolu tarım ile alakalı mesleklerdir. İlk sırada 61 kişi ile rençberlik gelmektedir.³²⁷ İkinci sırada ise 47 kişi ile gündelikçiler³²⁸ bulunmaktaydı. Neticede 1831 tarihinde Söke'deki hane reislerinin %28'i tarım ve tarımla alakalı işler yapmaktaydılar.

1841 tarihine geldiğimizde 641 hane reisinin 367'sinin meslek kaydı bulunmaktadır. Buna karşın hane reisi olarak kayıt edilen 274 kişinin mesleği yoktur yahut meslekleri yazılmamıştır. Sonuç olarak 1841 tarihinde kazada hane reislerinin %57'nin meslek kaydı yapılmıştır. Ayrıca hane reislerinin meslek kayıtlarının bu tarihte %5 oranında azaldığı görülmektedir.

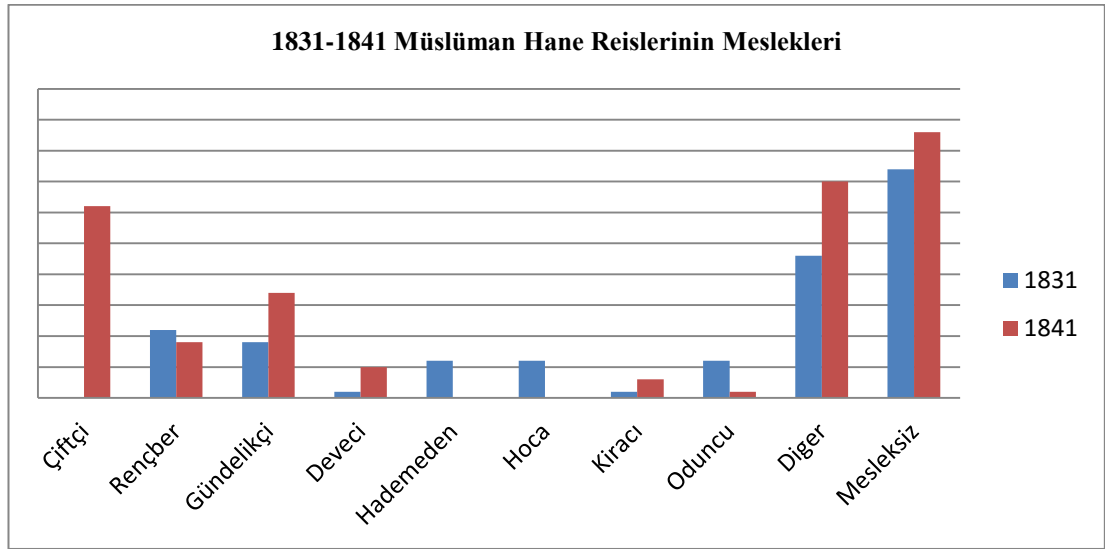
Bu tarihte en fazla hane reisi barındıran meslek grubu 113 kişinin kaydedildiği şekliyle çiftçiliktir. 1831 tarihli sayımda hiç çiftçi kaydı olmaması ilginç bir durumdur. İkinci sırada ise sayısı değişmekle birlikte tıpkı 1831 tarihinde olduğu gibi 61 kişi ile yine tarım ile alakalı olan gündelikçilik gelmektedir. Bu tarihte Söke'deki hane reislerinin %37'si ziraat alanında çalışmaktaydı.

1831 ile kıyaslandığında hane reislerinin iştigal ettiği işler ismen değişmiş olsa bile fonksiyon olarak tıpkı 1831'de olduğu gibi tarımla ilgili olduğu görülmektedir. Grafik-11 incelendiğinde bu durum daha net bir şekilde kendini göstermektedir.

³²⁷ Rençber her ne kadar Osmanlı tarım yaşamında zahmetli bir iş olan çeltik üretiminde çalışan işçiler için kullanılan bir kavram olsa da, rençber kelimesinin farklı iş alanlarında da kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Cahit Telci, "Osmanlı İktisat Literatüründe Bulunan ve Günümüzde Hala Yaşayan Bir Kavram: Rençber", **Türkler**, Cilt X, 2002, ss.1334-1339. Rençber sayıları kıyaslandığında Müslümanların, Rumlara göre daha fazla rençbere sahip olduğu görülmektedir. Bu da kazada tarımsal anlamda daha zorlu işlerin Müslümanlar tarafından icra edildiğini gösteren küçük bir örnektir.

³²⁸ Tarım işçisi, Bkz. Cihan Özgün, s.328

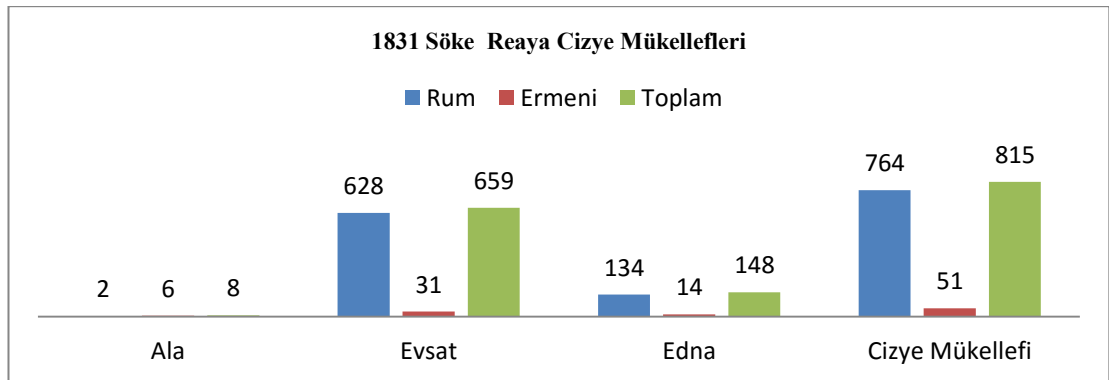
Grafik-11:

B. GAYRİMÜSLİM NÜFUS

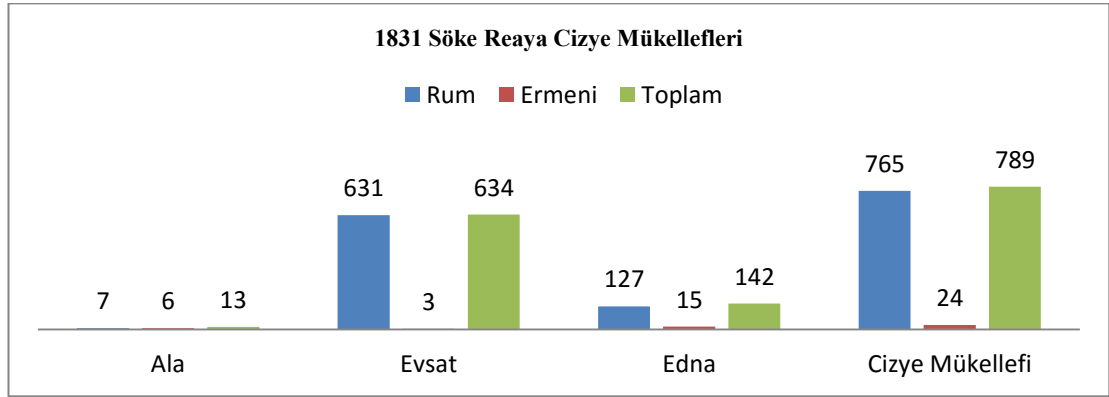
Söke kazası gayrimüslim nüfusu için 1831 tarihine ait iki icmal ve bir mufassal nüfus defteri olduğundan gayrimüslim nüfusun ekonomik yapısı ile alakalı %100 sağlıklı veri vermek pek olası görünmemektedir.³²⁹ İcmal deftere göre 1198 kişilik toplam reaya nüfusun 815 kişisi cizye mükellefidir. Bir diğer icmal defter ve Telci'ye göre 1172 kişilik gayrimüslim nüfusun 789 kişisi cizye mükellefidir. Grafik-12 ve 13'de bu icmal defterlerden yapılan cizye tasnifleri incelenebilir.

Grafik-12:

³²⁹ Bu husustan dolayı gayrimüslim nüfusun 1831 tarihindeki hane reislerinin mesleklerine değinilmemiştir.

Grafik-13:

Tablo-26’da ise Söke kazasının kent ve kırsalında ikamet eden Rum nüfusun cizye tasnifi incelenebilir.

Tablo-26: 1831 Söke Kazası Rum Nüfusun Kent-Kır Cizye mükellefleri

Yerleşim Birimi	Ala	Evsat	Edna	Toplam
Kaza Merkezi	5	213	57	275
Kızıl Kilise		1		1
Yeni Köy	1	85	22	108
Çiftlik ?		13		13
Kemer Çiftliği		25	5	30
Ağılda ?		6	3	9
Boynak		9	1	10
Ağılda ?		2	2	4
Burgaz		1		1
Tuzburgazı		9	2	11
Kayas		1		1
Domatça	1	85	5	91
Gelebeç		181	30	211
Söke Toplamı	7	631	127	765

Grafik-12³³⁰ ve Grafik-13³³¹ ile tablo-26’de gösterildiği üzere, defterler arası sayısal farklar 1831 yılı verileri esas alınarak Söke gayrimüslimleri üzerinde sağlıklı yorumlar yapılmasını engellemektedir. Ancak bu verilere göre net olarak söylenebilecek husus, cizye ödemelerini daha üst baremden yapanların oranı, her iki cemaat kıyaslandığında Ermenilerin daha önde olduğudur. Kırsal yerleşim yerlerinde kayıtlarına rastlanmayan Ermeni nüfusun kaza merkezi ve Çeltikçi mahallesinde

³³⁰ BOA, D.CRD. d. 39991

³³¹ BOA, D.CRD. d. 39903

ikamet ettikleri ifade edilebilir.³³² Şehirli olmalarına bağlı olarak ticaret ile işgal ettikleri düşünülürse gelir seviyelerinin neden Rumlardan daha üstün olduğu açıklanabilir. Sonuç olarak elimizdeki bilgilere göre her halükarda kaza genelinde toplam gayrimüslim nüfusun %60'ı cizye mükellefidir.³³³ Geri kalan kesim ise çocuk ve vergi veremeyecek durumda olan amelmande nüfustur.

Osmanlı Devletinde Hristiyan tebaanın vergilendirilmesi kendi içinde üç sınıfa ayrılmaktaydı. Şer'i kaidelere göre şeyhülislam tarafından verilen fetva ile her yıl için ödenecek cizye miktarının tespit ve ilanı hükümdarın sorumluluğundaydı.³³⁴

Osmanlı İmparatorluğunda vergiden muaf tutulan çeşitli gayrimüslim unsurlar tarih boyunca var olmuştur. Bunlar kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, köleler, hastalar ve din görevlileriydi.³³⁵ Ayrıca devlet hizmetinde bulunmuş kişiler padişah beratıyla ve hükümet emirleriyle bu verginin dışında bırakılmışlardı.³³⁶

Söke reayasının 1831 ve 1841 tarihlerindeki ekonomik gücünü diğer kazalardaki gayrimüslim nüfus ile karşılaştırdık. 1840'da muhasıllık bölgesi olarak birleştirilmiş olan Balat, Mandiçe ve İneabat kazalarındaki reayanın cizyeye tabi olan nüfus oranı her iki icmal defterde hemen hemen Söke ile aynıdır. Tablo-27'de 1831 tarihinde Söke ve komşu kazaların toplam nüfusları içindeki cizye mükellefi oranı incelenebilir.

Tablo 27: 1831 Söke, Balat, İneabat, Mandiçe kazaları Cizye Mükelleflerinin Toplam Nüfus İçinde Oranları³³⁷

KAZA	ORAN
Söke	68%
Balat	68,7%
İneabat	70,9%
Mandiçe	71,8%

³³² Özdemir, s.246

³³³ 39991 numaralı deftere göre Ermeni nüfusun %70'i, Rum nüfusun %68'i, 39903 numaralı deftere göre Ermeni nüfusun %52'si, Rum nüfusun %68'i cizye mükellefidir.

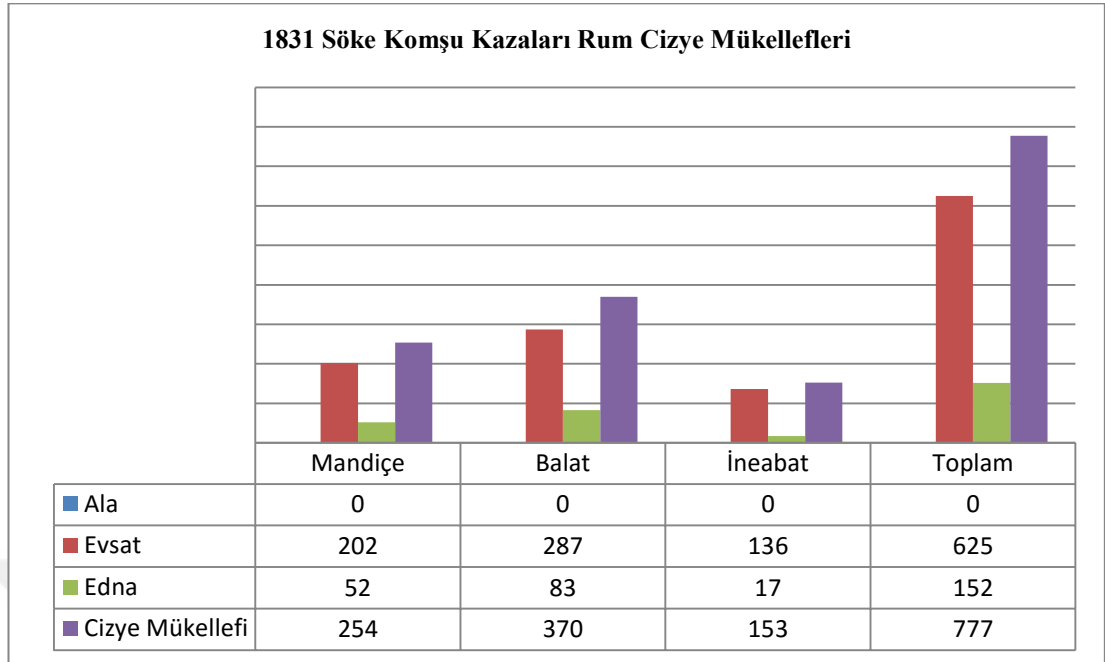
³³⁴ İnalçık, "Osmanlılar'da Cizye", s.46

³³⁵ Kaza merkezinde Meryem Ana manastırında 1 tanesi "Piskopos" olmak üzere 15 din adamı vardır. BOA, D.CRD.d 40068.

³³⁶ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi**, Risale, İstanbul, 1990, s.45. Devlet hizmetinde olduğu için "beratlı" olan kişilerden birisi 1831 tarihinde Söke'de ikamet etmekteydi. Bu şahıs D.CRD. d. 40068, numaralı nüfus defterinde s.14'de kayıt edilmişti. Ayrıcalıklı yahut Osmanlı tabiriyle "Beratlı" olmasının sebebi Çeşme ve Kuşadası kalesinin onarımında "Mimar" olarak görev almasıydı. Bu kişi "Orta Boylu, Kır Bıyıklı, Kuşadası Mimarı, Panayot, Veled-i Manol" idi ve 52 yaşındaydı

³³⁷ BOA, NFS.d. 39991

Grafik³³⁸-14:

1831 tarihinde bölgede ki gayrimüslimlerin cizye tasnifini için grafik-14 incelenmelidir. Söke'nin hemen yakın çevresinde bulunan Balat, İneabat ve Mandiçe kazalarında 1831 tarihinde cizyesini alâ sınıfından ödeyen kimse olmaması bölgedeki gayrimüslim nüfusun ekonomik gücünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Grafik-12 ve 13 ile grafik-14 incelendiğinde, dört kazanın oluşturduğu bölge içerisinde ekonomik yönden en güçlü durumda olan gayrimüslim nüfusun Söke Kazası'nda toplandığına dair önemli bir işarettir. Muhtemelen 1841 sayımında göreceğimiz üzere Söke'nin muhassıllık merkezi olmasının sebeplerinden birisinin de, bölgede en zengin ve en kalabalık gayrimüslim nüfusun Söke'de ikamet etmesinin payı olduğu düşünülmektedir.

Söke kazasında 1841 tarihinde cizye mükellefi olan Rum nüfusun toplam nüfus içinde oranı %61'dir. Cizye mükellefi olan nüfusun tasnifi tablo-28'de verilmiştir. Nüfusun %39'u cizyeden muaftır. Söke kaza merkezinde bulunan Rum mahallesinde 1 hanede ortalama 2,5 cizye mükellefi bulunmaktayken, bu sayı köylerde 2,2 kişidir.

³³⁸ BOA, NFS.d. 39991

Tablo 28: 1841 Söke Kazası Rum Reaya Cizye Mükellefleri³³⁹

	Ala	Evsat	Edna	Toplam
Adet	21	856	288	1165
Toplam Nüfusa Oranı	%1	%45	%15	%61

Kaza içerisinde 2 kişinin “İngiliz Devleti Himayesinde” olduğu için cizyeden muaf tutulduğu görülmektedir.³⁴⁰ Üzerinde tarih olmayan ama içindeki verileri incelediğimizde yüksek ihtimalle 1841 tarihinden sonrasına ait olduğunu düşündüğümüz 40769 numaralı icmal defterde cizye ödeyen kişi sayısının mufassal nüfus defterleri ile oldukça yakın olduğu görülmektedir. Buna karşın icmal deftere³⁴¹ göre Söke’de himayeli olan Rum sayısı 6’dır. Ek olarak bu defterde Ermeni reayasının cizye mükellefi sayısı bulunmaktadır. Tablo-29’da bu deftere göre cizye mükelleflerinin tasnifi verilmiştir.

Tablo 29: 1841 Söke Cizye Mükellefleri³⁴²

Rum	Ala	Evsat	Edna	Toplam
Söke Nefs	6	148	103	257
Kızıl Kilise		6		6
Kemer		3	1	4
Yeni Köy		109	28	137
Gelebeç	8	188	67	263
Domatça	4	168	43	215
Tuz Burgazı	1	13	7	21
Toplam	19	635	249	903
Ermeni	5	19	19	43
Toplam	24	654	268	946

1841 tarihinde “Evsat” miktarı üzerinden cizye veren nüfusun oranı %74’e düşmüştür. Bu da “Ala” oranındaki artışın sebebine işaret olsa gerektir. Ancak “Edna” miktarı üzerinden cizye veren reaya oranı %24’e çıkması, Rumların daha

³³⁹ BOA, NFS.d. 2959, 2960

³⁴⁰ BOA, NFS.d. 2956.

³⁴¹ BOA, D.CRD.d. 40769.

³⁴² BOA, D.CRD.d 40769

fazla nüfusa istihdam ve cizye ödeyebilecek kadar gelir sağladığını düşündürmektedir.

Yeniden muhassıllık bölgesi üzerinden değerlendirme yapalım. 1831 tarihinde Balat kazasında “Ala” miktarı üzerinden cizye ödeyen Rum bulunmamaktayken³⁴³, 1841 tarihinde Balat’a tabii Yoran ve Akköy’de toplam 7 kişi cizyesini “Ala” miktarı üzerinden ödemekteydi.³⁴⁴ İcmal deftere göre ise Balat’ta cizyesini “Ala” üzerinden ödeyen kişi sayısı 5 idi.³⁴⁵ Ayrıca tıpkı Söke gibi Balat’ta da himayeli Rumlar bulunmaktaydı.³⁴⁶ Bu verilerin neticesinde muhassıllık bölgesi içinde Rum cemaati bakımında birbirine en yakın benzer özellikler gösteren kazaların Söke ve Balat olduğu açıktır. Özellikle Söke ve Balat kazaları üzerinden yapılacak bir değerlendirmeyle geçen 10 senede özelde muhassıllık bölgesine tabi kazalarda, genelde Batı Anadolu’da yeni, zengin bir reaya grubu oluştuğu yolunda ipucu vermektedir. Bunun yanında dikkat çeken bir diğer husus himayeli kişi sayısı kaç olursa olsun her halükarda Batılı güçlerin kapitülasyonlar³⁴⁷ sayesinde Osmanlı içinde en küçük kasabalara kadar nüfuz edebildiklerini göstermesi bakımından önemlidir.³⁴⁸

Nitekim 1831 tarihine ait grafik-14 ile 1841 tarihine ait grafik-15 incelendiğinde özellikle Söke ve Balat kazalarında Rum nüfusun 1831’e göre zenginleştiği açık bir şekilde görülmektedir.

³⁴³ Bkz. Grafik-14.

³⁴⁴ BOA, NFS.d. 2919

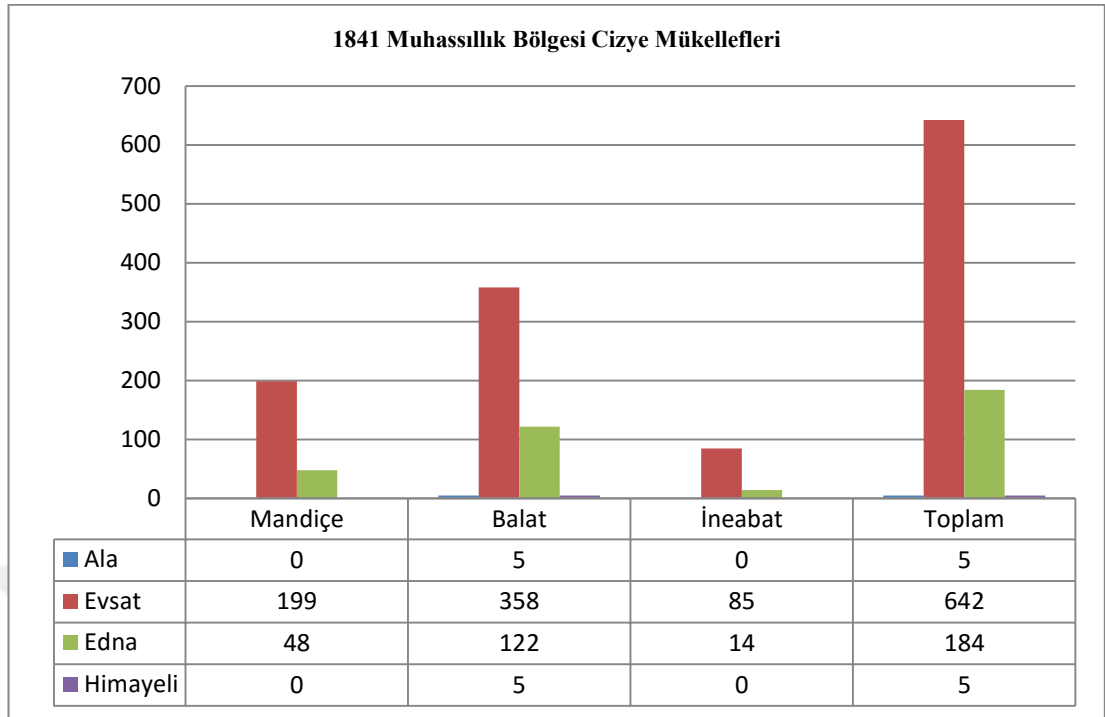
³⁴⁵ BOA, D.CRD.d. 40769

³⁴⁶ BOA, NFS.d 2919, 6 kişi. BOA, D.CRD.d 40769, 5 kişi.

³⁴⁷ Doğu ve Yakın Doğu memleketlerinin yalnız bir tarafı olarak Avrupa ve Amerika devletlerine tanıdıkları bir takım imtiyazlar hakkında kullanılan bir tabir. Bkz. Pakalin, Cilt. II, s. 177. Kapitülasyonlar hakkında detaylı bilgi için. Bkz. Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 22. Baskı, YKY, İstanbul, 2016, s.49, 60, 80, 152, 202

³⁴⁸ Söke ve Balat’ta himayeli olan Rumlar büyük ihtimalle Söke’de üretilen ihraç ürünlerini Avrupalı tüccarlara pazarlayan kimselerdi. Konunun ayrıntıları için bkz. Şevket Pamuk, **100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 1500-1914**, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, ss.148-149

Grafik-15

Söke ve komşu kazalarında cizye tasniflerini değerlendirdikten sonra Söke'deki Rum nüfusun ekonomik faaliyetlerini ve hane reislerinin durumlarını inceleyelim.

Bu noktada pek çok defa tekrar edildiği üzere 1831 tarihindeki verilerin sağlıklı olmadığına daha önce değinmiştik. Bu bakımdan Rum nüfusun sadece 1841 tarihli faaliyetlerini ve hane reislerini inceledik.

1841 Sökesinde 1897 Rum'un 808 hanede yaşadığını daha önce belirtmiştik. Rum nüfusu içinde 1005 kişinin meslek kaydı bulunmaktadır. Bu kişiler içinde tarımsal faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı %59'dur.³⁴⁹ Toplam nüfusun sadece %25'nin meslek kaydı bulunmamaktadır ki bu kazanın ekonomik hâkimiyetinin hangi toplumda olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Müslüman nüfusun aksine Söke'nin kırsalında ikamet eden Rumlar köylerdeki sayıca üstünlüklerinin yanı sıra bu bölgelerdeki meslek çeşitliliğinin fazlalığı ile de dikkat çekmektedir. Öyle ki gayrimüslim köylerindeki meslek çeşitliliğini incelediğimizde buraların köyden çok kasaba şeklini aldığı iddia edilebilir. Gelebeç, Domatça ve Yeniköy de ki nüfus ve meslek çeşitliliği neredeyse Söke kaza merkezine yakındır. Buna karşın

³⁴⁹ Bu mesleklere tarım ve hayvancılıkla alakalı olan Bağcı, Bahçıvan, Çoban, Duhancı gibi işleri eklediğimizde bu oran %70'i geçmektedir.

Müslüman köyleri sayı ve meslek çeşitliliğinin azlığı bakımından Rum köylerinin çok çok gerisindedir.

Defter verilerine göre Söke’de Müslümanlarla gayrimüslimlerin icra ettiği meslekler incelendiğinde bu durumu teyit edici bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Buna göre tarım dışındaki diğer sektörlerde gayrimüslimlerin ağırlığı görülmektedir.

Tablo-30: 1841 Söke Reaya Defterlerinde Kayıtlı Mesleklerin Kazadaki Dağılışı

	Tarım	Yiyecek-İçecek-İhtiyaç Malzemeler	Üretim	Hizmet	Diğer
1841	%59	%15	%10	%5	%11

1841 tarihinde Rum reayasının hane reislerini incelediğimizde Müslüman nüfusun hane reisleri ile pek çok noktada olduğu üzere benzerlik ve farklılıklar barındırdığını görmekteyiz. Benzerlik olarak Müslüman nüfus gibi Rum nüfus içinde de en çok hane reisi barından iş kolu tarım ile alakalı mesleklerdir. Nitekim 1841 tarihinde Müslüman ve Rum hane reislerinin icra ettikleri mesleklerde 1. sırada çiftçilik, 2. sırada gündelikçilik gelmektedir. 1841’de reaya arasında en çok hane reisi barındıran meslek kolunun 210 kişi ile çiftçilik olduğunu görmekteyiz. Çiftçiliği 84 kişi ile gündelikçilik takip etmektedir.

Ancak farklılık olarak Rum hane reisleri içinde Müslüman nüfusun aksine hane sahibi olup her hangi bir meslek kaydı yapılmayan nüfus sayısı çok azdır. Sonuç olarak 1841 tarihinde Rum cemaatinin hane reislerinin %76’nin meslek kaydı yapılmıştır. Meslek kaydı olmayan hane reislerinin pek çoğu hane reisi olarak kayıt edilen yetimlerdir. Tablo-31’de Rum hane reislerinin ödedikleri cizye türleri tasnif edilmiştir. Bu tablo incelendiğinde hane reislerinin büyük çoğunluğunun ekonomik güç olarak orta halli olarak değerlendirilebileceği görülecektir.

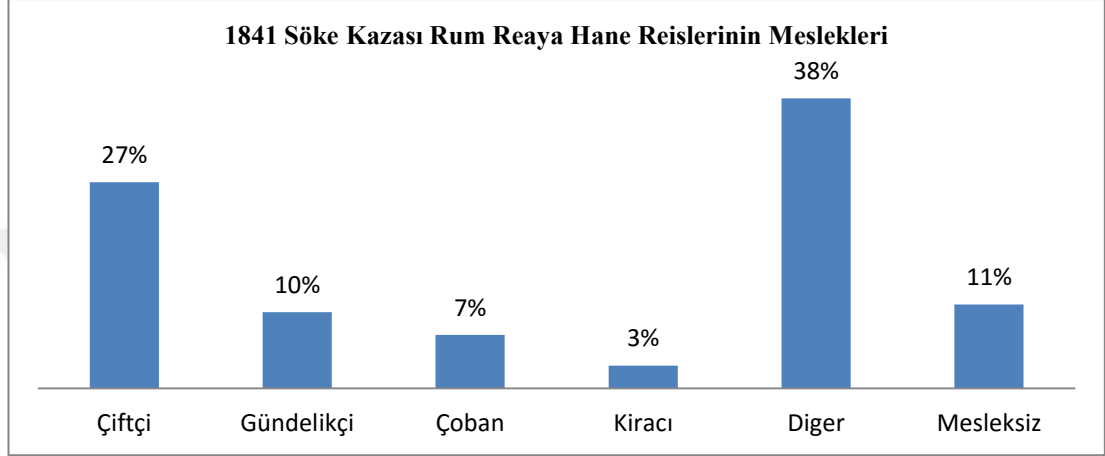
Tablo 31: Rum Hane Reisleri Cizye Mükellefleri

ALA	EVSAT	EDNA	MUAF	YETİM
%2,5	%70	%13	%2,5	%5

Bunun dışında ilginç olarak Tuzburgazı köyünün Kocabaşı “Aci Yani”nin meslek kaydı yapılmamıştır. Mesleği olmayan bir kimsenin ekonomik güçle alakalı

bir mevki olan “Kocabaşı” olması, dahası cizyesini ala miktarı üzerinden vermesi ise çok olası görünmemektedir. Bu noktadan bakıldığında sayım esnasında kaza genelinde mevcut hane sahipleri için büyük bir ihtimalle bazı meslek kayıtlarının eksik yapıldığı düşünülmektedir. Rum reayasının 1841 tarihindeki hane reislerinin icra ettikleri meslekler için grafik-14 incelenmelidir.

Grafik-16:

Hane reislerinin meslek kayıtları ve ödedikleri cizye bedelleri, 1831 ile 1841 tarihlerindeki cizye mükelleflerinin tasnifi sonucunda görülmektedir ki XIX. yüzyılın ortalarında Söke’de Hristiyan nüfusu büyük bir artış göstermiş, ayrıca ekonomik hayatın hemen hemen tüm alanlarında gayrimüslimler Müslümanlara göre bariz üstünlük kurmuştur.³⁵⁰ Bu duruma sebep olan pek çok olgu bulunmaktadır. Lakin gayrimüslim nüfusun askerlikten muaf olması bu duruma yol açan en önemli husustur.³⁵¹ Bununla beraber III. Selim döneminden başlayarak devletin Osmanlı tebaası tüccarlarının Avrupalı rakipleriyle mücadele edebilmesi için verdiği imtiyazların özellikle Rum tüccarlar arasında bir ticaret burjuvazisini geliştirdiği ve buna bağlı olarak özellikle Rumların zenginleştiği bilinmektedir.³⁵² Örneğin Söke’de 10 sene içinde “Ala” miktarı üzerinden cizye ödeyen reaya sayısı %100’den fazla artış göstererek 21 kişiye çıkmıştır.³⁵³ İcmal defterde “Ala” miktarı üzerinden cizye ödeyen kişi sayısı 19’u Rum, 5’i Ermeni olarak toplam 24 kişidir.³⁵⁴ Kaza genelinde “Ala” miktarı üzerinden cizye veren 21 reayadan 14’nün çiftçi olması, 1844\1845

³⁵⁰ Söke’de icra edilen meslekler başlığı altında bu durum meslekler bazında da ortaya konulmuştur.

³⁵¹ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri**, Timaş, İstanbul, 2010, s:63

³⁵² Bkz. Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s.152.

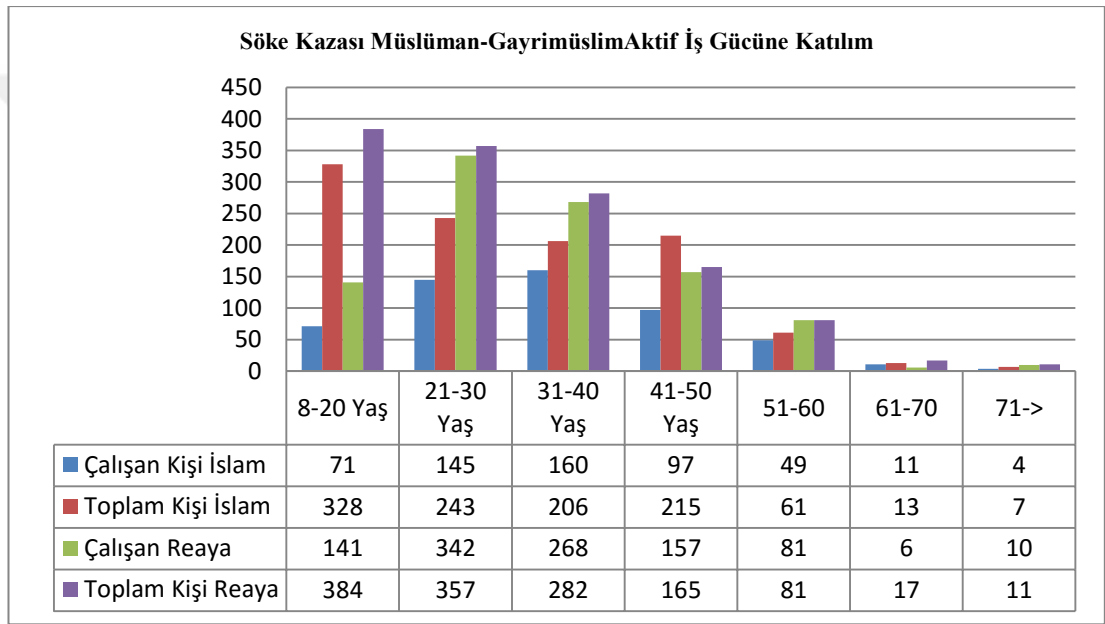
³⁵³ BOA, NFS.d. 2959,2960.

³⁵⁴ BOA, D.DCR.d. 40769

tarihleri arasında Gelebeç köyü kocabaşı Nikolaki'nin kaza genelinde bulunan çiftliklerden yedisine 50000 kuruş verip bu çiftlikleri kiralama arzusu bu zenginleşmeye bir örnek teşkil etmektedir.³⁵⁵

Söke'nin İslam ve gayrimüslim nüfuslarının birbirlerinden ayrıldığı bir diğer nokta aktif iş gücüne katılım oranıdır. Grafik-17 incelendiğinde 1831-1841 tarihlerinde çalışan kişi sayısının genel nüfuslarına oranı esas alınarak yapılan hesaplamada, iş sahibi olma yönünden gayrimüslimlerin Müslümanlardan çok daha iyi durumda oldukları görülmektedir.

Grafik-17:

Nitekim 1831 tarihi ile kıyaslandığında 1841'de Rum nüfusun kaza genelinde ekonomik gücünün çok açık şekilde arttığı ortadadır. Ayrıca kazada Rum nüfusun sayısının artması bölgede tarımsal faaliyetlerin getirisinin artışına bağlı olarak aynı zamanda kazanın göç almasıyla alakalı olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak 1840 ile 1870'ler arasında Batı Anadolu'da elde edilen zenginlikten payını alan taraf gayrimüslim nüfus olurken, Müslümanlar genel itibariyle bu zenginlikten istifade edememiştir

Yaşadıkları bölgelerde nüfusları artan, belki bununla birlikte büyük servet sahibi olan Rumların 1821 Yunan İsyanından sonra kurulan Yunan Devletine göç

³⁵⁵ BOA, A.MKT. 18, 10

etmemeleri ve yeni kurulan Yunan devletine çekimser bakmalarını³⁵⁶ gösteren önemli delillerden birisinin Batı Anadolu’da Müslümanlara göre sahip oldukları bu üstün ekonomik durum olduğu düşünülmektedir.

C. SÖKE’DE İCRA EDİLEN MESLEKLER

XIX. yüzyılın ilk yarısında Söke Kazası’nda 50’den fazla meslek grubu bulunmaktaydı. Ancak bunlardan bir kısmı aynı iş kolunun farklı şekilleridir. (İmam, Hatip, Müezzin; Helvacı, Helvacı Çırağı; Tacir, Tüccar, v.b.)

1831\41 tarihlerinde her iki toplum için de en fazla kaydı yapılan meslekler ziraat ile ilgili olan gündelikçi, hademe, rençber, amele gibi mesleklerdi. Nihayetinde Büyük Menderes ovasının verimli topraklarının çok yakınında bir kaza olan Söke’de en fazla meslek kaydının tarımla alakalı meslekler olması şaşırtıcı değildi. Tarım dışında terzi, saraç, debbağ, bakkal, helvacı, bezzaz, kahveci oduncu, uşak gibi pek çok farklı iş kollarından meslek kaydı³⁵⁷ yapılan kişiler bulunmaktaydı.³⁵⁸

1831’de kaza içerisinde ilginç bir meslek grubu bulunmaktadır. Bu meslek İlyaszade Mehmet Bey’in kapı halkı içinden 4 kişinin icra ettiği “Gavvas”lıktır.³⁵⁹ Gavvas kelimesi “Dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak için ve yahut rıhtım gibi deniz altında yapılan inşaatın temellerini düzenlemek üzere suya dalan, denizin dibine inen kimsedir.” Tabii bu kişilerin sözlükte bahsedilen işlerden hangisini icra ettiğini bilme şansımız bulunmamaktadır.

1841 tarihinde en fazla kaydı yapılan meslekler büyük oranda ziraat ile ilgili olan çiftçi³⁶⁰, gündelikçi, rençber, kiracı³⁶¹ idi. Söke’nin geleneksel kıyafeti olan Zeybek kostümlerinin vazgeçilmez unsuru “Körüklü Çizme” yapan kişi sayısı usta olarak 4, çırak olarak 1, toplamda 5 kişiydi.³⁶² 1831’den 1841’e geçen sürede kazada

³⁵⁶ Donald Quataert, **Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia 1876-1908**, 1973, aktaran Kasaba, s.31

³⁵⁷ 1831 tarihinde kayıt edilen meslekler için bkz. tablo 32.

³⁵⁸ Rumların 1831 tarihinde Söke’de icra ettiği meslekler için bkz. Tablo:33

³⁵⁹ BOA, NFS.d 2903, s. 170. Kavvas ile karıştırılma ihtimali olan kelime için, “kavvas” قواس. Devellioğlu, s.573, Gavvas’ın defterde yazılımları şu şekildedir. Bkz. Devellioğlu, s. 322. غواص

³⁶⁰ Çiftçi ve Rençber arasında ne tür bir ayrımın olduğunu kestirmek kolay değildir. Ancak böyle bir ayrımın mutlak olduğu düşünülmelidir, çünkü her iki tanımlamanın da aynı defterde var oluşu nedeni için kâtabin tercihinden daha iyi bir açıklama gerekmektedir. Bkz. Özgün, s. 320

³⁶¹ Başkalarına ait tarla, bahçeyi kiralayarak işleyen tarım işçisi. Bkz. Özgün, s.320.

³⁶² Burada ilginç olan bir husus bulunmaktadır. Kaydı yapılan 4 çizmeciden 2’si Simavlı, 1’i İspartalıdır.

meslek çeşitliliği artmış, ancak bazı meslekleri yapan kişi sayısı 1831'e göre azalma göstermişti.³⁶³

Bu tarihler arası bazı meslek kayıtlarına bakarak kazada bulunan dükkân sayısı hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Nihayetinde bazı meslekleri icra etmek için kesin bir şekilde dükkâna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nokta-i nazardan bakıldığında kazada sayım yapılan tarihlerde Müslümanların yaklaşık 60 ile 100 arasında dükkânı olduğu düşünülebilir.

1841 tarihinde kaza genelinde 1831 tarihinin aksine çalışan kişi sayısının %100'den fazla arttığı meslek kolu nakliyatla alaka olan devecilik ve katırcılık idi.

1831 tarihinde ise kaza genelinde "Deveci" olarak kayıt edilen kimse yoktur ancak kelimenin Farsçası olan "Sarban" şeklinde kayıt edilen 3 kişi bulunmaktadır. Bunun yanında Söke ve çevresinde ikamet eden göçebe aşiretler içerisinde 5 adet deveci vardı. 1831'de katırcı olarak kayıt edilmiş 1 kişi bulunmaktaydı. 1831 tarihinde Söke ve çevresinde ki nakliyat işlerini muhtemelen bölgede yaşayan göçer kabileler yürütmekteydi. 1831 tarihinde toplam 8 devecinin Söke kazasının nakliye talebini sağladığı düşünülebilir.³⁶⁴

1841 tarihine gelindiğinde ise kazada deveci sayısı 25'e, katırcı sayısı ise 5'e yükselmişti. O dönemin koşulları içerisinde nakliyat için kullanılan en önemli vasıtalar develer ve katırlar idi. Develer uzun yola kolay dayanan hayvanlardı, kısa yol taşımacılığında ise katırlar kullanılıyordu.³⁶⁵

1840-1870 arasında İmparatorluğun en önemli ihracat limanı İzmir'dir, önde gelen ihraç ürünlerinin yetiştirildiği bölge ise Batı Anadolu'dur. Bu dönemde bölgenin ihracat gelirlerinde mutlak ve önemli artışlar olmuştur.³⁶⁶

Tarihi gelişim süreci incelendiğinde Osmanlı ülkesinde yapılan ilk demiryolunun İzmir- Aydın arasına yapılmasının ve Söke'de deveci ve katırcı esnafının artmasının sebebinin XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren bölgede artan ticari faaliyetlerin fazlalığı olsa gerektir. Nihayetinde sadece XIX. yüzyılın ilk yarısı için değil, tarih boyunca Aydın Sancağı ve kazalarının (ilçelerinin) dış satım

³⁶³ 1841 tarihinde kayıt edilen meslekler için bkz. tablo 33

³⁶⁴ "Zaman içerisinde ki gelişimine karşın Anadolu'da demiryolları hiçbir zaman eski nakliyat yöntemlerinin yerini alacak düzeye gelmedi, ürünlerin hala kervanlarla istasyonlara getirilmeleri gerekiyordu, deve sürücüleri çoğunlukla nakliye ağındaki önlemlerin karşılığını fazlasıyla alan yöruklerdi. Kasaba, s.65. 1831'de Söke ve çevresinde ikamet eden göçebe kabileler içerisinde 5 adet deveci bulunmaktaydı. Bkz. s.41

³⁶⁵ Kütükoğlu, s.154

³⁶⁶ Kasaba, s.75

limanının İzmir olduğu bilinmektedir.³⁶⁷ Bunun yanında 1841’de Söke reayasının içinde deveci olarak kayıt edilen kimse yoktur. Katırcı olarak kaydı yapılan sadece 1 kişi bulunmaktadır. Hem sayısının fazlalığı, hem gayrimüslim nüfus içinde sadece 1 kişi tarafından icra edilmesinden dolayı bu deveci ve katırcıların özellikle gayrimüslimler için nakliyatçılık yapan Müslümanlar olduğu düşünülmektedir.³⁶⁸

Temettüat kayıtlarından yoksun olduğumuzdan dolayı XIX. yüzyılın ilk yarısında kaza genelinde kaç deve olduğunu tespit edemiyoruz. Ancak tarihsel olarak Söke kazasındaki develerin varlığını incelediğimizde 1890\91 yılında tüm Aydın Sancağında en fazla devenin 1700 ile Söke’de olduğunu görürüz.³⁶⁹

Kazada bazı meslek gruplarında çalışan kişiler genel olarak hemşehriydiler. Örneğin 1831 tarihinde kaydı yapılan 5 bezzazın 3’ü Karacasulu, 5 bahçıvanın 3’ü Giritli, gündelikçilerin büyük çoğunluğu Girit ve Gastunlu, değirmenci olarak kaydı yapılan 2 kişi Giritli, 10 bakkaldan 2’si Akşehirli, 9 kahveciden 2’si Mandaliyatlı³⁷⁰ 6 tüccardan 2’si Tireli, 2’si Akşehirli, 7 helvacıdan 2’si Mısırlı, 2’si Akşehirliydi.

1841’de kaydı yapılan 4 bezzazın tamamı, 4 bakkalın 3’ü Moralı, 4 bahçıvanın 2’si Giritli, kiracıların büyük çoğunluğu Mora’lı, 2 dülger Tavaslı idi. 1831 tarihinde meslek ve memleket kayıtlarında Giritli olanlar sayıca fazlayken, 1841 tarihinde Moralı olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Kaldı ki, tarım harici işleri yapan Müslümanların da bir kısmını yakın zamanda Söke’ye gelmiş olan muhacirler icra etmekteydi.

Rum nüfusun meslek kayıtlarını incelediğimizde özellikle 1831 tarihine ait sağlıklı veri olmadığını görmekteyiz. 1831 tarihli mufassal nüfus defterinde³⁷¹ kaza merkezinde ikamet eden reaya nüfus içinde en yoğun kaydedilmiş olan iş kolu 39 kişi ile duvarcılıktır, onu 30 kişi ile papuççuluk, 27 kişi ile gündelikçilik takip etmektedir. Çoğunluğu tarımla alakalı meslekler olmak üzere 50’den fazla iş kolunda faaliyet gösteren Rum nüfus içinde ayrıca tarım işçilerinden çok daha yüksek ücret ödenen Duvarcı, Marangoz, Terzi gibi yetenekli işçilerin³⁷² sayısı Müslümanlara

³⁶⁷ Yurt Ansiklopedisi, “Aydın”, s. 996

³⁶⁸ Elimizdeki mevcut bilgilerle değerlendirdiğimizde 1831’den 1841’e geçen sürede gayrimüslim nüfusun kırsal kesimdeki nüfus artışı ve ekonomik olarak gelişiminin özellikle tarımsal üretim noktasındaki faaliyetleriyle alakalı olduğu hususunda bize fikir vermektedir. Bu noktadan yola çıkıldığında Rum reayasının tarımsal üretim neticesinde elde ettiği ürünleri Söke’de mütemekkin nakliyeciler aracılığı ile dış pazarlara ihraç için İzmir ve limanına gönderdiği düşünülmektedir.

³⁶⁹ İbrahim Cavid, “Aydın Vilayet Salnaması R1307-H1308”, (Hazırlayan Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin), TTK, Ankara, 2010, s.476

³⁷⁰ Milas’ın Selimiye ilçesi. Bkz. Sezen, s. 351

³⁷¹ BOA, D.CRD.d. 40068

³⁷² Kasaba, s.85

göre daha fazlaydı. 1831 tarihinde kaza merkezi içindeki Rum nüfustan meslek sahibi olarak kayıt edilen 411 kişi bulunmaktadır.

1841 tarihinde Rum nüfus ağırlığı ziraat alanında olmak üzere pek çok meslek kolunda faaliyet göstermekteydi. Bu tarihte Rumlar içinde en fazla kaydı yapılan meslekler bahçıvan, çiftçi, çoban, rençber, kiracı gibi tarımla ilgili işler iken, bunlarla birlikte pabuççu, meyhaneci, şerbetçi, terzi, değirmenci, çubukçu³⁷³, duhancı³⁷⁴, dülger gibi mesleklerin neredeyse tamamında Rum nüfusun Müslüman nüfusa göre sayısal olarak büyük üstünlüğü bulunmaktaydı.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, Rumların aktif iş gücünün Müslümanlar gibi sadece ziraat alanında değil, başka alanlarda da yoğun bir şekilde faaliyet göstermesiydi. Bunun yanında kazada 2 Hekim ve 2 Mimar bulunmaktadır ve bunlar da Rum ahalidendir.³⁷⁵

Gayrimüslimlerin çeşitli avantajlarla bu ortamı iyi kullanıp iktisadi açıdan Müslüman topluma nazaran, geliştikleri bir gerçektir.³⁷⁶

XIX. yüzyılda Osmanlı toplumunda gayrimüslimlerin zanaat ve ticaret yönünden Müslümanlardan üstün olduğu³⁷⁷, Müslüman-Türklerin ağırlıklı olarak çiftçi, asker ve yüzyılın ilerleyen zamanlarda olduğu gibi çoğunlukla memur oldukları yönünde genel bir kanı mevcuttur.

Mesleklerin Söke kazasında dağılımı incelendiğinde, gayrimüslimlerin Müslümanlara oranla, hem meslek sahibi olmada hem de prestijli meslekleri icra etmede daha baskın oldukları görülmektedir. İşte bu durum yukarıdaki genel kanıyı en azından Söke örneğinde doğrulamaktadır.

³⁷³ Tütün içiminde kullanılan çubukları yapan veya satan kimse. Bkz.

<http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=%C3%87UBUK%C3%87U&mi=0> (08.05.16)

³⁷⁴ Tütüncü.

³⁷⁵ BOA, NFS.d 2956. s.18, Bu hekimlerden birisi “İngiliz Devleti Himayesinde” şeklinde kayıt edilmiştir.”

³⁷⁶ Kasaba, s.37

³⁷⁷ Sadrazam Âli Paşa Müslümanların tarım, ticaret ve sanayi alanında Hristiyanlardan geride kaldığını Sultan Abdülaziz’e yazdığı vasiyetnamesinde belirtmişti. Bkz. Gülsoy, s.117

Tablo 32: 1831 Söke Kazasında İcra Edilen Meslekler

Müslümanlar	Adet	Rumlar	Adet
Amele	26	Abacı	8
Arabacı	5	Bağcı	2
Arı Kovancısı	2	Bahçıvan	19
Attar	1	Bakırcı	1
Bağcı	2	Bakkal	9
Bahçıvan	5	Bakkal Çırağı	1
Bakkal	10	Balıkçı	2
Berber	5	Bardakçı	4
Bezzaz	5	Basmacı	3
Canbaz	1	Bezzaz	1
Çiftlik Hizmetkârı	5	Boyacı	5
Çiftlik Kethüdası	3	Börekçi	2
Çiftlik Kethüdası Uşağı	2	Börekçi Çırağı	1
Çoban	1	Camcı	1
Çulha	1	Çerçi	2
Debbağ	1	Çiftçi	6
Degirmenci	2	Çilingir	3
Dellal	1	Çizmeci	2
Demirci	3	Çizmeci Çırağı	1
Demirci Çırağı	1	Çoban	14
Dikici	1	Çoban Hizmetkârı	1
Duhancı	3	Dalyancı	4
Enfiye Miricisi	1	Değirmenci	5
Eskici	1	Dellal	2
Gavvas	4	Demirci	5
Gündelikçi	59	Demirci Çırağı	1
Hademen	46	Duhancı	8
Hafız	2	Duvarcı	39
Hancı	1	Duvarcı Çırağı	5
Hatip	3	Dülger	14
Helvacı	7	Dülger Başı	1
Hizmetkâr	37	Dülger Çırağı	3
İpçi	1	Ekmekçi	12
Kahveci	9	Gündelikçi	27
Kasap	3	Hammal	3
Katırcı	2	Hancı	1
Keçeci	3	Hergeleci	1
Kestaneci	1	Hizmetkâr	5
Kıracı	7	Irgat	4
Kitabetten	4	İşçi	1

Kundakçı	1	Kahveci	13
Manav	3	Kalaycı	2
Muallim	1	Katırcı	3
Muytap	2	Keçeci	1
Muytap Çırağı	2	Keçi Çobanı	11
Müderris	1	Keşiş\Papaz	1
Müezzin	2	Keyyal	2
Nalbant	8	Kıracı	3
Oduncu	32	Koyun Çobanı	6
Papuçcu	4	Kundakçı	1
Rençber	76	Kuyumcu	1
Saraç	8	Kuyumcu Çırağı	1
Saraydar	1	Kürkçü	1
Sarban	3	Manav	1
Semerci	8	Mesirci	1
Seyis	3	Mesirci Hizmetkârı	1
Sığırtmaç	2	Meyhaneci	13
Solak	1	Meyhaneciler Çavuşu	1
Sürücü	1	Mimar	1
Talebe	6	Pabuçcu	30
Terzi	5	Pabuçcu Çırağı	12
Tüccar	8	Paşahanede Odabaşı	1
Urgancı	1	Piskopos Rahip	1
Uşak	16	Rençber	16
		Saatçi	1
		Saatçi Çırağı	1
		Saraydar	2
		Seyir	1
		Sığır Kasabı	1
		Su Degirmencisi	3
		Su Yolcu	2
		Susam Yağcı	8
		Şarapçı	1
		Terzi	19
		Terzi Çırağı	3
		Tüccar	3
		Yazıcı	5
		Yazıcı Çırağı	1

Tablo 33: 1841 Söke Kazası İcra Edilen Meslekler

Müslümanlar	Adet	Rumlar	Adet
Abacı	1	Abacı	4
Arabacı	4	Aşçı	1
Asker	12	Bağcı	2
Attar	1	Bahçıvan	28
Bağcı	3	Bakkal	18
Bahçıvan	4	Bakkal Çırağı	4
Bakkal	4	Berber	6
Bargir Çobanı	1	Berber Çırağı	1
Berber	6	Beygir Çobanı	9
Bezzaz	4	Beygirci	18
Börekçi Tablekarı	1	Beygirci Canbazı	2
Cambaz	2	Bezzaz	2
Camış Çobanı	1	Boyacı	7
Çırak	2	Börekçi	3
Çiftçi	131	Canbaz	1
Çizmeci	5	Çerci	1
Çoban	8	Çiftçi	320
Debbağ	1	Çiftçi Hizmetkârı	4
Dellal	1	Çilingir	2
Demirci	6	Çizmeci	2
Deveci	25	Çoban	100
Duhancı	5	Çubukçu	9
Dülger	2	Çubukçu Çırağı	2
Enfiyeci	1	Dalyancı	2
Eskici	2	Debbağ	2
Gündelikçi	73	Değirmenci	22
Hancı	2	Demirci	1
Harem Kethüdası	2	Despot Hizmetkârı	1
Helvacı	11	Dikici	6
Hergeleci	1	Dikici Çırağı	1
Hizmetkâr	19	Duhancı	9
Irgad	1	Duhancı Çırağı	3
İmam	4	Duhan Kıyıcısı	1
Kahveci	9	Duvarcı	9
Kasap	3	Dükkâncı	8
Katırcı	5	Dülger	13
Kayyum	2	Dülger Çırağı	1
Keçi Çobanı	1	Ekmekçi	3
Kıracı	20	Gündelikçi	112
Kiremitçi	4	Haffaf	1

Kovancı	1	Hamamcı	1
Kundakçı	1	Hekim	2
Kuş Helvacısı	1	Hizmetkar	66
Kuşakçı	2	Kahveci	9
Lokmacı	1	Kalaycı	6
Manav	9	Kasap	2
Mektup Neşirci	1	Katırcı	1
Muytab	1	Keçi Çobanı	3
Müderris	2	Keşiş	1
Müezzin	2	Kısrakçı	3
Nalband Çırağı	3	Kıracı	26
Nalbant	11	Kiremitçi	2
Oduncu	10	Kovancı	19
Papuçcu Çırağı	1	Kundakçı	1
Pazbend	1	Meyhaneci	17
Rençber	48	Mimar	2
Saka	1	Muytab	2
Saraç	2	Papaz	8
Saraç Çırağı	1	Papuçcu	14
Saraydar	1	Papuçcu Çırağı	4
Semerci	7	Rençber	21
Semerci Çırağı	1	Saraydar	1
Sığırtmaç	4	Seyis	1
Sürücü	1	Sığır Çobanı	2
Şerbetçi	2	Sığırtmaç	2
Terzi	5	Su Yolcu	3
Testici	1	Sürücü	2
Tiftikçi	1	Şerbetçi	11
Uşak	4	Terzi	17
Yoğurtçu	1	Terzi Çırağı	3
Zincirci	1	Testici	3
		Tüccar	1
		Tütüncü	1
		Uşak	1
		Yapıcı	4
		Yazıcı	2

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1831-1841 SÖKE NÜFUSUNUN YERLEŞİMİ

A. KAZA MERKEZİ

1. Müslümanlar

Söke'nin kaza merkezi nüfus ve hane olarak 1831 ve 1841 sayımlarında kazanın en kalabalık yeri, aynı zamanda Söke'nin idari bölgesidir.

1831 sayımında Söke'nin mütesellimi olan İlyaszade Mehmet Bey ve kendisinin 72 kişilik kapı halkı³⁷⁸ kaza merkezi içinde “Mütesellim Dairesi” olarak ayrı bir şekilde nüfus defterine kayıt edilmiştir.³⁷⁹ 1841 sayımında ise İlyaszade Mehmet Bey'in idari görevi belirtilmekle birlikte kendisi ve kapı halkı için ayrı bir başlık açılmamıştır.³⁸⁰ Ayrıca 1831 yılında 72 kişiden oluşan kapı halkının 1841 sayımında sadece 12 kişiye düşmesi ilginçtir.³⁸¹ Nitekim ilerleyen yıllarda İlyaszade Mehmet Bey'in kaza üzerindeki konumunu korumakla birlikte tıpkı kendisinden önceki aile fertleri gibi hazineye borçlandığı görülmektedir.³⁸²

1841 tarihinde İlyaszade Mehmet Bey ile birlikte Söke muhassıl meclisinin üyelerinin tamamı kaza merkezi içinde ikamet etmektedirler. Bu bakımdan kaza merkezi Söke'nin yönetici taşra elitinin ikamet ettiği yerdir.

Her iki sayımda kaza merkezi içinde kayıt edilen bir başka nüfus grubu hane sahibi olmayan bekâr nüfustur. 1831 sayımında bekâr nüfus 2903 numaralı defterde kaydedilmişken³⁸³, 1841 sayımında bekâr nüfus için ayrı bir defter kullanılmıştır.³⁸⁴

1831 sayımında bekâr nüfus, deftere kayıt edilirken ikamet ettikleri yerler “dükkânda sakin”, “handa sakin” “değirmende sakin”, “medresede sakin” “bahçede sakin”, “serban başının yanında sakin” şeklinde belirtilmiştir. Temettüat kayıtlarının elimizde olmamasına rağmen bu kayıtlardan en azından 1831 yılında Söke kaza

³⁷⁸ Kapı halkı tabiri devlet ricalinin hizmetindeki kimseleri niteler. Mehmet İpşirli, “Kapı Halkı”, TDVİA, Cilt:24, 2001, s.374

³⁷⁹ BOA, NFS.d. 2903, ss.179,180,181

³⁸⁰ 1831 Sayımında İlyaszade Mehmet Bey'in yaşı 19, 1841 sayımında ise 24 olarak kayıt edilmiştir. Bkz. NFS.d 2903, s.179, NFS.d 2959, s.4.

³⁸¹ BOA, NFS.d. 2956, s.4

³⁸² BOA, I.MVL. 281. 11003, Özkaya, s. 260.

³⁸³ BOA, NFS.d. 2903

³⁸⁴ BOA, NFS.d. 2958

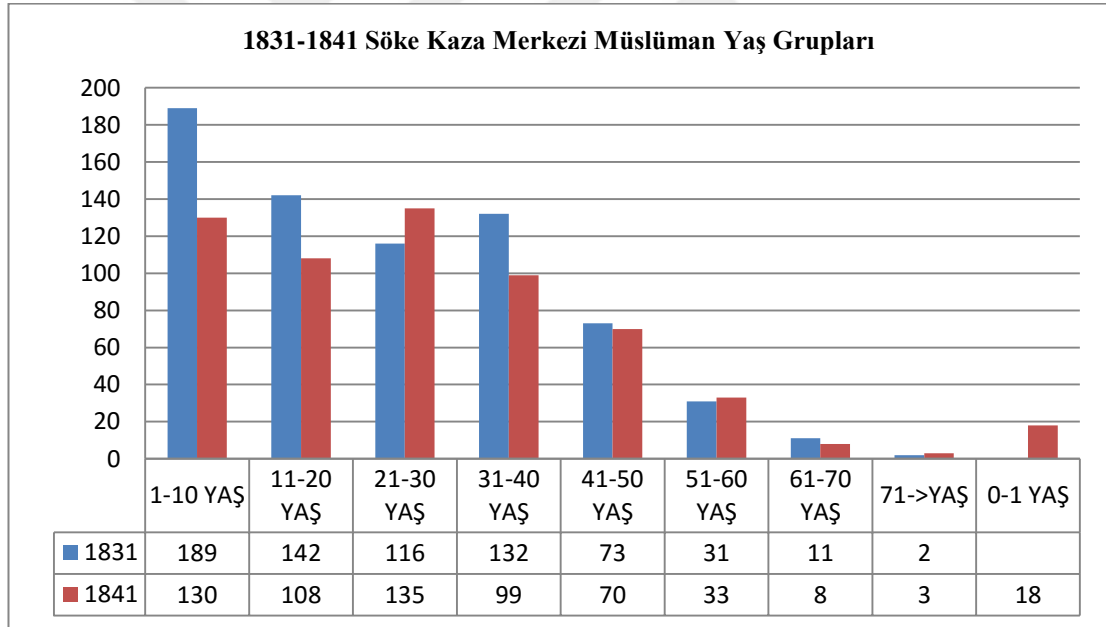
merkezinde bir adet han, değirmen, bahçe ve medrese³⁸⁵ ve 1841 tarihinde kayıt edilen iki kayyum³⁸⁶ olması sebebiyle kaza merkezinde en az 1 cami olduğunu düşünmekteyiz.³⁸⁷

1831 sayımında Söke merkezde hane sahibi olarak kayıt edilmiş kişi sayısı 254 iken, toplam kişi sayısı 696'dır. Bu 696 kişi 1 ile 81 arasında değişen yaş gruplarından oluşmaktadır. Kadın nüfusuyla birlikte kaza merkezinde ikamet eden kişi sayısı 1831'de 1300-1500 civarında olmalıdır.

1841 sayımında ise Söke merkezde ikamet eden erkek nüfus sayısı 609 iken, hane sayısı 291'dir. Yaş grupları 1 ile 90'dır. Kadın nüfusuyla beraber kaza merkezinde ikamet eden kişi sayısı 1200-1400 arasında olmalıdır.

Buna göre 1831 ve 1841 yıllarında Söke kaza merkezindeki Müslüman nüfusun yaş aralığı grafik-18'de verilmiştir.

Grafik-18:

1831 tarihinde kaza merkezinin yaş ortalaması 24'dür. Söke merkezde bulunan bir hanede ortalama 2,5 erkek yaşamaktadır.³⁸⁸ Buna kadın nüfusunu eklediğimizde yuvarlak olarak kaza merkezi içinde ikamet eden bir hanede ortalama

³⁸⁵ Talebe-i Ulum'dan olan 2 kişi Kuyucaklıydı ve muhtemelen Söke medresesinde yatılı öğrencilerdi

³⁸⁶ Kayyum şeklinde de yazılır. Cami hademesi, kayyum, müteveli. Devellioğlu, s.573.

³⁸⁷ Muhtemelen bugünkü Söke İlyas Ağa Camisi.

³⁸⁸ Bu sayıya hane sahibi olmayan bekâr nüfus dâhil değildir.

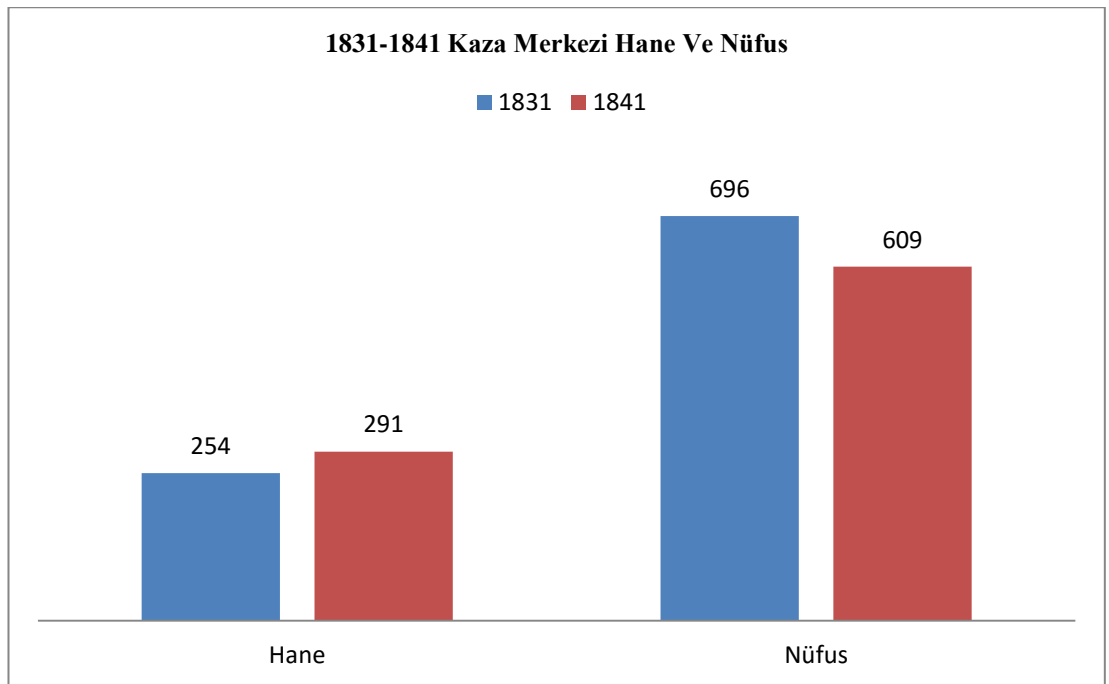
5 kişilik bir ailenin yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Hane reislerinin yaş ortalaması 38,7'dir. Hane reislerinin en yoğun toplandığı iş kolu %16 ile gündelikçiliktir.

Kaza merkezi içinde en yoğun icra edilen işler tarım ile ilgili olanlardır. Birinci sırada %7 ile gündelikçilik, ikinci sırada %5 ile rençberlik, üçüncü sırada ise %4 ile hademelik vardır.

1841 sayımında ise kaza merkezinin yaş ortalaması 25'dir. Kaza merkezi içinde bir hanede ortalama 1,89 erkek yaşamaktadır.³⁸⁹ Buna kadın nüfusunu eklediğimizde Söke kaza merkezinde bir hanede ortalama 3,7 kişilik bir ailenin ikamet ettiğini görmekteyiz. Bu tarihte hane reislerinin yaş ortalaması 38'dir. Hane reislerinin en yoğun toplandığı iş kolu %21 ile çiftçiliktir. Kaza merkezi içinde icra edilen meslekler tıpkı 1831 tarihi gibi tarımla alakalı işlerdir. Birinci sırada %6 ile çiftçilik, ikinci sırada %5 ile rençberlik, üçüncü sırada %3 ile kiracılık bulunmaktadır.

1831'den 1841'e geçen süreç içerisinde Söke kaza merkezinde hane ve nüfus ters orantılı hareket etmiştir. Nüfus geçen 10 yıllık süreçte %10'dan fazla azalırken, hane sayısı %13 civarında artış göstermiştir. Grafik-19'da kaza merkezinin 1831-1841 tarihi arasında hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-19:

³⁸⁹ Bu sayıya hane sahibi olmayan bekâr nüfus dâhil değildir.

a. Rumlar

1831 tarihinde Söke kaza merkezinde yaşayan gayrimüslim nüfusun sayısı ile ilgili net bir rakam bulunmamaktadır. Bunun sebebi daha önce belirttiğimiz üzere elimizdeki mufassal nüfus defterinde verilen toplamla bizim yaptığımız transkripsiyonda çıkan büyük rakamsal farklılıktır.³⁹⁰ Bunun yanında 1831 tarihli 2 farklı icmal defter³⁹¹ olması sebebi ile 1831 yılında kaza merkezi içinde ikamet eden Rum ve Ermeni reayası için sağlıklı bir detay verme ihtimalini zorlaştırmaktadır.

1831 yılında kaza merkezi içinde ikamet etmekte olan reaya sayısı icmal deftere göre 483 kişidir.³⁹² Bunun 411'i Rum, 72'si Ermeni'dir. 483 kişi toplam 153 hanede ikamet etmektedir. Buna göre bir haneye düşen erkek kişi sayısı 3,15 iken, bir hanede yaşayan ortalama aile 6,3 kişidir. Mufassal nüfus defterindeki 1831 tarihine ait verileri çok sağlıklı bulmadığımızdan o tarihteki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını vermemeyi tercih ettik.³⁹³

1841 tarihinde ise kaza merkezi içinde Rum reayasının hane sayısı 199'dur. Bekâr nüfus dâhil kaza merkezinde ikamet etmekte olan Rum nüfusun sayısı 534 kişidir.³⁹⁴ Tablo-34'de 1841'de kaza merkezi içinde ikamet eden reayanın hane ve nüfus sayıları incelenebilir.

Tablo 34: 1841 Söke Kaza Merkezi Gayrimüslim Hane ve Nüfus³⁹⁵

Millet	Hane	Nüfus
Rum	199	534
Ermeni	28	68
Toplam	227	602

Eldeki mufassal nüfus defterlerinde Ermeni nüfus ve hane kaydına rastlanmamıştır.³⁹⁶ Ancak icmal deftere göre bu tarihte kaza merkezinde 28 hanede ikamet eden, 68 kişilik Ermeni nüfus bulunmaktadır.³⁹⁷

³⁹⁰ BOA, D.CRD.d. 40068. 40068 numaralı nüfus defterinde kayıtlı kişiler için defter sonunda verilen toplam hane rakamı 289, nüfus rakamı 570'dir. Bizim yaptığımız transkripsiyonda çıkan rakam ise 740'dır.

³⁹¹ BOA, D.CRD.d 39903, 39991

³⁹² BOA, D.CRD.d. 39903

³⁹³ BOA, D.CRD.d. 40068

³⁹⁴ BOA, NFS.d. 2959, 2960.

³⁹⁵ Ermeni nüfus ve hane rakamları D.CRD.d. 40769'dan verilmiştir.

³⁹⁶ BOA, NFS.d 2959, 2960.

³⁹⁷ BOA, D.CRD.d. 40769

Bu tarihte bir hanede ikamet etmekte olan erkek sayısı 2,3, bir hanede ikamet etmekte olan aile sayısı 4,7-5 kişi arasındadır.³⁹⁸ 1841’de kaza merkezi içindeki Rum reayanın yaş ortalaması 22,3, hane reislerinin yaş ortalaması ise 35’dir. En yoğun hane reisinin toplandığı iş kolu %9 ile çiftçilikti. İkinci sırada ise %6 ile meyhaneci ve papuççu olan hane reisleri bulunmaktaydı. Söke kaza merkezinde reayanın en yoğun toplandığı iş kolu ise %10 ile çiftçilikti, onu %9 ile gündelikçi ve %8 ile meyhanecilik ve terzilik takip etmekteydi. Az sayıda Ermeni nüfusun ise hangi meslek kollarında faaliyet icra ettiğini bilmemekle birlikte genelde ticaret ile iştiğal ettiklerini düşünmekteyiz.

Söke kaza merkezindeki Rumların kocabaşı “Orta Boylu, Sarı Bıyıklı, Tüccardan, Konstantin veled-i Anşataş (?)”, 31 yaşındadır. Ermeni kocabaşının ise sadece isminin Aron olduğunu bilmekteyiz.³⁹⁹

1841 tarihinde Söke kaza merkezinde ikamet etmekte olan gayrimüslim nüfusun cizye tasnifi tablo-35’de verilmiştir.

Tablo 35: 1841 Söke Kaza Merkezi Cizye Mükellefleri⁴⁰⁰

Millet	Ala	Evsat	Edna
Rum	7	190	121
Ermeni	5	19	19
Toplam	12	209	140

1841 tarihli cizye tasnifi incelediğimizde oransal olarak 1831 tarihiyle hemen hemen aynı olduğunu görmekteyiz.

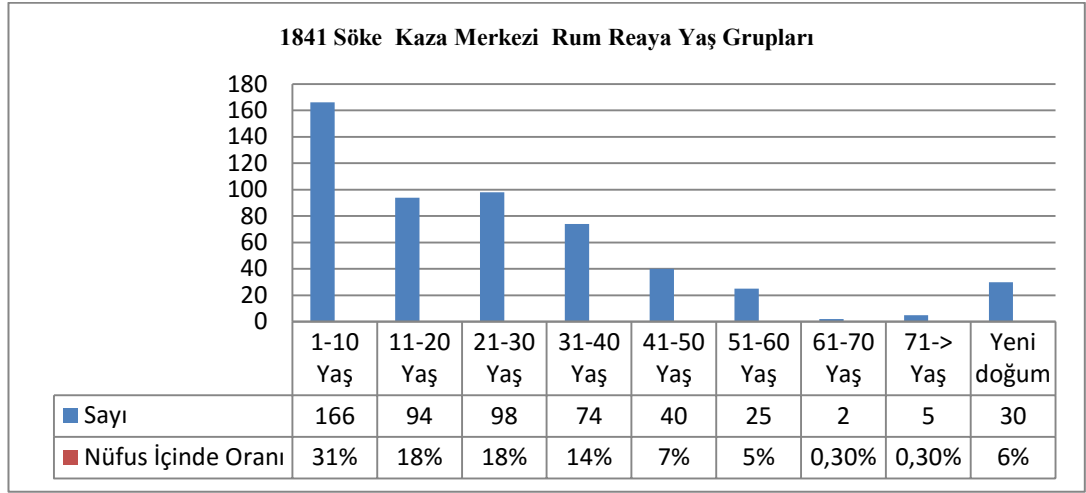
534 kişilik Rum reaya nüfusunun yaş grupları incelendiğinde en kalabalık yaş grubunun 1-10, en kalabalık ikinci yaş grubunun 21-30 yaş grubu olduğu görülmektedir. Rum reayasının yaş gruplarına göre dağılımı ve bu grupların toplam nüfus içindeki oranları için grafik-20, 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları için grafik-21 incelenmelidir.

³⁹⁸ Bu sayıya hane sahibi olmayan bekâr nüfus dâhil değildir. Ermeni nüfusta hane başına ikamet eden erkek kişi sayısı 2.4 iken, aile sayısının 4,8-5 arasında olduğu söylenebilir.

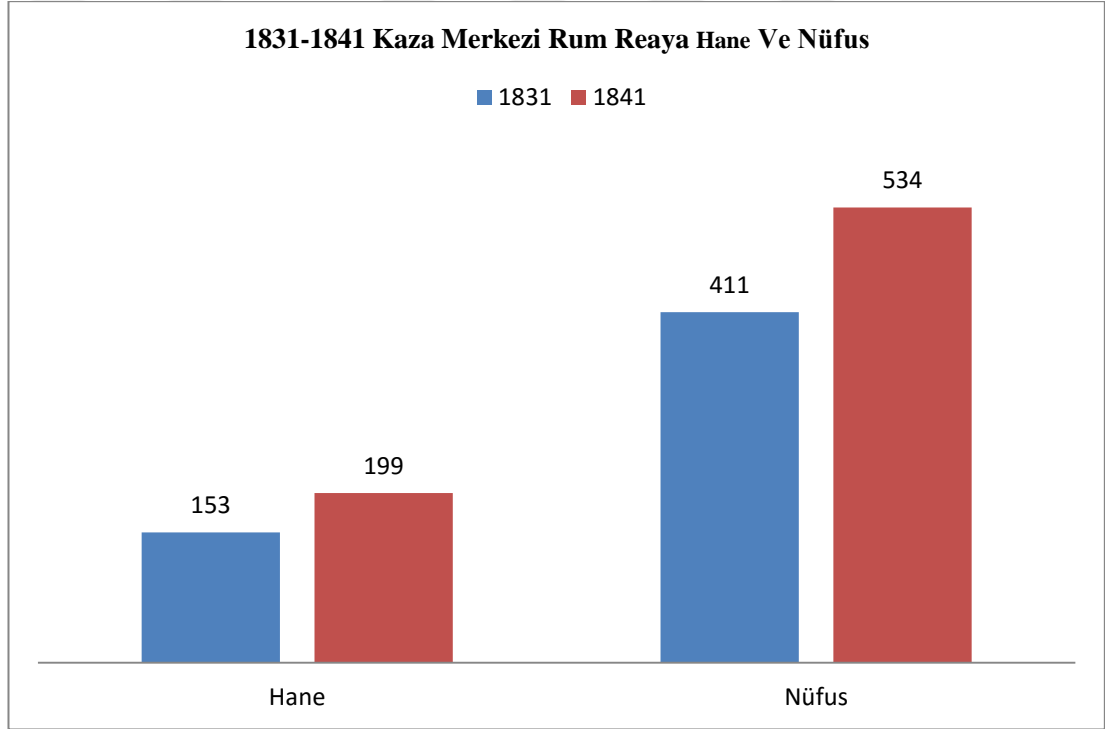
³⁹⁹ BOA, ML.MSF.d. 1354

⁴⁰⁰ Ermeni nüfusun cizye tasnifi D.CRD. d. 40769’dan, Rum nüfusun ise NFS.d. 2959 ve 2960’dan yapılmıştır. 40769 numaralı icmal defterde Rum cemaatin cizye tasnifi mufassal nüfus defterlerine göre sayısal olarak ufak farklılık göstermektedir.

Grafik-20:

Grafik-21⁴⁰¹

⁴⁰¹ 1831 yılı verileri D.CRD.d 39903 numaralı icmal defterden alınmıştır.

2. Çeltikçi Mahallesi

Söke'de her iki sayımda kaza merkezinden sonra en büyük yerleşim yeri Çeltikçi Mahallesi'dir. 1831 tarihli sayımda Çeltikçi Mahallesi'nin nüfusu 175 kişi iken hane sayısı 86'dır.⁴⁰² Mahalle nüfusunun 1831'de yaş ortalaması 25'dir. Bir hanede ikamet eden erkek sayısı 2, kişi sayısı 4'tür. Kadın nüfusuyla birlikte Çeltikçi mahallesinde ikamet eden kişi sayısı 1831'de 350-450 civarında olmalıdır. Hane reislerinin yaş ortalaması 40'dır. Hane reislerinin en yoğun toplandığı iş kolu %20 ile rençberlik idi. Çeltikçi'de en yoğun icra edilen işler tarım ile ilgili olanlardır. Birinci sırada %14 ile rençberlik, ikinci sırada %5 ile gündelikçilik, üçüncü sırada ise %4 ile hademelik vardır.

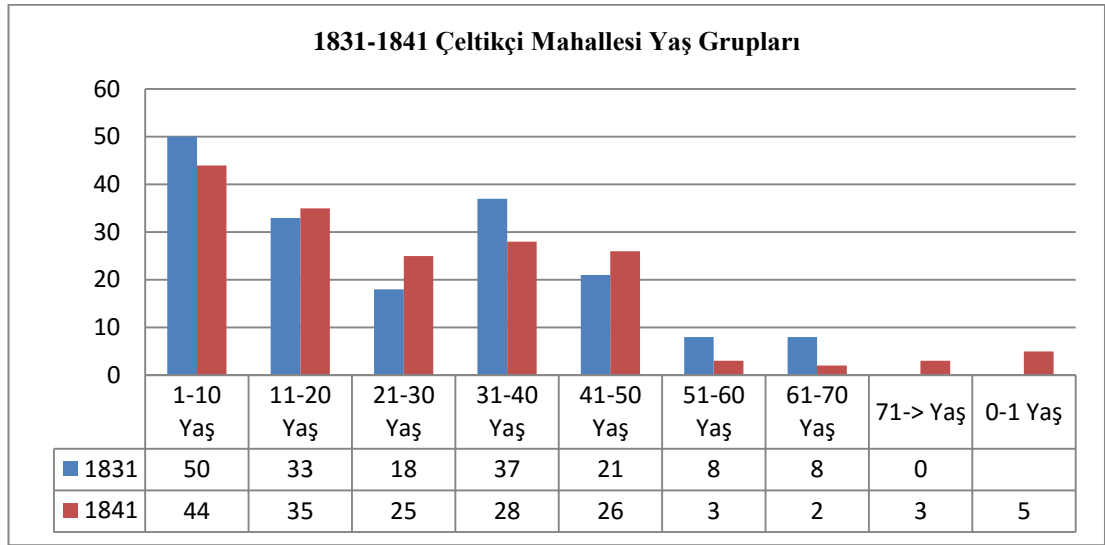
1841 sayımında mahallenin nüfusu 171 kişi iken hane sayısı 97'dir.⁴⁰³ Bir hanede ikamet eden erkek sayısı 1,8, hanede ikamet eden kişi sayısı 3,6'dır. Kadın nüfusuyla birlikte Çeltikçi mahallesinde ikamet eden kişi sayısı 300-400 arasında olmalıdır. Hane reislerinin ortalama yaşı 38'dir. Hane reislerinin en yoğun toplandığı iş kolu %14 ile gündelikçiliktir. Mahalle içinde en fazla kaydı yapılan meslekler 1831 yılı gibi tarımsal faaliyetler ile alakalı mesleklerdir. Birinci sırada %9 ile gündelikçi, ikinci sırada %8 ile rençberlik gelmektedir. Üçüncü sırada ise %3 ile nalbantlık bulunmaktadır.

Çeltikçi Mahallesi'nin nüfusunu yaş ortalamasına göre incelediğimizde tıpkı kaza merkezi gibi 1-10 yaş arasında olan kişilerin sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu yaş grubunda 1831 tarihinde kaydı yapılan kişi sayısı 50 iken 1841 tarihinde sayı 44'e düşmüş, buna rağmen 1-10 yaş grubu mahalle içinde en kalabalık nüfus grubu olmayı sürdürmüştür. 1841 tarihinde Çeltikçi mahallesinde kayıtlı olan doğum sayısı 5'tir. Mahallenin yaş gruplarının yıllar arasında dağılımı grafik-22'de verilmiştir.

⁴⁰² BOA, NFS.d 2903

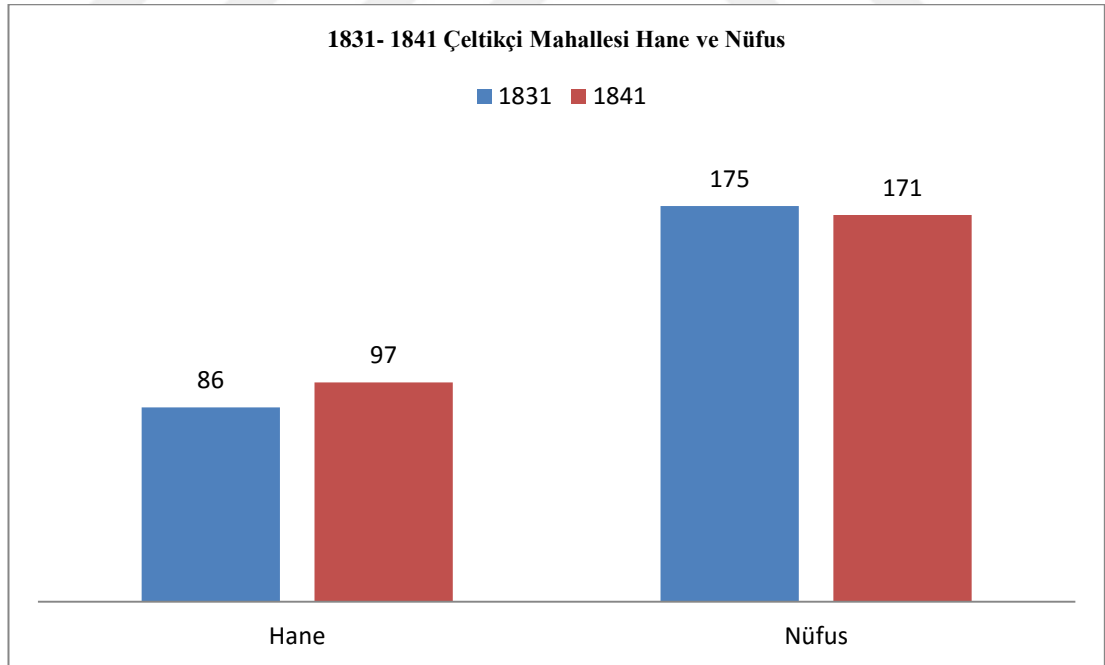
⁴⁰³ Bu tarihte mahallenin yaş ortalaması değişmediği için yaş ortalaması ile alakalı bilgi verilmemiştir.

Grafik-22:

Tıpkı Söke kaza merkezinde olduğu gibi Çeltikçi mahallesinde nüfus ve hane sayısı ters orantılı hareket etmiştir. 1831'den 1841'e geçen 10 yılda nüfus çok düşük oranda azalırken, hane sayısı %12 oranında artmıştır. Grafik-23'de Çeltikçi mahallesinin 1831-1841 tarihi arasında hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-23:

B. KÖYLER

1. Müslüman Köyleri

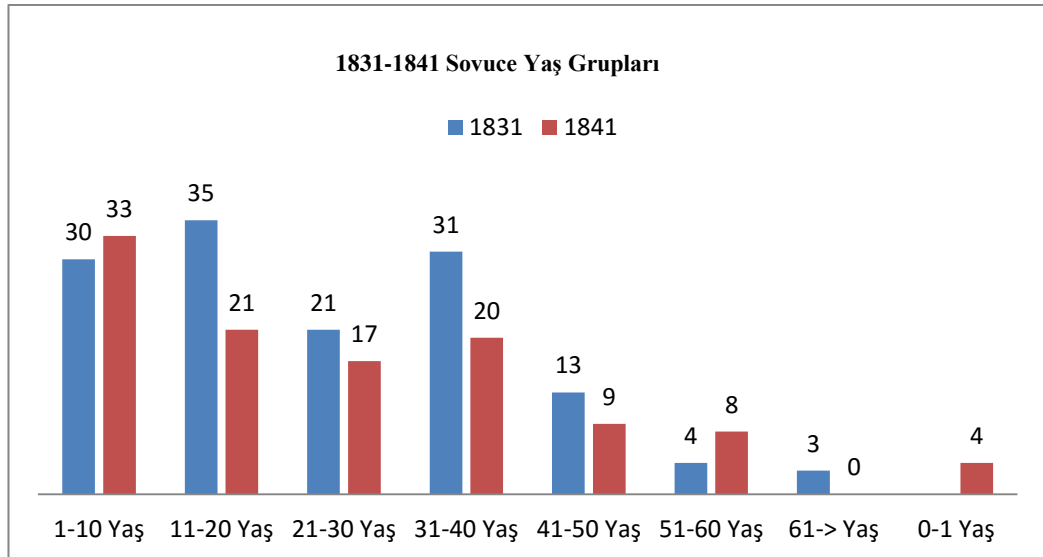
Sovuce Köyü

1831 ve 1841 tarihlerinde Söke kazasında nüfus ve hane olarak en büyük köy Sovuce köyüdür. Günümüzde belde\mahalle olarak Söke'nin en kalabalık mahallesidir.⁴⁰⁴ Köyün\mahallenin şu an ki adı "Savuca"dır.

1831 tarihinde yapılan sayımda Sovuce köyünün nüfusu 137 kişiyken hane sayısı 59'dur. Bir haneye düşen ortalama erkek kişi sayısı 2,3'tür. Köyün yaş ortalaması bu tarihte 24, hane reislerinin yaş ortalaması 39'dur.

1841 tarihinde ise köyde 63 hane bulunmaktayken, köy nüfusu %18 oranında azalarak 112 kişiye düşmüştür. Bir haneye düşen erkek kişi sayısı 1,7'dir. Köyün yaş ortalaması 23'dür. Hane reislerinin yaş ortalaması değişmemiştir. 0-1 yaş 4 adet kayıt bulunmaktadır. Grafik-24'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-36'da 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-24:

1831 yılında Söke kazasının Sovuce köyünün imamı orta boylu, kumral sakallı Mehmet Efendi bin Mehmet'tir ve 40 yaşındadır.⁴⁰⁵ 1831 tarihinde köyde bir

⁴⁰⁴ http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_belediye_nufus.php?ilceid=198317, (17.05.16)

⁴⁰⁵ BOA, NFS.d 2903, s.89

iş ile iştigal eden nüfusun oranı %25'dir.⁴⁰⁶ Köyde 1 adet çiftlik kethüdasının kaydının yapılmasından dolayı 1 adet çiftliğin olduğu düşünülmektedir.⁴⁰⁷

1841-42 yılında köyün imamı “orta boylu, kumral sakallı, İnelioğlu Hacı Mehmet bin Hacı Ahmet, 38'dir.⁴⁰⁸ Muhtarı orta boylu, kara sakallı, deveci İmamoğlu Ali bin Osman'dır.⁴⁰⁹

1841 tarihinde köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %43'dür. Bu kişilerin %50'si çiftçidir.⁴¹⁰ Ayrıca Sovuce köyü en fazla deveci kaydının yapıldığı köydür.

Tablo-36: 1831-1841 Sovuce Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	59	137
1841	63	112

⁴⁰⁶ 5 Amele, 1 Bahçivan, 1 Çiftlik Kethüdası, 1 Hademe, 3 Hizmetkâr, 9 Hoca, 1 Kahveci, 1 Kiracı, 1 Papuççu, 1 Rençber, 1 Semerci, 1 Sığırtmaç, 1 Urgancı, 6 Uşak.

⁴⁰⁷ Osmanlı toprak sisteminde ziraat yapılan belirli büyüklükteki araziye verilen isim. Bkz. Halil İnalçık, “Çiftlik” **TDVİA**, Cilt:8, 1993, ss.313-314

⁴⁰⁸ BOA, NFS.d 2957, s.20

⁴⁰⁹ BOA, NFS.d 2957, s.20

⁴¹⁰ 26 Çiftçi, 1 Çoban, 10 Deveci, 1 Deveci Çırağı, 1 Eskici, 4 Gündelikçi, 1 Hoca Çırağı, 1 Kiremitçi, 1 Rençber, 1 Semerci, 1 Sığırtmaç.

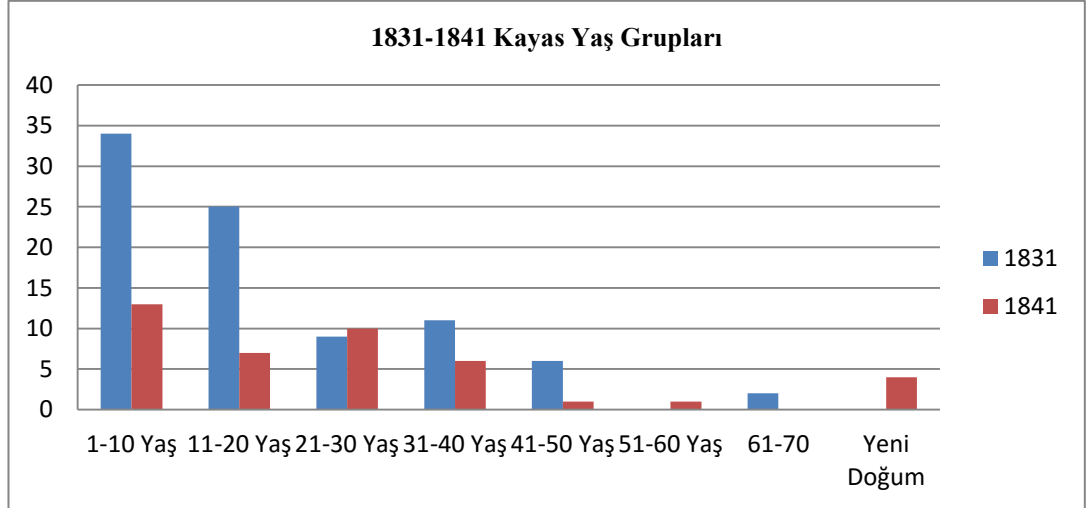
Kayas

Kazanın 1831 tarihinde nüfus olarak en büyük ikinci köyü Kayas köyüdür. 1831 nüfus sayımında köyün ismi “Karye-i Kayas nam-ı diğer Köyceğiz tabii kaza-i Akçaşehir nam-ı diğer Söke”⁴¹¹ olarak kayıt edilmiştir. 1841 tarihinde ise köy sadece Kayas şeklinde yazılmıştır.⁴¹² Köyün bu gün ismi Yamaç’tır.⁴¹³

Kayas köyünün 1831 tarihindeki nüfusu 82 kişidir. Köyde 27 adet hane bulunmaktadır. Hane başına düşen erkek kişi sayısı 3, hane başına düşen kişi sayısı ise 6’dır. Köyün bu tarihteki yaş ortalaması 18’dir. Hane reislerinin yaş ortalaması 37’dir.

1841 tarihinde köyün nüfusu neredeyse %50 azalarak 42 kişiye düşmüş, nüfusa paralel olarak hane sayısı 23’e gerilemiştir. Hane başına düşen erkek sayısı 1,8, hane başına düşen kişi sayısı ise 3,6 kişidir. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 17,5, hane reislerinin yaş ortalaması ise 30’dur. 0-1 yaş arası 4 adet kayıt yapılmıştır. Grafik-25’de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-37’de 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-25:

1831 nüfus sayımına göre köyün imamı orta boylu, kır sakallı, 49 yaşında olan Hasan bin Abdullah⁴¹⁴ iken köyün ihtiyarı⁴¹⁵ (Muhtar) orta boylu, kara bıyıklı, Mestanoğlu Mehmet bin Mustafa, 35’dir.⁴¹⁶

⁴¹¹ BOA, NFS.d 2903, s.194

⁴¹² BOA, NFS.d 2956, s.64

⁴¹³ <http://www.nisanyanmap.com/?y=kayas&t=&lv=1&u=1&ua=0> (03.03.16)

⁴¹⁴ BOA, NFS.d. 2903, s.195

1831 tarihinde köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %36'dır. Köyün imamı hariç çalışan nüfusun tamamı oduncu olarak kayıt edilmiştir. Ayrıca köyde 1 adet oduncu başı ve kethüda bulunmaktadır.⁴¹⁷

1841 tarihine gelindiğinde köyün iki adet muhtarı⁴¹⁸ olduğunu görmekteyiz. Buna göre köyün muhtar-ı evveli uzun boylu, kumral sakallı, kasap, Ali veled-i Osman, 40'dır.⁴¹⁹ Muhtar-ı sani ise "uzun boylu, kumral sakallı, rençber, Ali veled-i Mestan, 31'dir.⁴²⁰

Köyde bir iş ile iştigal eden 18 kişi bulunmaktadır. 1831 tarihinin aksine köyde farklı iş kollarında kayıt edilen kişiler olsa bile köyün büyük çoğunluğu odunculuk yapmaya devam etmektedir.⁴²¹ Köyde meslek sahibi olarak kayıt edilen nüfusun oranı %43'dir.

Tablo-37: 1831-1841 Kayas Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	27	82
1841	23	42

⁴¹⁵ Çadircı, s.27

⁴¹⁶ NFS.d. 2903, s.194

⁴¹⁷ BOA, NFS.d. 2903, s.195

⁴¹⁸ Muhtarlık teşkilatı ilk defa 1829'da İstanbul'da kuruldu. 1833'den sonra ülke genelinde muhtarlık uygulaması yaygınlaşmaya başladı. Genelde mahallelerde 2 muhtar atanır ve bunlar muhtar-ı evvel (Birinci muhtar) ve muhtar-ı sani (İkinci Muhtar) olarak adlandırıldı. Detaylar için bkz. Ali Akyıldız, "Muhtar", **TDVİA**, Cilt:31, 2006, ss.51-53

⁴¹⁹ BOA, NFS.d. 2956, s.64

⁴²⁰ BOA, NFS.d. 2956, s.64

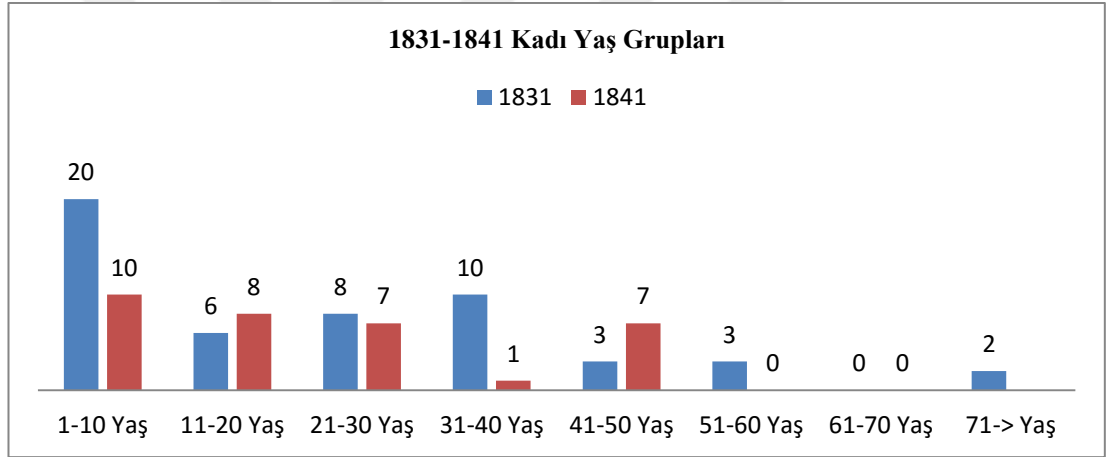
⁴²¹ 10 Oduncu, 7 Rençber, 1 Kasap.

Kadı

1831 tarihinde yapılan sayımda Kadı köyünün nüfusu 52, hane sayısı 20'dir. Bir haneye düşen erkek sayısı 2,6, hane başına düşen kişi sayısı 5,2'dir. Köyün bu tarihte yaş ortalaması 22,5'tur. Hane reislerinin yaş ortalaması 41'dir.

1841 tarihinde ise köyün nüfusu 33 kişiye, hane sayısı 16'ya düşmüştür. Ortalama bir haneye düşen erkek sayısı 2, hane başına düşen kişi sayısı ise 4'e gerilemiştir. Köyün bu tarihte yaş ortalaması 23, hane reislerinin yaş ortalaması ise 34,5 olmuştur. 1 yaşında 2 çocuk hane reisi olarak kayıt edilmiştir. 1841 tarihinde köyde 2 adet 0-1 yaş kayıt bulunmaktadır. Grafik-26'da köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-38'de ise 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-26:

1831 tarihinde köyün imamı orta boylu, kara sakallı, Hafız Mehmet Efendi bin Mehmet, 32'dir. Köyün muhtarı uzunca boylu, aksakallı, Said Ali bin Hasan, 32'dir.⁴²² 1831'de köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %25'dir. Meslek kaydı olan nüfusun %90'ı tarımla alakalı işler yapmaktadır.⁴²³

1841 tarihinde köyün muhtarı sanisi uzunca boylu, kara sakallı, Kiriş Oğlu Halil veled-i İbrahim, 42'dir.⁴²⁴

1841'de köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %32'dir.⁴²⁵ Meslek kaydı olan kişilerin tamamı tarım ile alakalı işlerde çalışmaktadır.

⁴²² BOA, NFS.d. 2903, s.186

⁴²³ 6 Hizmetkâr, 4 Rençber, 1 Berber.

⁴²⁴ BOA, NFS.d. 2956, s.72

⁴²⁵ 9 Çiftçi, 1 Sığırtmaç

Tablo-38: 1831-1841 Kadı Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	20	52
1841	16	31

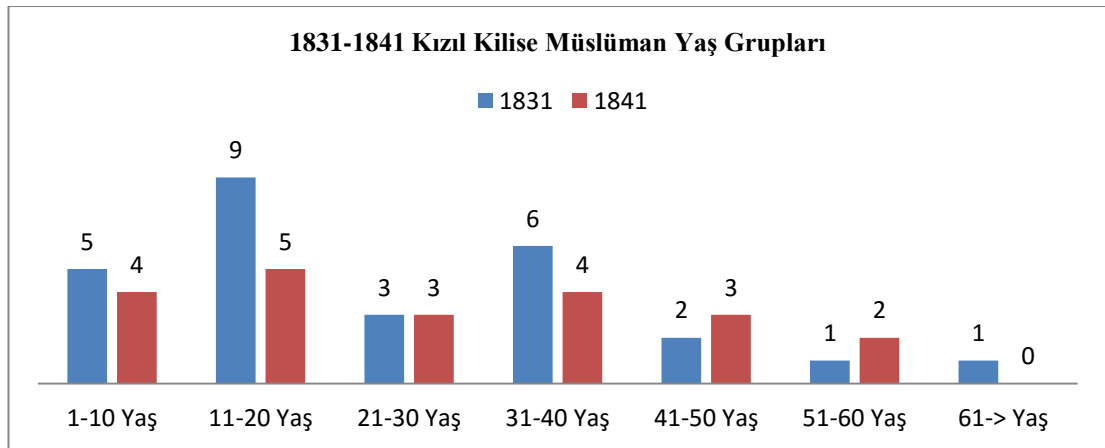
Kızıl Kilise

Kızıl Kilise köyünde 1831 tarihinde 14 hane bulunmaktadır, köyün nüfusu 27 Müslüman, 1 Rum toplam 28 kişidir. Bir hanede ortalama 1,9 erkek kişi bulunmaktayken, hanede yaşayan aile ortalaması 3,8'dir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 23,8, hane reislerinin yaş ortalaması 36'dır.

1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 17'ye yükselirken, Müslüman nüfus 24 kişiye düşmüştür. Bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,4'e, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı 2,8'e düşmüştür.

1841 tarihinde köyün yaş ortalaması 29'dur. Köyde 0-1 yaş 1 adet bebek kaydı bulunmaktadır. Hane reislerinin yaş ortalaması ise artarak 38,6 olmuştur. 1831 tarihinde köyde yaşayan 1 Rum bulunmaktayken, 1841 tarihinde köyde 6 hanede ikamet etmekte olan 10 kişilik Rum nüfus bulunmaktadır.⁴²⁶ Grafik-27'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-39'da ise 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-27:

⁴²⁶ BOA, NFS.d. 2959, s.23, 10 kişinin 6'sı cizye mükellefidir ve cizyelerini evsat bedeli üzerinden ödemektedir.

1831 tarihinde köyün imamı orta boylu, kara köse sakallı, Hafız Salih Efendi bin Hafız Musa, 31'dir. Köyün muhtarı orta boylu, kara bıyıklı, Hasan bin Memiş, 31'dir.⁴²⁷

Köyde 1831'de köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %18'dir. Meslek kaydı olan nüfusun %90'ı tarımla alakalı işler yapmaktadır.⁴²⁸

1841 tarihinde köy muhtarı orta boylu, kırca sakallı, rençber, Mustafa veled-i İbrahim, 50'dir.⁴²⁹

Kızıl Kilise'de 1841'de bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %58'dir. Bu kişilerin tamamı tarımla ilgili işler icra etmektedir.⁴³⁰

Tablo-39: Kızıl Kilise 1831-1841 Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	14	27
1841	17	24

Atburgazı

Atburgazı köyünde 1831 tarihinde 11 hane mevcut iken, nüfus 29 kişidir. Bir hanede ortalama 2,6 erkek kişi, bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 5,2'dir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 19,7, hane reislerinin yaş ortalaması ise 39,3'dür.

1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 30'a, nüfusu ise 66 kişiye çıkmıştır. Hane ve nüfus sayıları birbirine paralel olarak %100'den fazla artış göstermiştir.

Atburgazı 1841 tarihinde Söke'de hane ve nüfus sayısının bu kadar yüksek oranda artış gösterdiği tek köydür. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 2, bir hanede yaşayan kişi sayısı ise 4'tür. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 22'ye yükselmiştir. Hane reislerinin yaş ortalaması düşerek 35 olmuştur. 0-1 yaş arası 4 adet kayıt bulunmaktadır. Grafik-28'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-40'da ise 1831\1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

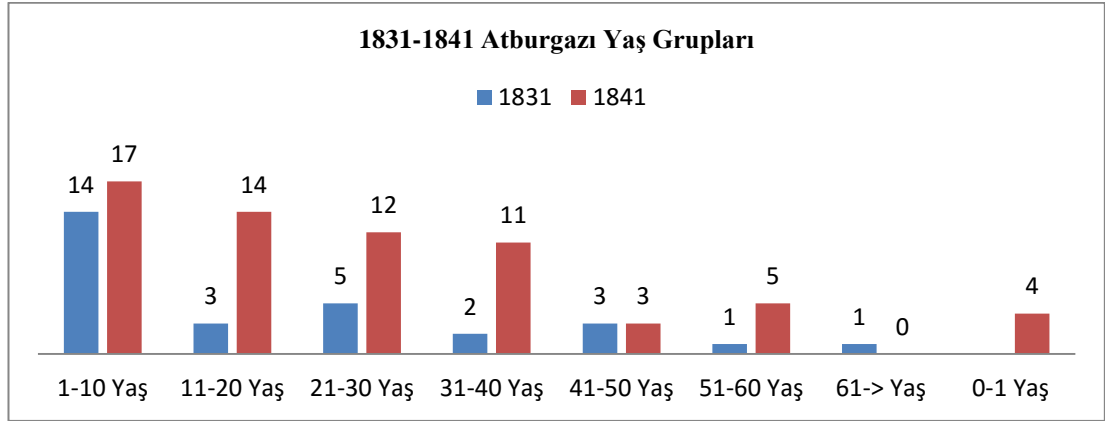
⁴²⁷ BOA, NFS.d. 2903, s.186

⁴²⁸ 2 Rençber, 1 Hademe, 1 Amele,1 Terzi.

⁴²⁹ BOA, NFS.d. 2956, s.62

⁴³⁰ 3 Çiftçi, 1Gündelikçi, 1Hizmetkâr, 9 Rençber.

Grafik-28:

1831 tarihinde köyün imamı orta boylu, köse sakallı, Hasan bin Mehmet, 29'dur. Köyde meslek kaydı yapılan sadece 1 kişi bulunmaktadır.

1841 tarihinde köyün imamı orta boylu, kumral sakallı, Mehmet Efendi veled-i Mustafa, 35, muhtar-ı evveli orta boylu, ak sakallı, çiftçi, Mustafa veled-i Çakır Yusuf, 51, muhtar-ı sanisi ise uzun boylu, kır sakallı, çiftçi, Emir Ali veled-i Emir Ali, 37'dir.⁴³¹

1841 tarihinde köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %47'dir. Bu kişilerin %90'ı tarım alanında çalışmaktadır.⁴³²

Tablo-40: 1831-1841 Atburgazı Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	11	29
1841	30	60

Yörüklü

Yörüklü köyünde 1831 tarihinde 29 hane bulunmakta iken, nüfus 62 kişidir. Bir hanede ortalama 2,1 erkek kişi, bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 4,2'dir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 22,7, hane reislerinin yaş ortalaması ise 35'dir.

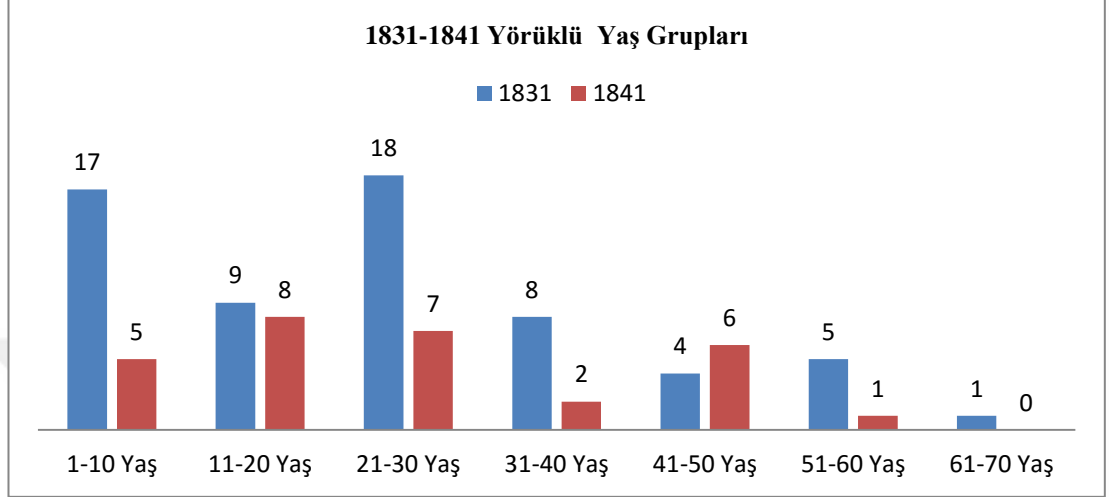
1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 17'ye, nüfusu ise %50'den fazla azalarak 29 kişiye düşmüştür. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,6, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ise 3,2'dir. Köyün 1841 tarihinde yaş

⁴³¹ BOA, NFS.d. 2956, ss.50-53

⁴³² 14 Çiftçi, 6 Gündelikçi, 1 Çoban, 1 Bargir Çobanı, 1 Çiftçi Hizmetkârı, 2 Hizmetkâr, 1 Nalbant ve çırağı, 3 Uşak.

ortalaması 26,5, hane reislerinin yaş ortalaması ise 33'tür. Grafik-29'da köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-41'de 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-29:

1831 tarihinde köyün muhtarı uzun boylu, kara sakallı, Hasan bin Kadı Hüseyin, 45'dir.⁴³³ 1831'de köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %11'dir.⁴³⁴

1841 tarihinde köyün muhtarı orta boylu, kır sakallı, Kaşıcıoğlu Mustafa veled-i Süleyman, 50'dir.⁴³⁵

1841 tarihine geldiğimizde ise Yörüklü köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %57'dir. Köyün %90'ı ziraat ile uğraşmaktadır.⁴³⁶

Tablo-41: 1831-1841 Yörüklü Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	29	62
1841	17	29

⁴³³ BOA, NFS.d. 2903, s.88

⁴³⁴ 4 Rençber, 1 Hizmetkâr, 1 Çoban, 1 Bağıcı..

⁴³⁵ BOA, NFS.d. 2956, s.77

⁴³⁶ 1 Berber, 9 Çiftçi, 3 Gündelikçi, 1 Hizmetkâr, 1 Sığırtmaç, 1 Tacir

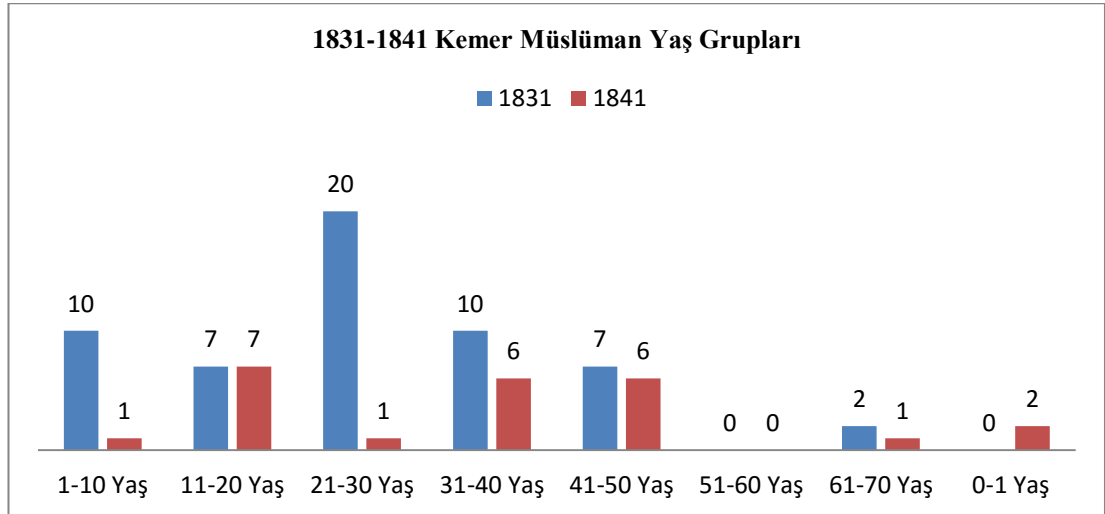
Kemer Köyü\Çiftliği

Kemer köyünde 1831 tarihinde 28 hane bulunmaktadır. Nüfus 56 kişidir. Bir hanede ortalama 2 erkek kişi, bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 4'tür. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 24, hane reislerinin yaş ortalaması ise 33,7'dir. Kemer köyünde 1831 tarihinde ikamet etmekte olan 40 kişilik bir Rum nüfusu mevcuttur.⁴³⁷

1841 tarihinde çiftliğin⁴³⁸ 1 numaralı hanesine kayıt edilen kişi Söke muhassılı İlyaszade Mehmet Bey'dir. Nitekim 1903 yılına ait 275 numaralı Söke Şer'iyye sicillerinde köyün Padişah mülkü statüsünde olduğu görülmektedir.⁴³⁹

1841 tarihinde köyün çiftliğin hane sayısı 15'e, Müslüman nüfusu 24 kişiye düşmüştür. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,6 kişiyken, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ise 3,2'dir. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 33'e yükselmiştir. Hane reislerinin yaş ortalaması 43 olmuştur. Köyde bu tarihte 2 adet 0-1 yaş bebek kaydı yapılmıştır. 1841 tarihinde köyde 5 hanede ikamet etmekte olan 11 kişilik Rum nüfus mevcuttur.⁴⁴⁰ Grafik-30'da köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-42'de 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-30:

⁴³⁷ BOA, D.CRD.d. 39903, s.58, 40 kişiden 30'u cizye mükellefidir. 25 kişi cizyelerini Evsat, 5'i Edna bedeli üzerinden ödemektedir.

⁴³⁸ BOA, NFS.d. 2956, s.69, 1841 tarihinde Kemer köyü nüfus defterine "Kemer Çiftliği Tabi Kaza-i Mezbur" olarak kayıt edilmiştir.

⁴³⁹ Özdemir, s. 244

⁴⁴⁰ BOA, NFS.d. 2959, s.26, 11 kişinin 4'ü cizye mükellefidir. 3'ü cizyelerini Evsat, 1'i Edna bedeli üzerinden ödemektedir. Rum nüfusun 1841'de kaza genelinde düşüş gösterdiği tek yer Kemer köyü çiftliğidir.

1831 tarihinde köyün muhtarı uzun boylu, kara sakallı, Mehmet bin Yusuf, 42'dir.⁴⁴¹ 1831'de köyde bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %28'dir.⁴⁴² Kemer köyü 1831'de Söke genelinde meslek çeşitliliğinin fazla olduğu köylerden birisidir.

1841 tarihinde köyün imamı orta boylu, kumral sakallı, Ali Efendi veled-i Süleyman, 47'dir.⁴⁴³

1841 tarihinde Kemer'de bir iş ile iştigal eden nüfusun oranı %58'dir.⁴⁴⁴

Tablo-42: 1831-1841 Kemer Müslüman Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	29	56
1841	15	24

Kömenos-ı Sagir⁴⁴⁵

Kömenos-ı Sagir köyünde 1831 tarihinde 11 hane bulunmaktadır. Köyün nüfusu 26 kişidir. Bir hanede ortalama 2,3 erkek kişi, aile ortalaması ise 4,7'dir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 16,6, hane reislerinin yaş ortalaması ise 30'dur.

1841 tarihinde köyün hane sayısı değişmemiş, nüfus ise 23 kişidir. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 2,1, ortalama kişi sayısı 4,2'dir. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 22, hane reislerinin yaş ortalaması ise 38,8 olmuştur.

Grafik-31'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-43'de 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

⁴⁴¹ BOA, NFS.d. 2903, s.191

⁴⁴² 1 Amele, 1 Bakkal, 1 Berber, 1 Çiftlik Hizmetkârı, 5 Hademe, 2 Hizmetkâr, 1 İpçi, 1 Nalbant, 1 Oduncu, 2 Rençber.

⁴⁴³ BOA, NFS.d. 2956, s.29

⁴⁴⁴ 6 Rençber, 2 Çiftçi, 1 Bahçivan, 2 Hizmetkâr, 1 Kahveci, 2 Duhancı.

⁴⁴⁵ Küçük Kömenos, Bundan sonra köyden bahsedilirken Küçük Kömenos şeklinde ifade edilecektir.

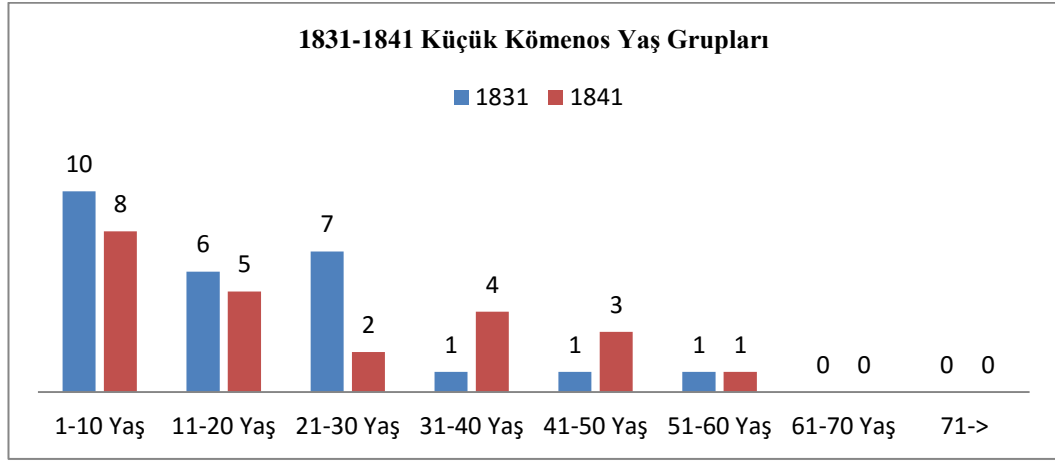
Bugün Akçakonak. Bkz.

<http://www.nisanyanmap.com/?y=ak%C3%A7akonak&t=s%C3%B6ke&lv=1&u=1&ua=0> (23.05.16)

NFS.d. 2903'te köyün adı şu şekilde yazılmıştır. كومنو ذ , NFS.d. 2956'ta ise şu şekilde yazılmıştır.

كمنوس

Grafik-31:

1831 tarihinde köyün imamı orta boylu, kara sakallı, Mustafa bin Mustafa, 42'dir.⁴⁴⁶ Köyde 1831 tarihinde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %19'dur.⁴⁴⁷

Küçük Kömenos'ta 1841 tarihinde meslek kaydı çiftçi olarak yapılan sadece 2 kişi bulunmaktadır.

Tablo-43: 1831-1841 Küçük Kömenos Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	11	26
1841	11	23

Kömenos-ı Kebir

Kömenos-ı Kebir⁴⁴⁸ köyünde 1831 tarihinde 20 hane bulunmakta iken, nüfus 58 kişidir. Bir hanede ortalama 2,9 erkek kişi, bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 5,8 kişidir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 18,5, hane reislerinin yaş ortalaması ise 34,7'dir.

1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 18'e, nüfusu 30 kişiye düşmüştür. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,6, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ise 3,2'dir. Köyün 1841'de yaş ortalaması 23'e yükselmiştir. Hane reislerinin yaş ortalaması ise 29,3 olmuştur.

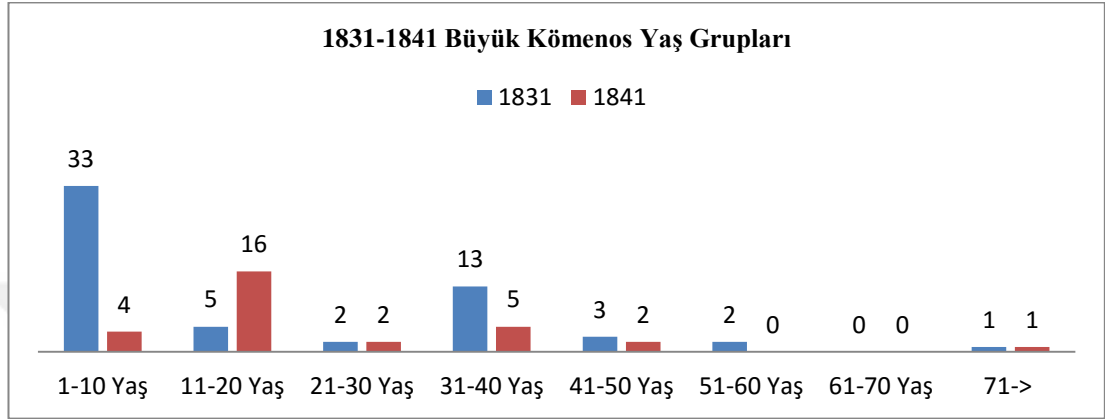
⁴⁴⁶ BOA, NFS.d. 2903, s.187

⁴⁴⁷ 1 Amele, 1 Çiftlik Hizmetkârı, 3 Rençber

⁴⁴⁸ Büyük Kömenos. Bundan sonra köyden bahsedilirken Büyük Kömenos şeklinde ifade edilecektir.

1841 tarihinde köyde 1-10 yaş arası kişi sayısı 1831'e göre %90'dan fazla düştüğü görülmektedir. Grafik-32 incelendiğinde köyün 1831 ve 1841 tarihindeki yaş grupları arasındaki farklar daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tablo-44'de ise 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-32:

Köyde 1831 tarihinde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %13'dür.⁴⁴⁹

1841 tarihinde köyde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %45'dir.⁴⁵⁰ Meslek kayıtlarının büyük çoğunluğu tarım ile alakalı işlerdir.⁴⁵¹

Tablo-44: 1831-1841 Büyük Kömenos Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	20	58
1841	18	30

⁴⁴⁹ 4 Amele, 3 Hizmetkâr, 1 kişi ise Hademedden Kethüdadır.

⁴⁵⁰ Her iki sayımda da köyün imamı ya da muhtarı yoktur veya kayıt edilmemiştir

⁴⁵¹ 10 Çiftçi, 2 Rençber, 1 Hizmetkâr.

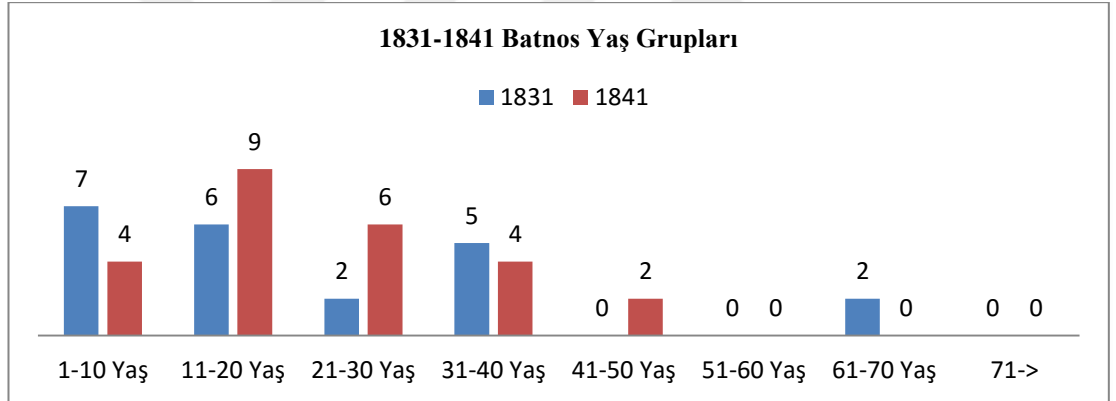
Batnos

Batnos⁴⁵² köyünde 1831 tarihinde 8 hane bulunmaktayken, köyün nüfusu 22 kişidir. Bir hanede ortalama 2,75 erkek kişi, bir hanede yaşayan aile ortalaması ise 5,5 kişidir. Köyün 1831 tarihinde yaş ortalaması 20,5, hane reislerinin yaş ortalaması 38'dir.

1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 3 artarak 11'e yükselirken, nüfusu ise 3 kişi artarak 25 kişiye çıkmıştır. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 2, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ise 4'dür. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 21, hane reislerinin yaş ortalaması ise 32'ye düşmüştür.

Grafik-33'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-45'de 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-33:

1831'de köyde meslek kaydı yapılan sadece 2 rençber vardır.⁴⁵³ 1841 tarihinde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %39'dur.⁴⁵⁴

Tablo-45: 1831-1841 Batnos Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	8	22
1841	11	25

⁴⁵² 2903 numaralı defter, s.193'te köyün ismi بطناز (Batnaz) şeklinde yazılmıştır. 2956 numaralı defter s.57'de ise باطنو س (Batnos) şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵³ Her iki sayımda da köyün imam ya da muhtar kaydı bulunmamaktadır.

⁴⁵⁴ 7 Çiftçi, 1 Sığırtmaç, 1 Çoban

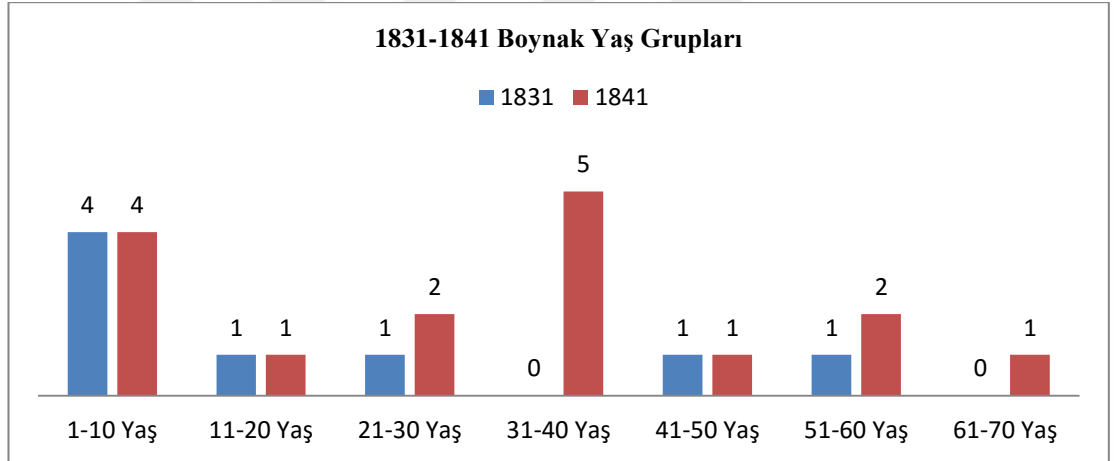
Boynak

Boynak köyünde 1831 tarihinde sadece 2 hane bulunmakta, nüfusu ise 8 kişiden müteşekkildir. 2 hanelik köyün bir hanesinde 7 kişi ikamet etmekteyken, diğer hanede ise 1 kişi yaşamaktaydı. Köyün yaş ortalaması 20, hane reislerinin yaş ortalaması 45'dir.

1841 tarihinde ise köyün hane sayısı 8 artarak 11'e, nüfusu %100 artarak 16 kişiye ulaşmıştı. 1841 tarihinde bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 1,4, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ise 2,8'dir. Köyün 1841 tarihinde yaş ortalaması 31'e yükselmiş, hane reislerinin yaş ortalaması ise 43,6'ya düşmüştür.

Grafik-34'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki yaş grupları, tablo-46'da 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayıları verilmiştir.

Grafik-34:

1831 tarihinde 8 kişilik nüfustan 1 kişinin hizmetkâr olarak meslek kaydı yapılmıştır.

1841'de 16 kişilik köyün ilginç bir şekilde 2 adet muhtara sahip olduğunu görmekteyiz. Buna göre köyün muhtar-ı evveli uzunca boylu, ak sakallı, çiftçi, El-Hac Ahmet veled-i Mehmet 60, muhtar-ı sanisi orta boylu ak sakallı, çiftçi, El-Hac Ahmet, veled-i İbrahim, 58'dir.⁴⁵⁵ 16 kişilik nüfusa sahip bir köyde neden 2 muhtarın olduğu merak uyandırmaktadır.

⁴⁵⁵ BOA, NFS.d. 2956, s.48

1841 tarihinde köy nüfusunun %56'nın meslek kaydı bulunmaktadır. Bu kişilerin %90'ı tarımla işigal etmektedir.⁴⁵⁶

Tablo-46: 1831-1841 Boynak Hane ve Nüfus

	Hane	Nüfus
1831	2	8
1841	8	16

Çuvaş

Çuvaş köyü⁴⁵⁷ 1831 tarihli mufassal nüfus ve icmal defterinde olmayan bir köydür. Buna karşın 1841 ve 1842 tarihli mufassal nüfus defterleri ile tarihi 1841'e yakın olan icmal defterde Çuvaş köyü ve köyde ikamet eden kişilerin kayıtları yapılmıştır.⁴⁵⁸ 1831 tarihinde Kemer köyünde ikamet etmekte olan 6 kişinin "Çuvaşir Aşiretinden" notuyla kayıt edilmiş olduğu görülmüştür.⁴⁵⁹ Nitekim 1831 tarihli 2903 numaralı nüfus defterinde " Kır Sakallı, Rençber, Derviş Ali bin İsmail, 45" şeklinde kayıt edilen kişinin, 1841 tarihli 2956 numaralı nüfus defterinde "Kırca Sakallı, Deveci, Derviş Ali veled-i İsmail, 55" olarak kayıtlı olduğu görülmüştür.⁴⁶⁰ 1841 nüfus defterinde ortaya çıkan Çuvaş köyü, Kemer köyünden göç eden Çuvaşir Aşireti mensupları tarafından kurulan bir köy olmalıdır. Bu durum köyün kimler tarafından kurulduğunu şüpheye yer bırakmaksızın açıklamaktadır.

1841 tarihinde Çuvaş köyünde bulunan hane sayısı 10, nüfus 13 kişidir. Bir haneye ortalama 1,3 erkek kişi düşerken, bir hanede ortalama 2,6 kişi yaşamaktadır. Köy nüfusunun yaş ortalaması 26, hane reislerinin yaş ortalaması 36,7'dir.

Köyde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %61'dir.⁴⁶¹ Çuvaş köyü nüfusunun yaş grupları ve hane sayısı için grafik-35 incelenmelidir.

⁴⁵⁶ 5 Çiftçi, 1 Çoban, 1 Harem Kethüdası, 2 Hizmetkâr.

⁴⁵⁷ 1831 yılında köyün kaydı yapılmadığından 1841 tarihindeki verileri her hangi bir bilgi ile kıyaslayamadık. Köyün adını Türkiye'deki hemen hemen bütün yerleşim yerlerinin eski adlarının yer aldığı www.nisanyanmap.com'da bulamadık. Bunun yanında Tahir Sezen'in "Osmanlı Yer Adları" isimli kitabında Çuvaş isimli bir köy geçmemektedir. 1831 tarihinde köyün kaydı yapılmadığından 1841 tarihindeki verileri her hangi bir bilgiyle kıyas yapamadık

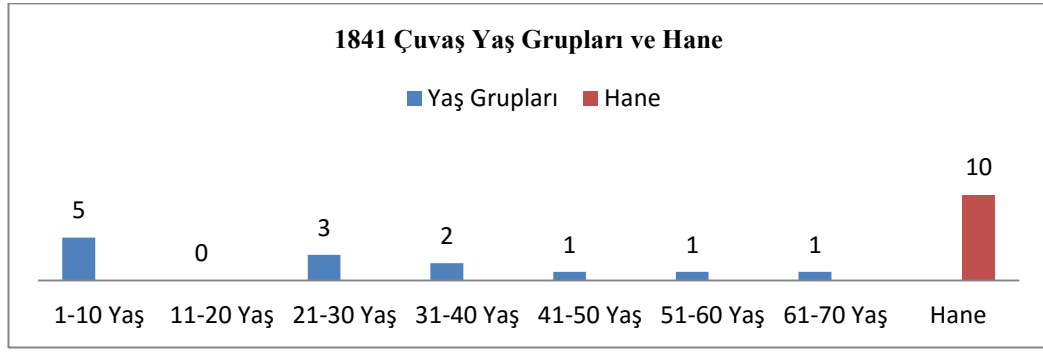
⁴⁵⁸ BOA, NFS.d. 2956,2957. D.CRD.d. 40769

⁴⁵⁹ BOA, NFS.d. 2903, s.192

⁴⁶⁰ BOA, NFS.d. 2956, s.79

⁴⁶¹ 4 Çiftçi, 1 Deveci, 2 Gündelikçi, 1 Kovancı.

Grafik-35:

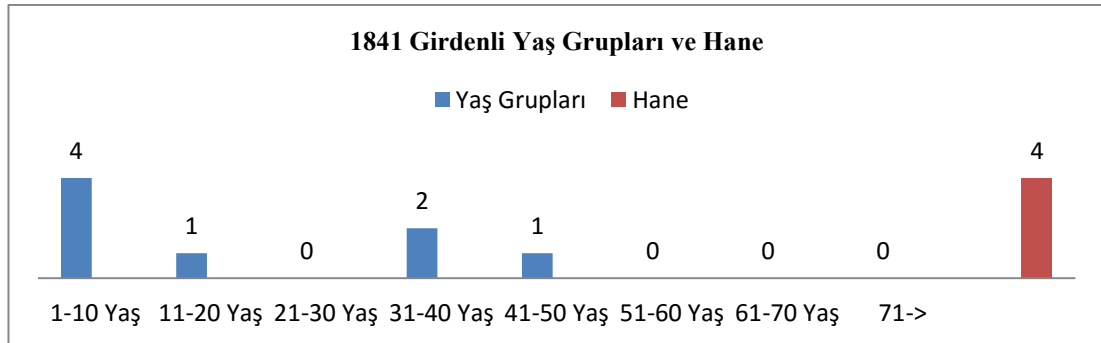

Girdenli (?)

Girdenli köyü⁴⁶² 1831 tarihli 2903 numaralı mufassal nüfus defteri ve 39903 numaralı icmal defterde kaydı olmayan bir köydür. Buna karşın 1841 ve 1842 tarihli mufassal nüfus defterleri ile tarihi bilinmeyen icmal defterde⁴⁶³ Girdenli köyü ve köyde ikamet eden kişilerin kayıtları yapılmıştır.

Köyün sadece 4 hanesi bulunmaktadır. Nüfus ise 8 kişidir. Bir hanede yaşayan erkek kişi sayısı 2, bir hanede yaşayan ortalama kişi sayısı 4'tür. Köyün yaş ortalaması 20, hane reislerinin yaş ortalaması ise 30'dur. Köyde meslek kaydı yapılan nüfusun oranı %50'dir.⁴⁶⁴ Girdenli köyü nüfusunun yaş grupları ve hane sayısı için grafik-36 incelenmelidir.

Grafik-36:

⁴⁶² Köyün adını Türkiye deki hemen hemen bütün yerleşim yerlerinin eski adlarının yer aldığı www.nisanyanmap.com'da aramamıza rağmen bulamadık. Bunun yanında Tahir Sezen'in "Osmanlı Yer Adları" isimli kitabında da köyün ismi geçmemektedir. 1831 tarihinde köyün kaydı yapılmadığından 1841 tarihindeki verileri herhangi bir bilgiyle kıyas yapamadık.

⁴⁶³BOA, D.CRD.d 40769

⁴⁶⁴ 2 Çiftçi, 1 Çoban, 1 Gündelikçi

Tablo 47: 1831-1841 Söke Köyleri Hane, Nüfus, Matlub, Asker⁴⁶⁵

KÖYLER	1831			1841			
	Hane	Nüfus	Matlub	Hane	Nüfus	Asker	
Atburgazı	11	29	10	30	66	0	
Batnos	8	22	12	11	25	1	
Boynak	2	8	3	11	16	0	
Kadı	20	52	24	16	33	6	
Kayas	27	82	37	23	42	4	
Kemer	29	56	35	15	24	1	
Kızıl Kilise	14	27	15	24	17	2	
Kömenos-1 Kebir	20	58	17	18	30	6	
Kömenos-1 Sagir	11	26	12	11	23	2	
Sovuce	59	137	78	63	112	12	
Yörüklü	29	62	35	17	29	7	
Çuvaş	-	-	-	10	13	2	
Girdenli	-	-	-	4	8	1	
Gelebeç	-	-	-	-	2	-	Rum Köyü.
Toplam	230	559	278	253	440	44	

⁴⁶⁵ Toplam rakamlara farklı bir defterde sayımı yapılmış olan bekâr nüfus dâhildir.

2. GAYRİMÜSLİM KÖYLERİ

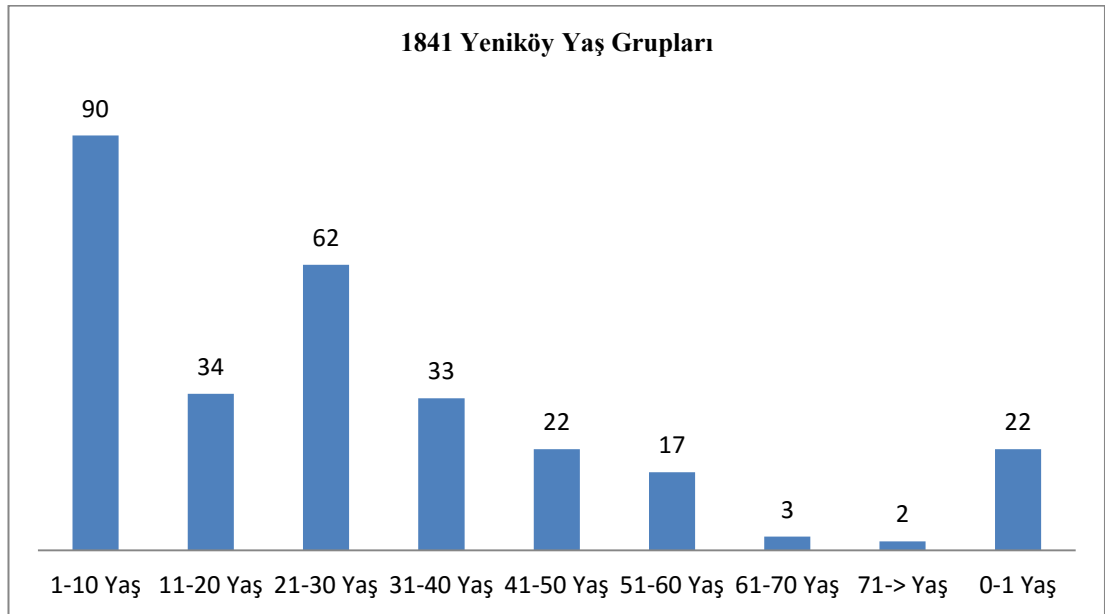
1831 tarihinde Söke kazası köylerinde ikamet etmekte olan gayrimüslim nüfus ile alakalı olarak sağlıklı bilgi verebilecek her hangi bir mufassal nüfus defteri bulunmamaktadır. Bu bakımdan Rum nüfusun köylerde ikamet eden nüfuslarının yaş grupları 1831 tarihiyle karşılaştırılamamıştır.

Yeniköy

Yeni köyün 1841 tarihinde hane sayısı 129'dur. NFS.d. 2959 ve 2960 numaralı defter kayıtlarına göre köyün toplam nüfusu 285 kişidir, bunun 22 tanesi 0-1 yaş bebeklerden oluşmaktadır. 40769 numaralı icmal defterine göre ise köyün hane sayısı 129, nüfusu 268 kişidir.

Buna göre köyde bir hanede ikamet etmekte olan erkek kişi sayısı 2,2 kişiyken, bir hanede ikamet etmekte olan aile ise 4,4 kişiden oluşmaktadır. Köyün yaş ortalaması 23 iken, hane reislerinin yaş ortalaması ise 35'dir. Grafik-37'de köy nüfusunun 1841 tarihinde yaş gruplarına göre tasnifi yapılmış, grafik-38'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-37:

1841 tarihinde köyün kocabaşı “Orta Boylu, Kara Bıyıklı, Acı Yorgi veled-i Miyon, 37’dir.”⁴⁶⁶

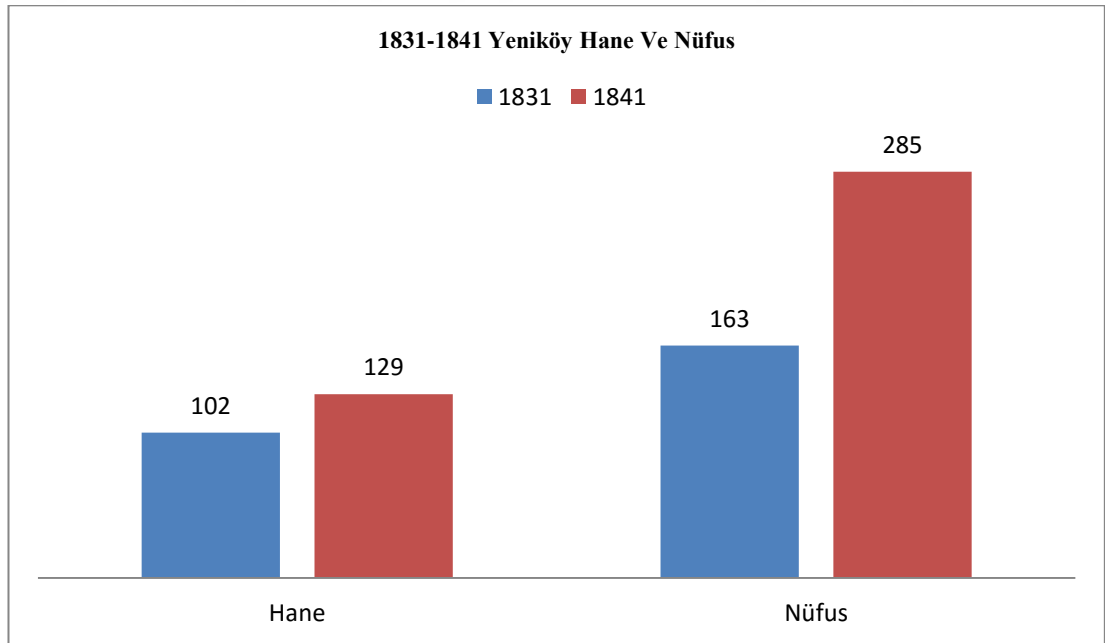
Köyde meslek kaydı yapılan 144 kişi bulunmaktaydı. Bu meslek kayıtlarından başta gelenler %26 ile çiftçi⁴⁶⁷, %23 ile gündelikçi⁴⁶⁸, %15 ile çobanlardır.⁴⁶⁹ Bunun yanında köyde cizyeden muaf olarak 4 kişi bulunmaktadır. Bunların 2’si kilisede ikamet eden papazlar, 1’si ihtiyar, 1’si ise hem ihtiyar hem fakir olduğundan cizyeden muaf tutulmuşlardı.

Köyün genelinde cizye mükellefi olan kişi sayısı 164’tür. Bu orana göre köyün %57,5’i cizye mükellefidir. Köyde cizyesini “Ala” miktarı üzerinden ödeyen hiç kimse yoktur. Cizye ödemekle yükümlü olan reayanın yaş ortalaması 32, en küçük cizye mükellefinin yaşı ise 11’dir.⁴⁷⁰ Tablo-48 vasıtasıyla köyün cizye tasnifi incelenebilir.

Tablo 48: Yeniköy Cizye Mükellefleri

Ala	Evsat	Edna	Toplam
0	121	43	164

Grafik-38:

⁴⁶⁶ BOA, NFS.d. 2959, s.33

⁴⁶⁷ 38 Kişi.

⁴⁶⁸ 34 Kişi.

⁴⁶⁹ 23 Kişi.

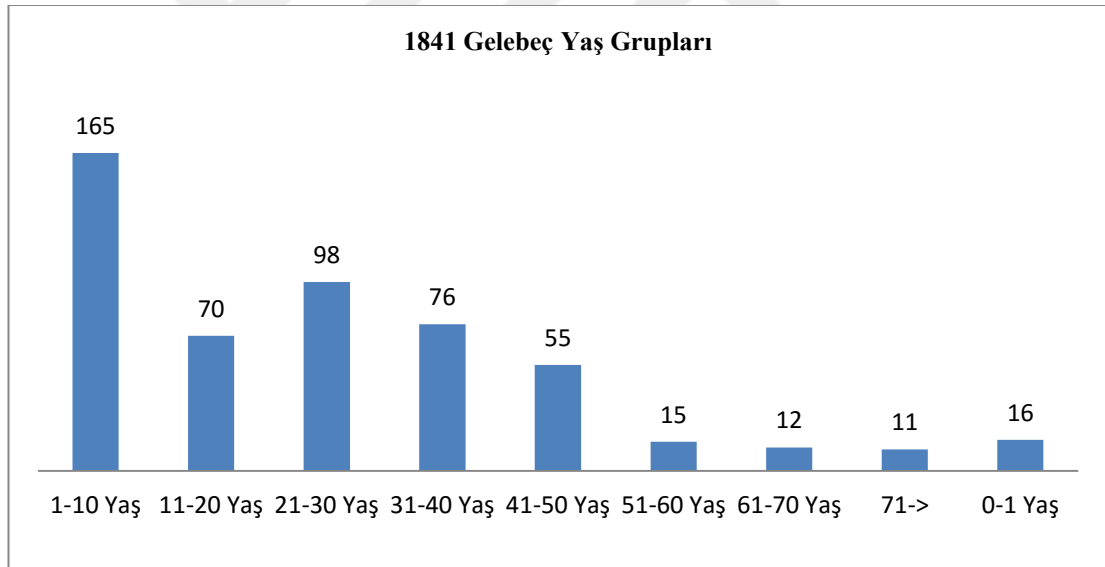
⁴⁷⁰ BOA, NFS.d. 2959, ss.31,33, 35,37,

Gelebeç

Gelebeç köyü nüfus olarak en kalabalık reaya köyüdür. Hane sayısı bakımında da kaza genelinde ikinci sıradadır. 1841 tarihinde köyün hane sayısı 218'dir. NFS.d. 2965 ve 2966 numaralı defterlere göre ise nüfusu 518 kişidir, bunun 16 tanesi 0-1 yaş bebeklerden oluşmaktadır. D.CRD.d.40769 numaralı icmal defterine göre ise köyün hane sayısı 218, nüfusu ise 445 kişidir.

Buna göre köyde bir hanede ikamet etmekte olan erkek kişi sayısı 2,4 kişiyken, bir hanede ikamet etmekte olan aile ise 4,8 kişiden oluşmaktadır. Köyün yaş ortalaması 23,6 iken, hane reislerinin yaş ortalaması ise 38'dir. Grafik-39'da köy nüfusunun 1841 tarihinde yaş gruplarına göre tasnifi yapılmış, grafik-40'da köyün 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-39:

1841 tarihinde köyün kocabaşı uzun boylu, kır bıyıklı, Nikolaki veled-i Konstantin, 45'dir.⁴⁷¹

Köyde meslek kaydı yapılan 284 kişi bulunmaktaydı. Bu meslek kayıtlarından başta gelenler %50 ile çiftçi⁴⁷², %10 ile çoban⁴⁷³, %9 ile

⁴⁷¹ BOA, NFS.d. 2959, s.45

⁴⁷² 141 Kişi.

⁴⁷³ 30 Kişi.

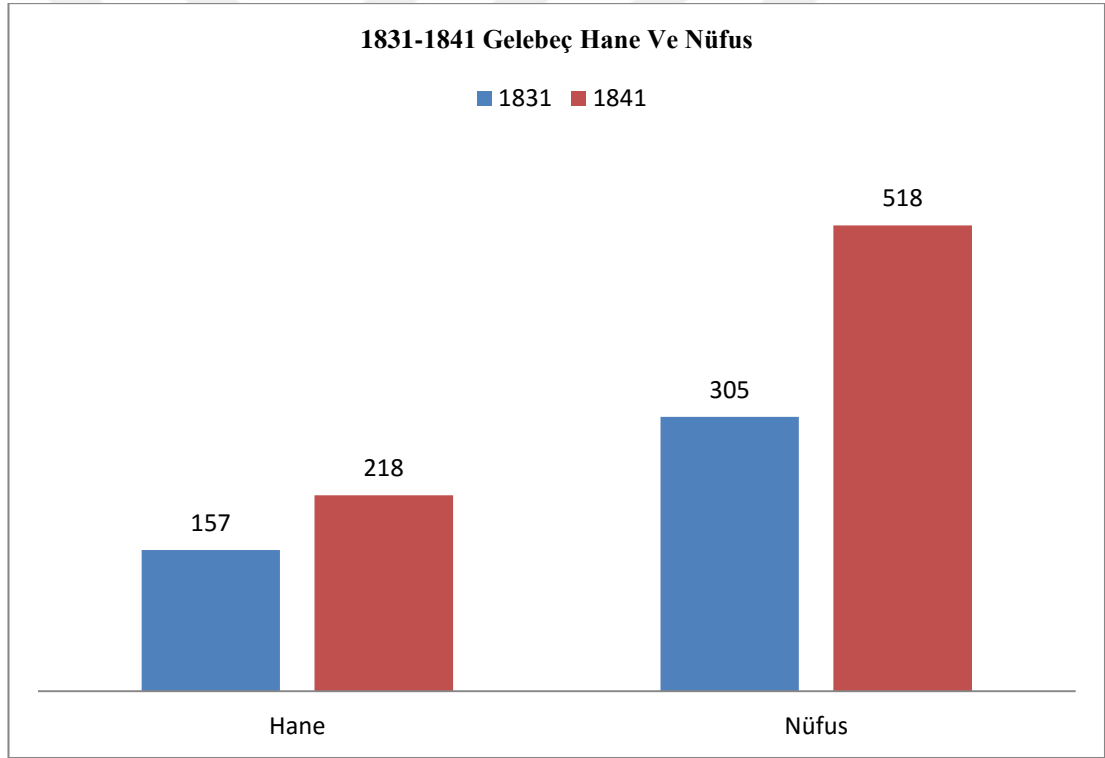
gündelikçilerdi.⁴⁷⁴ Ayrıca köyde cizyeden muaf olan 12 kişi bulunmaktaydı. Bunların 2'si papaz, 8'i yaşlı ve fakir, 1'i topal, 1'i ise çolak olduğu için cizyeden muaf tutulmuştu.

Köyün genelinde cizye mükellefi olan kişi sayısı 318'dir bu durumda köyde ikamet etmekte olan Rum tebaanın %62'si cizye mükellefidir. Cizye mükelleflerinin yaş ortalaması 32, en küçük cizye mükellefinin yaşı ise 11'dir.⁴⁷⁵ Cizye mükelleflerinin tasnifi tablo-49'de verilmiştir.

Tablo-49: Gelebeç Cizye Mükellefleri

Ala	Evsat	Edna	Toplam
9	240	69	318

Grafik-40:

⁴⁷⁴ 26 Kişi.

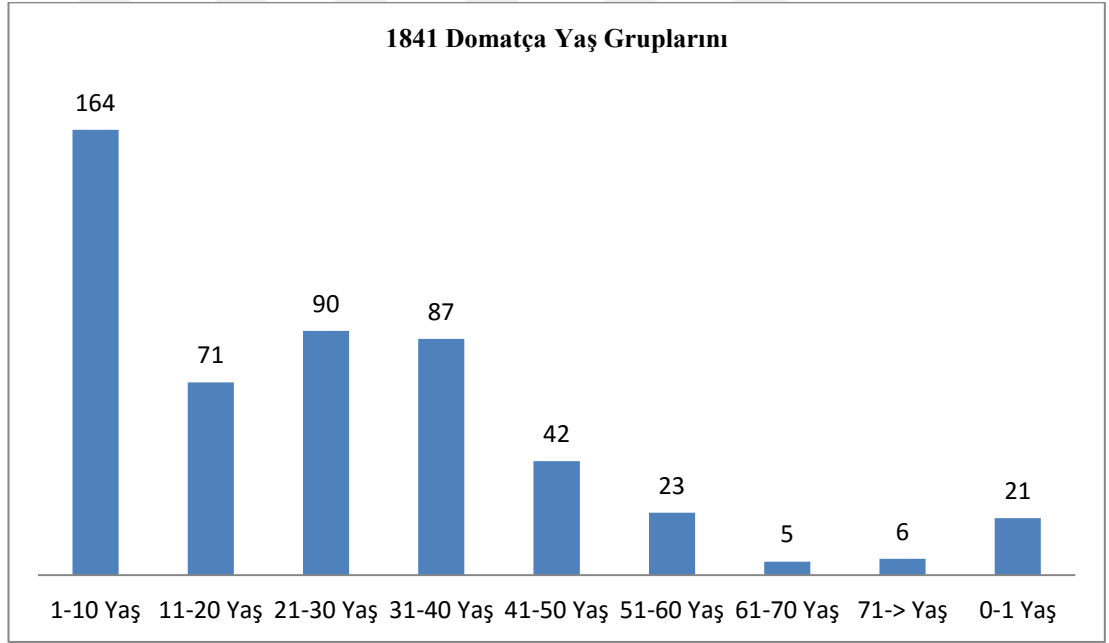
⁴⁷⁵ BOA, NFS.d. 2959, ss.47,48,52, 53

Domatça

Domatça köyü Söke’de Rum reayanın hane sayısı bakımından birinci, nüfus olarak ikinci büyük köyüdür. 1841 tarihinde köyün hane sayısı 232’dir. Köyün nüfusu 509 kişidir, bunun 21 tanesi 0-1 yaş bebeklerden oluşmaktadır. 40769 numaralı icmal defterine göre ise köyün hane sayısı 232, nüfusu ise 427 kişidir.

Buna göre köyde bir hanede ikamet etmekte olan erkek kişi sayısı 2,2 kişiyken, bir hanede ikamet etmekte olan aile ise 4,5 kişiden oluşmaktadır. Köyün yaş ortalaması 23,7 iken, hane reislerinin yaş ortalaması ise 34,9’dur. Grafik-41’de köy nüfusunun 1841 tarihinde yaş gruplarına göre tasnifi yapılmış, grafik-42’de köyün 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-41:

1841 tarihinde köyün kocabaşı “Orta Boylu, Sarı Bıyıklı, Çiftçi, Acı Yorgi veled-i Konstantin Arnebot(?) Oğlu, 40’dır.⁴⁷⁶

Köyde meslek kaydı yapılan 279 kişi bulunmaktaydı. Bu meslek kayıtlarından başta gelenler %40 ile çiftçi⁴⁷⁷, %16 ile çoban⁴⁷⁸, %10 ile

⁴⁷⁶ BOA, NFS.d. 2959, s.75

⁴⁷⁷ 111 Kişi.

⁴⁷⁸ 44 Kişi.

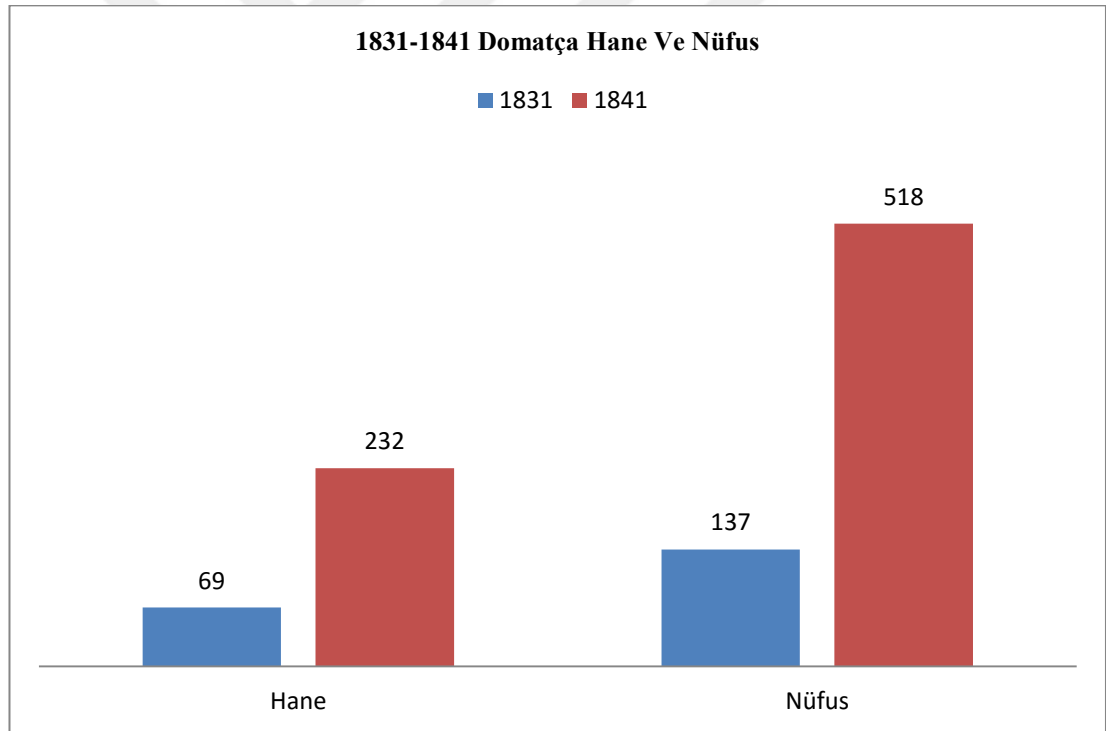
hizmetkârdı.⁴⁷⁹ Ayrıca köyde cizyeden muaf 9 kişi bulunmaktadır. Bunların 2'si papaz, 2'si pasaportlu,3'ü kör, 1'i ihtiyar, 1'ise Kocabaşı hizmetkârı olduğu için cizyeden muaftı.

Köyün genelinde cizye mükellefi olan kişi sayısı 302'dir. Bu orana göre köyün %57'si cizye mükellefidir. Cizye mükelleflerinin yaş ortalaması 32, en küçük cizye mükellefinin yaşı ise 11'dir.⁴⁸⁰ Cizye mükelleflerinin tasnifi tablo-50'de verilmiştir.

Tablo-50: Domatça Cizye Mükellefleri

Ala	Evsat	Edna	Toplam
4	251	47	302

Grafik-42:

⁴⁷⁹ 28 Kişi.

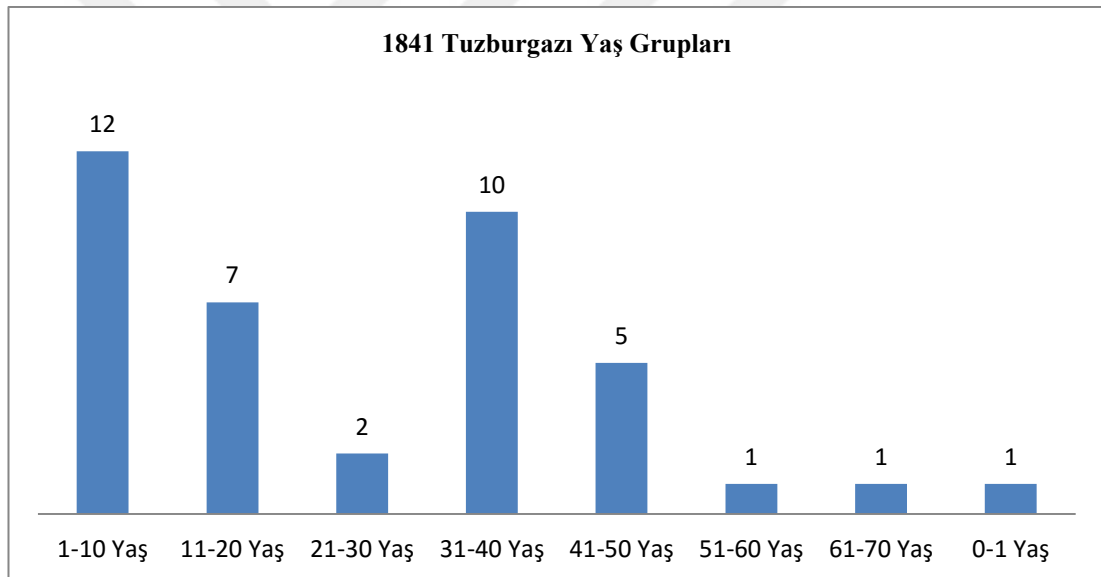
⁴⁸⁰ BOA, NFS.d. 2959, ss.69,73

Tuzburgazı

Tuzburgazı köyünün 1841 tarihinde hane sayısı 19, 2959 ve 2960 numaralı defterlere göre nüfusu 39 kişidir, icmal deftere göre ise köyün nüfusu 40 kişidir. Köyde 1 tane 0-1 yaş bir kişinin kaydı bulunmaktadır. Tuzburgazı Söke kazasının hane ve nüfus bakımından en küçük Rum köyüdür.

Köyde bir hanede ikamet etmekte olan erkek kişi sayısı 2, bir hanede ikamet etmekte olan aile ise 4 kişiden oluşmaktadır. Köyün yaş ortalaması 26, hane reislerinin yaş ortalaması ise 34,8'dir. Grafik-43'de köy nüfusunun 1841 tarihinde yaş gruplarına göre tasnifi yapılmış, grafik-44'de köyün 1831-1841 tarihlerindeki hane ve nüfus sayısı verilmiştir.

Grafik-43:

1841 tarihinde köyün kocabaşı “Uzun Boylu, Ak Bıyıklı, Acı Yani veled-i Nikola Kıbrıslı, 45’dir.”⁴⁸¹

Köyde meslek kaydı yapılan 20 kişi bulunmaktaydı. Bu meslek kayıtlarından başta gelenler %50 ile gündelikçi⁴⁸², %15 ile değirmenci⁴⁸³, %10 ile kovancıdır⁴⁸⁴. Köyde cizyeden muaf 3 kişi bulunmaktadır. Bunların 1’i papaz, 1’i topal, 1’i ise yaşlı olduğu için cizyeden muaf bulunmaktaydı.

⁴⁸¹ BOA, NFS.d. 2959, s.83

⁴⁸² 10 Kişi

⁴⁸³ 3 Kişi.

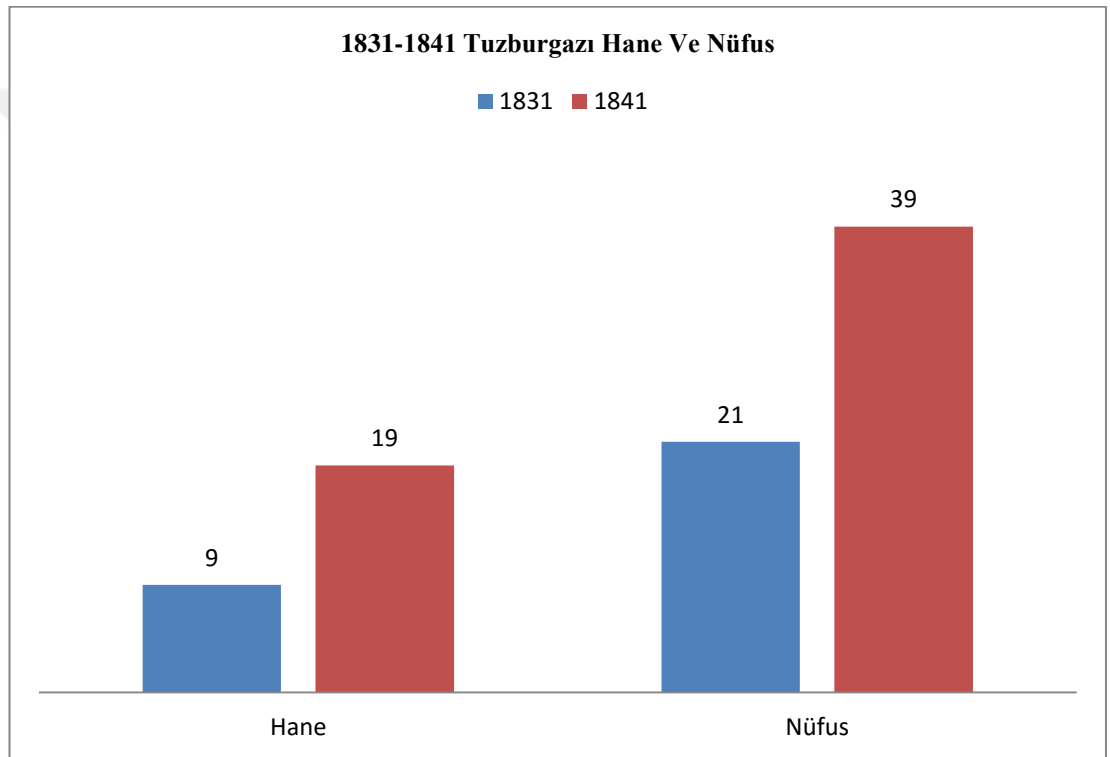
⁴⁸⁴ 2 Kişi.

Köyün genelinde cizye mükellefi olan kişi sayısı 25'dür. Bu orana göre köyün %64'ü cizye mükellefidir. Cizye mükellefi olan nüfusun yaş ortalaması 33, en küçük cizye mükellefinin yaşı ise 15'dir.⁴⁸⁵ Tablo-51'de köyün cizye mükelleflerinin tasnifi incelenebilir.

Tablo-51: Tuzburgazı Cizye Mükellefleri

Ala	Evsat	Edna	Toplam
1	17	7	25

Grafik-44:

⁴⁸⁵ BOA, NFS.d. 2959, s.83

SONUÇ

Temel kaynaklar olarak, 1831-1841/44 yılları arasındaki nüfus kayıtları incelenerek hazırlanan bu tezde, Söke Kazası'nın XIX. Yüzyılın ilk yarısında nüfus ve yerleşim özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan bir tanesi, ele alınan kaynak grubu yani nüfus defterlerinin hem kıymeti hem de problemleri yönleri üzerinde muhakkak surette daha fazla durulmasının zarureti olmuştur. Çünkü bu defterler, kendi türünde eldeki yegâne kaynaklar olmakla birlikte, mükerrer belki müsvedde, mufassal, icmal, aynı tarihe ait farklı veriler içeren, tasnif ve tahrir usulü olarak müteferrik, pek çok farklı defterin varlığı bu kaynakların son derece titiz bir incelemeye tabi tutulmasını elzem kılmaktadır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kazanın idarecileri olan İlyaszade ailesi, zaman zaman merkez ile ters düşmelerine rağmen, XIX. Yüzyıl ortalarında da Söke'deki önemlerini muhafaza etmiş, muhassıllık vazifesini üstlenmişlerdir. Üstelik bu vazife ile beraber Balat, Mandice (Bağarası) ve İneabad (Germencik) gibi Söke çevresinin diğer kazaları da İlyaszadelerin muhassıllık yetkileri altına verilmiştir.

Ele alınan yaklaşık on yıllık verilere göre, Söke Kazası'nın genel nüfusu 1831-1841 arasında artmamış hatta bir miktar düşmüştür. Gayrimüslim nüfusta görülen artışa rağmen genel nüfusun düşmesinin görünen sebebi Müslüman nüfusun azalmasıdır.

Söke Kazası'nda gayrimüslimler sadece sayıca artmamışlar, kazanın ekonomik hayatındaki etkileri de günden güne gelişmeye başlamıştır.

Söke'de bu tarihlerde kaza merkezi büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Söke Kasabası ve Çeltikçi Mahallesi'nden oluşan kaza merkezi içinde büyük ihtimalle Konak Mahallesi de teşekkül sürecini yaşamaktadır. Kazanın köy sayısı da bu süreçte az da olsa artmış, bazı köyler muhtemelen üretim hacmindeki artıştan dolayı çiftlik/köy halini almıştır.

Yüzyılın ilk yarısında bu şekilde bir gelişme ivmesi yakalayan Söke, bundan sonraki dönemde de önemini sürekli artıracak ve gerek verimli toprakları gerekse Batı Anadolu kıyısında kuzey-güney istikametinde çok önemli bir yol kesişim noktası olacaktır.

EKLER

EK-1: 1831 Sığla Sancağı Akçaşehir Aydın Nam-ı Diger Söke Kazası Müslüman Nüfus Defteri NFS.d. 2903

18822

تفصیلاً ایضاً ایضاً نام دیگر سوله
در روز صلعه

نفس قصبه سوله تابع قضا: بریلید

صبا نزل		صبا نزل		صبا نزل		صبا نزل	
اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد
۱۸	۵۵	۱۱	۱۵	۱۸	۵۶	۱۸	۵۶
۲	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲

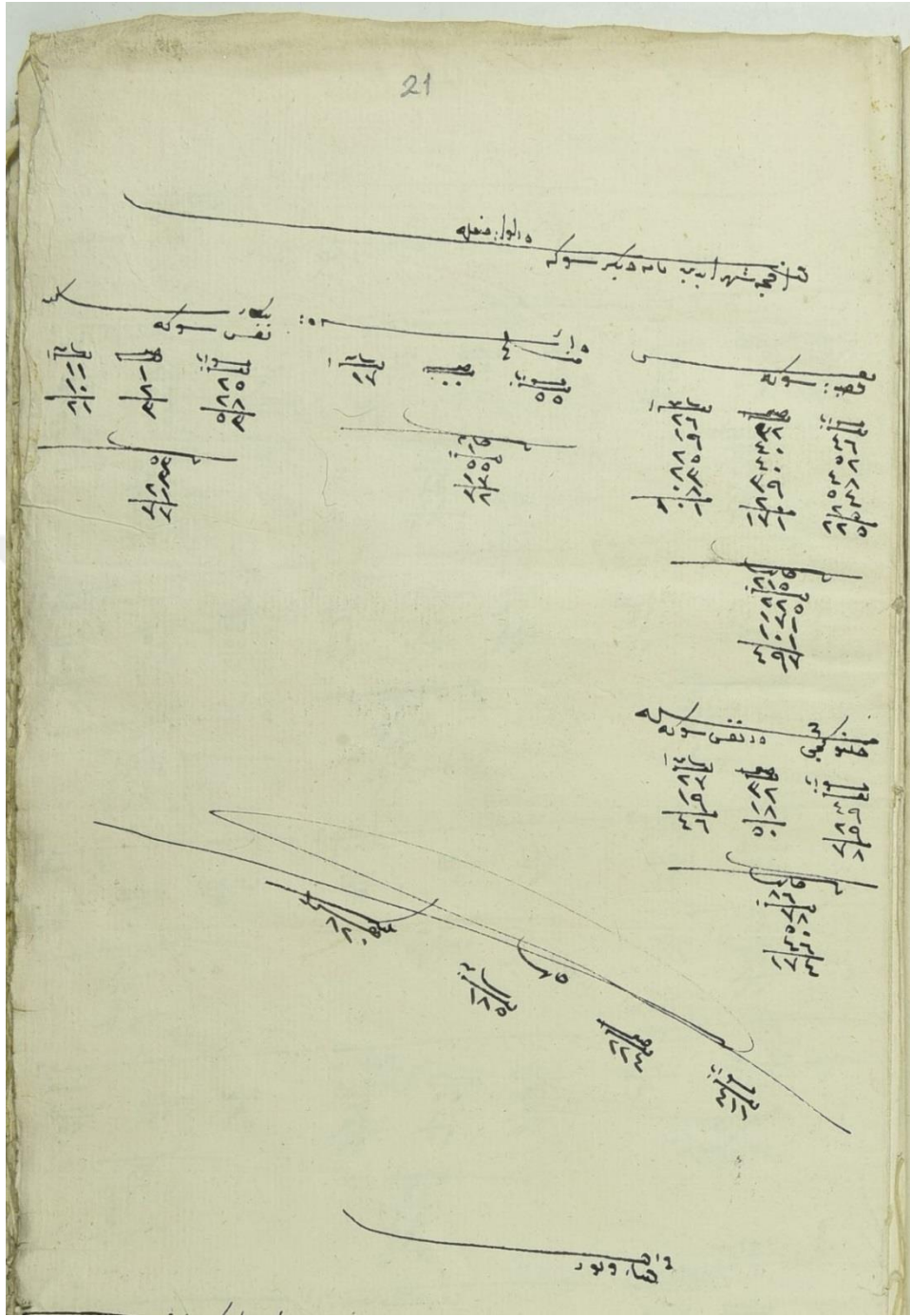
صبا نزل		صبا نزل		صبا نزل		صبا نزل	
اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد	اورنگ آباد ظفر محمد
۱۸	۵۵	۱۱	۱۵	۱۸	۵۶	۱۸	۵۶
۲	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲

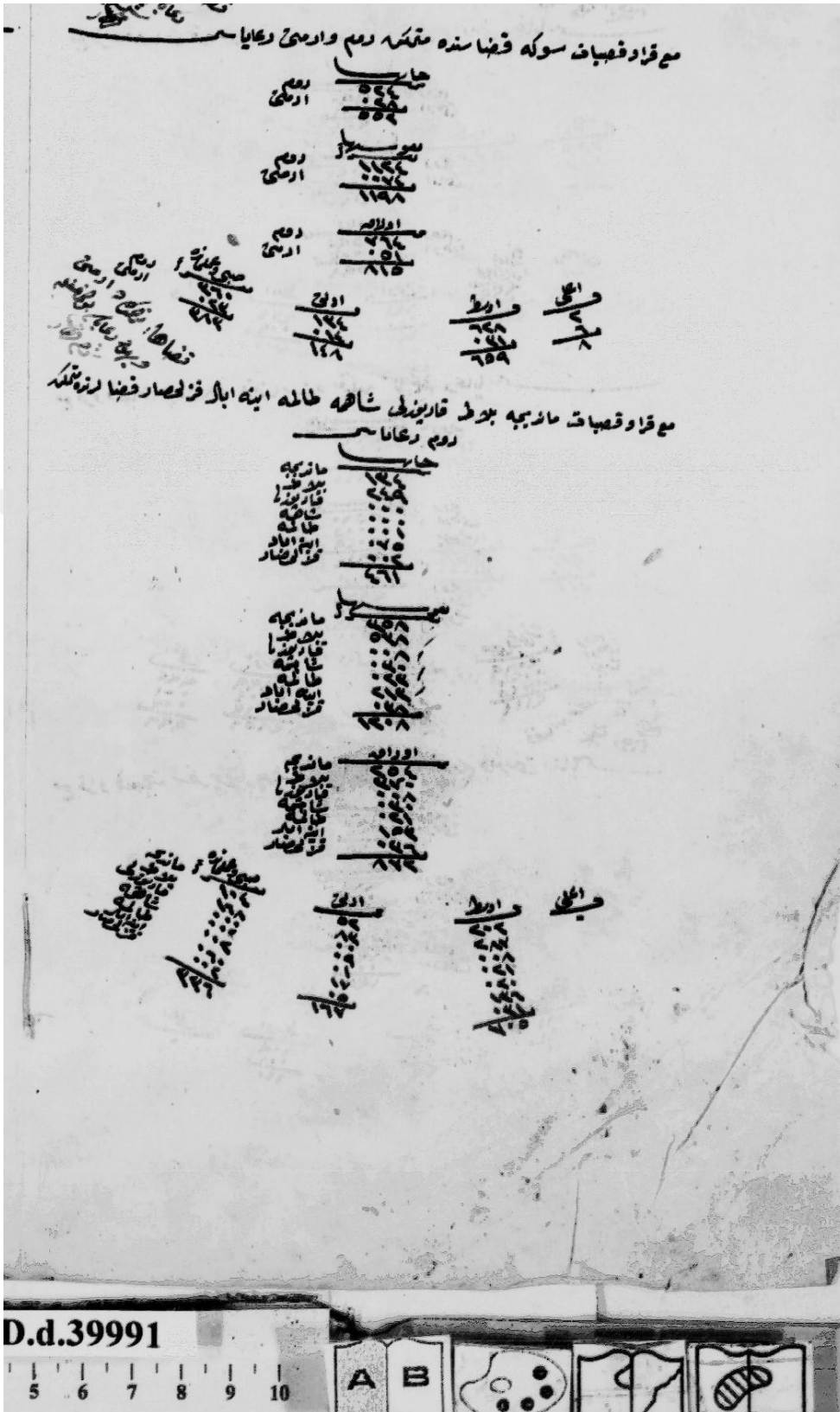
نفا: حركه

هـ	د	ج	ب
دیکر نهدی اوزن بوی زنجی سلیمان ولد ۳۵	دیکر نهدی ذمه بوی زنجی محمد ولد عبداه ۳۰	نهدی ذمه بوی صابریه بقی عده ولد عبداه ۳۱	هاند یولوبه دکانه عالیزه نهدی سوه موصی اوزن بوی زنجی صفالی السلطان محمد زنجی بک ولد فخر الدین ۳۴
عده اوزن بوی زنجی علی ولد عبداه ۳۵	دیکر نهدی اوزن بوی زنجی محمد زنجی سردر ولد عبداه ۳۰	دیکر نهدی ذمه بوی زنجی زنجی زلف ولد عبداه ۳۴	دیکر نهدی اوزن بوی زنجی بغای زنجی ولد عبداه ۳۱

صاف
ادام
کنج بایبچی جراحی
اسنوری ولد
بودکی
صاف

صاف
نیل . اول
اؤنجه بدیلی کنج
کوننه بکجه قطنلی
ولدی اولی
۱۸

تونس اقلاد وضع وناسيب اجراس انقضى وضوحه امراداد اصنافه وضوحه مكانه متعلقه وارثان بوريلان تنظيم حيدر
 ايجايي صفتي نهي حاوي اورني فضايخ انجمنه ايده نم ديكسنگ وندايي فضايخ تيب تنظيم اوقات
 مجلس سوره اعطاسنگ دفتره ك برده لانه دكره لانه

اعضاي

مجلس سوكه فريخ تيب اقلاد بول مجلس

حاکم قضا ابراهيم سواد لور باقر	۶۰۰۰
محصل ايساز و گوري باق افندي باقر	۴۰۰۰
امير خطبه مامور علي افندي	۱۷۰۰
کاتب اول محمد سوره افندي باقر	۱۴۰۰
کاتب ثانی احمد زيني افندي باقر	۱۶۰۰
جمع	۱۹۰۰

باقی کتب باق خطه زيني افندي باقر

یاکنه باق ايساز و گوري باقر

اعضاي قضا مامور محمد اینه اباد قضا مجلس

حاکم مومني ابراهيم باقر	۴۰۰
محصل و کلي کچ زور حسن باقا	۴۰۰
خطبه مامور احمد جيل انا	۸۰۰
وجهه مامور علي باقر انا	۱۵۰
وجهه مامور ايوب زور کچ انا	۱۵۰
جمع	۱۶۰۰

باقی باق ايساز و گوري باقر

اعضاي قضا مامور محمد بلاط قضا مجلس

حاکم افندي حاجي محمد افندي	۴۰۰
محصل و کلي اسماعيل افندي	۴۰۰
خطبه مامور علي باقر انا	۸۰۰
وجهه مامور حسين افندي	۱۵۰
وجهه مامور قاسم باقر اوسو	۲۰۰
جمع	۱۵۰۰

باقی باق ايساز و گوري باقر

مجلس سوكه فريخ تيب اقلاد بول مجلس

۱۵۷۰

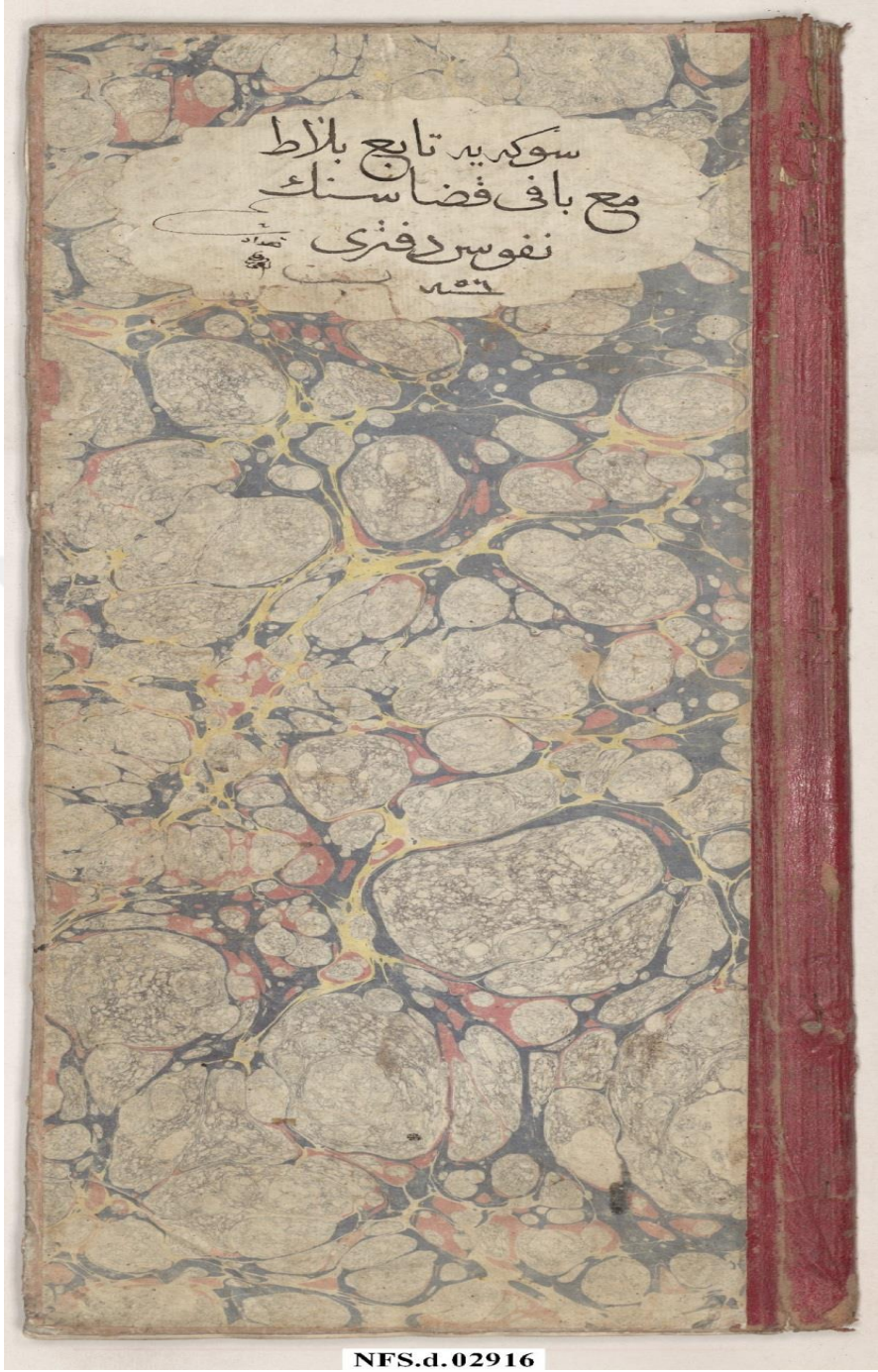
۴۸

سوکة وتوابعها فی ارضه محلی در کاوهالی قریب بنسارند
محمدیان طرفین کلاه و بوظرفین کونو بویه اوزاده قفرین

متوفی صومعی پاشا زاده مدرسین سید محمدنیه بک و احمد بک و محمد بک بر وجه اشتراک عهد نرس اولوز
جماعت قرمانلو و عادی اغلیم معظمی محمد عیسی بک ابرهیم بک سنوی اولوز بک عفری بک الله اولوز بک
انها و قسمن و نظیصه هنیه ایچجه اولوز اولوز ایچجه اولوز ایچجه ایچجه بارویه صومعی
متوفی بالغ اولوز بک با دفتر مرضی ارسال ایلمنه دانه ایمنه و ایمنه قطع ۱۲۰۳

سوکة وتوابعها فی ارضه محلی علی حساب اولوزیه
بک بالورود محلی اولوزیه سید محمدنیه قریه اولوزیه سنو بک اولوزیه اولوزیه
سوکة وتوابعها فی ارضه محلی علی حساب اولوزیه
فوج اطرنه مربوطه اداره اولوزیه ملا سیده استلام اوزاده بی شعل اولوز اولوز ششم ۱۲۰۳

ممن علی ایچ علی بنده محسونا وارد اولوزیه ششم محمد بویه سگاه اقتضای اوش غنی احمدغا واردات می رسه کونو
۵۰۱۶۵

NFS.d.02916

7

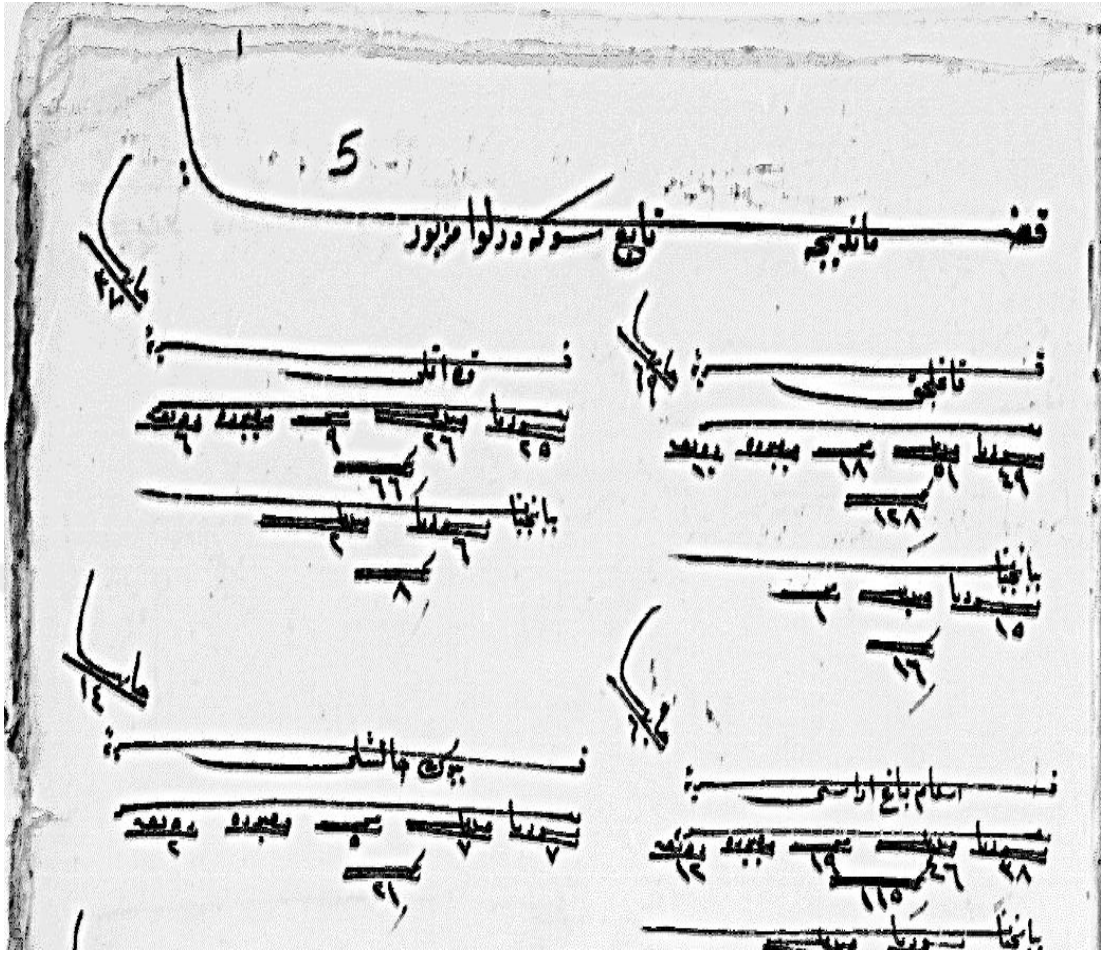
قف اینه آباد تابع سوکم در لواصفه

The image shows a page of handwritten musical notation. At the top, the number '7' is written. Below it, the title 'قف اینه آباد تابع سوکم در لواصفه' is written in Persian/Arabic script. The page contains two systems of musical notation. Each system consists of a vocal line with lyrics and a lower line with rhythmic notation. The lyrics are written in Persian/Arabic script. The rhythmic notation consists of horizontal lines with various symbols and numbers below them, indicating the rhythm of the music. The page is numbered '7' at the top.

10

قضا بلوط مع فانی تابع سکه در لورا: منفه

The image shows a page of handwritten musical notation. At the top, there is a page number '10' and a title in Persian script: 'قضا بلوط مع فانی تابع سکه در لورا: منفه'. Below the title, the page is divided into two columns of musical staves. Each staff contains various notes, rests, and other musical symbols. The notation is written in a traditional style, likely for a specific instrument or vocal line. The paper appears aged and slightly worn.

EK-14. Söke Kaza Merkezi; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Abacıoğlu Halil	Ahmet Ağa
Ahmet Beşe	Ahmet Beşe
Ahmet Çavuş	Alemdar Ahmet
Akçioğlu(?) Mehmet	Atçe Mehmetoğlu Durmuş
Atçalıoğlu Mehmet	Ayrancıoğlu Abdullah
Bacaksız Ahmet	Bayramoğlu Mehmet
Bayramoğlu Ali	Beterli Mehmet
Beşeoğlu Mehmet	Bıçakçı Ali
Boturlu Derviş Ali	Boşnakoğlu Halil
Canikli Hasan	Çakaloğlu Bekir
Çakaloğlu Emet	Çakır Mehmet
Çakır Abdullah	Çamuşcu Burunsuz Halil
Çineliolu Mehmet	Çinçetliolu Mehmet
Çipiloğlu Mehmet	Çineliolu Es-Seyid Mehmet
Çobanoğlu Ali	Çobanoğlu Ali
Çolakbeyoğlu Hasan	Çolak Süleyman
Çolioğlu Hasan	Damat Mehmet
Ganioğlu Hasan	Durnalioğlu Mustafa
Giridioğlu Ahmet	Giridioğlu Mustafa
Hacu Saru	Göçkünoğlu Mestan
Hafizoğlu Molla Ömer	Göledalioğlu İbrahim
Hamzaoğlu Mehmet	Hacı İbrahimioğlu Mehmet
Hasırcıoğlu Ahmet	Hafız Mehmet Alim Efendi
Hazinedarzade Mehmet	Hasırcıoğlu Mustafa
İbrancıoğlu(?) Abdullah	Hergelecioğlu Halil
İnelioğlu Ahmet	İnebatlıoğlu Halil
Kadioğlu Ahmet	Kahveci Alioğlu Mehmet
Kara Ali	Kalyoncuoğlu Ahmet
Kara Bıçak Mehmet	Kara Ahmet
Kara Ahmetoğlu Halil	Karakaşoğlu Ali
Kamçioğlu İbrahim	Kavas Ahmet

Katirci Osmanoğlu Osman	Kayserili Mehmet Ağa
Keleşoğlu Hasan	Kazan Ali
Kılıç Ali	Keçeoğlu İbrahim
Koca Muezzin Mehmet	Kel Mustafa
Koca Semerci Mehmet	Keleşoğlu Mehmet
Kör Alioğlu Mehmet	Keskicioğlu Ali
Köse Beyoğlu Mehmet	Kirli Bekir
Lala Mehmet Ağa	Kolkadioğlu İbrahim
Lülecioğlu Halil	Lala Mehmet
Nalbandoğlu Halil	Mirahur Halil
Oynaklı Ali	Molla Mustafa
Samancioğlu Kara Ali	Moralı\Moravi Edhem
Sarı Katircioğlu Mehmet	Müderrişoğlu Mehmet
Seyyid Mustafa	Ömer Hulusi Efendi
Şehla Muezzinoğlu Ali	Parlıoğlu Hasan
Pehlivan Hüseyin	Sagir Çoban Abdullah
Rumelili Halil	Sarı Hasanoğlu Halil
Tatar Süleyman	Seferihisarlıoğlu Ali
Yunakoğlu Hasan	Seyyid Mehmet
Zincir Çamuşcuoğlu(?) Ali	Sökeliöğlu Mehmet
Zincir Külahlı Mollaoğlu İbrahim	Tahincioğlu Hüseyin
	Tireli Ahmet

EK-15. Çeltikçi Mahallesi; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Altı Bıçak Mustafa	Ali Usta
Arabacı Hasanoğlu Yusuf	Arap Ahmet
Çamuşcu Çakıroğlu Mehmet	Arap Hacı Mehmet
Çelebioğlu İbrahim	Atçalıoğlu Mehmet
Halimoğlu Ali	Balatlıoğlu Hacı Hüseyin
İmamoğlu Mehmet	Bedrioğlu Hüseyin
Kaba Sakal Mehmet	Bekiroğlu Mehmet
Kara Hasan	Bölükbaşıoğlu Mustafa
Karaoğlanın Oğlu Mustafa	Çakmakoğlu Mehmet
Kazar Süleyman Beşe	Çamuşcu Musa
Kel Mehmet	Danabaşoğlu Mustafa
Kel İbrahimioğlu İsmail	Delikanlı Mustafa
Kundakçioğlu İsmail	Derviş Arap Abdullah
Molla Mehmet	Deveci Emiroğlu Mehmet
Mısıri İbrahim	Göçkünoğlu Ali
Muytaboğlu Mustafa	Hacı Mehmet Efendi
Nasuhioğlu Mehmet	Hafız Mehmet
Ocakioğlu Hüseyin	Halimoğlu İbrahim
Oturaklıoğlu Hüseyin	Hamzaoğlu Ahmet
Pehlivan Mehmet	Kel İbrahimioğlu Hüseyin
Sersemioğlu Hasan	Kör Hasan
Suhteoğlu Hüseyin	Köroğlu Ali
Tokmakoğlu Ahmet	Köseoğlu Mehmet
Yarıkoğlanın Oğlu Ali	Muşyakoğlu Mustafa
Zinciroğlu Hüseyin	Oturaklıoğlu Mustafa
	Sakaloğlu Mehmet
	Sapancıoğlu Mustafa
	Sersemioğlu Hacı Hasan
	Topal Ali
	Urgancı Damadı Musa
	Zenci İmamoğlu Ali
	Zincircioğlu Hüseyin

EK-16. Sovuce; Lakap, Unvan, Sifat

1831	1841
Atçeoğlu Mehmet	Ali Beşe
Bağcıoğlu Ali	Baslukoğlu Hüseyn
Bıçakoğlu Mustafa	Bölükbaşıoğlu Ahmet
Çakır Ali	Çakır Ali
Çamuşcu Mehmet	Çataloğlu İbrahim
Dedesizoğlu Mestli(?)	Dağlı Mehmet
Deli Halil	Deli Hasanoğlu Mehmet
Delioğlu Mehmet	Deresizoğlu Mesli(?)
Dirhemsiz Süleyman	Deveci İmamoğlu Ali
Hasıroğlu Yusuf	Deveci Kel Veliöğlu Mustafa
İmamoğlu Mehmet	Deveci Kısa Çolakoğlu Mustafa
İnaçoğlu Yusuf	Dirhemsiz Süleyman
İneabatlı Mehmet	İmamoğlu Hacı Mehmet
Kalaycıoğlu Süleyman	İnelioğlu Hacı Mehmet
Kara Mustafa	Kara Çolakoğlu Mustafa
Kara Paçalı Abdullah	Kara Nasuh
Kara Solak Oğlu Mustafa	Kethüdaoğlu Mehmet
Karaca Mustafa	Osman Kethüdaoğlu Hasan
Karaoğlanın Oğlu Mehmet	Pazarlıoğlu Mustafa
Kocaoğlan Mehmet	Sagir Çoban Mustafa Ali
Koca İmamoğlu Mehmet	Sovucelioğlu Ahmet
Meciroğlu(?) Kerim	Suhteöğlu Ahmet
Nalbandoğlu Mehmet	Takkesizoğlu Deli Mustafa
Pazarlıoğlu Mustafa	Tosunoğlu İbrahim
Savranöğlu Mehmet	Üzümcü Ömeroğlu Hüseyn
Tabanlı Mehmet	Vehbioğlu Abdülkerim
Takkesiz Mehmet	Yantırı Hasan
Yantırı Hasan	
Zeybek Ahmet	

EK-17. Küçük Kömenos; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Dağlı Ahmet	Çamuşcu Balatlı Mehmet
Delioğlu İbrahim	Deli Mehmetoğlu İbrahim
Kuşçuoğlu İbrahim	Hacı Kemioğlu İbrahim
Mandalıyatlıoğlu Mehmet	Koca Dağlı Mehmet
Suhteoğlu Hüseyin	Kuşçuoğlu İbrahim
	Mandalıyatlıoğlu Mehmet

EK-18. Büyük Kömenos; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Hacı Bekiroğlu Mehmet	Abdullohoğlu Mehmet
Kara İsmail	Çataloğlu Kara Hüseyin
Koca Hüseyin	Danacioğlu Mehmet
Köle Osman	Gökoğlu Hüseyin
Tosbaş Mehmet	Topal Ali

EK-19. Boynak; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Arap Ali	El-Hac Ahmet
Deli Hasan	Göçkün Ali
Salıoğlu İsmail	İmamoğlu Mustafa
	İnelioğlu İbrahim
	Sagır(Küçük) Said

EK-20. Atburgazı; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Avcı Kadioğlu Hüseyin	Batakçı Mehmet
Beyoğlu Ahmet	Beşeli Mustafa
Cılızoğlu Mehmet	Çolak Mehmet Ali
Çakıroğlu Mustafa	El-Hac Yusuf
Emir Alioğlu Ali	Sovuceli Mehmet
Kara Veli	Yörük Mustafa

EK-21. Batnoz; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Argallioğlu Hasan	Çobanoğlu Hüseyin
Çobanoğlu Mehmet	Genç Oğlanınoğlu Mustafa
Hamzaoğlu Ali	Hacı İbrahimioğlu Mehmet
Koca süleyman	Karakaşoğlu Mustafa
Sarioğlu Mehmet	Nalbandoğlu Mustafa
Uzun Delioğlu Ahmet	

EK-22. Kızıl Kilise; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
İkizoğlan Oğlu Mehmet	Akbaşoğlu Mehmet
İmamoğlu Mehmet	Avcı Kadioğlu Ali
Karaoğlan Hasan	İkizoğlu Mehmet
Muzır(?) Mustafa	İmamoğlu Ahmet
Tokmakoğlu Ahmet	Kara Koyunoğlu Mustafa
Zincir Akbaşı Mehmet	Kel Mehmet
Zincir Deli Mehmet	Terzioğlu Mehmet
	Topal Ahmet

EK-23. Kayas; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Arapoğlan Mehmet	Çakıllı(?) Bekiroğlu Mustafa
Çallı Bekir	Çobanoğlu Mustafa
Deli İsmail	El-Hac Bekir
Gök Göz Ali	Gök Göz Bekir
Kırıkioğlu İsmail Kethüda	Haliloğlu İsmail
Talaklı Ali	İbrahimioğlu İbrahim
	İmamoğlu Mustafa
	Kabarıkioğlu İbrahim
	Kirli Ali
	Koca Kel Mehmet
	Tahanoğlu Ali

EK-24. Kemer; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Çakır Ali	Berberoğlu Ahmet
Çırakoğlu Ahmet	Çırakoğlu Ahmet
Derviş Ali	Devecioğlu Halil
Mızraklı Ali	Mızraklı Kara Ali
Tat(?) Ahmet	Rençberoğlu Osman
Teke İbrahim	Seyidoğlu Hüseyin
Yörükoğlu Mehmet	Şemsioğlu Ömer

EK-25. Kadı; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Bekiroğlu Salih	Abacioğlu Halil
Çalmuk Halil	Altı Parmak Ali
Çelbioğlu(?) İbrahim	Arap Kara Musa
Çineabatlı Ali	Bardakçioğlu Mustafa
Deli Hasan	Kamçioğlu Hacı İbrahim
Dimetokalı Musa	Kel Hasanoglu Hasan
Kara Hasan	Kirişoğlu Halil
Kirişoğlu Halil	Kirlioğlu Mehmet
	Muhallimoğlu Mehmet

EK-26 Yörüklü; Lakap, Unvan, Sıfat

1831	1841
Ali Bey Oğlu Ahmet	Alemdar Ahmet
Anbakoğlu Mehmet	Azman Mustafa
Arapoğlu Durmuş	Balcioğlu Ali
Balcioğlu Ahmet	Çuvaşoğlu Hasan
Çakır Mehmet	Devecioğlu Hasan
Çuvaşoğlu Hasan	Hacioğlu Hasan
Deli Hüseyin	İnyanoğlu Mehmet
Giritlioğlu Mehmet	Kara Ahmetoğlu Mehmet
Hocaoğlu Hasan	Kaşıcıoğlu Mehmet
Kaşıkçioğlu Mehmet	Kürtoğlu Hüseyin
Mahmutoğlu Halil	Mahmutoğlu Halil
Mavioğlu Hüseyin	
Şadakoğlu Mustafa	
Türkmen Kara Mehmet	

EK-27. Girdenli; Lakap, Unvan, Sıfat

1841
Deveci Mehmetoğlu Mehmet
Sagır Osman

EK-28. uvaş; Lakap, Unvan, Sıfat

1841
Bacaksızoğlu İsmail
Kara İmamoğlu İbrahim
Koca Alioğlu İsmail
Köseoğlu Ömer

EK-29. Söke'de Kullanılan İsimler

	1831	1841		1831	1841		1831	1841
Abdi		1	Hasan	108	74	Ömer Lütfi		1
Abdul	1		Hasan Ali	3	4	Raif	1	2
Abdullah	23	24	Hasan Hüseyin		1	Resul		2
Abdulrahim		1	Hayıt		1	Reşid	1	
Abdül Fettah		1	Hıdır		1	Rüstem	1	
Abdülhalim	1		Hüdavirdi	1	1	Sadullah	1	
Abdülkadir		1	Hüseyin	110	100	Said	5	7
Abdülkerim	1	3	Hüseyin Ali		1	Said Ali	1	
Abdülrahman		1	Hüseyin Hüsnü		1	Said Mahmud	1	
Abdülrezzak	1		İbrahim	99	64	Said Mustafa	1	
Ahmet	112	95	İdris	1		Said Yusuf	1	
Ali	142	113	İlyas	1		Salih	16	17
Ali Said		1	İsa	2	3	Saru	1	
Arap	1		İsmail	34	30	Selim	6	2
Arif	1	2	Kadri	1		Seyfi Ali	1	
Arif Ahmed		1	Kasım		1	Süleyman	32	38
A'ta	1		Kazım		1	Şaban	3	
Bayram	1		Kerim	1		Şerif Ali	1	1
Bekir	11	7	Küçük Çavuş	1		Şerif Mehmet	1	
Berke	1	1	Mahmud	9	6	Tahir		2
Bilal	1	2	Mavi	3	2	Talib		2
Cafer	2	1	Mehmed	323	283	Veli	5	5
Cumali	1		Mehmed Ali		4	Veli Ahmed	1	1
Çelebi	1		Mehmed Alim	1	1	Veli Alaattin		1
Derviş		4	Mehmet Sırrı		1	Veli Hüseyin	1	2
Derviş Ahmed		1	Mehmet Emin		1	Veli İsa		1
Derviş Ali	2		Mehmet Hurşit		1	Veliiddin		2

Derviş İbrahim		1	Mehmet Seyid		1	Yahya		1
Durmuş	1	3	Mehmet Şakir		1	Yakup		1
Durmuş Ali	6		Memiş	1	2	Yusuf	18	15
Ebubekir		4	Mercan	10	12	Zekeriya	1	2
Edhem		1	Mestan	5	2			
Emet	2	2	Mesud	1	1			
Emir		2	Murtaza		1			
Emir Ali		1	Musa	9	8			
Habib		1	Mustafa	179	133			
Hacı		1	Mustafa Ali	1	2			
Hafız Arif		1	Naci		1			
Halil	44	36	Nasuh	3	3			
Halim	1		Nasuh Mehmet		1			
Hamdi		2	Nazif		1			
Hamid		1	Osman	35	28			
Hamza	1	1	Ömer	18	9			
Hamza Ali	1		Ömer Hulusi		1			

Harita 1. Küçük Asya 1535, Michel Servet.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5963960m/f1.item.r=minor%20asia> (15.04.16)

Harita 2. Küçük Asya 1652, Jean Pruthenus Somer

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84913353/f1.vertical.r=minor%20asia%20carte> (15.04.16)

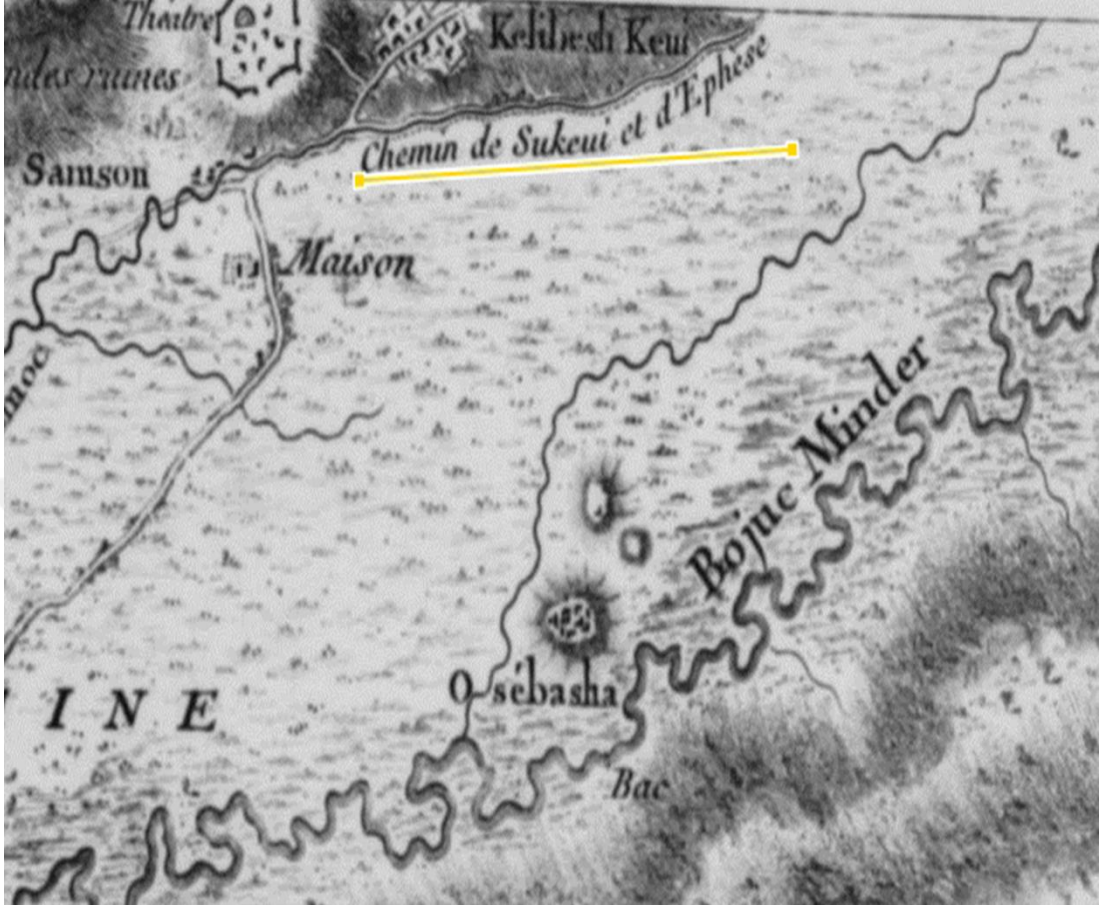
Harita-3: Küçük Asya 1756, Didier Robert de Vaugondy

[:http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962795t/f1.vertical.r=minor%20asia%20carte](http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962795t/f1.vertical.r=minor%20asia%20carte)
(15.04.16)

Harita 4. Söke Yolu 1784, Antik Şehirler Haritası, Francois Kauffer

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8592817f.r=Pr%C3%A8ne> (15.04.16)

Harita 5. Söke ve Köyleri 1816, Büyük Menderes Nehri Haritası, William Martin Gell

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494191z.r=maender%20carte> (15.04.16)

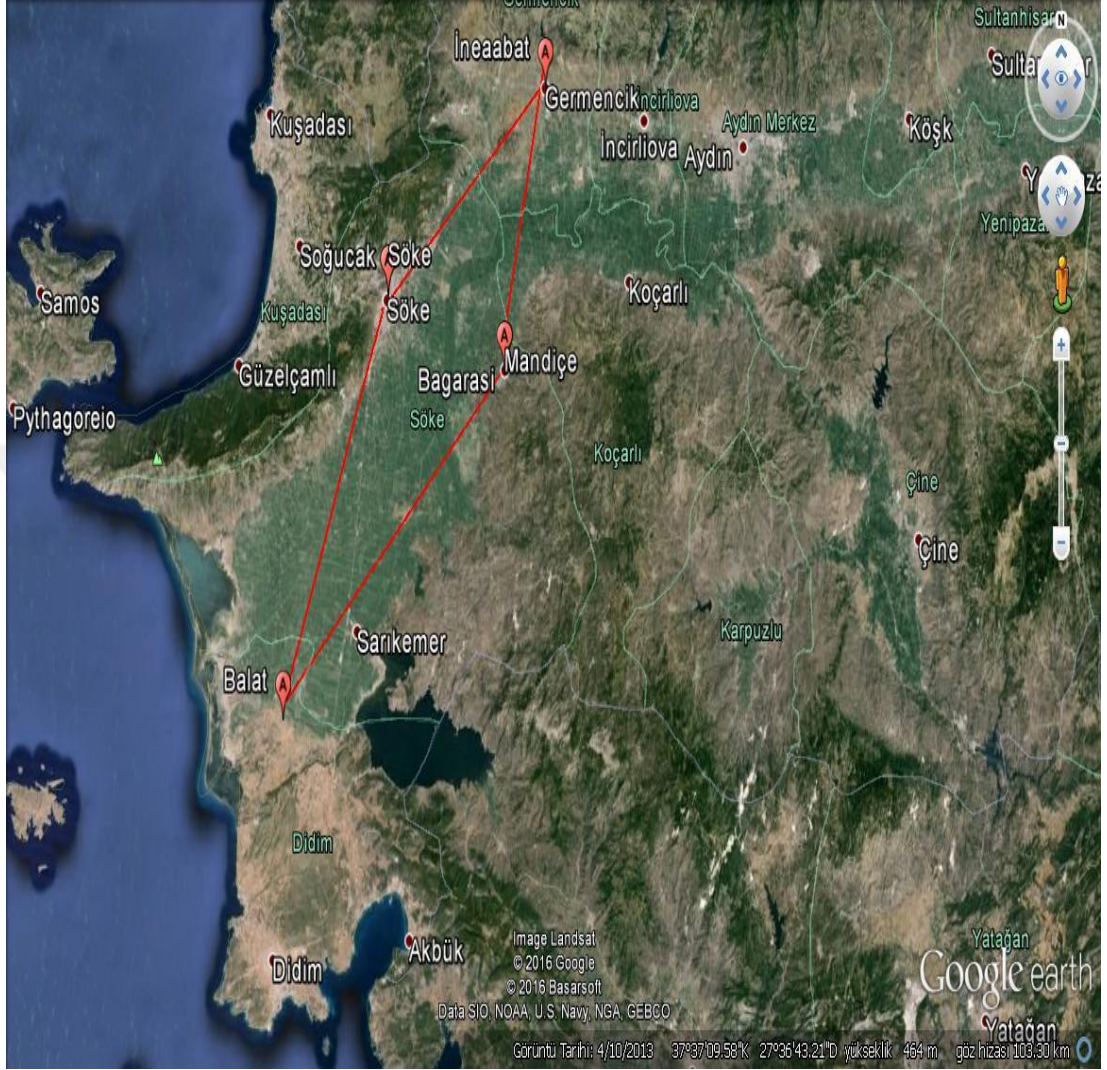

Harita 6. Küçük Asya Haritası 1830, William Martin Leake

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530986181.r=william%20martin%20leake> (15.04.16)

Harita 7. 1840'larda Muhassılık Bölgesinin Google Earth Yardımıyla Yapılan Günümüzdeki Harita Görüntüsü

KAYNAKÇA

A-ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Ve İcmal Defterleri

BOA, Nüfus Defteri (Nfs.d.) 2903 H.1246; 2906 H.1246; 2908 H.1246; 2909 H.1259; 2956 H.1256; 2957 H.1257; 2958 H.1256; 2959 H.1256; 2960 H.1246; 2916 H.1256; 2918 H.1256; 2919 H.1256; 2920 H.1256; 2928 H.1256; 2931 H.1256; 2932 H.1256; 2949 H.1256; 2965 H.1257; 3188 H.1260.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ceride Odası Defterleri

BOA, Ceride Odası Defterleri (D.CRD.d.); 40068 H.1246; 39903 H.1246; 39991 H.1246; 40769 Tarihsiz.

BOA, ALİ EMİRİ ABDÜLHAMİD I.

AE. SABH.I 215\14226

CEVDET DAHİLİYE

C.DH 228

İRRADE DAHİLİYE

İ.DH 106

KAMİL KEPECİ TASNİFİ DEFTERLERİ

KK.d 5789\11

MASARİFAT MUHASEBECİLİĞİ DEFTERLERİ

ML.MSF.d 1354

MECLİS-İ VÂLÂ RİYASETİ BELGELERİ

I.MVL. 281\11003

SADERET MEKTUBİ KALEMİ EVRAKI

A MKT. 18\10

B-SÖZLÜKLER

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, 26. Baskı, Aydın Kitapevi, Ankara, 2010.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993

SAKAOĞLU, Necdet, Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985

C- KİTAPLAR

AKIN, Himmet, “Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma” Ankara, 1968.

BACCI, Massimo Livi, “Avrupa’da Nüfus Hareketleri”, (Çev., M. Timuçin Bender), Literatür Yayınları, İstanbul, 2009

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus Ve Arazi Tahrirleri”, Güven Basımevi, İstanbul, 1941

BAYKARA, Tuncer, “Aydınöğlü Gazi Umur Bey”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990

BAYKARA, Tuncer, “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdari Taksimatı”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968

BEHAR, Cem (Ed.), Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1927, DİE, Ankara, 1996

BERKES, Niyazi, “Türkiye’de Çağdaşlaşma”, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2016

CAVİD, İbrahim, “Aydın Vilayet Salnamesi R.1307- H.1308”,(Hazırlayan. Murat Babuçoğlü, Cengiz Eroğlü, Abdülkerim Şahin), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010

CİLLOV, Haluk, “Nüfus İstatistikleri Ve Demografinin Genel Esasları”, Sermet Matbaası, İstanbul, 1960

ÇADIRCI, Musa, “1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma”, İstanbul, 1980

ÇADIRCI, Musa, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal Ve Ekonomik Yapıları,” Türk Tarih Kurumu, İstanbul, 1991

ÇAKMAK, M. Suat, “Söke 1930”, Söke Belediyesi Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları: Kitap-1, İstanbul, 2013

DALGIÇ, İsmail, “Söke Tarihi, Coğrafyası, Ekonomisi, 2.Baskı, Söke, 2003

- EVLİYA ÇELEBİ, “Seyahatname”, Devlet Matbaası, Cilt: IX, İstanbul, 1935.
- EMECEN, Feridun, ”XVI. Asırda Manisa Kazası”, TTK, Ankara, 1989
- ERDEM, Hakan, “Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909”, çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004
- Eryılmaz, Bilal, “Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi”, Risale, İstanbul, 1990
- GÖYÜNÇ, Nejat, “XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969
- GÜLSOY, Ufuk, “Osmanlının Gayrimüslim Askerleri”, Timaş, İstanbul, 2010
- GÜN, İsmail ve Ahmet Özdemir, “Söke Tarihi Ve Coğrafyası”, CHP Basımevi, Aydın, 1941
- GÜNEŞ, Günver, Alper Tunga Göçmen, “M. Ali Asrav’ın Anılarında Yakın Tarihte Söke ve Sökeliler”, Yeni Söke Gazetesi Kültür Yayınları; 1, Söke, 2015
- İNALCIK, Halil, “Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1 Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişme”, Türkiye İş Bankası Yayınları, 50. Baskı, İstanbul, 2012
- İNALCIK, Halil, “Doğu Batı Makaleler II”, Doğu Batı, Ankara, 2008
- İNALCIK, Halil, Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu”, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2012
- İPEK, Nedim, “İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler”, Serander Yayınları, İstanbul, 2006
- KARAL, Enver Ziya, “Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831”, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1995
- KARAL, Enver Ziya, “Tanzimat-ı Hayriye Devri (1839-1856)”, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 1999
- KARPAT, Kemal, “Osmanlı Nüfusu 1830-1914”, 2. Baskı, Timaş, İstanbul, 2010
- KASABA, Reşat, “Osmanlı İmparatorluğu Ve Dünya Ekonomisi On Dokuzuncu Yüzyıl”, çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 1993
- KUHRT, Amelie, “Eski Çağ’da Yakındoğu Cilt II”, çev. Dilek Kurt, , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Menteşe Sancağı 1830(Nüfus Ve Toplum Yapısı)”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010

- ORTAYLI, İlber, “Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840- 1880)”, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008
- ORTAYLI, İlber, “Türkiye Teşkilat Ve İdare Tarihi”, Cedid Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 2012
- ORTAYLI, İlber, “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı”, Timaş, 34. Baskı, İstanbul, 2012
- QUARTAERT, Donald, Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922, çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2011
- PAMUK, Şevket, 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1990.
- SEZEN, Tahir, Osmanlı Yer Adları, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay. Nu:21, Ankara, 2006
- TELCİ, Cahit, Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir Ayasuluğu, Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları, İstanbul, 2010
- TİMUR, Taner, Osmanlı Toplumsal Düzeni, İmge Kitapevi, İstanbul, 1994
- TOLEDANO, Ehud R. , Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890, çev. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994
- TUĞLACI, Pars, Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985
- UBİCİNİ, M.A, Türkiye 1850 Cilt.1, çev. Cemal Karaağaçlı, Tercüman, İstanbul, 1977
- ULUÇAY, Çağatay, Atçalı Kel Mehmed, Ötüken Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul, 2013
- WITTEK, Paul, Menteşe Beyliği 13- 15. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik, çev. Orhan Şaik Gökyay, TTK, Ankara, 1937
- YALÇINKAYA, Kerim, “Ağalar Memleketi Söke”, Söke, 2009
- YERASİMOV, Stefanos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye 2 Tanzimat’tan 1. Dünya Savaşına, çev. Babür Kuzucu, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1975

D- MAKALELER

AKBAYAR, Nuri, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Nüfusu”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985

AKYILDIZ, Ali, “Muhtar” TDVİA, Cilt:31, 2006, ss.51-53

ALGAR, Hamid, “Molla” TDVİA, Cilt:30, 2005, ss.238-239

AYDIN, H. Veli, “Timar Sisteminin Kaldırılması Süreci Ve Bazı Değerlendirmeler,” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM), Sayı:12, Ankara, 2001, ss.65-104

AYDIN, Mahir, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1990, ss. 81-106

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, I-II, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1941

BAYKARA, Tuncer, ”Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, İzmir, 1999

BERBER, Ferhat, “Manisa’da Ayan Soyundan Son İdareci: Saruhan Kaymakamı Mehmed Sadık Bey”, C.B.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:3, Manisa, 2015, ss.291-304

BAŞAR, Fahamettin, “Fetret Devri” TDVİA, Cilt:12, 1995, ss.480-482

BİLGİ, Nejdet, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında,” Türk Yurdu, Cilt: 19-20, Sayı:148-149, Manisa, 1999-2000, ss. 117-124.

BİLGİ, Nejdet, “1842 yılında Saruhan Sancağının Nüfusu ve İdari bölünüşü”, Manisa Araştırmaları, Cilt.1, Manisa, 2001, ss.82-122

BOZKURT, Nebi, “Nüfus” TDVİA, Cilt:33, 2007, ss.293-294

ÇİÇEK, Kemal, “Osmanlılardan Önce Akdeniz Dünyasında Yapılan Tahrirler”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Sayı:6, Ankara, ss. 51-89

ÇİMEN, Adnan, “Sayım, Kayıt Düzeni Ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı Nüfus Hizmetleri”, Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012, s.183-216

DIYANET İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “Kocabaşı”, TDVİA, Cilt:26, 2002, ss.140-141

EMECEN, Feridun, “Balat”, TDVİA, Cilt:5, 1992, ss. 4-7 (16.05.16)

- EMECEN, Feridun, "Aydın", TDVİA, Cilt:4, 1991, ss.235-237
- ERKAL, Mehmet, "Cizye", TDVİA, Cilt:8, 1993, ss. 42-45
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Hane", TDVİA, Cilt.15, 1997, ss.552-553
- İNALCIK, Halil, "Osmanlılar'da Cizye", TDVİA, Cilt:8, 1993, ss. 45- 48
- İNALCIK, Halil, "Timar" TDVİA, Cilt:41, 2012, ss.168-173
- İNALCIK, Halil, "Tanzimatın Uygulanması Ve Sosyal Tepkiler" Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2012, ss.169-197
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Kapı Halkı", TDVİA, Cilt:24, 2001,
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Osmanlı Esas Yapılmasının Bozulması ve Islahı Üzerine Bazı Gözlemler", Türkler Ansiklopedisi, Cilt: IX, Ankara, 2002,
- ISSAWİ, Charles, "Population and Resources in Ottoman Empire and Iran", Studies in the Eighteenth Century Islamic History (Ed. T.Naff, R. Owen), Feffer and Simon Inc. Co, Londra, 1977
- KOÇ, Yunus, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi ve Tahrir Defterleri, Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş Meselesi Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları Seminer Ve Kongre Serisi – No: 1, Bilecik, 2009,
- KÖPRÜLÜ, F. Orhan, "Bey", TDVİA, Cilt:6, 1992, Küçük, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi Ve Tanzimat", Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2012,
- MCCARTHY, Justin, "Muslims In Ottoman Europe; Population From 1800 to 1912" Nationalities Papers, Vol.28, No:3, 2000
- MERÇİL, Erdoğan, "Menteşeoğulları", TDVİA, Cilt:29, 2004,
- ÖZ, Mehmet, "Tahrir", TDVİA, Cilt:39, 2010,
- ÖZ, Mehmet, "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik, (Ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk), DİE Yayını, Ankara, 2000,
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Redif", TDVİA, Cilt:34, 2007,
- ÖZCAN, Ahmet, "Osmanlı Devletinde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi 1839", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:32, Sayı:53, 2013.
- ÖZGÜN, Cihan, "Batı Anadolu'da Tarımsal İşgücü Ve Ücretler (1844-1914)," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5 Sayı:22, 2012, ss.319-331

- ÖZKAYA, Yücel, Ali Akyıldız, “Muhassıl”, TDVİA, Cilt:31, 2006, ss.20-21
- PULLUKÇUOĞLU, Yapucu, Olcay, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Söke”, Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Söke, 2001, ss.34-45
- PULLUKÇUOĞLU, Yapucu, Olcay, “Menderesin Şatoları”, Egeden, Ege Üniversitesi Rektörlüğü, Sayı:3, 2011, ss.80-81
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Avarız”, TDVİA, TDVİA, Cilt:4, 1991, ss.108-109
- SERİN, Muhittin, “Siyâkat”, TDVİA, Cilt:37, 2009, ss.291-292
- SHAW, Stanford, “ The Ottoman Census System And Population 1831-1914”, International Journal of Middle East Studies, Vol:9, 1978
- SÜMER, Faruk, “Ağa” TDVİA, Cilt:1, 1998, ss.451-452
- TABAK, Serap, “Söke Kazasının Mülki Taksimatının Gelişimi (1850-1950)”, Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Söke, 2001, ss. 46-51
- TELCİ, Cahit, “XV ve XVI. Yüzyıllarda Söke ve Civarı,” Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Söke, 2001, ss.19-26
- TELCİ, Cahit, “Aydın Livasının Nüfusu Hakkında H.1261/M.1845 Tarihli Bir Defter” Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXI, Sayı:1, 2006
- TELCİ, Cahit, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Sıgla Sancağının Nüfusu”, Perspective On Ottoman Studies Papers From The 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (Ciepo), Zagreb, 2010, ss. 807-820
- TELCİ, Cahit, “Aydınöğü İsa Bey: Bir Bani Üç Cami,” Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXV, Sayı:1, 2010, ss.337-349
- TELCİ, Cahit, “Osmanlı İktisat Literatüründe Bulunan ve Günümüzde Hala Yaşayan Bir Kavram: Rençber”, Türkler, Cilt X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.1334-1339
- VARLIK, Mustafa Çetin, “Germiyanoğulları” TDVİA, Cilt:14, 1996, ss.33-35

TEZLER

ACIPINAR, Mikail, “XVI. Yüzyılda Balat Kazası (Tahrir Defterlerine Göre)”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005

AKYEL, Salih, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Şehrinin Nüfus ve Toplumsal Yapısı”,(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013

AKARLI, Engin Deniz, Ottoman Population in Europe in The 19th Century; its Territorial, Racial, And Religious Composition”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Madison, University of Wisconsin, 1972

COŞKUN, Özden, “Aydın İli Söke İlçesi Gelebeç Yerleşimi ve Aziz Nikolaos Kilisesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009

DEMİRALP, Nurcan, “Söke İlçesi Coğrafyası”(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997

GURGENİZADE, Levan, “Çıldır Eyaleti Çürüksu Sancağı Nüfus Defteri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2011

ÖZDEMİR, Mustafa, 275 Nolu Söke Şer’iyye Sicilinin Transkribi, ”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009

TOPÇU, Ahmet Semih, Bozdoğan- Nazilli Nüfusu Defterleri H.1246 Örneğinde Ege Nüfus Yapısı, ”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2015

İNTERNET

<http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=AYDIN#sfB>, (04.04.16)

<http://www.nisanyanmap.com>

http://www.soke.gov.tr/default_B0.aspx?content=47, (16.05.16)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/AYDIN.pdf>, (16.05.16)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18645>, (16.05.16)

<http://www.britishnewspaperarchive.co.uk>, (16.05.16)

<http://www.bl.uk/britishlibrary/~/.media/subjects%20images/government%20publications/pdfs/sweden-government-publications.pdf>, (16.05.16)

[http://www.sog.org.uk/uploads/Leaflets and Tips PDFs/bdm certificates \(2013\) new style.pdf](http://www.sog.org.uk/uploads/Leaflets and Tips PDFs/bdm certificates (2013) new style.pdf), (16.05.16)

<http://www.tdk.gov.tr>, (25.04.16)

<http://ya2005.yeniasir.com.tr/10/01/index.php3?kat=ana&savfa=dodabasi&bolu m=yazarlar>. (08.04.18)

<https://nationalarchives.gov.uk/education/focuson/census/pdfs/why.pdf>, (16.05.16)

<https://www.oecd.org/sweden/44862803.pdf>, (08.04.16)

<http://www.kubbealtiligati.com>, (22.05.16)

http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e8fl11tvr131k7vjh51chb8.pdf (09.05.1016)

<http://www.hgk.msb.gov.tr/images/haberler/e0df0711825fa26.pdf> (09.03.16)

http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_belediye_nufus.php?ilceid=198317 (17.05.16)